

कृषि डायरी

२०७५

नेपाल सरकार
कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय
कृषि सूचना तथा सञ्चार केन्द्र
हरिहरभवन, ललितपुर

व्यक्तिगत विवरण

नाम :

पद :

कार्यालयको नाम :

ठेगाना :

फोन :

फ्याक्स :

इमेल :

वेभसाइट :

मोबाइल नं. :

स्थायी ठेगाना :

फोन नं. :

कर्मचारी संचयकोष नं. :

नागरिक लगानी कोष नं. :

चालक अनुमति पत्र नं. :

नागरिकता नं./राहदानी नं. :

सावधिक जीवन बीमा कोष नं. :

जीवन बीमा नं. :

रक्त समूह :

कुनै दुर्घटना भएमा खबर गरिदिनुहोस :

कृषि सूचना तथा सञ्चार केन्द्र

सोच

- कृषि सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रमको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

लक्ष्य

- आम संचारका छापा, रेडियो, टेलिभिजन, आधुनिक सूचना तथा संचार प्रविधि (वेवसाईट/इमेल, मोबाईल) आदि मार्फत कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादन पूर्वको अवस्थादेखि उत्पादन, संकलन, प्रशोधन, वितरण, बजारीकरण हुँदै उपभोगसम्मको श्रृंखलामा विद्यमान परम्परागत अभ्यास, सोच र व्यवहारमा परिवर्तन गरी परम्परागत कृषि पेशालाई ज्ञानमा आधारित व्यवसायिक कृषिमा रुपान्तरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।

उद्देश्य

- कृषि क्षेत्रमा हासिल भएका वैज्ञानिक उपलब्धी तथा उन्नत प्रविधिहरु एवम् उपयोगी सूचना तथा जानकारीहरु ऋाम कृषक समुदाय, प्रसार कार्यकर्ता र सरोकारवालाहरुलाई आम संचारका माध्यम मार्फत सरल, छिटो र सूलभ रुपमा उपलब्ध गराउने ।
- कृषक, कृषि प्राविधिक, कृषि व्यवसायी एवम् उपभोक्तामा कृषिसंग सम्बन्धित सरकारी नीति, नियम तथा कार्यक्रम बारे आम संचार माध्यम मार्फत अवगत गराउने ।
- केन्द्रदेखि स्थानीयस्तरसम्म कृषि सूचना तथा संचारको प्रभावकारी संजालको विकास गरी मुलुकको कृषि विकासमा सहयोग पुऱ्याउने ।

रणनीति

- रेडियो तथा टेलिभिजनबाट आम कृषक तथा सरोकारवालाहरुका लागि नियमित रुपमा कृषि कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारण गर्ने ।
- रेडियोबाट क्षेत्रीय प्रसारण मार्फत नेपाली र स्थानीय भाषाहरुमा समेत रेडियो कृषि कार्यक्रम प्रसारण गर्ने ।
- कृषि प्रविधियुक्त पत्रपत्रिका, पुस्तिका, फोल्डरहरु, कृषि डायरी तथा क्यालेन्डर प्रकाशन एवम् वितरण गर्ने ।

- कृषि नीति, ऐन, नियमावली, निर्देशिका एवम् कार्यविधिहरूलाई प्रकाशन एवम् रेडियो तथा टेलिभिजन मार्फत प्रसारण गरी सर्वसाधारण एवम् सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने ।
- कृषि प्रविधि सम्बन्धी भिडियो डकुमेन्ट्री एवम् सन्देशमूलक जिंगलहरू निर्माण गरी रेडियो/टेलिभिजन मार्फत प्रसारण गर्ने, संरक्षण गर्ने एवम् कृषक, प्राविधिक एवम् सम्बन्धित संघसंस्था र निकायहरूलाई उपलब्ध गराउने ।
- कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहित हुने खालका कार्यक्रम उत्पादन र प्रसारण गर्ने ।
- कृषि सूचना र संचार कार्यक्रमलाई स्थानीय एफ.एम. रेडियो मार्फत सकेसम्म स्थानीय भाषामा समेत उत्पादन र प्रसारण गरी कृषि प्रविधिमा कृषहरूको पहुँचलाई अझ सरल र सुदृढ बनाउँदै लैजाने ।
- सूचना तथा संचार प्रविधि (ICT) को प्रयोग मार्फत कृषि प्रविधि प्रसार गर्ने कार्यलाई विस्तार गर्ने ।
- कृषि पत्रकारितामा कृषाशिल संचारकर्मीहरूको कृषि सूचना सम्बन्धी विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गरी नीजि क्षेत्रका आम संचार माध्यम मार्फत कृषि प्रविधि र जानकारीहरू प्रकाशन एवम् प्रसारण गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।
- नीजि क्षेत्रका संचार माध्यमहरूसंगको सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।

कार्य योजना (WORK PLAN)

वैशाख-२०७५

Apr/May-2018AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधवार WED	बिहवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
३० 13	३१ 14					१ 14
२ 15	३ 16	४ 17	५ 18	६ 19	७ 20	८ 21
९ 22	१० 23	११ 24	१२ 25	१३ 26	१४ 27	१५ 28
१६ 29	१७ 30	१८ May 1	१९ 2	२० 5	२१ 6	२२ 7
२३ 8	२४ 9	२५ 10	२६ 11	२७ 12	२८ 13	२९ 13

जेठ-२०७५

May/June-2018AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधवार WED	बिहवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
		१ 15	२ 16	३ 17	४ 18	५ 19
६ 20	७ 21	८ 22	९ 23	१० 24	११ 25	१२ 26
१३ 27	१४ 28	१५ 29	१६ 30	१७ 31	१८ June 1	१९ 2
२० 3	२१ 4	२२ 5	२३ 6	२४ 7	२५ 8	२६ 9
२७ 10	२८ 11	२९ 12	३० 13	३१ 14		

कार्य योजना
(WORK PLAN)

असार-२०७५

June/July-2018AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहिवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
३१ 15	३२ 16				१ 15	२ 16
३ 17	४ 18	५ 19	६ 20	७ 21	८ 22	९ 23
१० 24	११ 25	१२ 26	१३ 27	१४ 28	१५ 29	१६ 30
१७ July 1	१८ 2	१९ 3	२० 4	२१ 5	२२ 6	२३ 7
२४ 8	२५ 9	२६ 10	२७ 11	२८ 12	२९ 13	३० 14

साउन-२०७५

July/Aug.-2018AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहिवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
		१ 17	२ 18	३ 19	४ 20	५ 21
६ 22	७ 23	८ 24	९ 25	१० 26	११ 27	१२ 28
१३ 29	१४ 30	१५ 31	१६ Aug. 1	१७ 2	१८ 3	१९ 4
२० 5	२१ 6	२२ 7	२३ 8	२४ 9	२५ 10	२६ 11
२७ 12	२८ 13	२९ 14	३० 15	३१ 16		

कार्य योजना
(WORK PLAN)

भदौ-२०७५

Aug./Sep.-2018AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहिवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
३१ 16					१ 17	२ 18
३ 19	४ 20	५ 21	६ 22	७ 23	८ 24	९ 25
१० 26	११ 27	१२ 28	१३ 29	१४ 28	१५ 30	१६ Sep. 1
१७ 2	१८ 3	१९ 4	२० 5	२१ 6	२२ 7	२३ 8
२४ 9	२५ 10	२६ 11	२७ 12	२८ 13	२९ 14	३० 15

असोज-२०७५

Sep./Oct.-2018AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहिवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
	१ 17	२ 18	३ 19	४ 20	५ 21	६ 22
७ 23	८ 24	९ 25	१० 26	११ 27	१२ 28	१३ 29
१४ 30	१५ Oct. 1	१६ 2	१७ 3	१८ 4	१९ 5	२० 6
२१ 7	२२ 8	२३ 9	२४ 10	२५ 11	२६ 12	२७ 13
२८ 14	२९ 15	३० 16	३१ 17			

कार्य योजना
(WORK PLAN)

कार्तिक-२०७५

Oct./Nov.-2018AD

आइतवार SUN	सोमवार MON	मंगलवार TUE	बुधवार WED	बिहवार THU	शुक्रवार FRI	शनिवार SAT
				१ 18	२ 19	३ 20
४ 21	५ 22	६ 23	७ 24	८ 25	९ 26	१० 27
११ 28	१२ 29	१३ 30	१४ 31	१५ Nov. 1	१६ 2	१७ 3
१८ 4	१९ 5	२० 6	२१ 7	२२ 8	२३ 9	२४ 10
२५ 11	२६ 12	२७ 13	२८ 14	२९ 15	३० 16	

कार्य योजना
(WORK PLAN)

पुस-२०७५

Dec./Jan.-2018/19AD

आइतवार SUN	सोमवार MON	मंगलवार TUE	बुधवार WED	बिहवार THU	शुक्रवार FRI	शनिवार SAT
१ 16	२ 17	३ 18	४ 19	५ 20	६ 21	७ 22
८ 23	९ 24	१० 25	११ 26	१२ 27	१३ 28	१४ 29
१५ 30	१६ 31	१७ Jan. 1	१८ 2	१९ 3	२० 4	२१ 5
२२ 6	२३ 7	२४ 8	२५ 9	२६ 10	२७ 11	२८ 12
२९ 13	३० 14					

मंसिर-२०७५

Nov./Dec.-2018AD

आइतवार SUN	सोमवार MON	मंगलवार TUE	बुधवार WED	बिहवार THU	शुक्रवार FRI	शनिवार SAT
						१ 17
२ 18	३ 19	४ 20	५ 21	६ 22	७ 23	८ 24
९ 25	१० 26	११ 27	१२ 28	१३ 29	१४ 30	१५ Dec. 1
१६ 2	१७ 3	१८ 4	१९ 5	२० 6	२१ 7	२२ 8
२३ 9	२४ 10	२५ 11	२६ 12	२७ 13	२८ 14	२९ 15

माघ-२०७५

Jan./Feb.-2019AD

आइतवार SUN	सोमवार MON	मंगलवार TUE	बुधवार WED	बिहवार THU	शुक्रवार FRI	शनिवार SAT
		१ 15	२ 16	३ 17	४ 18	५ 19
६ 20	७ 21	८ 22	९ 23	१० 24	११ 25	१२ 26
१३ 27	१४ 28	१५ 29	१६ 30	१७ 31	१८ Feb. 1	१९ 2
२० 3	२१ 4	२२ 5	२३ 6	२४ 7	२५ 8	२६ 9
२७ 10	२८ 11	२९ 12				

कार्य योजना
(WORK PLAN)

फागुन-२०७५

Feb./Mar.-2019AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहिवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
			१ 13	२ 14	३ 15	४ 16
५ 17	६ 18	७ 19	८ 20	९ 21	१० 22	११ 23
१२ 24	१३ 25	१४ 26	१५ 27	१६ 28	१७ Mar. 1	१८ 2
१९ 3	२० 4	२१ 5	२२ 6	२३ 7	२४ 8	२५ 9
२६ 10	२७ 11	२८ 12	२९ 13	३० 14		

चैत-२०७५

Mar./Apr.-2019AD

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहिवार THU	शुक्रबार FRI	शनिबार SAT
					१ 15	२ 16
३ 17	४ 18	५ 19	६ 20	७ 21	८ 22	९ 23
१० 24	११ 25	१२ 26	१३ 27	१४ 28	१५ 29	१६ 30
१७ 31	१८ Apr. 1	१९ 2	२० 3	२१ 4	२२ 5	२३ 6
२४ 7	२५ 8	२६ 9	२७ 10	२८ 11	२९ 12	३० 13

विषय सूची

विवरण	पेज नं.
१. नेपालको कृषि तथ्याङ्क	१
२. प्रमुख कृषिजन्य बालीहरूको तुलनात्मक क्षेत्रफल तथा उत्पादनको स्थिति	२
३. विभिन्न कार्यालयहरूको फोन, फ्याक्स, ईमेल र वेबसाईट	६
३.१ मन्त्रालयहरू	६
३.२ संवैधानिकनिकायहरू	७
३.३ कृषिभूमिव्यवस्थातथा सहकारी मन्त्रालय	८
३.४ कृषि विभाग	११
३.५ खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग	२१
३.६ नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	२२
३.७ कम्पनी, समिति	२७
३.७.१ कृषि सामाग्री कम्पनी लि., केन्द्रिय कार्यालय, कुलेश्वर, काठमाडौं	२७
३.७.२ राष्ट्रिय बीउ विजन कम्पनी लि., कुलेश्वर	२८
३.८ समिति	२९
३.९ कृषिसँग सम्बन्धित बोर्ड/संस्थान/कम्पनी/समिति बोर्ड	२९
३.१० पशुपंछी विकास	२९
३.११ पशु सेवा विभाग तथा अन्तर्गतका निकायहरू	३०
३.१२ दुग्ध विकास संस्थान, लैनचौर	३५
३.१३ कृषि उपज बजार संचालक समितिहरू	३६
३.१४ कृषि अध्ययन संस्थान	३७
३.१५ नेपाल सरकारका विभागहरूको टेलिफोन नम्बरहरू	३७
३.१६ नेपाल सरकारका क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरूको टेलिफोन	४०
३.१७ प्रमुख टेलिभिजन प्रसारण संस्थाहरू	४०
३.१८ राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकाहरूको विवरण	४०
३.१९ कृषि सम्बन्धि पत्रिका/म्यागजिनहरूको विवरण	४१
३.२० कृषि पत्रकार/प्रकाशन तथा प्रसारण गृहहरूको संस्थाहरू	४१
३.२१ सूचना प्रविधि मार्फत कृषि प्रविधिमा कार्यरत संस्थाहरू	४२
३.२२ क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय र अन्तर्गतका जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू	४३
३.२३ जिल्ला पशु सेवा कार्यालयहरू	४९
३.२४ सुपरजोन र जोन कार्यान्वयन ईकाईहरूको सम्पर्क नम्बर	५४
३.२५ स्थानीय तहहरूको विवरण	५७
४. कृषिसँग सम्बन्धितनीतितथा ऐन नियमहरू	७६
५. चौधौं योजनाको आधारपत्रमाउल्लेखित कृषि क्षेत्रकानीतिहरू	७८

६.	कृषिविकास मन्त्रालयका प्रतिबद्धताहरु - २०७२	८२
७.	कृषिविकास रणनीति बारे संक्षिप्तजानकारी	८७
८.	प्रधानमन्त्रीकृषिआधुनिकिकरण परियोजना	९१
९.	बालीतथापशुपंक्षीबीमा	९४
१०.	बीउविजन	९८
	१०.१ अन्य बाली	९९
	१०.२ दलहन	११५
	१०.३ तेलहन	११९
	१०.४ औद्योगिक बाली	१२१
	१०.५ तरकारी बाली	१२२
	१०.६ घाँसे बाली	१४९
	१०.७ फलफूल बाली	१५१
११.	माटो	१५२
	११.१ रासायनिक मलखादहरु	१५२
	११.२ विभिन्न पि.एच. तथा विभिन्न बुनोट (Texture) भएको माटोमा कृषिचूनको प्रयोग	१५३
	११.३ माटो तथा रासायनिक मल विश्लेषण गर्दा प्रति नमुना लाग्ने शुल्क	१५४
	११.४ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय हरिहरभवनमा दर्ता भएका प्रांगारिक मल कारखानाहरुको विवरण	१५५
१२.	मत्स्यपालन	१५६
१३.	फलफूल खेती प्रविधि तालिका	१६६
१४.	कफी तथा चिया खेती प्रविधि तालिका	१७७
१५.	पुष्प खेती प्रविधि तालिका	१७८
१६.	तरकारी खेती प्रविधि तालिका	१७९
१७.	बाली संरक्षण	१९०
	१७.१ विभिन्न बालीका रोग तथा कीराहरु र तिनको व्यवस्थापन	१९०
	१७.२ नेपालमा प्रतिबन्धित विषादीहरु	२३४
	१७.३ पञ्चकृत विषादीहरुको सामान्य नाम तथा विषादी बालीमा प्रयोग गरिसकेपछि बाली टिप्न वा टानी गर्नका लागि पर्खनु पर्ने प्रतिक्षा अवधि	२३५
१८.	व्यावसायिक कीट विकास निर्देशनालयसँग सम्बन्धित सरकारी तथा नीजिस्तरमा संचालित केहि फर्महरुको विवरण	२४०
१९.	पोष्टहार्भेष्ट	२४४
२०.	कृषि इन्जिनियरिङ्ग महाशाखा, खुमलटारबाट विकसित तथा व्यवसायिक रुपबाट उत्पादित कृषि औजार/उपकरणहरु	२४६

२१.	कृषि बजार	२४७
२२.	बेमौसमी तरकारी उत्पादनको लागि प्लाष्टिक घर	२४९
	२२.१ प्लाष्टिक पोखरी निर्माण	२५१
२३.	पशु स्वास्थ्य/पशुपालन	२५२
	२३.१ पशुपंक्षीको सामान्य तापक्रम, नाडी र श्वास-प्रश्वास गति	२५२
	२३.२ निरोगी र रोगी पशुहरुबीच भिन्नता	२५२
	२३.३ गाईका जाहरु	२५३
	२३.४ भैंसीका जात	२५४
	२३.५ गाईभैंसीहरुमा लाग्ने प्रमुख रोगहरु	२५५
	२३.६ कुखुराका प्रमुख रोगहरु	२६०
	२३.७ नेपालमा पालिएका बाखाको जातहरु	२६२
	२३.८ पशुपंक्षीबाट मानिसमा सर्नसक्ने रोगहरु	२६५
२४.	खाद्यप्रविधितथा गुण नियन्त्रण विभाग	२७१
२५.	फलफूल विरुवाहरुको सरकारी मूल्य सूची	२७३
२६.	मत्स्य विकास सेवा शुल्क	२७५
२७.	तरकारी विकास निर्देशनालय, खुमलटार	२७६
२८.	किसान कल सेन्टर	२७८
२९.	Some Important Formulae	२८०

१. नेपालको कृषि तथ्याङ्क

कूल क्षेत्रफल

क्र. सं.	क्षेत्र	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१.	हिमाली क्षेत्र	५१,८१७
२.	पहाडी क्षेत्र	६१,३४५
३.	तराई क्षेत्र	३४,०१९
कूल		१,४७,१८१

भू-उपयोग

क्र.सं.	क्षेत्र	क्षेत्रफल (००० हेक्टर)
१.	खेती गरिएको जमिन	३,०९१
२.	खेती नगरिएको खेती योग्य जमिन	१,०३०
३.	वनजंगल (भाडी १५६० हे. सहित)	५,८२८
४.	चरन खर्क	१,७६६
५.	पानी	३८३
६.	अन्य	२,६२०
कूल		१,४७,१८१

कूलगार्हस्थ उत्पादन प्रचलित मूल्यमा

(मूल्य: रुदशलाख)

क्र.सं.	क्षेत्र	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
		मूल्य	प्रतिशत	मूल्य	प्रतिशत	मूल्य	प्रतिशत
१	कृषि तथा वन	६,१६,५७२	३१.२७	६,४५,०८४	३१.१३	६,९१,१६९	२८.८९
२	मत्स्य	९,३२८	०.४७	१०,४८७	०.५१	११,५८८	०.४८
३	गैह्र कृषि	१३४५८०६	६८.२५	१४,१६,३४६	६८.३५	१६८९८६४	७०.६२
कूल मूल्य अभिवृद्धि		१९,७१,७०६		२०,७१,९१७		२३,९२,६२१	
कूलगार्हस्थ उत्पादन (उत्पादकको मूल्यमा)		२१३०१५०		२२४७४२७		२५९९२३४	

स्रोत: आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, २०७४

कृषि क्षेत्रको कूलगार्हस्थ उत्पादन वृद्धिदर

क्र.सं.	क्षेत्र	२०७१/७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१.	कृषि तथा वन	१.००	-०.१९	५.२५
२.	मत्स्य	७.०९	११.७६	६.८६
३.	गैह्र कृषि	३.८९	०.१६	७.७४

स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

जनसंख्या विवरण (वि.सं. २०६८)

जम्मा जनसंख्या	२,६४,९४,५०४
१. पुरुष	१,२८,४९,०४१
२. महिला	१,३६,४५,४६३
वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशत)	१.३५

जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि.	१८०
कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या प्रतिशत	६५.६%
कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या प्रतिशत (पुरुष)	६०.२%
कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या प्रतिशत (महिला)	७२.८%
कोरा जन्मदर हजारमा	२१.८
कोरा मृत्युदर हजारमा	७.३
बाल मृत्युदर प्रति हजारमा	४०.५
कूल प्रजनन दर	२.५
औसत आयु वर्ष	६६.६
घर परिवार संख्या	५४,२७,३०२

२. प्रमुख कृषिजन्य वालीहरूको तुलनात्मक क्षेत्रफल तथा उत्पादनको स्थिति

(क) खाद्यान्न वाली

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन

बाली	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
धान	१४,२५,३४६	४७,८८,६१२	१३,६२,९०८ (-४.४)	४२,९९,०७८ (-१०.२)	१५,५२,४६९	५२,३०,३२७
मकै	८,८२,३९५	२१,४५,२९१	८,९१,५८३ (१.०)	२२,३१,५१७ (४.०)	९,२४,३२१	२३,३६,६७५
गहुँ	७,६२,३७३	१९,७५,६२५	७,५३,४७० (-१.२)	१८,११,८८९ (८.३)	७,४०,१५०	१८,५६,१९१
कोदो	२,६८,०५०	३,०८,४८८	२,६६,७९९ (-०.५)	३,०२,३९७ (-२.०)	२,६३,५९६	३,०६,७०४
जौ	२८,०५३	३७,३५४	२८,१७३ (०.४)	३५,३२० (५.४)	२७,३८६	३०,५१०
फापर	१०,८१९	१०,८७०	१०,८४२ (०.२)	११,६४० (७.१)	११,०७०	१२,०१७
खाद्यान्न वाली जम्मा	३३,७७,०३६	९२,६६,२४०			३५,१८,३१७	९७,७१,७६५

*स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय (आ.व. ०७३/०७४ को लागि)

नोट : कोष्ठ भित्रको अंकले अधिल्लो वर्षको तुलनामा भएको वृद्धिदरलाई प्रतिशतमा जनाउँछ।

(ख) नगदे वाली

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टनमा

बाली	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
तेलहन	२,३३,०४१	२,०९,६१२	२,२१,६१५	१,९९,०१०.३	२,१५,९५७	२,३१,९५०
आलु	१,९७,०३७	२५,८६,२८७	१,९०,८९६	२५,५१,७३९.६	१,९४,११५	२६,९१,०३७
सुर्ती	१,७२४	२,२२७	३७२	६०२	-	-
उखु	६६,६००	३०,६३,०००	६७,३७२	२९,८८,४१८	७६,४६३	३२,३४,७११

वाली	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
जुट	८,६४१	१२,५४६.५	८,०१७	११,६३३	८,००७	११,६२४
कपास	१२२.५	१३७	३८	४४	१४३	१२७

स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

(ग) दलहन वाली

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन/मा

वाली	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
मुसुरो	२,०४,४७५	२,२७,४९२	२,२३,६९८	१,७९,३४६	२,०६,९६९	२,५४,३०८
चना	९,२७४	९,४०८	७,३७६	७,०५२	९,९३३	१०,९६९
रहर	१६,८८५	१६,४६२	१६,६१९	१७,३०९	१७,०९१	१६,४९७
मास	२३,१४७	१९,४३९	२७,४४२	२४,१७४	२३,४२९	१९,४९९
खेसरी	११,४१३	१४,१४४	२,१३७	२,३१४	८,०७५	९,३५४
गहत	६,१८८	५,६७८	३,८२७.४	३,३०३.८५	६,३५१	५,६९०
भटमास	२३,५८८	२८,३१९	२३,२०७	२६,३४१	२३,५६३	२९,०६१
केराउ			११,०५२	१९,५६४		
मुड			८,२६५.५	१०,४६८.१		
बोडी			६,७५२	९,१८६		
सिमी			७,५२०	१०,५४७		
मस्याड			१,०७५	७६४		
राज्मा			३,००९	५,००३		
गुराँस, सिल्टुड			४३१	४४५		
अन्य	३०,४२७	३२,९१३	३५४	५६८.६	३०,६४४	३२,८१७
जम्मा	३,२६,४००	३,५३,५००	३,४२,७६४.९	३,१६,३८५.५५	३,२६,०५५	३,७८,१९६

स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

(घ) अन्य वालीहरू

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.ट.मा

वाली	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
फलफूल	१,१०,८०२	९,९२,७०३	१,१९,११४	१०,९६,७७४	१,१६,९३४	१०,४०,६७६
तरकारी	२,६६,९३७	३५,८०,०८५	२,५०,१५०	३७,००,९६९	२,८४,१३५	३८,५९,४९२
चिया	१९,२७१	२१,३९४	२०,१६५	२३,१८७	२८,२४१	२४,४०९

वाली	२०७१/०७२		२०७२/०७३		२०७३/०७४	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
कफी	२,३८१	४६३.६	२,०३१	४६४	२,६४६	४६६
खुर्सानी	७,६७९.५	४०,१७१.८	७,६९५	४०,४००	१०,०७७	४९,७१८
अलैची	१२,४५८.४	५,१६५.८	१२,८०५	५,५४०	१७,००२	६,५२१
अदुवा	२३,८२५.६	२,४२,५४६.९	२३,८५५	२,६३,१४०	२२,६४९	२,७९,५०४
लसुन	७,११९.३	४४,७२२.७	७,२०५	४५,३९०	८,११६	५६,६६८
बेसार	७,८७६.६	७,८११.८	७,९१५	७२,४२५	६,७७७	६५,९९९
रेशमकोया				४५		
मह				३,६००	२,४०,००० (घार संख्या)	३,९५०
माछा		६९,५००		७७,०००		८३,८९७

स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय (आ.व. २०७४/०७५)

पशुजन्य तथ्यांकको तुलनात्मक स्थिति (२०७१/०७२ - २०७३/०७४)

(क) पशु संख्या

क्र.सं.	विवरण	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१	गाई	७४,१८,८९४	७२,४७,७४३	७३,४७,४८७
२	भैसी	५१,४२,९१०	५१,६७,७३७	५१,७७,९९८
३	भेंडा	७,८९,१८०	७,८९,२९२	८,०१,९७५
४	बाखा	१,०१,७९,३२१	१,०२,५१,५६९	१,११,६५,०९९
५	बंगुर	१२,२५,०३५	१२,०३,२३०	१३,२८,०३६
६	कुखुरा	४,५७,१९,३७७	५,०१,९५,२८५	७,००,०७,१५१
७	हाँस	३,९०,२०९	३,९०,२८७	३,९४,७७५
८	दूधदिने गाई	१०,२०,१७५	१०,२५,९४७	१०,२९,५२९
९	दूधदिने भैसी	१३,०४,६८६	१३,४५,१६४	१५,०९,५१२
१०	फुलपार्ने कुखुरा	८०,३१,६१६	८४,१२,७२८	१,२३,८८,८८९
११	फुलपार्ने हाँस	१,७९,४४७	१,७९,४८०	१,८३,९४०
१२	खरायो	२५,४३७	२५,८७२	३४,४८७
१३	घोडा	४९,४२६	५२,६५५	६८,७११
१४	याक/चौरी	६१,०४५	७०,९७८	६९,३४६

(ख) पशुजन्य उत्पादन

क्र.सं.	विवरण	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१.	दूध उत्पादन (मे.टन)	१७,००,०७३	१७,२४,८२३	१९,११,२३९
१.१	गाई	५,३२,३००	५,५७,६६९	६,६५,२८५
१.२	भैंसी	११,६७,७७३	११,६७,१५४	१२,४५,९५४
२.	मासु उत्पादन (मे.टन)	२,९८,२४४	३,०३,४०१	३,३२,५४४
२.१	राँगा/भैंसी	१,७३,९०६	१,७४,०१२	१,८०,०८०
२.२	भेडा	२,६५६	२,६५८	२,७१४
२.३	बोका/खसी	५९,०५३	६०,९०६	६७,७०६
२.४	बंगुर	१९,२६९	२०,१३५	२४,५३५
२.५	कुखुरा	४३,१३३	४५,४५८	५७,२६८
२.६	हाँस	२२७	२३२	२४१
३.	फुल उत्पादन (हजार)	८,८२,९१८	८,७९,५०१	१३,५२,२९६
३.१	कुखुरा	८,५९,५१५	८,६५,९४७	१३,३८,३९२
३.२	हाँस	१३,४०३	१३,५५४	१३,९८४
४.	ऊन उत्पादन (के.जी.)	५,८६,८४८	५,६८,७२९	५,९४,३९२

स्रोत : पशु सेवा विभाग

रासायनिक मल विक्री वितरणको स्थिति

परिमाण : मे.ट

मलको नाम	२०६९/०७०	२०७०/७१	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
युरिया ९	१,०८,५५३	१,४५,६३२	१,९०,१६३	१,६४,८०३.८	१,१६,६३२
डि ए पि	६५,७२२	८२,५२०	१,०१,७९७	८७,५३२.२५	६४,८२१.१
पोटास	२,६८८	५,०४६	६,७१७	६,५७७.८५	५,६७८.४४
जम्मा	१,७६,९६३	२,३२,१८८	२,९८,६७७	२,५८,९१३.९	१,८७,१३१.५४

स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

अनुदानमा वितरण गरीएको बीउको परिमाण

परिमाण : मे.ट

क्र.सं.	सामग्री	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१.	उन्नत बीउ विजन विक्री वितरण (रा.बीउ विजन कम्पनी)	९,१४८.८४३	९,४७७.३२४	६,९२१.४
२.	रासायनिक मल	२,९८,६७७.१७	२,५९,०६२	३,२८,२१६.९

स्रोत : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

३. विभिन्न कार्यालयहरूको फोन, फ्याक्स, ईमेल र वेबसाइट

कार्यालय	फोन	ईमेल/वेबसाइट
राष्ट्रपतिको कार्यालय	४४१६०५६ ४४१६३१७, ४४१७१७५	mail@presidentofnepal.gov.np www.presidentofnepal.gov.np
उपराष्ट्रपतिको कार्यालय	४२२८२९१, ४२१२०४० ४२२८११२	info@vpn.gov.np www.vpn.gov.np
प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालय	४२११००५, ४२११०५५	info@nepal.gov.np www.opmcm.gov.np

३.१. मन्त्रालयहरू

क्र.सं.	मन्त्रालय	सम्पर्क नम्बर	ईमेल, वेबसाइट
१	शहरी विकास	०१-४२११६७३	www.moud.gov.np
२	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या	०१-४२६२५४३ ०१-४२६२८०२ ०१-४२६२६९६ ०१-४२६७३७६	www.mohp.gov.np
३	रक्षा	०१-४२११२८९ ०१-४२११२९४	www.mod.gov.np
४	गृह	०१-४२११२०८ ०१-४२११२१४	www.moha.gov.np
५	परराष्ट्र	०१-४२००९८२ ०१-४२००९८३ ०१-४२००९८४ ०१-४२००९८५	www.mofa.gov.np
६	उर्जा, जलश्रोत तथा सिँचाई	०१-४२११५१६	
७	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि	०१-४२००३४० ०१-४२००३९०	
८	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति	०१-४२११५७९	www.moi.gov.np
९	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात	०१-४२११७८२ ०१-४२११९३१ ०१-४२११६५५ ०१-४२११८८०	www.mopit.gov.np
१०	श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा	०१-४२११९६३ ०१-४२११९९१	
११	वन तथा वातावरण	०१-४२११५६७	www.mfsc.gov.np
१२	संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन	०१-४२००३१६	www.mofald.gov.np
१३	महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक	०१-४२०००८२ ०१-४२००९६४ ०१-४२००२७५ ०१-४२००१२५	www.mowcsw.gov.np
१४	अर्थ	०१-४२११३०० ०१-४२११७४८	www.mof.gov.np
१५	युवा तथा खेलकुद	०१-४२००५४२ ०१-४२००५४०	

क्र.सं.	मन्त्रालय	सम्पर्क नम्बर	इमेल, वेबसाईट
		०१-४२००५३९ ०१-४२००५४३	
१६	कानून, न्यायतथा संसदीय मामिला	०१-४२००२२५	www.moljpa.gov.np
१७	कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी	०१-४२११९०५ ०१-४२११९५०	www.moad.gov.np
१८	खानेपानी	०१-४२११६९३	
१९	सञ्चार तथा सूचना प्रविधि	०१-४२११५५६	www.moic.gov.np
२०	संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्ययन	०१-४२११६६९ ०१-४२११८४६	www.tourism.gov.np

३.२. संवैधानिक निकायहरू

सर्वोच्च अदालत

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
प्रधान न्यायाधीश	४२६२५४६	४२६२८७९	www.supremecourt.gov.np
रजिष्ट्रार	४२६२८९५, Ext. २१०१		info@supremecourt.gov.np

संसद

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
सभामुख	४२२८४५९		
उपसभामुख	४२२०३२७		
महा-सचिव	४२२८०२१		

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
प्रमुख आयुक्त	४४२९६८८	४४४०१०४, ४४४०१२८	akhtiyar@ntc.net.np www.ciaa.gov.np
सचिव	४४३२७०८		

निर्वाचन आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
प्रमुख आयुक्त	४२२८६६३	४२२५५८०	info@election.gov.np www.election.gov.np
सचिव	४२६५१९२		

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
महान्यायाधिवक्ता	४२६२३९४	४२६२५८२, ४२१८०५१	www.attorneygeneral.gov.np
नायब महान्यायाधिवक्ता	४२६२६९५		info@attornerygeneral.gov.np

महालेखा परीक्षकको कार्यालय

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
महालेखा परीक्षक	४२६२९५८	४२६२७९८	oagnep@ntc.net.np www.oagnep.gov.np

लोकसेवा आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
अध्यक्ष	४४१०९१०	४७७१४९०	info@psc.gov.np www.psc.gov.np
सचिव	४७७५१३		

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
अध्यक्ष	५५२५६५९, ५०१००१५	५५४७९७३	www.nhrnepal.org

राष्ट्रिय योजना आयोग

सचिवालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
	४२१११२७ ४२१११३३		npcs@npc.gov.np www.npc.gov.np

विशेष अदालत

कार्यालय	फोन
	४२२८८३६, ४२१२२४०, ४२१६६५१

३.३. कृषि भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

मन्त्रालय अन्तर्गतका महाशाखा तथा शाखाहरू

कार्यालय	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
मन्त्री	४२११९२९ टोल फ्रि नं. १६१८-०७०- ७७७७७९		memoad@moad.gov.np www.moad.gov.np
राज्य मन्त्री			
सचिव	४२११८०८	४२११९३५	
महाशाखाहरू			
योजना महाशाखा	४२११६६५	४२११९३५	
बजेट तथा कार्यक्रम शाखा			
मानव संशाधन विकास शाखा			
कृषि सहकारी तथा ग्रामिण विकास शाखा			
दैवी प्रकोप तथा राहत व्यवस्थापन शाखा			
अनुगमन, मूल्यांकन तथा तथ्याङ्क महाशाखा	४२११९१५	४२११९३५	
कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखा			
वैदेशिक आयोजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा			
बोर्ड, संस्थान, समिति, परिषद अनुगमन शाखा			

कार्यालय	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
कृषि रणनीति अनुगमन तथा विश्लेषण शाखा			
कृषि तथ्याङ्क शाखा			
कृषि भौगोलिक सूचना तथा सूचना प्रविधि शाखा			
खाद्य सुरक्षा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा वातावरण महाशाखा	४२११९४०	४२११९३५	
अन्तराष्ट्रिय व्यापार प्रवर्द्धन शाखा			
कृषि सामाग्री व्यवस्था शाखा			
कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन शाखा			
खाद्य तथा पोषण सुरक्षा शाखा			
वातावरण तथा जलवायु शाखा			
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखा			
कृषि जैविक विविधता शाखा			
प्रशासन महाशाखा	४२११९३२	४२११८३९, ४२११९३५	
कर्मचारी प्रशासन शाखा			
आन्तरिक व्यवस्थापन शाखा			
ऐन, नियम परामर्श शाखा			
आर्थिक प्रशासन शाखा			
नीति तथा अन्तराष्ट्रिय सहयोग समन्वय महाशाखा	४२११६८७	४२११९३५	
कृषि नीति अनुसन्धान तथा विश्लेषण शाखा			
कृषि विकास रणनीति तथा समन्वय शाखा			
द्विपक्षिय लगानी, वैदेशिक तथा सहायता समन्वय शाखा			
बहुपक्षीय वैदेशिक सहायता लगानी समन्वय शाखा			

मन्त्रालय अन्तर्गतका आयोजनाहरू

आयोजना / कार्यक्रमको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट	कार्यक्रम लागू भएका जिल्लाहरू
व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना (PACT) बाँसवारी, काठमाडौं	०१-४०१७७६५, ४०१७७६७	०१-४३७३२३६	mail@pact.gov.np www.pact.gov.np	७५ जिल्ला
एकिकृत जलश्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)				भापा, सुनसरी, बारा, पर्सा पश्चिम, मध्यपश्चिम र सुदूरपश्चिमका सबै जिल्लाहरू
उच्च मूल्य कृषि वस्तु विकास आयोजना (HVAP): आयोजना व्यवस्थापन कार्यालय, सुर्खेत	०८३-५२००३८ ५२५५८४ Toll free १६६०८३५२४४४	फ्याक्स: ०८३- ५२५४०३,	info@hvap.gov.np hvapnepal@gmail.com www.hvap.gov.np	सुर्खेत, सल्यान, जाजरकोट, दैलेख, कालीकोट, जुम्ला र अछाम, मुगु, हुम्ला, डोल्पा
किसानका लागि उन्नत बीउविजन कार्यक्रम (KUBK): कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय, शंकरनगर, रुपन्देही सम्पर्क कार्यालय: कुमारीपाटी, ललितपुर	०७१-४२०२४४ ०१-५५२२०६७	०७१-४२०२४५	kubkisfp2012@gmail.com www.kubk.gov.np	गुल्मी, अर्घाखाँची, रुकुम, रोल्पा, सल्यान र प्यूठान (६)
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा आयोजना, गैँडीधारा	०१- ४००४०७५	०१-४००४०७५	nafspmoad@gmail.com www.asfp.gov.np	सुदूर र म.प. क्षेत्रका तराइका ५ जिल्ला बाहेक १९ मध्यपहाडी र उच्च पहाडी जिल्लाहरू
जलवायु प्रकोप समुन्धान निर्माण आयोजना : कृषि व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (PPCR)	०१- ४४८२७०५ ९८४१३३३४१४		ppcr.amis@gmail.com, www.amis.gov.np	भापा, मोरङ, सुनसरी, धनकुटा, सखुवासभा, सप्तरी, सिराहा, बारा, महोत्तरमी, काभ्रे, दोलखा, चितवन, धादिङ, मुस्ताङ, कास्की, पाल्पा, रुपन्देही, बाँके, दाङ, सुर्खेत, रुकुम, जुम्ला,

मन्त्रालय अन्तर्गतका केन्द्रिय निकायहरू

कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
कृषि सूचना तथा सञ्चार केन्द्र (AICC), हरिहरभवन	५५२५६१७, ५५२२२४८ किसान कल सेन्टर टोल फ्रि नं. १६६०-०१९५०००	५५२६२७६	info@aicc.gov.np www.aicc.gov.np
बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र (SQCC), हरिहरभवन	५५२१३५९, ५५३४२५८ प्रमुख मोबाइल नं. ९८५१२२१३५९	५५२६२७६	info@sqcc.gov.np www.sqcc.gov.np
राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष (NARDF), सिंहदरवार प्लाजा	४२६५०८१ प्रमुख मोबाइल नं. ९८५१२२२४६६	४२१६८०४	enquiries@nardf.org.np www.nardf.org.np

आयोजना/ कार्यक्रमको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट	कार्यक्रम लागु भएका जिल्लाहरू
				दार्चुला, डोटी, कैलाली
घर बगैँचा कार्यक्रम				रामेछाप, ओखलढुंगा, खोटाङ, सिन्धुली, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा, दाङ, रोल्पा, सल्यान, बर्दिया, कैलाली, बैतडी, डडेलधुरा, डोटी, अछाम, दैलेख, जाजरकोट, कालीकोट, जुम्ला
रानी, जमरा, कुलरीया सिंचाई आयोजना				कैलाली
साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना (RISMFP)				बाँके, बर्दिया, दाङ, सुर्खेत, दैलेख, कैलाली, डोटी, डडेलधुरा, बैतडी, दार्चुला
समुदाय व्यवस्थित सिंचित (कृषि) (CMIASP)				पूर्वाञ्चलको सुनसरी र मध्यमाञ्चलको भक्तपुर बाहेक सबै ३३ जिल्ला

३.४. कृषि विभाग

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	कृषि विभाग	०१-५५२९३२३	०१-५५२४०९३	info@doanepal.gov.np www.doanepal.gov.np
क	योजना तथा जनशक्ति	०१-५५२९९२७	५५२४२२९	planning235@gmail.com
	छात्रवृत्ति शाखा	०१-५५२२४४९		
	योजना शाखा	०१-५५२४२२९		
	वैदेशिक सहयोग समन्वय शाखा			
	तथ्यांक व्यवस्थापन शाखा			
ख	अनुगमन मूल्यांकन व्यवस्थापन	०१-५०९०९२४		anugaman@yahoo.com
	प्रशासन शाखा	०१-५५२९६४८		doa.agri2014@gmail.com
	आर्थिक प्रशासन शाखा	०१-५५२९०९९		
	अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखा	०१-५५२४२२६	०१-५५२४२२६	
ग	प्रविधि विस्तार तथा समन्वय	०१-५५२९३५६		prabidhibistar@gmail.com

	प्रविधि विस्तार शाखा	०१-५०९०००३		
	प्रविधि समन्वय शाखा			
	दैवी प्रकोप तथा राहत व्यवस्थापन शाखा	०१-५०९०००३		
	कृषि वन समन्वय शाखा	०१-५५२३२६९		
	जैविक विविधता तथा कृषि सामग्री व्यवस्थापन शाखा	०१-५०९०००३		

कार्यक्रम निर्देशनालय तथा अन्तर्गतका कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	कृषि प्रसार निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२४९९४ ५५२३६०२	०१-५०९००२७	info@agriextension.gov.np sanasinchai@gmail.com krishiprasar@gmail.com www.agriextension.gov.np
२	वाली विकास निर्देशनालय, हरिहरभवन ९८	०१-५५२८९२९ कार्यालय प्रमुखको मोबाइल नं. (९८५९२३०४६५)	०१-५०९०९४९	cddnepal2013@gmail.com www.cddnepal.gov.np
	राष्ट्रिय औद्योगिक वाली विकास कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५०९०२०६, ५५३०९५०	०१-५५३०९५०	nicdeplalitpur@gmail.com
३	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२०३९४	०१-५५३३७९९	smdharibharbhawan2013@gmail.com www.doasoil.gov.np
४	फलफूल विकास निर्देशनालय, कीर्तिपुर	०१-४३३९६९९	०१-४३३०७७९	fdd.gov@gmail.com www.fdd.gov.np
	राष्ट्रिय सुन्तला जात वाली विकास कार्यक्रम, कीर्तिपुर	०१-४३३६६०९	०१-४३३०८७०	ncdp.gov.np@gmail.com www.ncdp.gov.np
	कफी तथा चिया विकास शाखा, कीर्तिपुर	०१-४३३९३८२ ९८४९७६५४९८	०१-४३३९३८२	ctds.gov.np@gmail.com www.ctds.gov.np
५	तरकारी विकास	०१-५५२३७०९ ०१-५५४०९९३	०१-५५४०९९३	vdd.gov.np@gmail.com www.vdd.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
	निर्देशनालय, खुमलटार	९८५१२२३७०१ १६६०-०१-५५५५१		
	राष्ट्रिय आलु बाली विकास कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२५५१३ ०१-५५२६२४९, ९८५११७१०९६	०१-५५२५५१३	info@npdp.gov.np ; npdp.gov@gmail.com www.npdp.gov.np
	राष्ट्रिय मसला बाली विकास कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२९६१९ ०१-५५२०३४६ ९८५१२२०३४६	०१-५५२९६१९	nscdpkhumal@gmail.com www.nscdp.gov.np
६	मत्स्य विकास निर्देशनालय, बालाजु	०१-४३५०८३३, ४३८५६४६ ६२००७३३ (कार्यक्रम निर्देशक) ९८५१२४५६०६	०१-४३५०८३३ ९८५१२४५६०६	dofnep@gmail.com info@dofd.gov.np dofnep@yahoo.com www.dofd.gov.np
	राष्ट्रिय प्राकृतिक तथा कृत्रिम जलाशय मत्स्य विकास कार्यक्रम, बालाजु	०१-४३५०६६२ ४३८०५६१ ९८५१२१७८१६	०१-४३५०६६२	nifqadp15@hotmail.com www.dofnep.gov.np
	केन्द्रीय मत्स्य प्रयोगशाला, बालाजु	०१-४३५०६०९, ४३८५८५४ ९८५११७८६३१	०१-४३५०८३३	cflabnepal@gmail.com www.cflab.gov.np
७	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२४३९ ०१-५५२९६४७	०१-५५२४२२७	info@agribiz.gov.np abpmdd2072@gmail.com www.agribiz.gov.np
	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५०१०२९३, ०१-५०१००२६	०१-५५२४२२७	agribizpromotionnepal@gmail.com www.abpp.gov.np
	बजार अनुसन्धान तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५५२४२३० १६१००१५५२४२३ ०		mrsmpnepal@gmail.com www.agribiz.gov.np
	कृषि वस्तु निर्यात प्रवर्द्धन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५५५२९७१	०१-५०१०१०८	aceppnepal@gmail.com www.acepp.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
८	कृषि तालिम निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२०३२	०१-५५२२०४२	dat.govnp@gmail.com www.dat.gov.np
९	बाली संरक्षण निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२९५९७ ५५३५८४४	०१-५०१०११२ ५५३५८४५	ppd@ppdnepal.gov.np director@ppdnepal.gov.np ppdplanning@gmail.com www.ppdnepal.gov.np
	राष्ट्रिय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५५२४३५२, ५५५३७९८ ९८४१७५३८३३	०१-५५५३७९८	info@npqnepal.gov.np chief@npqnepal.gov.np www.npqnepal.gov.np
	विषादी पञ्जिकरण तथा व्यवस्थापन शाखा, हरिहरभवन	०१-५५४१६०१ ५०१०१११	०१-५५४१६०१	www.prm.gov.np
१०	पोष्टहार्भेष्ट व्यवस्थापन निर्देशनालय, श्रीमहल	०१-५५२९१५१, ५५५०२२६ ९८५१२४४२३८	०१-५५५०२२६	postharvestnepal@gmail.com www.phmd.gov.np
११	व्यवसायिक कीट विकास निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२४२२५ (P/F) ५०१००९०	०१-५५४६८७०	info@doinednepal.gov.np www.doinednepal.gov.np
१२	कृषि इन्जिनियरिङ्ग निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५०१००८८ ५५२२०८२ ९७५१०२२९९	०१- ५०१००८८	info@doaengg.gov.np doaengg.gov.np@gmail.com www.doaengg.gov.np

कृषि विभाग अन्तर्गतका आयोजनाहरू

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट	कार्यक्रम लागु भएका जिल्लाहरू
कृषि विकास योजना (JADP), नक्टाफिज, जनकपुर	०४१-६२०८३४ ९८५४०२९३३७	-	adpjanakpur@yahoo.com www.jadp.gov.np	धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, सिरहा, सप्तरी, सुनसरी
सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	०१-५५५३५३३, ५५५३५३२	०१-५५४९२८५	iwrm@wink.com.np www.iwrm.gov.np	पूर्वाञ्चल : भूपा, सूनुसरी मध्यमाञ्चल: वारा, पर्सा पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल तथा

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट	कार्यक्रम लागू भएका जिल्लाहरू
साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना (RISMFP), हरिहरभवन	०१-५०१०२२१-५५४९५४५ ०८१-५२२२१९	०१-५०१०२२१ ०८१-५२२३०६	rismfpliaso@gmail.com info@rismfp.gov.np www.rismfp.gov.np	सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP), हरिहरभवन	०१-५५२४९१४ ०१-५५२३६०२	०१-५०१००२७	cmiasp.piu@gmail.com	पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चलका सबै जिल्लाहरू

क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरू

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
पूर्वाञ्चल, विराटनगर	०२१-४७०२५८, ४७०१५८	०२१-४७०१५८	radagribrt@gmail.com www.radbiratnagar.gov.np
मध्यमाञ्चल, हरिहरभवन	०१-५५२११४५	०१-५५२८७३९	cradnp@gmail.com www.crad.gov.np
पश्चिमाञ्चल, पोखरा	०६१-५२०२७३, ५४०८९५	०६१-५२०२६३	radpokhara@yahoo.com www.radpokhara.gov.np
मध्यपश्चिमाञ्चल, सुर्खेत	०८३-५२००८२, ५२०२७२/७३	०८३-५२०२७३	radsurkhet@gmail.com www.radsurkhet.gov.np
सुदूरपश्चिमाञ्चल, दिपायल	०९४-४४०९८७/४४००१०	०९४-४४०४१४	raddipayal@yahoo.com www.raddipayal.gov.np

क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्रहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२०२२	०२५-५६२००४	ratc.jhumka@gmail.com www.ratcjhumka.gov.np
२	नक्टाभिज, धनुषा	०४१-६२०८९० ९८५४०२६५२०	-	ratcnaktajhij@gmail.com www.ratcnaktajhij.gov.np
३	पोखरा, कास्की	०६१-५२५४४८	०६१-५२५४४८	ratc.pokhara@yahoo.com www.ratcpokhara.gov.np
४	खजुरा, बाँके	०८१-६२१२२८	०८१-५६०२४३	ratckhajura@yahoo.com www.ratckhajura.gov.np

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
५	सुन्दर, कञ्चनपुर	०९९-६९०९४३ ९८५८७५११२२	-	ratc.sundarpur@gmail.com www.ratcfw.gov.np

क्षेत्रीय बीज विजन प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२००४ ९८५२०६३१३५	०२५-५६२६४२	rstljhumkamail@gmail.com
२	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-४१२५५१ ९८५५०६७४५१	०५७-४१२५५१	seedlabhetauda@yahoo.com
३	भैरहवा, रुपन्देही	०७१-५२१७६९ ९८५७०११२५५	०७१-५२१७६९	bhairahawaseedlab@gmail.com
४	खजुरा, बाँके	०८१-५६०४५० ९८५८०४०२३४	-	seedlabkhajura@gmail.com
५	सुन्दरपुर, कञ्चनपुर	०९९-६९१६१५ ९७५९५०३५०३	०९९-५२०५८४	rstlseed@yahoo.com

क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	प्रमुख मोबाईल नं.	इमेल/वेबसाइट
१	भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२०९९	०२५-५६२०९९	९८४४०९११५६	soiljhumka2016@gmail.com www.soilabjhumka.gov.np
२	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-४१२५३५	०५७-४१२५३५	९८५५०६९१६०	rstl_hetauda@yahoo.com
३	पोखरा, कास्की	०६१-४६०९८७	०६१-४६०९८७	९८५६०३५१८७	soilab.pokhara@yahoo.com www.soilabpokhara.gov.np
४	खजुरा, बाँके	०८१-५६०४२३	-	९८५८०३१२३६	-
५	सुन्दरपुर, कञ्चनपुर	०९९-६९०६८९	-	९८६५६३२२३६	rstlsundarpur@gmail.com
६	भापा, सुरुङ्गा	०२३-५५००६४	-	९८५२६८२०६४	-

क्षेत्रीय बाली संरक्षण प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	विराटनगर, मोरङ	०२१-४७०७३२	०२१-४७०७३२	rpplbiratnagar@gmail.com www.rpplbiratnagar.gov.np
२	हरिहरभवन, ललितपुर	०१-५५३६४६२	०१-५५३६४६२	rppl14@gmail.com www.rpplc.gov.np
३	पोखरा पाटी, कास्की	०६१-४६१५४५	०६१-४६१५४५	rppl.pokhara@gmail.com www.rpplpokhara.gov.np
४	खजुरा, बाँके	०८१-६२१२१६ ५६०००२	-	rpplkhajura@gmail.com
५	सुन्दरपुर, कञ्चनपुर	०९९-६९०९२५	-	rcbhatta_rppl@yahoo.com www.rpplsundarpur.gov.np

फलफूल विकास केन्द्रहरू

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	केन्द्रीय बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाडौं	०१-४३३०५५० ०१-४३३०५४९ ०१-४३३०४०४	०१-४३३०७७१	chckirtipur@gmail.com info@chckirtipur.org.np www.chckirtipur.org.np
२	सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा	०७५-५२०१४७	०७५-५२०१४७	cdcpalpa@yahoo.com
३	उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही	०४६-५०११०१		tropicalhorticulture@yahoo.com
४	बागवानी केन्द्र, फाप्नु, सोलुखुम्बु	०३६-५२०११६	०३६-५२०११६	bagbaniphaplu@gmail.com
५	शितोष्ण फलफूल रुटस्टक विकास केन्द्र, बोच, दोलखा	९६५४०४५४१२	-	boach.gov@gmail.com Boach Horticulture Center Dolakha (FB)
६	सुक्खा फलफूल विकास केन्द्र, सतबाँफ, बैतडी	०९५-६९०५७१		dfdcbaitadi@yahoo.com
७	शितोष्ण बागवानी विकास केन्द्र, मुस्ताङ	०६९-४०००३४ ९६५६०३४६६६	०६९-४०००३४	thdc.marpha@gmail.com
८	पुष्प विकास केन्द्र, गोदावरी, ललितपुर	०१-५१७४२६०	०१-५१७४२६०	pbkgodawari@gmail.com
९	उपोष्ण प्रदेशीय बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली	०१०-५६००६९ ०१०-५६००६६	-	horitcentertrishuli@gmail.com
१०	शितोष्ण बागवानी नर्सरी केन्द्र, दामन, मकवानपुर	०५७-६२०४४९ ९६४५३६३७६९	-	thncdaman@gmail.com
११	कफी विकास केन्द्र, आँपचौर, गुल्मी	०७९-६९११९६ ९७४७००९२९६	-	coffeegulmi@gmail.com
१२	उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, जनकपुर	०४१-५२०२४७	०४१-५२०२४७	bagwanijanakupur@gmail.com

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१३	जैतुन विकास केन्द्र, कोल्दी, बाजुरा	०९७५०१०७३ ९६४६५४९५५		giripremraj5@gmail.com

तरकारी विकास केन्द्रहरू

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	केन्द्रीय तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, खुमलटार	०१-५५२३१४१ टोल फ्री नं. १६६००१६६६६०	-	info@cvspc.gov.np www.cvspc.gov.np
२	समशितोष्ण तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, चाँपा, रुकुम	०६६-६६०१५० ९६५७६२४२७२	-	rukumfarm@gmail.com
३	तरकारी जर्मप्लाज्म संकलन तथा तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, डडेल्धुरा	०९६-४२०१७५ ९६४६५९७५६	-	vspc.tarkari@gmail.com
४	न्यूक्लियस बीउ आलु केन्द्र, निगाले, सिन्धुपाल्चोक	०११-६६५६१६ ९६५११२६६३६	-	nigalefarm@gmail.com
५	शितोष्ण तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, जुफाल, डोल्पा	०६७-६९०४३५ ९६६७३२११६	-	juphaltvspc@yahoo.com
६	कन्दमुल तरकारी विकास केन्द्र, सिन्धुली	०४७-५२०१२२ ९६५४०४१३२०	-	kandamulsindhuli@gmail.com
७	मसला बाली विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे	०११-४९९०५५ ०११-४९९३५५	०११-४९९०५५	scdcpanchkhal@gmail.com
८	अलैची विकास केन्द्र, फिक्कल, ईलाम	०२७-५४०१३२ ९६५२६६०९६७ ९६५२६६०५६९	-	alaichibikash033@gmail.com
९	आलु बाली विकास केन्द्र, दामा, हुम्ला	९७४६९३१३७२	-	pdcdarmahumla@gmail.com
१०	बागवानी विकास केन्द्र, जौबारी, इलाम	०२७-६९१४०५ ९६५५३७३७९९ ९६५६७३०३२४	-	hrtjaubar072@gmail.com

मत्स्य विकास केन्द्रहरू

क्र.सं.	कार्यालयको नाम र ठेगाना	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल
१	मत्स्य विकास तथा तालिम केन्द्र, जनकपुरधाम, धनुषा	०४१-५२०१५६ ९६५४०२५३९६	५२०३९६	fdtc@gmail.com www.fdtc.jn.gov.np
२	रिजर्भरियर मत्स्य विकास केन्द्र, कुलेखानी	०५७-६२०२३७ ९६५५०७०२३७		rfdckulekhani@hotmail.com

क्र.सं.	कार्यालयको नाम र ठेगाना	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल
३	त्रिसे पानी मत्स्य विकास केन्द्र, मिर्मी, स्याङ्जा	०६३-४०३००६ ९८५६०५१००६		
४	मत्स्य विकास केन्द्र, फत्तेपुर, सप्तरी	०३१-५५००९२ ९८५२८२०९३५		fdcfattepur2029@gmail.com
५	मत्स्य विकास केन्द्र, लहान, सिरहा	०३३-५६०५१४ ९८५२८३१११४		fdclahan@gmail.com www.fdclahan.gov.np
६	मत्स्य विकास केन्द्र, हेटौडा, मकवानपुर	०५७-५२०५६७ ९८५५०७०३१५		bisnusilwal@ymail.com
७	मत्स्य विकास केन्द्र, भण्डारा, चितवन	०५६-५५००८५ ९८५५०६२०८५		fdcbhandara@gmail.com
८	मत्स्य विकास केन्द्र, भैरहवा, रुपन्देही	०७१-४२९१८४ ९८५७०२४३१६	४२९३१६	fdcbhairahawa@yahoo.com
९	मत्स्य विकास केन्द्र, महादेवपरी, बाँके	०८१-५२९२२० ९७५८००१०६९		bhusaldeep@gmail.com
१०	मत्स्य विकास केन्द्र, गेटा, कैलाली	०९१-५७५१२० ५७५०३७ ९७५९००३३१०	५७५११९	fdckailali@gmail.com www.fdckailali.gov.np

क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टिन कार्यालय तथा चेकपोष्टहरू

क्र.सं.	कार्यालय / चेकपोष्टहरू	फोन	फ्याक्स	ईमेल / वेबसाईट
१	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टिन कार्यालय काँकडभिट्टा, भापा	०२३-५६२०५७ ९८४२०३२६५४	०२३-५६३६२१	kkarvitta@npqnepal.gov.np
२	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टिन कार्यालय, वीरगञ्ज	०५१-५२२९९६ ९८४९६०७६७०	०५१-५२२९९६	birgunj@npqnepal.gov.np
३	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टिन कार्यालय, भैरहवा	०७१-४१८०१२ ९८५७०१६३७१	०७१-४१८०१२	bhairahawa@npqnepal.gov.np
४	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टिन कार्यालय, नेपालगञ्ज	०८१-४१२००७ ९८५८०२७३२३	०८१-४१२००७	nepalgung@npqnepal
५	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टिन कार्यालय, गड्डाचौकी, कञ्चनपुर	०९९-४०२०७५ ९८४९५२१७२३	०९९-४०२०७५	gaddachauki@npqnepal.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय / चेकपोष्टहरू	फोन	फ्याक्स	ईमेल / वेबसाईट
६	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, विराटनगर, मोरङ	०२१-४३५३०९ ९८४२०२७८४०	०२१-४३५३०९	biratnagar@npqnepal.gov.np
७	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, भण्टावारी, सुनसरी	०२५-४६००३४ ९८४२१५१७२७	-	bhantabari@npqnepal.gov.np
८	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, जलेश्वर, महोत्तरी	०४४-५२०२२३ ९८५४०३२१२५	०४४-५२०२२३	jaleshwor@npqnepal.gov.np
९	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, मलङ्गा, सर्लाही	०४६-५२१५१२ ९८५४०३६४४८	०४६-५२१५१२	malangawa@npqnepal.gov.np
१०	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, एअरपोर्ट, काठमाडौं	०१-४११२३८१	०१-४११२३८१	airportktm@npqnepal.gov.np
११	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, तातोपानी, सिन्धुपाल्चोक	०११-४८०१५१ ९८५११६४७४०	०११-४८०१५१	tatopani@npqnepal.gov.np
१२	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, टिमुरे, रसुवा	०१०-६९२४९४ ९८४५०४१९४९	०१०-६९२४९४	timurerasuwa@npqnepal.gov.np
१३	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, कृष्णनगर, कपिलवस्तु	०७६-५२०८४५ ९८४७२०४१३४	०७६-५२०८४५	krishnanagar@npqnepal.gov.np
१४	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, लोमान्थाङ्ग, मुस्ताङ	९८६७९२००६५	-	lomangthang@npqnepal.gov.np
१५	प्लान्ट क्वारेन्टिन चेकपोष्ट, भुलाघाट, बैतडी	०९९-५२५३९८ ९८११३३०७२८	०९९-५२५३९८	jhulalghat@npqnepal.gov.np

रेशम खेती विकास कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय / चेकपोष्टहरू	फोन	फ्याक्स	ईमेल / वेबसाईट
१	रेशम प्रशोधन केन्द्र, इटहरी, सुनसरी	०२५-५८०८४३	०२५-५८१३०९	reshamitahari@gmail.com
२	रेशम विकास कार्यक्रम, धनकुटा	०२६-५२०२९४	-	silkdhandkuta@gmail.com
३	किम्बु नर्सरी व्यवस्थापन केन्द्र, भण्डारा, चितवन	०५६-५५००९१	-	kimbunurserybhandara@gmail.com

क्र.सं.	कार्यालय/ चेकपोस्टहरू	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
४	प्रजनन पिंढी बीजकोया श्रोत केन्द्र, धुनीवेसी, धादिङ्ग	०१०-४०११११ ९८५११७३९४४	०१०-४०११११	pssc.dhunibesi@gmail.com
५	प्रजनन पिंढी बीजकोया श्रोत केन्द्र, बन्दीपुर, तनहुँ	०६५-५२०१०४ ९८५६०६३९०४ ९८९३७९४३३६	-	-
६	रेशम विकास कार्यक्रम, पोखरा	०६९-५२२०२९	०६९-५२२०२९	sericulture73@gmail.com
७	रेशम विकास कार्यक्रम, स्याङ्गजा	०६३-४४०१०३	०६३-४४०१०३	reshamkhetisyangja@gmail.com
८	व्यवसायिक ग्रेनेज केन्द्र, चितापोल, भक्तपुर	०१-५११६०२४ ९८४१६८९८११	०१-५११६०२४	-
९	रेशम खेती विकास शाखा, खोपासी, काभ्रे	०११-४४०३१४	०११-४१०२५०	khopasisericulture2032@gmail.com

मौरी विकास कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	मौरी विकास शाखा, गोदावरी	०१-५१७४१३८ ०१-५१७४०५२	०१-५१७४१३८	bkds@gmail.com www.bkds.gov.np
२	मौरीपालन विकास कार्यालय, चिंतवन	०५६-५५०६५३	०५६-५५०६५३	beekeeping_bhandara@yahoo.com

३.५ खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग महानिर्देशक	०१-४२६२७४१ ०१-४२६२७३९	०१-४२६२३३७	dgdftqc@mail.com.np www.dftqc.gov.np
उप-महानिर्देशक (खाद्य गुण नियन्त्रण महाशाखा)	०१-४२६२४३०		dftqc@mail.com.np
उप-महानिर्देशक (खा.प्र.वि. तथा ता. महाशाखा)	०१-४२६२७३९		dftqc@mail.com.np
उप-महानिर्देशक (केन्द्रीय खाद्य प्रयोगशाला)	०१-४२५८७५३		dftqc@mail.com.np
एस.पि.एस. इनक्वाइरी प्वाइन्ट	०१-४२५६९४७		spsnepal@ntc.net.np www.spsenquiry.gov.np

क्षेत्रीय खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालयहरू

क्र.सं.	क्षेत्रीय खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	विराटनगर, मोरङ	०२९-४७०२२१ ०२९-४७०८२८		rftqcobrt@gamil.com
२	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-४१२८१९	५२६५४०	rftqcohtd@gmail.com
३	भैरहवा, रुपन्देही	०७९-५२०१५७	५२०१५७	rftqcobhw@gmail.com
४	नेपालगन्ज, बाँके	०८१-५२१५३७	०८१-५२१५३७	rftqcconepalgunj@gmail.com
५	धनगढी, कैलाली	०९१-५२२९७२	०९१-५२२९७२	rftqco91@gmail.com

खाद्य क्वारेन्टाइन प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	खाद्य क्वारेन्टाइन प्रयोगशाला	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१.	काँकडभिट्टा, भ्वापा	०२३-५६२९६५ ०२३-५६२०८२	०२३-५६२०८२	fqlkkvta@gmail.com
२.	वीरगन्ज, पर्सा	०५१-५३४१६९	०५१-५२८८१७	fqlbrj@gmail.com
३.	तातोपानी, सिन्धुपाल्चोक	९८४२०३२२०२	-	fqltatopani@gmail.com
४.	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर	०९९-४०२०५१	-	-

स्याउ प्रशोधन केन्द्र

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	जुम्ला	०८७-५२००४३	-	apcjumla@gmail.com

३.६ नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, सिंहदरवार प्लाजा कार्यकारी निर्देशक	०१-४२५६८३७, ०१-४२६२६५०, ९८५११०२९२४	४२६२५००	ednarc@ntc.net.np www.narc.gov.np
निर्देशक, योजना तथा समन्वय	०१-४२६२५६७, ९८५११०२९२२		pcdnarc@ntc.net.np
निर्देशक, बाली तथा वागवानी अनुसन्धान	०१-४२६२४४०, ९८५११०२९२३	०१-४२६२५००	chdnarc@ntc.net.np
निर्देशक, पशु तथा मत्स्य अनुसन्धान	०१-४२६२५७०, ९८५११०६१७५		livefish@ntc.net.np
निर्देशक, कर्मचारी प्रशासन	०१-४२६२५०४, ९८५११०२९२५		fadnarc@ntc.net.np
निर्देशक, आर्थिक प्रशासन	०१-४२६२५८५, ९८५१००३५०८५		adnarc@ntc.net.np
प्रमुख, योजना महाशाखा	०१-४२६२७९९		pdnarc@gmail.com
संचार, प्रकाशन तथा अभिलेख महाशाखा खमलटार, ललितपुर	०१-५५२३०४१, ९८५१०७५८७४	५५२११९७	cpdd@narc.gov.np www.narc.gov.np
सामाजिक-आर्थिक तथा कृषि	०१-५५४०८१८		sarpod@narc.gov.np, apord.narc@gmail.com

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
अनुसन्धान नीति महाशाखा			
बाह्य अनुसन्धान महाशाखा खुमलटार, ललितपुर	०१-५५४०८१७, ९८५११०७३२४	५५२७६९५	ord@narc.gov.np, outreachdivision@yahoo.com
कृषि वातावरण अनुसन्धान महाशाखा खुमलटार, ललितपुर	०१-५५३५९८१, ५५५०८९१		env@narc.gov.np, env.narc@gmail.com
राष्ट्रिय कृषि आनुवांशिक श्रोत केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर	०१-५२७५३२५, ०१-५२७५१३१, ०१-५२७५१२९, ०१-५२७५१४१, ९८५११२९४४२		naagric2010@yahoo.com

बाली तथा वागवानी अनुसन्धान कार्यक्रम

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, बनिनियौ, धनुषा	९८५४०२०४६५		nrrpjnk@gmail.com
मकैबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर, चितवन	०५६-५९१००१, ५७२५४८		nmrp2012@gmail.com
राष्ट्रिय गहुँ बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, भैरहवा, रुपन्देही	०७१-५२०२२६, ५२२९९६, ५२०४३१, ९८५७०२३९२६	०७१- ५२१९०५	nwrpbhairahawa@gmail.com
कोशेबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर चितवन	०८१-५६०५३४, ९८५५०५८०११		nglrp_rampur@hotmail.com
तेलबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, नवलपुर, सर्लाही	०४६-५७०००२, ९८५४०३६२५३		norp.nawalpur@yahoo.com
राष्ट्रिय उखुबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, जीतपुर, बारा	०५१-६९०४८९, ९८५५०४५०२६		srpnarc@gmail.com
आलुबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२२११४, ५३८००५, ९८५११७९६९०		prp@narc.gov.np, nprpkhumaltar@gmail.com
अदुवाबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, सल्यान	०८८-४१०००३, ०८८-४१०००४		nggrp.narc@gmail.com
राष्ट्रिय सुन्तला जात अनुसन्धान कार्यक्रम, धनकुटा	०२६-६२०२३२, ९८५२०५०७५२		ncrpdhankuta@gmail.com
जुटबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी, सुनसरी	०२५-५८१०१८, ५८६७९५	०२५- ५८६७९५	juteitahari@yahoo.com
राष्ट्रिय व्यवसायिक बाली अनुसन्धान कार्यक्रम धनकुटा	०२६-५४०३८१		ncarppakhribas@gmail.com
पहाडीबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, काभ्रे, दोलखा	०४९-६९००३७, ९८५११२९७८५		hcrpkabre@gmail.com

पशु तथा कुखुरा अनुसन्धान कार्यक्रम

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
राष्ट्रिय गाई अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर चितवन	०५६-५९१२५५, ५९१०७१	ncarp@narc.gov.np
बंगुर तथा कुखुरा अनुसन्धान कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२१६५०, ५५५०५३६, ९८५१०८८७३६	sarp@narc.gov.np
भैंडाबाखा अनुसन्धान कार्यक्रम, गुठीचौर, जुम्ला	०८७-५२०१४० ९९४८७०३३६	sgrpjumla2@gmail.com

राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान प्रतिष्ठान, खुमलटार

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
निर्देशक	०१-५५२५७०३, ९८५१०८६९१	५५४०८१३	nari.narc@yahoo.com
बाली विज्ञान महाशाखा	०१-५५२११६९, ५५२७७४८, ९८५११२१००२		agronomydivision@gmail.com
बाली रोग विज्ञान महाशाखा	०१-५५२३१४३, ५५३२६७२, ९८५१२०१३०५		ppd@narc.gov.np, balirogbigyan@gmail.com
कीट विज्ञान महाशाखा	०१-५५२११४१, ५५३६२२४, ९८४९२६७९६६		ento@narc.gov.np, ento.narc@gmail.com
माटो विज्ञान महाशाखा	०१-५५२११४९, ५५२३१६१, ९८५११७३२६०	५५२११९७	ssd@narc.gov.np, matobigyan@gmail.com
कृषि इन्जिनियरिङ्ग महाशाखा	०१-५५२४३५१, ५५२१३०७, ९८५११५३९०७		aednarc@wlink.com.np
कृषि वनस्पति महाशाखा	०१-५५२१६१४, ५५२१६१५, ५५४५४८५, ९८५१२३९९९३, ९८५११०५२४३		abdnarc@gmail.com
वागवानी अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४१९४४, ५५१५१०२४, ९८५१२१५१२४		hrd@narc.gov.np, hrtdivision@gmail.com
खाद्य अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४४४५९, ९८५१२४४४५९		frd@narc.gov.np,frd.narc@gmail.com
जैविक प्रविधि महाशाखा	०१-५५३९६५८, ५५३३०३१, ९८५११००७६२		biotech@narc.gov.np, narcbiotechdiv@gmail.com
व्यावसायिक बाली	०१-५५४५९२१,		ccd@narc.gov.np, ccd@narc.gov.np

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
महाशाखा	९८५११२०२४३		
बीउ विज्ञान प्रविधि महाशाखा	०१-५५२३०४०, ९८५१०२३०४०१	५५२६९३९	seedtechnarc@gmail.com
कृषि इंजिनियरिंग महाशाखा, खुमलटार, ललितपुर	०१-५५२१३०७, ५५२४३५१ ९८५११५२९०७	५५२७३५१	aed.narc@gmail.com

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा	०२६-६२०५०३, ६२०५०४, ५४०३८१, ९८०२७२६५८१	arspakh@gmail.com
राष्ट्रिय भैसी अनुसन्धान कार्यक्रम, तरहरा, सुनसरी	०२५-४७५४११	nbrp.tarahara69@gmail.com
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, जौवारी, इलाम	०२७-६९१३३७, ९७५१०७२६७९	

राष्ट्रिय पशु विज्ञान अनुसन्धान प्रतिष्ठान

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
निर्देशक	०१-५५२४०४०, ५५४९३००, ९८५११८४७३५	५५२११९७	nasri@narc.gov.np, nasri.khumaltar2016@gmail.com
पशु स्वास्थ्य अनुसन्धान महाशाखा, खुमलटार	०१-५५१२५५, ५५१५९२		vetresearchdivision@gmail.com
पशु आहारा महाशाखा, खुमलटार	०१-५५२३०३९, ५५०७९५, ९८५१२२३००३	५५२११९७	aand@narc.gov.np, anndnarc@gmail.com
पशु प्रजनन महाशाखा, खुमलटार	०१-५५२३१६०, ५५४०५११, ९८५११८६५५७	५५३२९२२	anbd.narc@gmail.com
चरन तथा घाँसबाली अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४२९०३, ५५२३०३८, ९८५११७३०५६		pfird25@gmail.com
मत्स्य अनुसन्धान महाशाखा, गोदावरी	०१-५१७४२६३, ५१७४११५, ५१७४१५६		fishariesresearch_division@yahoo.com pradhannita@yahoo.com

उच्च पर्वतीय कृषि अनुसन्धान प्रतिष्ठान, गुठीचौर, जुम्ला

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
निर्देशक	९९४८७०३३६, ९८४८०२८२७९	marijumla@gmail.com
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, विजयनगर, जुम्ला	०८७-५२००२३, ९८४८०२८२७९	arsvijaynagar@yahoo.com
वागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला	०८७-६९००२८, ९९४८७०३४० ९८५८३२०२०९	hrsrajikot@gmail.com

क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र र अन्तर्गतका कार्यालयहरू

१. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
क्षेत्रीय निर्देशक	०२५-४०५०९८ (Fax), ४०५१०३, ५८०५१०, ९८५२०४६२४५	rarst.narc@gmail.com

२. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, परवानीपुर

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
क्षेत्रीय निर्देशक	०५१-६२०३७६, ६२०३७९, ९८५५०२११३८	raspar@yahoo.com
कृषि औजार अनुसन्धान, केन्द्र, रानीघाट, वीरगन्ज, पर्सा	०५१-५२२२३०, ९८५५०२७३०५	aireranighat@gmail.com
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, बेलाचापी, धनुषा	०४१-५४००२३, ९८५४०२४३३०	arsbelachapi@gmail.com
मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट	०५१-५६०२२६, ९८५११६०२२६	troutfish.trishuli@gmail.com
मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, धुन्चे, रसुवा	०१०-५४००२४, ८४१४२४९६८	troutfish.rasuwa@gmail.com
चरन तथा घाँसबाली अनुसन्धान केन्द्र, धुन्चे, रसुवा	०१०-५४०१३७, ५४०१३८, ९८५११६४२०४	arspasture@live.com

३. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र लुम्ले

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
क्षेत्रीय निर्देशक	०६१-६२२१७४, ५२२६५३ (Fax) ९८५६०२०४८७	rarlumle@gmail.com
मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, पोखरा, कास्की	०६१-५६००८९ (वेगनासा) ६५०८२५, ०६१-४६२००४ (फेवा), ९८५६०६१०८९,	frcpokhara@gmail.com
वागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा	०६१-५२०२२०, ५२०३८५, ९८५६०३८५५०	arsmalepatan@gmail.com
बाखा अनुसन्धान केन्द्र, बन्दिपुर, तनहुँ	०६५-६२०१६२, ९८५६०६३५७५	arsgoat@radiffmail.com
कफी अनुसन्धान कार्यक्रम बलेटक्सार, गुल्मी	०७९-६९२५१४, ९८५७०६४१११	crp.gulmi@gmail.com

४. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, खजुरा, बााके

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
क्षेत्रीय निर्देशक	०८१-६२१२२६, ९८५८०२२३४६	rarskhajura@gmail.com
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, सुर्खेत	०८३-६२०१२३, ९८५८०५१०१७	surkhetars@gmail.com
वागवानी अनुसन्धान केन्द्र, किमुगाँउ, दैलेख	०८९-४२०१५६, ९८५८०५६६६६	hrsdailekh@gmail.com

५. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, भागेतडा, डोटी

कार्यालय	फोन	इमेल/वेबसाइट
क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, भागेतडा, डोटी	०९४-४४०९६२, ०९४-४९२९६२ (Fax) ९७५९००३५४०	arsddoti@gmail.com

३.७ कम्पनी, समिति

३.७.१ कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड, केन्द्रीय कार्यालय, कुलेश्वर, काठमाडौं

क्र.सं.	पद	फोन नं	फ्याक्स	इमेल	वेबसाइट
१	अध्यक्ष	०१-४२७९६७०	४२७९६७०	aicl@ntc.net.np	www.aicl.org.np

क्षेत्रीय कार्यालय/शाखा/उप-शाखा कार्यालयहरूको टेलिफोन नम्बर

सि.नं.	कार्यालय	टेलिफोन नं
क)	पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, विराटनगर	०२९-५२५४२८
१	शाखा कार्यालय, धनकुटा	०२६-५२०२४९
२	शाखा कार्यालय, विर्तामोड	०२३-५४०००५
३	उपशाखा कार्यालय, इलाम	०२७-५२००९७
४	उपशाखा कार्यालय, इटहरी	०२५-५८३२३९
५	शाखा कार्यालय, लहान	०३३-५६०२८४
६	उपशाखा कार्यालय, राजविराज	०३९-५२०२९७
७	शाखा कार्यालय, गाईघाट	०३५-४२०९०३
ख)	मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, वीरगञ्ज	०५९-५२०३३०
१	मुख्य शाखा, काठमाडौं	०१-४२७९७२९
२	शाखा कार्यालय, जनकपुर	०४९-५२०४०७
३	शाखा कार्यालय, धुलिखेल	०९९-४९०३०६
४	उपशाखा कार्यालय, ढल्केबर	०४९-५६०००८
५	उपशाखा कार्यालय, हटौडा	०५७-५२०३८६
६	शाखा कार्यालय, भरतपुर	०५६-५२०९९३
७	शाखा कार्यालय, त्रिशुली	०९०-५६०९९४
८	उपशाखा कार्यालय, मलंगवा, सर्लाही	०४६-५२०९९०
९	उपशाखा कार्यालय, चन्द्रनिगाहपुर	०५५-५४०२२५
१०	उपशाखा कार्यालय, गजुरी	०९०-४०२०८६
११	उपशाखा कार्यालय, सिन्धुली	०४७-५२०९९७
१२	उपशाखा कार्यालय, कलैया	०५३-५५००२२
ग)	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, भैरहवा	०७९-५२०९४०
१	शाखा कार्यालय, पोखरा	०६९-५२०४९६
२	उपशाखा कार्यालय, दमौली	०६५-५६०९९३
३	उपशाखा कार्यालय, स्याङ्जा	०६३-४२०९३६
४	उपशाखा कार्यालय, पर्वत	०६७-४२०९४३
५	उपशाखा कार्यालय, पाल्पा	०७५-५२०९३८

सि.नं.	कार्यालय	टेलिफोन नं
६	उपशाखा कार्यालय, परासी	०७८-५२०९२०
७	उपशाखा, कावासोती	०७८-५४०९२२
८	उपशाखा कार्यालय, बहादुरगञ्ज	०७६-५२००४९
९	उपशाखा कार्यालय, तौलिहवा	०७६-५६००२२
घ)	मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, नेपालगञ्ज	०८९-५२०३४२
१	उपशाखा कार्यालय, सुर्खेत	०८३-५२०२८२
२	उपशाखा कार्यालय, दाङ/घोराही	०८२-५६००४०
३	उपशाखा कार्यालय, लमही, दाङ	०८२-५४०९२०
४	उपशाखा, तुल्सीपुर, दाङ	०८२-५२००९०
५	उपशाखा कार्यालय, गुलरिया	०८४-४२०९०८
ङ)	सुदूर-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, धनगढी	०९९-५२९३९०
१	उपशाखा कार्यालय, महेन्द्रनगर	०९९-५२९३४३
२	उपशाखा कार्यालय, डोटी, दिपायल	०९४-४४०२८०

३.७.२ राष्ट्रिय बीउ विजन कम्पनी लि., कुलेश्वर

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल
प्रबन्ध संचालक	०१-४२७९५८७	०१-४२७९५८७	www.nslc.org.np nslcltd@ntc.net.np
नायब प्रबन्धक संचालक	०१-४२७९५८७		
प्रमुख, आर्थिक महाशाखा	०१-४२७९२०७		
प्रमुख, योजना तथा प्रशासन महाशाखा	०१-४२७८४५३		
प्रमुख, अनुगमन इकाई तथा आ.ले.प.शाखा	०१-४२७९२०७		
प्रमुख, बजार व्यवस्थापन महाशाखा	०१-४२७९२०७		
प्रमुख, उत्पादन व्यवस्थापन महाशाखा	०१-४२७९२०७		

जिल्ला स्थित मुख्य शाखा तथा शाखा कार्यालयहरू

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल
केन्द्रीय कार्यालय, काठमाडौं	०१-४२७९५८७ ४२७९२०७	०१-४२७९५८७	www.nslc.org.np nslcltd@ntc.net.np
मुख्यशाखा कार्यालय, इटहरी	०२५-५८९०२२	०१-५८९०२२	nslclitahari@gmail.com
मुख्यशाखा कार्यालय, हेटौडा	०५७-४९२४५७	०१-४९२४५७	bhr.nslcltd@gmail.com
मुख्यशाखा कार्यालय, भैरहवा	०७९-५२०६२३	०१-५२०६२३	
शाखा कार्यालय, जनकपुर	०४९-५२०९४७	०१-५२०९४७	
शाखा कार्यालय, नेपालगञ्ज	०८९-५२०२२२	०१-५२०२२२	
शाखा कार्यालय, धनगढी	०९९-५२९४९०	०१-५२९४९०	
बीउ विजन उत्पादन फार्म, भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२९५२	०१-५६२९५२	

३.८ समिति

क्र.सं.	नाम	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	कालीमाटी फलफूल तथा तरकारी थोक बजार विकास समिति	०१-५१२३०८६ ५१२३०८६ ५१२३०३१ ५१२३१२८ ५१२३०९१ टोल फ्रि नं. १६१८०७०७६६६६६	०१-५१२३०९०	info@kalimatimarket.com.np www.kalimatimarket.com.np
२	कपास विकास समिति, खजुरा बाँके	९७४८०१०५२२	-	vijayaji_23@yahoo.com
३	चन्द्र डाँगी बीउ विजन तथा दुग्ध विकास समिति, चन्द्र डाँगी भ्पा	०२३-५२९५४४ ०२३-४५५४४६ ९८४२०५१०७३	-	
४	नेपाल उखु तथा चिनी विकास समिति, बारा	९८५५०२९७८९	-	nssdcbara@gmail.com

३.९ कृषिसँग सम्बन्धित बोर्ड/संस्थान/कम्पनी/समिति बोर्ड

क्र.सं.	बोर्ड/संस्थान/कम्पनी/समिति बोर्ड को नाम	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड, हरिहरभवन कार्यकारी निर्देशक	०१-५५४४७४७ ५५४२७४१ ५५२५४००	५५३२०९६	www.nddb.gov.np
२	राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड, नयाँ बानेश्वर कार्यकारी निर्देशक	४४९९७८६ ४४९०३७१ ४४९५७९२	४४९७९४१	ntcdboard@wlink.com.np www.teacoffee.gov.np
	क्षेत्रीय कार्यालय, विर्तामोड, भ्पा	०२३-५४०५९२		
	क्षेत्रीय कार्यालय, पोखरा, कास्की	०६१-५५०४२२		
	चिया विस्तार योजना, फिक्कल, ईलाम	०२७-५४०१५८		
	चिया विस्तार योजना, जसबिरे, ईलाम	०२७-६९०१४६		
	चिया विस्तार योजना, हिले, धनकुटा	०२७-५४०११२		
	चिया विस्तार योजना, रानीपौवा, नुवाकोट	०१०-६२११३२३		
	चिया विस्तार योजना, सोल्मा, तेह्रथुम	०२६-६८००८६		
	चिया विस्तार योजना, लाली खर्क पाँचथर	०२४-६९०३०८		

३.१० पशुपंछी विकास

कार्यालय	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
सचिव	०१-४२११७०६	०१-४२११४८०	info@mold.gov.np pasupanchibakas@gmail.com www.mold.gov.np
महाशाखाहरु			
योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन महाशाखा	०१-४२११४७७		

कार्यालय	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
नीति/पशुस्वास्थ्य/नियमन महाशाखा	०१-४२००५६८		
पशुपंछी उत्पादन तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन महाशाखा	०१-४२११४७८		
प्रशासन / आन्तरिक व्यवस्थापन/महाशाखा	०१-४२११४७६		

३.११ पशु सेवा विभाग तथा अन्तर्गतका निकायहरु

शाखा	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
महा-निर्देशक	०१-५५२२०५६	५५४२९१५	dgdl@ntc.net.np www.dls.gov.np
उपमहानिर्देशक, योजना	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
उपमहानिर्देशक प्रशासन	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
बजेट तथा कार्यक्रम शाखा	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
अनुगमन तथा मुल्यांकन शाखा	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
वैदेशिक सहयोग समन्वय शाखा			
तथ्यांक शाखा			dls.statistics@gmail.com
आर्थिक प्रशासन शाखा	०१५५२२७३३	५५४२९१५	
प्रशासन शाखा	०१५५४४७२६ ०१५५२२४७९	५५४२९१५	

पशु सेवा विभाग अन्तर्गतका आयोजनाहरु

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जीविकोपार्जन सुधार आयोजना (HIMALI), व्यवस्थापन कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर	०१-५५२५८३१ टोल फ्रि नं. १६६००१५५५००	०१-५५२८६७०	info@himali.gov.np www.himali.gov.np

कार्यक्रम निर्देशनालयहरु

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	पशु स्वास्थ्य निर्देशनालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६११६५ ४२६१५६९	०१-४२६१५२१	ahd@healthnet.org.np ahd@wlink.com.np www.ahd.gov.np
२	पशु उत्पादन निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२०३१	०१-५५४२०९६	info@dolp.gov.np www.dolp.gov.np
३	पशु सेवा तालिम तथा प्रसार निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२०५९ १६६००१५०४५६	०१-५५४६६४९	info@dlstraining.gov.np www.dlstraining.gov.np
४	पशुपंछी बजार प्रवर्द्धन निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५४७११० ५५४७११२	०१-५५४२८०७	planning@dlmp.gov.np info@dlmp.gov.np www.dlmp.gov.np

क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	पूर्वाञ्चल, विराटनगर	०२१-४७०९२४	०२१-४७१००१	rdlsbrt@gmail.com
२	मध्यमाञ्चल, हरिहरभवन	०१-५५२२०५७	०१-५५४५३९८	crdls1123@gmail.com
३	पश्चिमाञ्चल, पोखरा	०६१-५२०४५४	०६१-५२७५८५	wrdlspkr@yahoo.com
४	म.प., सुर्खेत	०८३-५२०९३७	-	rdlssurkhet@yahoo.com
५	सु.प. दिपायल	०९४४४०९४६ ०९४-४४०९३२	०९४-४४००६३	rdlsdipayaldoti@yahoo.com

क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	विराटनगर	०२१-४७००२७	०२१-४७०२०८	
२	जनकपुर	०४१-५२१७२४	०४१-५२१७२४	
३	पोखरा	०६१-५२०४१९	०६१-५२५८६३	
४	सुर्खेत	०८३-५२०२५०	०८३-५२३७६२	
५	धनगढी	०९१-५२६०१५	०९१-५२२१८२	

क्षेत्रीय पशु सेवा तालिम केन्द्रहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	दुहवी, सुनसरी	०२५-५२०६०८	०२५-५२०६०८	
२	जनकपुर, धनुषा	०४१-५२०३४२	०४१-५२०३४२	
३	पोखरा, कास्की	०६१-५२४१९५	०६१-५२४१९५	
४	नेपालगंज, बाँके	०८१-५२०३०४	०८१-५२०३०४	
५	धनगढी, कैलाली	०९९-५२१९३९	०९९-५२१९३९	

पशु प्रजनन केन्द्रहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	नेपालगंज, बाँके	०८१-५२१०२०	०८१-५२१०२०	
२	लाहान, सिराहा	०३३-५६०२७३	०३३-५६०२७३	

पशु क्वारेन्टीन कार्यालय तथा चेकपोष्टहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, भ्रपापा क) कार्यालय काकडभिद्रा, भ्रपापा ख) चेकपोष्ट, पशुपति नगर ग) चेकपोष्ट, गौरीगंज	०२३-५६२१४८	०२३-५६२१४८	quarantine_jhapa@dls.gov.np pashupatinagar@dls.gov.np gaurigunj@dls.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
२	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, विराटनगर क) चेकपोष्ट, रानी ख) चेकपोष्ट, भन्टावारी ग) चेकपोष्ट, माडर	०२१-४३५५०१	०२१-४३५५०१	quarantine_moranga@dls.gov.np ranir@dls.gov.np sunasri@dls.gov.np madar@dls.gov.np
३	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, जनकपुर क) चेकपोष्ट, जठरी ख) चेकपोष्ट, भिद्रामोड महात्तरी ग) चेकपोष्ट, मलंगवा	०४१-५२६९२६ ०४१-५२०२२८ ०४६-५२०४३६		quarantine_dhanusa@dls.gov.np jathhi@dls.gov.np bhittamaode@dls.gov.np malangawa@dls.gov.np
४	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, विरगंज, पर्सा क) चेकपोष्ट, औरीया ख) चेकपोष्ट, रौतहट ग) चेकपोष्ट, पथलैया घ) चेकपोष्ट, जितपुर	०५१-५२८५२० ०५१-५२८९७० ०५३-५२०४०४ ०५६-५२०९८३		quarantine_pasra@dls.gov.np aurahiya@dls.gov.np rautahat@dls.gov.np bara@dls.gov.np jitpur@dls.gov.np
५	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, क) भैरहवा, रुपन्देही ख) चेकपोष्ट, वेल्हिया ग) चेकपोष्ट, कृष्णनगर घ) चेकपोष्ट, त्रिवेणी	०७१-५२०३०६ ०७१-५२३०१३ ०७६-५२०५७६	०७१-५२०३०६	quarantine_rupandehi@dls.gov.np belhiya@dla.gov.np krishnanagar@dls.gov.np triveni@dls.gov.np
६	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, नेपालगंज क) चेकपोष्ट, नेपालगंज ख) चेकपोष्ट, गुलरिया	०८१-५२६९५४ ०८१-५२२१२४ ०८१-५२०४९१		aqbnepalganj@dls.gov.np nepalgunj@dls.gov.np gulriya@dls.gov.np
७	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, गड्डाचौकी क) गड्डाचौकी, कन्चनपुर ख) चेकपोष्ट, धनगढी ग) चेकपोष्ट, दार्चुला	०९९-४०२१३३ ०९९-४०२०७३ ०९१-५२००१४ ०९३-४२०२०६	०९९-४०२१३३	quarantine_kanchanpur@dls.gov.np dhangadi@dls.gov.np darchula@dls.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
८	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, काठमाण्डौ क) चेकपोष्ट तातोपानी ख) चेकपोष्ट, त्रि.ह.वि., काठमाण्डौ ग) चेकपोष्ट, रामनगर	०१-४४८७३५६ ०११-४८०२१८ ०१-४४६८१५६	०१-४४८७३५६	tatopani@dls.gov.np kathmandu@dls.gov.np ramnagar@dls.gov.np

पशु विकास फार्महरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	बाखा विकास फार्म, बुढीतोला, कैलाली	०९१-५२९३४२	०९१-५२९३४२	gdfbuditola@gmail.com
२	बाखा विकास फार्म, चितलांग, मकवानपुर	०५७-५४०४१४		chitlanggoat@gmail.com
३	पशु विकास फार्म, जिरी	०४९-४०००६६	०४९-४०००६६	dlsjiri@gmail.com
४	भेडा विकास फार्म, पानसयखोला, नुवाकोट	०१०-५६०४६२	०१०-५६०४६२	
५	याक विकास फार्म, स्याङ्बोचे, सोलुखुम्बु	०३८-५४०१२३	०३८-५४०१२३	ydfsolukhumbu@dls.gov.np
६	चरन तथा घाँसेबाली बीउ बृद्धि फार्म, जनकपुर, धनुषा	०४१-५२०१९०	०४१-५२०१९०	info@charandhanusa.gov.np
७	चरन तथा घाँसेबाली बीउ बृद्धि फार्म, रजितपुर, सर्लाही	०४६-५०११०८ ०४६-५०११७६	०४६-५०११०८	charansarlahi@dls.gov.np
८	चरन तथा घाँसेबाली बीउ बृद्धि फार्म, गौघाट, बाँके	०८१-५२०२८७	०८१-५२०२८७	-
९	पशु विकास फार्म, लामापाटन, पोखरा	०६१-४३०४८९	०६१-४३०४८९	adfaski@dls.gov.np
१०	कुखुरा विकास फार्म, खजुरा, बाँके	०८१-६२१२१८ ०८१-६२४२४५	०८१-६२१२४५	hdfbanke@dls.gov.np
११	राइजोबियम तथा बीउ विजन प्रयोगशाला, धनुषा	०४१-५२१६८६	०४१-५२१६८६	seeddhanusa@dls.gov.np
१२	नारायणहिटी पशु विकास फार्म, काठमाण्डौ	०१-४४४३८५१	०१-५५४२०१६	adfakathmandu@dls.gov.np

राष्ट्रिय/केन्द्रिय प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	केन्द्रिय जैविक उत्पादन प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	०१-४४५२३४८	०१-४२१५७०३	info@cbpl.gov.np
२	राष्ट्रिय पंक्षी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, चितवन	०५६-५२७५४१	०५६-५२७५४१	nalchitwan@gmail.com
३	राष्ट्रिय खारेज रोग तथा महामारी रोग प्रयोगशाला, बुढानीलकण्ठ	०१-४३७०६५७	०१-४३७०६५७	nfmdnepal@gmail.com: www.nfmd.gov.np
४	केन्द्रिय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	०१-४२१२१४३	०१-४२६१८६७	cvl@cvl.gov.np: www.cvl.gov.np
५	रेविज भ्याक्सीन उत्पादन प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६९१४८ ०१-४२५११२३		www.rvpl.gov.np
६	लाइभस्टक गुण व्यवस्थापन प्रयोगशाला, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५०१००५९	०१-५५४२०१६	lqmlab_hariharbhawan@dls.gov.np

राष्ट्रिय/केन्द्रिय कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	राष्ट्रिय चरन तथा पशु आहारा केन्द्र, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५०१००५६	०१-५०१००६३	info@npafc.gov.np; www.npafc.gov.np
२	केन्द्रिय पशु चिकित्सालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६१३८२		-
३	भेटेरीनरी गुणस्तर तथा औषधी व्यवस्थापन कार्यालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४४६८२४३	०१-४२१२१७७	www.vsdgo.gov.np
४	केन्द्रिय पशु क्वारेन्टाईन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५२७७३८: ०१-५५३८६२२	०१-५५३८६२२	caqoktm@gmail: www.caqo.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
५	भेटेरीनरी ईपिडेमियोलोजी केन्द्र, त्रिपुरेश्वर	०१-४२५३४१९	०१-४२५०७१७	vetepi@ntc.net.np
६	भेटेरीनरी जनस्वास्थ्य कार्यालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४२१२३७६	०१-४२५०७१७	vpfo@vpho.gov.np
७	केन्द्रिय गाई भैसी प्रबर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५३६९०२	०१-५५३६९०२	ccbpo@dls.gov.np
८	केन्द्रिय भेडा बाखा प्रबर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५५४९०६	०१-५५५४९०६	info@sheepgoat.gov.np
९	केन्द्रिय बंगुर, कुखुरा प्रबर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५४३०९०	०१-५५४३०९०	pigpoultry@dls.gov.np
१०	राष्ट्रिय पशु प्रजनन केन्द्र, पोखरा, कास्की	०६१-६२२२८४	०६१-४३२६३३	info@nlbc.gov.np

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
५	हेटौंडा दुग्ध वितरण आयोजना, हेटौंडा औद्योगिक क्षेत्र, हेटौंडा	प्रमुख : ०५७-४१२८१२ विक्री शाखा : ४१२४७९	०५७-४१२८१२	
६	जनकपुर दुग्ध वितरण आयोजना, ढल्केवार, जनकपुर	प्रमुख: ०४१-५६००२० सोधपुछ : ५६०१९५, ५६०१९६	०४१-५६००२०	
७	लुम्बिनी दुग्ध वितरण आयोजना, बुटवल औद्योगिक क्षेत्र, बुटवल	प्रमुख: ०७१-५४०५४३ सोधपुछ - ५४१५४३	०७१-५४०५४३	
८	नेपालगञ्ज दुग्ध वितरण आयोजना, कोहलपुर, बाँके	प्रमुख: ०८१-५४००८३	०९१-५५११८६	
९	धनगढी दुग्ध वितरण आयोजना अत्तरीया, कैलाली	०९१-५५१२९३	०९१-५५११८६	

चिज उत्पादन केन्द्रहरू (केहि)

चिज उत्पादन केन्द्रहरू	फोन नं.
नगरकोट चिज कारखाना	९८४१४३०५७३
पशुपतिनगर चिज उत्पादन केन्द्र, इलाम	०२७-५५००४२, ९८०७९७०५४०
गोसाँइकण्ड याक चिज उत्पादन केन्द्र	९७४९०४६६३२
राँके चिज उत्पादन केन्द्र, पाँचथर	९८४४२६६६८६
चोरदुंग चिज उत्पादन केन्द्र, जिरी	९७४९०४५५५५
फोदुंग चिज उत्पादन केन्द्र, जिरी	९७४९०८७९३९
चिज पनिर उत्पादन केन्द्र, नुवाकोट	९८४९७२२६०२
भीमखोरी पौवा पनिर उत्पादन केन्द्र, काभ्रे	९६१९२३००००

३.१३ कृषि उपज बजार संचालक समितिहरू

क्र.सं.	स्थान	फोन नं.
१	विर्तामोड, भ्रपा	०२३-५४०००२
२	धरान, सुनसरी	०२५-५२२९३४
३	पोखरा, कास्की	०७९-५३०७५५
४	लालबन्दी, सर्लाही	०४६-५०१०४७
५	नवलपुर, सर्लाही	०४६-५७०२२८
६	ढल्केवार, धनुषा	०४१-५६००५८
७	सिन्धुलीमाडी, सिन्धुली	०४७-५२०४५४
८	बर्दिबास, महोत्तरी	०४४-५३०७९९

३.१२ दुग्ध विकास संस्थान, लैनचौर

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	केन्द्रीय कार्यालय, लैनचौर काठमाडौं	अध्यक्ष : ४४१२६९६ महा प्रबन्धक : ४४१४८४१ प्राविधिक व्यवस्थापन विभाग : ४०२४०२९ रिसेप्सन/सोधपुछ : ४४११७१०, ४४१३६९६, ४४१०४८९ टोल फ्रि नं. १६६००१०४४४४	०१-४४१७२१५	info@dairydev.com.np www.dairydev.com Facebook: DDCNepal Twitter: DairyDevCorpNep
२	काठमाडौं दुग्ध वितरण आयोजना, बालाजु औद्योगिक क्षेत्र, बालाजु, काठमाडौं	प्रमुख : ४३५००३९ विक्री शाखा : ४३५५०२४ सोधपुछ: ४३५००९२ टोल फ्रि नं. : १६६००१०४४४४	०१-४३५००३९	
३	दुग्ध पदार्थ विक्री वितरण आयोजना, लैनचौर, काठमाडौं	प्रमुख : ४४३२६२४ विक्री शाखा: ४४११३९७		
४	विराटनगर दुग्ध वितरण आयोजना, कंचनबारी	प्रमुख : ०२१-४२०२३६ सोधपुछ: ४२००४०, ४२०१०५	०२१-४२१०५९	

अन्य

कं.सं.	फर्मको नाम	प्रोप्राइटरको नाम	सम्पर्क नम्बर
१	बंगुर व्यवसायी संघ, नेपाल	उमेश कुमार राई (अध्यक्ष)	०१-५१००५९१ ९८५१०६०७३८ ९८४१२६५४७१

३.१४ कृषि अध्ययन संस्थान

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान (TU), रामपुर, चितवन	०५६-५८१००२/००३, ५८११४१, ५९११४१	०५६-५९१०२१	www.iaas.edu.np admin@iaas.edu.np info@iaas.edu.np
लमजुङ कृषि क्याम्पस	०६६-४०२०३७ ०६६-४०२०३८ ९८५१०७९५१६	-	lamjungiaas@gmail.com
पक्लिहवा कृषि क्याम्पस	०७१-५०६०९१	-	-
Agriculture and Animal Science Campus, Gokulshwor, Baitadi	०९३-४०००४४	-	info@gaasc.edu.np www.gaasc.edu.np
College of Life Sciences, Tulsipur, Dang	०८२-५२२९७८ ०८२-५२२९५७	०८२-५२२९५७	mari.hrdcoordinator@gmail.com
Prithu Technical College, Lamahi, Dang	९८५७८३२२१०	-	prithutechnicalcollege@gmail.com
B.Sc. in Horiculture and Floriculture Management, Ilam	०२७-५२०६६५, ०२७-५२००२०	-	-
कृषि तथा वन विज्ञान विश्वविद्यालय, रामपुर, चितवन	०५६-५२०६०२ ५९११४१	५९१०२१	www.afu.edu.np admin@afu.edu.np
College of Natural Resource Management, Puranchaur, Kaski (AFU)	०६१-५०३००७ ०६१-५०३००४ ९८५५०५८२६४	-	-
हिमालयन कलेज अफ एग्रीकल्चर साईन्सेस एण्ड टेक्नोलोजी कार्यकारी निर्देशक	०१-४२७३३४१	-	hicast@wlink.com.np www.hicast.edu.np
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद, सानोठिमी, भक्तपुर	६६३०४०८, ६६३०७६९,	६६३०२९४	info@ctevt.gov.np www.ctevt.org.np

३.१५ नेपाल सरकारका विभागहरूको टेलिफोन नम्बरहरू

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
अध्यागमन विभाग, कालिकास्थान	०१-४४३३९३४	०१-४४२९६६०	www.immi.gov.np
उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६१२०३ ४२६१३०२	४२६१११२	info@doin.gov.np, www.doin.gov.np
शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, बबरमहल	०१-४२६२९६९ ४२६२५३५	-	info@dubdc.gov.np www.dubdc.gov.np

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
औषधी व्यवस्था विभाग, विजुलीबजार	०१-४७८०२२७	४७८०५७२	director@dda.gov.np www.dda.gov.np
आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट	०१-४४१०३४० ४४१५८०२	४४११७८८	hq@ird.gov.np www.ird.gov.np
भन्सार विभाग, त्रिपुरेश्वर	०१-४२५९७९३	४२५९८०८	cscl@custom.gov.np www.customs.gov.np
राजस्व अनुसन्धान विभाग, हरिहरभवन	०१-५५५१८०२ ५०१००५७	५५४२०२३	info@dri.gov.np www.dri.gov.np
राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र, हरिहरभवन	०१-५५२३१७० ५५२३१७१	-	mail@ratc.gov.np www.ratc.gov.np
कारागार व्यवस्था विभाग, डिल्लीबजार	०१-४४४४५५२	४४४४५५३	info@dopm.gov.np www.dopm.gov.np
केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, थापाथली	०१-४२२९४०६ ४२४५९४७	४२२७७२०	info@cbs.gov.np www.cbs.gov.np
खानेपानी तथा ढल निकास विभाग, पानीपोखरी	०१-४४१३७४४ ४४१८२५३	४४१९८०२	info@dwss.gov.np www.dwss.gov.np
खानी तथा भूगर्भ विभाग, लाजिम्पाट	०१-४४१४७४०	-	info@dmgnepal.gov.np www.dmgnepal.gov.np
घरेलु तथा साना उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर	०१-४२५९८४६ ४५९८४२२	४२५९७४७	dcsi@dcsi.gov.np www.dcsi.gov.np
जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, बबरमहल	०१-४२५५९२० ४२६२३७४	४२५४८९०	dg@dhm.gov.np www.dhm.gov.np
जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग	०१-५५३५५०२ ५५३५४०७	५५२३५२८	dwidp@ntc.net.np www.dwidp.gov.np
नापी विभाग, मिनभवन	०१-४४८२७९३	-	www.topography.gov.np
भूमिसुधार व्यवस्थापन विभाग, बबरमहल	०१-४२२००२८ ४२२३०४९	४२३०५८५	info@dolrm.gov.np www.dolrm.gov.np
निजामती किताबखाना, हरिहरभवन	०१-५०१०२९८ ५०१०१३८	५०१०१४९	info@pis.gov.np www.pis.gov.np
शिक्षा विभाग, सानोठिमी	०१-६६३१९७२	-	www.doe.gov.np
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी	०१-६६३००८८	६६३०७९७	www.moescdc.gov.np
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र, सानोठिमी	०१-६६३१३७२ ६६३८१५२	६६३०१९३	info@nced.gov.np www.nced.gov.np
पुरातत्व विभाग, रामशाह पथ	०१-४२५०६८३	४२६२८५६	www.doa.gov.np info@doa.gov.np
वन विभाग, बबरमहल	०१-४२२०३०३ ४२२१२३१	४२२७३७४	info@dof.gov.np www.dof.gov.np
राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजयन्तु संरक्षण विभाग, बबरमहल	०१-४२२७९२६ ४२२०८५०	४२२७६७५	info@dnppwc.gov.np www.dnppwc.gov.np
भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, बबरमहल	०१-४२२०८२८ ४२२०८५७	४२२१०६७	dscwm2031@yahoo.com www.dscwm.gov.np
वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग, बबरमहल	०१-४२५६४६९ ४२२०४८२	४२२०१५९	info@dfrs.gov.np www.dfrs.gov.np

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
वनस्पति विभाग, थापाथली	०१-४२५११६१ ४२५११५९	४२५११४१	info@dpr.gov.np www.dpr.gov.np
वातावरण विभाग, कुपण्डोल	०१-५५५११४९ ५५५११४०	५५५११४९	info@doenv.gov.np www.doenv.gov.np
राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र, सिंहदरबार	०१-४२००३३९	४२००४०	www.nvc.gov.np
सम्पत्ति शुद्धिकरण विभाग, केशरमहल	०१-४४३८२१८ ४४३९५५८	४४३०९४८	dmli@dmli.gov.np
महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय, अनामनगर	०१-४४३८५४५ ४४३८५४६	४४९४६५१	www.nvc.gov.np
मुद्रण विभाग, सिंहदरबार	०१-४२११६२२ ४२११८२०	४२११७६४	info@dop.gov.np www.dop.gov.np
सडक विभाग, बबरमहल	०१-४२६२६९३	४२५७४०९	info@dor.gov.np
सिंचाई विभाग, जावलाखेल	०१-५५३५३८२	५५३५९६९	irrigation@wlink.np www.doi.gov.np
हुलाक सेवा विभाग, डिल्लीबजार	०१-४४११३५३	४४१४६८८	info@nepalpost.gov.np www.nepalpost.gov.np
सूचना विभाग, तिलगंगा	०१-४११२५५१ ४११२७५३	-	info@doinepal.gov.np www.doinepal.gov.np
स्वास्थ्य सेवा विभाग, टेकु	०१-४२६१७१२	४२६२०३८	info@dohs.gov.np www.dohs.gov.np
श्रम विभाग, मिनभवन	०१-४१०७१२४ ४१०७२८८	४१०७२८८	info@dol.gov.np www.dol.gov.np
वैदेशिक रोजगार विभाग, तिनकुने	०१-४४६१२९९	४११२४७३	info@dofe.gov.np www.dofe.gov.np
राहदानी विभाग, नारायणहिटी	०१-४४१६०११ ४४१६०१२	४४११०२८	communication@dopmofa.gov.np www.dopmofa.gov.np
सहकारी विभाग, बानेश्वर	०१-४४६५३६२ ४४६११७७	-	sahakaribivag@gmail.com www.sahakaribivag.gov.np
महिला तथा बालबालिका विभाग, लैनचौर	०१-४४६१२९९	४११२४७३	dwd1@wlink.com.np www.ded.gov.np
स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग, पुल्चोक	०१-५५५५००१ ५५५५३६२	-	dg@dolidar.gov.np www.dolidar.gov.np
नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग, बालाजु	०१-४३५०८१८ ४३५०४४५	४३५०६८९	nbsm@nbsm.gov.np www.nbsm.gov.np
वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभाग, बबरमहल	०१-४२४७९१२		
यातायात व्यवस्था विभाग, मिनभवन	०१-४६०२१२६ ४६०१७४३		info@dotm.gov.np www.dotm.gov.np
आयुर्वेद विभाग	०१-४२६९७३५		

३.१६ नेपाल सरकारका क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरूको टेलिफोन

कार्यालय	टेलिफोन	फ्याक्स
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, धनकुटा	०२६-५२०७८५, ५२०५८४	
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, हेटौडा	०५७-५२३७९९	५२३४५१
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, पोखरा	०६१-५३३०६८	
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, सुर्खेत	०८३-५२१३४२, ४२१८८५	
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, डोटी	०९४-४४०१०२	

३.१७ प्रमुख टेलिभिजन प्रसारण संस्थाहरू

क्र.स.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाइट
१	नेपाल टि.भी.	०१-४२००३४८	४२००३४८	info@ntv.org.np	ntv.org.np
२	कान्तिपुर टि.भी.	०१-५१३५०५०	५१३५०५४	news@kantipur.tv.com	kantipur.tv.com
३	ईमेज च्यानल	०१-४४३३९४१	४४३६८७३	imchannel@wlink.com.np	imagechannel.com.np
४	एभिन्जुज टि.भी.	०१-४२२७२२२	४२५१०५५	evenews007@gmail.com	evenews.tv.com
५	सगरमाथा टि.भी.	०१-४२३३०७१/७२	४२३३०७३	info@sagarmatha.tv	sagarmatha.tv
६	तराई टि.भि.	०१-४१०६१९९	४१०६२१३		
७	ए.बि.सी. टि.भी.	०१-४४३९२३२	४४४५२३१	abctvnews@gmail.com	abctvnepal.com
८	माउन्टेन टि.भी.	०१-५०१०७९६	५०१०७९७	info@mounttv.com mtvmauntain@gmail.com	mountaintv.com.np
९	हिमालय टि.भी.	०१-४४७६६८४	४४९७७११	info@himalayatv.com	himalayatv.com
१०	न्यूज २४	०१-४४४६९९९	४००२६५५	nbc@nws24nepal.tv	news24nepal.com
११	कृषि टि.भी.	०१-६२०१३३०			

३.१८ राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकाहरूको विवरण

क्र.स.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाइट
१	गोरखापत्र	४२२७४९३	४२२६५२९	gopa@mos.com.np	gorkhapatraonline.com
२	कान्तिपुर	५१३५०००	५१३५००१		ekantipur.com
३	अन्नपूर्ण	४४८२३०५	४४८२१९९	annapurna@annapost.com	annapost.com
४	कारोबार	४७८५०००	४७८५६६५	mail@karobardaily.com	karobardaily.com
५	नयाँ पत्रिका	८८८५९४४	४४८५५३६	letter@nayapatrika.com	nayapatrika.com
६	नागरिक दैनिक	४२६५१००	४२५२२६२	nagarik@nagariknews.com	nagariknews.com
७	अभियान	४२७७१७	४२६८७२६	editorial@abhiyan.com.np	abhiyan.com.np
८	राजधानी	५५४६३००	५०११५९४	rajadhaninews@gmail.com	rajdhani.com.np

क्र.सं.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाइट
९	कमाण्डर	४४४०३५०	४४२००२८	copstnepal@gmail.com	commanderpost.com
१०	नेपाल समाचारपत्र	४२६११७९	४२१८९९०	news@newsfnepal.com	newsfnepal.com
११	द हिमालयन	४७७.३५८	४७७०७०१	editorial@thehimalayantimes.com	thehimalayantimes.com

३.१९ कृषि सम्बन्धी पत्रिका/म्यागजिनहरूको विवरण

क्र.सं.	पत्रिका/म्यागजिनको नाम	फोन नं.	ईमेल/वेबसाइट
१	कृषि टाइम्स मासिक	४२२४५७२	evtmedia@gmail.com
२	आरसी टाइम्स साप्ताहिक, पोखरा	०६१-५४०६२२	arsi.times@gmail.com
३	कृषि साप्ताहिक	९८५१०५९४५५	sajnepal@gmail.com www.krishionline.com.np
४	कृषक मासिक	४४६०२६६	krishakmasik@gmail.com
५	कृषक र प्रविधि मासिक	४७८५८४२	togetherforagriculture@gmail.com info@agrinespal.com.np www.rndinnovative.com.np www.agrinespal.com.np
६	हिपात कृषक मासिक	९८५१०८१२८१	hipatmasik@gmail.com
७	एग्रो टाइम्स मासिक	४२४९०६६	info@agro.com.np
८	कृषि जर्नल मासिक	४२८८७४३ ९८४१४४५७५३	krishijournal@yahoo.com www.krishijournal.com.np
९	हाम्रो सम्पदा मासिक	४७७०२०६ ४७७९७४	info@hamrosampada.com.np shyam1sampada@gmail.com www.hamrosampada.com.np
१०	भेट टाइम्स	९८५१०५४८६८	vettimes@yahoo.com
११	भेट न्यूज	९८५१११२०१५ ९८५१०६४९२१	vetnewsforyou@gmail.com
११	कृषि सूचना राष्ट्रिय मासिक	९८४९२३७९२६	agri_infomonthly@yahoo.com www.apac.org.np
१२	हलो खबर पत्रिका	९८५१०३०३००	meromanjel@gmail.com www.halokhabar.com
१३	तरकारी फलफूल सन्देश	०१-४२८७०६५	
१४	कृषि अनलाईन	९८५१०५९४५५	sajnepal@gmail.com www.krishionline.com
१५	नेशनल न्यूज साप्ताहिक	०१-६२२५६२४ ९८४१३०२९२७	nationalnewsweekly@gmail.com

३.२० कृषि पत्रकार/प्रकाशन तथा प्रसारण गृहहरूको संस्थाहरू

क्र.सं.	संस्था	फोन	ईमेल/वेबसाइट
१	नेपाल कृषि पत्रकार प्रतिष्ठान	९८५१०१९१०८, ९८४९२४५३५५, ९८४९०१७४०१	najonkmt@gmail.com www.newsagro.com
२	नेपाल कृषि पत्रकार समाज	९८५१०५९४४५	sajnepal@gmail.com www.krishionline.com
३	कृषि संचार समाज	९८४५१४८८८२	

३.२१ सूचना प्रविधि मार्फत कृषि प्रविधिमा कार्यरत संस्थाहरू

क्र.सं.	संस्था	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	Agriculture Information Study and Consultancy Center (AISCC)	०६१-५३३२२५, ५३३२२६	०६१- ५३३१३३	aiscc2061@yahoo.com www.aiscc.com.np notice board no.1618-061533225
२	ICT in Agriculture in Nepal	९८४००५१७६३		ictinagriculturenepal@gmail.com www.krishighar.com

नेपाल कृषि प्राविधिक एसोसिएसन (NATA)

Nepal Agricultural Technicians Association (NATA)	०१-५५४४१७४	nata2064@gmail.com
---	------------	--------------------

३.२२ क्षेत्रीय कृषि निदेशनालय र अर्न्तगतका जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्रि नं.
पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय कृ.नि. र जि.कृ.वि.का.					
	क्षेत्रीय विराटनगर	९८५२०२२८४१	०२१-४७०५८, ४७०२५८, ४७०४१०	www.radihiratnagar.gov.np radagribrt@gmail.com	-
१	ताप्लेजुङ	९८५२६६०१३०	०२४-४६०१३०, ६९९	www.dadotaplejung.gov.np dadotj@gmail.com	-
२	पाचथर	९८५२६६०४६८	०२४-४२०१३०, ४६८	www.dadopanchar.gov.np dad5thar@gmail.com	१६६०२४५२०००
३	ईलाम	९८५२६६०४६६८	०२७-५२००४६, ४७	www.dadoliyam.gov.np dadoliyam@gmail.com	१६६०२४५२०००
४	भोजपा	९८५२६७११०९	०२३-४५५०५६, ५४६	www.dadojhapa.gov.np dadojhapa@hotmail.com	१६६०२३४५५५५
५	भोजपुर	९८४४५४२४०७३	०२६-४२०१३०, ६३०	www.dadobhojpur.gov.np dadobhojpur@gmail.com	१६६०२९४२१११
६	संखुवासभा	९८५२०५८४८७	०२९-५६०१३०, ४८७	www.dadobhojpur.gov.np dado7412@gmail.com	१६६०२९४६५५५
७	तेह्रथुम	९८५२०२४४२७	०२६-४६०१३०, ५१३	www.dadoterhahum.gov.np dadotthum@gmail.com	१६६०२६४६०००
८	धनकुटा	९८५२०५०४२४	०२६-५२०४७८, २२६	www.dadodhankuta.gov.np dadodhankutal@gmail.com	-
९	सुनसरी	९८५२०४६०१८३	०२५-५६०१२४, १०६	www.dadosunsari.gov.np dodosunsari3@gmail.com	१६६०२५५६०००
१०	मोरङ	९८५२०२०२०४६	०२१-५२६५६८, ५२१३५८	www.dadomorang.gov.np dadomorang@yahoo.com	-
११	खोटाङ	९८५२८४९९१३०	०३३-४२०१३०, ६२९	www.dadokhotang.gov.np dadokhotang@gmail.com	१६६०३६४२५५५

४३

कृषि ज्ञायरी २०१५

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्रि नं.
मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय कृ.नि. र जि.कृ.वि.का.					
	क्षेत्रीय कृ.नि.	०१-५५२११४५	०१-५५२८७४९	www.crad.gov.np cradnp@gmail.com	
१७	काठमाण्डौ	०१-४४८१७६४	०१-४४८१२१९	www.dado.kath.gov.np agrikath@gmail.com	
१८	काभ्रे	०११-४९०५८९	०११-४९०२०१	www.dado.kavre.gov.np dadokavre@gmail.com	१६६०१९६९११
१९	सिन्धुपाल्चोक	०११-६२०१२५	०११-६२०३४७	www.dadosindhupalchowk.gov.np dadosindhu@gmail.com	१६६०१९२०००
२०	रसुवा	०१०-५४०१६३	०१०-५४०१२८	www.dadorasuwa.gov.np dadorasuwa@gmail.com	१६६०१९४०००
२१	नुवाकोट	०१०-५६०१२८	०१०-५६०२१६	www.dadonuwakot.gov.np dadonuwakot@gmail.com	१६६०१९५६६६
२२	धार्चुङ	०१०-५२०१२८	०१०-५२०४१९	dadotharing@gmail.com	१६६०१९२४१९
२३	रामेछाप	०४८-५४००६३	०४८-५४०३०८	www.dadoramechhap.gov.np ramechhapdado@gmail.com	१६६०१९६६९१
२४	बोलाखा	०४९-४२११३०	०४९-४२११३०	krishidolakhana@gmail.com	१६६०४९४२१११

४४

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्रि नं.
२५	सिन्धुली	०४७-५२०१६६	०४७-५२०१६६	www.dadosindhuli.gov.np dadosindhuli@gmail.com	१६६०४७५२०००
२६	धनुषा	०४१-५२३७३९	०४१-५२३९	www.dadodhanusha.gov.np dadodhanusha@gmail.com	१६६०४१५२२२२
२७	महेन्द्ररा	०४४-५२०१०३	०४४-५२०९६४	shankarshah@yahoo.com www.dadomahotari.gov.np	नभएको
२८	सर्लाही	०४६-५२०१३०	०४६-५२००३०	www.dadosarlahi.gov.np dasosarlahi@yahoo.com	१६६०४६५२०००
२९	बारा	०५३-५५००१७	०५३-५५१२१७	www.dadobhara.gov.np dado.bhara@yahoo.com	१६६०५३५०००
३०	पर्सा	०५१-५२२३०४	०५१-५२१८७९	dadoparsaha@yahoo.com dadomakwanpur@gmail.com	१६६०५१५२५३०
३१	मकवानपुर	०५७-५२०४६६	०५७-५२०४६६	www.dadorautahat.gov.np dadorautahat@gmail.com	१६६००१९५०००
३२	रौतहट	०५५-५२०००१	०५५-५२०३७०	www.dadobhaktapur.gov.np bkt.dado@gmail.com	१६६०५५५२१११
३३	भक्तपुर	०१-५०९२०५४	०१-५०९२२१७	www.dadobhaktapur.gov.np bkt.dado@gmail.com	नभएको
३४	चितवन	०५६-५२०११५	०५६-५२६२२६	www.dadochitwan.gov.np dadochitwan@gmail.com	१६६०५६५२११५
३५	ललितपुर	०१-५५३४५७३	०१-५५३४६१६	www.dadolalitpur.gov.np dadolalitpur@gmail.com	
परिचमाञ्चल विकास क्षेत्र र सि.कृ.वि.का.					
	शे.कृ.वि.	१८५६०२३२७३	०६१-५२०२७३	www.radpokhara.gov.np radpokhara@yahoo.com	-
३६	मनाङ	१८५६०४९२१३	०६६-४४०२१३	www.dadomanang.gov.np dadomanang1@gmail.com	१६६०६६४४१११

४५

क्र.सं.	कार्यालय	कार्यालय प्रमुखको अफिस मोबाइल नं.	फोन नं.	वेबसाईट	टोल फ्रि नं.
३७	लमजुङ	१८५६०४५२३०	०६६-५२०१३०	www.dadolamjung.gov.np dadolamjung@gmail.com	१६६०६६५२०१३
३८	गोरखा	१८५६०३०६४९	०६४-४२०११३	www.dadogorkha.gov.np gorkhadado@yahoo.com	१६६०६४४२११३
३९	तनहुँ	१८५६०४९१३०	०६५-५६०१३०	www.dadotanahun.gov.np dadotanahun@yahoo.com	१६६०६५५६०१३०
४०	कास्की	१८५६०२८४४४	०६१-४६१०७४	www.dadokaski.gov.np dadokaski@yahoo.com	१६६०६१५२०००
४१	स्याङ्जा	१८५६०२७३१०	०६३-४२०१३०	www.dadosyangja.gov.np dadosyangja@yahoo.com	१६६०६३४२०००
४२	मुस्ताङ	१८५६५००८८	०६९-४४०१३०	www.dadomustang.gov.np dadomustang@gmail.com	१६६०६९४४०००
४३	म्याग्दी	१८५६२२१४४	०६३-५२०१३०	www.dadomayagdi.gov.np dadomayagdi@gmail.com	१६६०६९५२०००
४४	पर्वत	१८५६३००२३	०६७-४२०१३०	www.dadoparbat.gov.np dadoparbat@gmail.com	१६६०६७४२०१३०
४५	बाजुरा	१८५६२०६९९	०६८-५२०१३०	www.dadobajura.gov.np dadobajuragl@gmail.com	१६६०६८५२०००
४६	गुल्मी	१८५६७०६४१४४	०६९-५२०१२६	www.dadogulmi.gov.np dadogulmi@gmail.com	१६६०७९५२०००
४७	अर्घाखाँची	१८५६७०६३६२६	०७७-४२०१२६	www.dadogarhakhanchi.gov.np dado.arghakhanchi@gmail.com	१६६०७७४२०००
४८	पात्सा	१८५६७०६५२२९४	०७५-५२०२९४	www.dadopalpa.gov.np dadoplp@yahoo.com	१६६०७५५२११७१
४९	रुपन्देही	१८५६७०२३३०३	०७१-५२०११७	www.dadorupandehi.gov.np dadorrup@gmail.com	१६६०७१५२०००

४६

क्र. सं.	कार्यालय	कार्यालय प्रमुखको अफिस मोबाइल नं.	फोन नं.	वेबसाईट	टोल फ्रि नं.
५०	नवलपरासी	९८५७०४५१०६	०७८-५२०१०६	www.dadonawalparasi.org nawalparasidado@gmail.com	१६६०७८५२१०६
५१	कपिलवस्तु	९८५७०५१४२३	०७६-५६००६३	www.dadokapilvastu.gov.np dadokapilvastu@yahoo.com	१६६०७६५६०००

मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्र कृ.वि. र वि. कृ.वि. का.

क्र. सं.	कार्यालय	कार्यालय प्रमुखको अफिस मोबाइल नं.	फोन नं.	वेबसाईट	टोल फ्रि नं.
			०८३-५२००८२	www.radsurkhet.gov.np radsurkhet@gmail.com	
५२	प्युठान	९८५७८३३०५२	०८६-४२००५२	dadopyuthan@yahoo.com	१६६०८६४२०००
५३	रुकुम	९८५१०१०८३१	०८८-५३००१९	www.dadorukum.gov.np dadorukum@gmail.com	-
५४	रोल्पा	९८५७८२४५०५	०८६-४४०११८/३०२	www.dadorolpa.gov.np dadorolpa@yahoo.com	१६६०८६४४४४४
५५	सल्यान	९८५७८२२२५७	०८८-५२०१३०/२०५	www.dadosalyan.gov.np luteftp@gmail.com	१६६०८८५२०००
५६	ताङ	९८५११५११८१	०८२-५६००२५	www.dadodang.gov.np dadodang@gmail.com	-
५७	बाँके	९८५८०२०४६१	०८१-५२००२७/२२५	www.dadobanke.gov.np dadobanke@gmail.com	१६६०८१५२०००
५८	बर्दिया	९८५८०२३०३८	०८४-४२०१०७/९४६	www.dadobardiya.gov.np dado_bardiya@yahoo.com	१६६०८४४२०००
५९	सुर्खेत	९८५८०५६८११	०८३-५२०३०५ -५२०१८१	www.dadosurkhet.gov.np dado_skt@yahoo.com	१६६०८३५२०००
६०	दैलेख	९८४६५५६०४०	०८९-४२०१४५	www.dadodallekh.gov.np dadodallekh@gmail.com	१६६०८९४२०००

४७

क्र. सं.	कार्यालय	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस फोन/मोबाइल नं.	फोन नं.	वेबसाईट	टोल फ्रि नं.
६१	जाजरकोट	९८५८०६०१२५	०८९-४३०१२५	www.dadojajarkot.gov.np dadojajarkot121@gmail.com	-
६२	जोत्सा	९८४११६६३९५	०८७-५५००९९	dadodolpa@gmail.com	-
६३	हुम्ला	९८४८३६८१०६	०८७-६८००११	dadohumla@gmail.com	१६६०८६६८०००
६४	जुम्ला	९८४१४६८४३८	०८७-५२००२७	www.dadojumla.gov.np dadojumla2013@gmail.com	१६६०८७५२०००
६५	कालीकोट	९८५८०५१९९५	०८७-४४०११८	www.dadokalikot.gov.np kalikotagri@gmail.com	१६६०८७४४४४४
६६	मुगु	९८४२०२०२९४	०८७-४६००८६	www.dadomugu.gov.np dadomugu.govnp@gmail.com	१६६०८७४६१११

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र र वि. कृ.वि. का.

क्र. सं.	कार्यालय	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस फोन/मोबाइल नं.	फोन नं.	वेबसाईट	टोल फ्रि नं.
	क्षेत्र कृ.वि.		०९४-४४०१८७ -४४००१० -४४०४१४ fax	raddipayal@yahoo.com www.raddipayal.gov.np	-
६७	दाङ्गुला	९८४१५४८२८४	०९३-४२०१४१ -४२०४४७ fax	www.dadodarchula.gov.np dadodarchula@gmail.com	१६६०९३४२०००
६८	डडेल्धुरा	९८५८७५१४८१	०९६-४१०१७९ -४१०११२ fax	www.dadodadeldhura.gov.np dadelldhuraradodo@gmail.com	१६६०९६४२०००
६९	बैतडी	९८५८७५११५४	०९५-५२०१५४ -५२०४७९ -५२००५४ fax	www.dadobaitadi.gov.np dadobaitad2027@gmail.com	१६६०९५५२००१
७०	अछाम	९८५११९२९७३	०९७-६२०१८७ -६२०११४ fax	www.dadoachham.gov.np dadoachham@rocketmail.com	१६६०९७६२६६

४८

क्र. सं.	कार्यालय	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस फोन/मोबाइल नं.	फोन नं.	वेबसाईट	टोल फ्रि नं.
७१	कान्चनपुर	१८४१३४१७१८	०११-५२१२५२ -५२२१८३ fax	www.dadokanchanpur.gov.np dadokanchanpur@gmail.com	१६६०१५२०००
७२	कैलाली	१८५८४२२१६४	०११-५२११२४ -५२१२२७ fax	dadokailali@gmail.com	१६६०१५२११२
७३	बझाङ	१८५१०५४२४१	०१२-४२१०४५	dadobajhang@yahoo.com	-
७४	बाजुरा	१८५१२१२५५०	०१७-५४२२१४ -५४१०१४ fax	www.dadobajura.gov.np dadobajura@gmail.com	१६६०१७५४१११
७५	डोटी	१८४१४१८३१८	०१४-४११०३ -४१११२६ fax	dadodoti80@gmail.com	१६६०१४४२०००

३-२३: जिल्ला पशु सेवा कार्यालयहरू

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	प्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	ताप्लेजुङ	०२४	४६०१७६		dlso_taplejung@dls.gov.np
२	पाँचथर	०२४	५२०१२७, ५२०४६९		dlso_panchthar@dls.gov.np
३	इलाम	०२७	५२००४३		dlso_iam@dls.gov.np
४	झापा	०२३	५२००८७		dlso_jhapa@dls.gov.np
५	संखुवासभा	०२१	५६०१५९		dlso_sankhuwasabha@gmail.com
६	तेह्रथुम	०२६	४६०१२७		dlsothm@gmail.com
७	धनकुटा	०२३	५२०२८३, ५२०२८०		dlso_dhankuta@dls.gov.np
८	भोजपुर	०२१	४२०१२९		dlso_bhojpur@dls.gov.np
९	मोरङ	०२१	४७१९५८		dlso_morang@dls.gov.np

४९

कृषि ज्ञापरी २०१५

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	प्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१०	सुनसरी	०२५	५६०१६२		dlso_sunsari@dls.gov.np
११	सोलुखुम्बु	०३८	५२०१०३		dlso_solukhumbu@gmail.com
१२	ओखलढुङ्गा	०३७	५२०२१०		dlso_okhaldhunga@gmail.com
१३	खोटाङ	०३६	४२०१०७		dlso_khotang@hotmail.com
१४	उदयपुर	०३५	४२०१२९		udayapurdlso@gmail.com
१५	सप्तरी	०३१	५२०३०८, ५२०१४२		dlso_saptari@dls.gov.np
१६	सिराहा	०३३	५२०००८, ५२००५८		dlso_siraha@dls.gov.np
१७	दोलखा	०४९	४२१११५	४२१७४०	dlso_dolakha@gmail.com
१८	रामेछाप	०४८	५४००३२	५४०४४८३	thapagb2011@hotmail.com
१९	सिन्धुली	०४७	५२०१८५		dlso_sindhuli@yahoo.com
२०	धनुषा	०४१	५२०१७९		dr_sinhusah@yahoo.com
२१	महोत्तरी	०४४	५२००७३		rabindraver@hotmail.com
२२	सर्लाही	०४६	५२०१४५		dlso_sarlahi@yahoo.com
२३	रसुवा	०१०	५४०१२९		dse dai@yahoo.com
२४	धादिङ	०१०	५२०१०७	५२०९६३	vegatdeberdra@yahoo.com
२५	नुवाकोट	०१०	५६००१२	५६१३६७	dnzsus00@gmail.com
२६	सिन्धुपाल्चोक	०११	६२०११५	६२०३४७	dlso_sindhupalchowk@yahoo.com
२७	काभ्रेपलाञ्चोक	०११	४९०२६६	४९०२६६	adhikariratna66@yahoo.com
२८	काठमाण्डौ	०१	४३७५२५१	४३७५२४७	maharjanr99@gmail.com
२९	भक्तपुर	०१	६६१५०९४	६६१००२२	dlso_bhaktapur26@gmail.com

५०

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
३०	ललितपुर	०१	५००४०६	५५४७३७७	disolalitipur@gmail.com
३१	चितवन	०५६	५२५०९७	४२०१७६	disochitwan@gmail.com
३२	मकवानपुर	०५७	५२०७२८	४१२५७१	prakashvet@yahoo.com
३३	पर्सा	०५१	५२२५५१	४२५५४१	disoparsa@yahoo.com
३४	बारा	०५३	५५००४१	५५०१७३	disobara777@gmail.com
३५	रौतहट	०५५	५२०१२५	५२०१२५	disogaur@gmail.com
३६	गोरखा	०६४	४२०२७३		diso_gorkha@dls.gov.np
३७	तनहुँ	०६५	५६०२०५	५६०१३०	diso_tanahu@dls.gov.np
३८	मनाङ	०६६	४४०११३		diso_manang@dls.gov.np
३९	लमजुङ	०६६	५२०१३१, ५२१२३१		diso_lamjung@dls.gov.np
४०	कास्की	०६१	५२००८२		diso_kaski@dls.gov.np
४१	स्याङ्जा	०६३	४२०१०८		diso_syangja@dls.gov.np
४२	पर्वत	०६७	४२०१२३		diso_parvat@dls.gov.np
४३	म्याग्दी	०६९	५२०१२१	५२०१२१	diso_myangdi@dls.gov.np
४४	मुस्ताङ	०६९	४२०१२१		diso_mustang@dls.gov.np
४५	बाजुरा	०६८	५२०१२१	५२०१२१	diso_bajura@dls.gov.np
४६	गुल्मी	०७९	५२०२२७	५२०२२७	diso_gulmi@dls.gov.np
४७	अर्घाखाँची	०७७	४२००६२, ४२००७२	४२००७२	diso_arghachanchi@dls.gov.np
४८	पाप्या	०७५	५२०१४५	५२०१४५	diso_pajpa@dls.gov.np

५१

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
४९	नवलपरासी	०७८	५२०१४९, ५२०८८७	५२०८८७	diso_nawalparasi@dls.gov.np
५०	रामेछो	०७१	५२०२०६		diso_rupandehi@dls.gov.np
५१	कपिलवस्तु	०७६	५६००२१		diso_kapilvastu@dls.gov.np
५२	रुकुम	०८८	५३००१०	५३००१०	diso_rukum@dls.gov.np
५३	रोल्पा	०८६	४४००५६	४४००५६	diso_rolpa@dls.gov.np
५४	सल्यान	०८८	५२००६२	५२००६२	diso_salyan@dls.gov.np
५५	प्युठान	०८६	४२००१४	४२००७०	diso_pyuthan@dls.gov.np
५६	दाङ	०८२	५६००२१	५६३३०४	diso_dang@dls.gov.np
५७	झैलेख	०८९	४२०१४८	४२०५८५	disodang@yahoo.com
५८	जाजरकोट	०८९	४३००३०	४३००३०	diso_dailekh@dls.gov.np
५९	सुर्खेत	०८३	५२०२८८	५२३६४७	disodailekh148@gmail.com
६०	बाँके	०८१	५२०२५४	५२०२५४	diso_jajarkot@dls.gov.np
६१	बर्दिया	०८४	४२१०८२	४२०२२९	diso_jajarkot@gmail.com
६२	जुम्ला	०८७	५२००२८	५२००२८	diso_surkhet@dls.gov.np
६३	डोल्पा	०८७	५५००५२	५५००५२	diso_banke@dls.gov.np
					disosurkhet@yahoo.com
					diso_bardiyar@gmail.com
					diso_bardiyar@dls.gov.np
					diso_jumla@dls.gov.np
					diso_jumla@yahoo.com
					diso_dolpa@dls.gov.np
					diso_dolpa@gmail.com

५२

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	प्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
६४	कालिकोट	०८७	४४००२३	४४००२७	dlso_kalikot@dlsgov.np dlso_kalikot@yahoo.com
६५	मुगु	०८७	४६००७६	४६००७६	dlso_mugu@dlsgov.np dlso_mugu@yahoo.com
६६	हुम्ला	०८७	६८००१०	६८००१०	dlso_humla@dlsgov.np dlsohumla@yahoo.com
६७	बझाङ	०९२	४२१०५०	४२१०५०	bajhanga@dlso@yahoo.com
६८	बाजुरा	०९७	५४१०६४	५४१००१	dlso_bajura@gmail.com
६९	डोटी	०९४	४२०११४	४२०११४	dlso_doti@gmail.com
७०	अछाम	०९७	६२०१०२	६२०१०२	dlso_mangalsen@gmail.com
७१	कैलाली	०९१	५०२११४	५२४८६७	dlso_kailali71@gmail.com
७२	दार्चुला	०९३	४२०१०४	४२०००४	darchuladlso@yahoo.com
७३	डडेलधरा	०९६	४१०११४	४१०१०२	dlso_dadeldhura@yahoo.com
७४	बैतडी	०९५	४००००६	४००००६	dlso_patan.bairadi@yahoo.com
७५	कञ्चनपुर	०९९	२११७६	५२५६५७	dlso_kanchanpur@gmail.com

प्रधाममन्त्री कृषि आधुनिककरण परियोजना

कोन्चि कार्यालय, काठमाडौं

सम्पर्क नं. ०१-४३६४५४४६, ४३६१५२२

ईमेल : 1 0

५३

कृषि ज्ञायरी २०१५

३२४ सुपरजोन र जोन कार्यान्वयन ईकाईहरूको सम्पर्क नम्बर

क्र.सं.	पद	कार्यालय	मोबाईल नम्बर	ईमेल
१	मेधनाथ तिमिल्सिना	धान सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, भोपा	९८५२६५५९७०	meghnathtimilsena@gmail.com
२	गणेश मिश्र	माछा सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, वारा	९८५४०३८८०६	ganesha.mishra1961@gmail.com
३	क्रिशीोर प्रसाद पन्त	आलु सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, काभ्रे	९८४१५२१७०६	kishorprasadpant@yahoo.com
४	महेन्द्रराज कौडाल	तरकारी सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, कास्की	९८५२०६४१२३	kaudalmr@gmail.com
५	महेश रेग्मी	मकै सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, दाङ	९८४५०६४५१३	maheshregmi@gmail.com
६	टिकाराम शर्मा	स्याउ सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, जुम्ला	९८४१२१५३३९	sharmatika@yahoo.com
७	रामनन्दन यादव	गाहूँ सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, कैलाली	९८५८७४३३४४	ramnandan Yadav2@gmail.com
८	ललन कुमार सिंह	जुनार सुपरजोन कार्यान्वयन इकाई, सिन्धुली	९८४१२४११७३	lalanksingh@myself.com
९	कमलेश्वर तिवारी	अलैची जोन कार्यान्वयन इकाई, पाँचथर	९८५२६८१४६८	dadosthar@gmail.com
१०	ननलाल उराउ	माछा जोन कार्यान्वयन इकाई, मोरङ	९८५१०६४१२३	neelkamalsingh@gmail.com
११	नीलकमल सिंह	अदवा/बेसार जोन कार्यान्वयन इकाई, सनसरी	९८५२०५३६९०	harshangrai17@gmail.com
१२	हर्याङ राई	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, धनकुटा	९८४१३०६१३६	mmpoude12015@gmail.com
१३	महेन्द्रनाथ पौडेल	सुस्तालाजान जोन कार्यान्वयन इकाई, सोलुखुम्बु	९८५२०३६०२४	Pmamp.pjulkhotang@gmail.com
१४	प्रमोद कुमार रिजाल	मकै/मकैबीउ जोन कार्यान्वयन इकाई, खोटाङ	९८५२८३५५६१	Pmampczonudp@gmail.com
१५	दिपक अधिकारी	सुस्तालाजान जोन कार्यान्वयन इकाई, उदयपुर	९८४२८२६१५०	ramprakashsingh01rps@gmail.com
१६	राम प्रकाश सिंह	आँप जोन कार्यान्वयन इकाई, सप्तरी	९८५१०९१८८३	kishorparajuli@gmail.com
१७	देवानन्द राय यादव	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, सर्लाही	९८५१३५१४२४	Jonepiu.nuvakot2073@gmail.com
१८	किशोर पराजुली	आलु जोन कार्यान्वयन इकाई, भक्तपुर	९८४२३४५५९०	lamsal1969sb@yahoo.com
२०	उमानाथ भण्डारी	आलु जोन कार्यान्वयन इकाई, नुवाकोट	९८४२३४५५९०	rmahatha@gmail.com
२१	होमानाथ लम्बाल	मकै/मकै बीउ जोन कार्यान्वयन इकाई, धादिङ	९८४२३४५५९०	
२१	रविन्द्र कुमार महथा	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, रौतहट	९८४२३४५५९०	

५४

क्र.सं.	पद	कार्यालय	मोबाईल नम्बर	इमेल
२२	विनोद मण्डल	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, पर्सा	९८४२०४६५०	mandalbhod@gmail.com
२३	सोमनाथ धिमिरे	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, चितवन	९८५५०८२२०२	gsomnath700@gmail.com
२४	हृदयनाथ धिमिरे	सुस्तालाजात जोन कार्यान्वयन इकाई, स्याङ्जा	९८४५९४५९००	hng2017@gmail.com
२५	वासन्त कुमार श्रेष्ठ	मकै/मकै बीउ जोन कार्यान्वयन इकाई, पर्वत	९७४६००७६९९	Yagyan_stha@yahoo.com
२६	कुलप्रसाद देवाडी	मकै/मकै बीउ जोन कार्यान्वयन इकाई, गुल्मी	९८५५०६६९०५	pmampgumini@gmail.com
२७	रामप्रसाद पाण्डे	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, पात्सा	९८५७००३६४	pmampzompalpa@gmail.com
२८	मकबुल अली	माछा जोन कार्यान्वयन इकाई, रुपन्देही	९८५७०९६९९७	makboolali@yahoo.com
२९	दुगाप्रसाद रिजाल	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, कपिलवस्तु	९८४८८८४४४४	drdugajirai0@gmail.com
३०	भास्कर पौडेल	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, प्युठान	९८५७८३९९२०	bhaskar_pdl@yahoo.com
३१	रामप्रसाद गौतम	अदुवा/बेसार कार्यान्वयन इकाई, सल्यान	९८४८०३०६९६	hinalgtnl@yahoo.com
३२	देवेश कुमार मिश्र	मकै/मकै बीउ जोन कार्यान्वयन इकाई, बाँके	९८४७०२३०८३	mishradevesh735@gmail.com
३३	कल प्रसाद अधिकारी	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, बर्दिया	९८५८०३४४४४	Kulprasasadadhiakar86@gmail.com
३४	पदम स्ववेदी	अदुवा/बेसार जोन कार्यान्वयन इकाई, सर्खेत	९८४८०४९६२६	pmampsurkhet@gmail.com
३५	विमल सुवेदी	जैतून जोन कार्यान्वयन इकाई, बाजुरा	९८४९४३६५८९	zonebajura@gmail.com
३६	गोकुल बोहोरा	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, कञ्चनपुर	९८५८७५०६६५	gokulbohara@gmail.com
३७	टिकाराम थापा	आलु जोन कार्यान्वयन इकाई, ठुङ्गेढुङ्गा	९७४९०९२३७२	tikathappa25@gmail.com
३८	जगन्नाथ तिवारी	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, अर्घाखाँची	९८५७०६३९२६	dadaarghahakanchi@gmail.com
३९	अजय अधिकारी	सुस्तालाजात जोन कार्यान्वयन इकाई, गोरखा	९८४६५२९५३२	adhikari_ajaya@gmail.com
४०	सुजन अगाई	सुस्ताला जोन कार्यान्वयन इकाई, मकवानपुर	९८५५०८२५९५	sujanamgajai@gmail.com
४१	गोविन्दराज कोइराला	अलैंची जोन कार्यान्वयन इकाई, लमजुङ	९८४६९९९५५८	koirala.gov.58@gmail.com
४२	टंक प्रसाद रिजाल	सुस्ताला जोन कार्यान्वयन इकाई, जाजरकोट	९८५९९६४७४०	pmampjkt@gmail.com

५५

क्र.सं.	पद	कार्यालय	मोबाईल नम्बर	इमेल
४३	राजेन्द्र प्रसाद यादव	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, धनुषा	९८४४०२०२३४	paetraj@gmail.com
४४	नरेन्द्र कुमार महासेठ	धान जोन कार्यान्वयन इकाई, सिराहा	९८४४०२९४९३	mahasetharenendra@gmail.com
४५	कृष्णा प्रसाद पौडेल	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, रुकुम	९८४५०८८८८४६	
४६	गोविन्दराज जोशी	तेलहन जोन कार्यान्वयन इकाई, कैलाली	९८५९०८९३३२	joshijgr@hotmail.com
४७	केशवराज काफ्ले	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, धादिङ	९८४९९२५८३	vegzonehdhading@gmail.com
४८	कमलराज गैरे	तरकारी जोन कार्यान्वयन इकाई, तुवाकोट	९८५९९०५८५६	dadonuwakot@gmail.com
४९	विष्णु प्रसाद शर्मा	मकै/मकै बीउ जोन कार्यान्वयन इकाई, रोल्पा	९८५८०६००३९	Marasinbishnu47@yahoo.com

कृषि जयरी २०१५

५६

३.२५ स्थानीय तहहरूको विवरण
प्रदेश नं. १

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१.	ताप्लेजुङ्ग	फुङ्लिङ नगरपालिका	११	
२.		आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका	५	
३.		सिदिङ्गवा गाउँपालिका	७	
४.		फक्ताङलुङ गाउँपालिका	७	
५.		मिक्वाखोला गाउँपालिका	५	
६.		मेरिङदेन गाउँपालिका	६	
७.		मैवाखोला गाउँपालिका	६	
८.		याङवरक गाउँपालिका	६	
९.		सिरिजङ्गा गाउँपालिका	८	
१०.		पाँचथर	फिदिम नगरपालिका	१४
११.	फालेलुङ गाउँपालिका		८	
१२.	फाल्गुनन्द गाउँपालिका		७	
१३.	हिलिहाङ गाउँपालिका		७	
१४.	कम्मायक गाउँपालिका		५	
१५.	मिक्लाजुङ्ग गाउँपालिका		८	
१६.	तुम्बेहा गाउँपालिका		५	
१७.	याङवरक गाउँपालिका		६	
१८.	इलाम		इलाम नगरपालिका	१२
१९.		दिमाई नगरपालिका	९	
२०.		माई नगरपालिका	१०	
२१.		सूर्योदय नगरपालिका	१४	
२२.		फाकफोकथुम गाउँपालिका	७	
२३.		चुलाचुली गाउँपालिका	६	
२४.		माईजोगमाई गाउँपालिका	६	
२५.		माङ्सेबुङ गाउँपालिका	६	
२६.		रोङ गाउँपालिका	६	
२७.	सन्दकपुर गाउँपालिका	५		
२८.	भापा	मेचीनगर नगरपालिका	१५	
२९.		दमक नगरपालिका	१०	
३०.		कन्काई नगरपालिका	९	
३१.		भद्रपुर नगरपालिका	१०	
३२.		अर्जुनधारा नगरपालिका	११	
३३.		शिवसताक्षी नगरपालिका	११	
३४.		गौरादह नगरपालिका	९	
३५.		वितर्तामोड नगरपालिका	१०	
३६.		कमल गाउँपालिका	७	
३७.		गौरीगञ्ज गाउँपालिका	६	
३८.	बाह्रदशी गाउँपालिका	७		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
३९.		भापा गाउँपालिका	७	
४०.		बुद्धशान्ती गाउँपालिका	७	
४१.		हल्दीवारी गाउँपालिका	५	
४२.		कचनकवल गाउँपालिका	७	
४३.	मोरङ्ग	विराटनगर महानगरपालिका	१९	
४४.		बेलबारी नगरपालिका	११	
४५.		लेटाङ्ग नगरपालिका	९	
४६.		पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	१०	
४७.		रङ्गेली नगरपालिका	९	
४८.		रतुवामाई नगरपालिका	१०	
४९.		सुनवर्षी नगरपालिका	९	
५०.		उर्लावारी नगरपालिका	९	
५१.		सुन्दरहरैँचा नगरपालिका	१२	
५२.		बढीगङ्गा गाउँपालिका	७	
५३.		धनपालथान गाउँपालिका	७	
५४.		ग्रामथान गाउँपालिका	७	
५५.		जहदा गाउँपालिका	७	
५६.		कानेपोखरी गाउँपालिका	७	
५७.		कटहरी गाउँपालिका	७	
५८.		केरावारी गाउँपालिका	१०	
५९.		मिक्लाजुङ्ग गाउँपालिका	९	
६०.	सुनसरी	ईटहरी उपहानगरपालिका	२०	
६१.		धरान उपहानगरपालिका	२०	
६२.		ईनरुवा नगरपालिका	१०	
६३.		दुहवी नगरपालिका	१२	
६४.		रामधुनी नगरपालिका	९	
६५.		बराह नगरपालिका	११	
६६.		देवानगञ्ज गाउँपालिका	७	
६७.		कोशी गाउँपालिका	८	
६८.		गढी गाउँपालिका	६	
६९.		बर्जु गाउँपालिका	६	
७०.	धनकुटा	भोक्राहा गाउँपालिका	८	
७१.		हरिनगरा गाउँपालिका	७	
७२.		पाखीबास नगरपालिका	१०	
७३.		धनकुटा नगरपालिका	१०	
७४.		महालक्ष्मी नगरपालिका	९	
७५.		साँगीगढी गाउँपालिका	१०	
७६.		खाल्सा छिन्ताङ्ग शहीदभूमि गाउँपालिका	७	
७७.	छथर जोरपाटी गाउँपालिका	६		
७८.	चौबिसे गाउँपालिका	८		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
७९.	तेह्रथुम	म्याङ्लुङ्ग नगरपालिका	१०		
८०.		लालिगुराँश नगरपालिका	९		
८१.		आठराई गाउँपालिका	७		
८२.		छथर गाउँपालिका	६		
८३.		फेदाप गाउँपालिका	५		
८४.		मेन्छयायेम गाउँपालिका	६		
८५.		चैनपुर नगरपालिका	११		
८६.	संखुवासभा	धर्मदेवी नगरपालिका	९		
८७.		खाँदबारी नगरपालिका	११		
८८.		मादी नगरपालिका	९		
८९.		पाँचखपन नगरपालिका	९		
९०.		भोटखोला गाउँपालिका	५		
९१.		चिचिला गाउँपालिका	५		
९२.		मकालु गाउँपालिका	६		
९३.		सभापोखरी गाउँपालिका	६		
९४.		सिलिचोङ्ग गाउँपालिका	५		
९५.		भोजपुर	भोजपुर नगरपालिका	१२	
९६.			षडानन्द नगरपालिका	१४	
९७.			ट्याम्के मैयुम गाउँपालिका	९	
९८.			रामप्रसादराई गाउँपालिका	८	
९९.			अरुण गाउँपालिका	७	
१००.			पौवादुम्मा गाउँपालिका	६	
१०१.			साल्या सिलिसो गाउँपालिका	६	
१०२.			आम्चोक गाउँपालिका	१०	
१०३.	हतुवागढी गाउँपालिका		९		
१०४.	सोलुखुम्बु		सोलु दधकण्ड नगरपालिका	१०	
१०५.			दधकोशी गाउँपालिका	७	
१०६.			खुम्बु पासाङ्गल्हामु गाउँपालिका	५	
१०७.			दुधकोशीका गाउँपालिका	९	
१०८.		नेचा सल्यान गाउँपालिका	६		
१०९.		महाकुलुङ्ग गाउँपालिका	५		
११०.		लिखुपिके गाउँपालिका	५		
१११.		सोपाङ्ग गाउँपालिका	५		
११२.		ओखलढुङ्गा	सिद्धिचरण नगरपालिका	१२	
११३.			खिजिदेम्बा गाउँपालिका	९	
११४.			चम्पादेवी गाउँपालिका	१०	
११५.	चिशंखुगढी गाउँपालिका		८		
११६.	मानेभञ्ज्याङ्ग गाउँपालिका		९		
११७.	मोलुङ्ग गाउँपालिका		८		
११८.	लिखु गाउँपालिका		९		
११९.	सुनकोशी गाउँपालिका		१०		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१२०.	खोटाङ्ग	हलेसी त्वाचुङ्ग नगरपालिका	११	
१२१.		रुपाकोट मझुवागढी नगरपालिका	१५	
१२२.		ऐसेलुखर्क गाउँपालिका	७	
१२३.		लामीडाँडा गाउँपालिका	६	
१२४.		जन्तेदुङ्गा गाउँपालिका	६	
१२५.		खोटेहाङ्ग गाउँपालिका	९	
१२६.		केपिलासगढी गाउँपालिका	७	
१२७.		दिप्रुङ्ग गाउँपालिका	७	
१२८.		साकेला गाउँपालिका	५	
१२९.		बराहपोखरी गाउँपालिका	६	
१३०.	उदयपुर	कटारी नगरपालिका	१४	
१३१.		चौदण्डीगढी नगरपालिका	१०	
१३२.		त्रियुगा नगरपालिका	१६	
१३३.		बेलका नगरपालिका	९	
१३४.		उदयपुरगढी गाउँपालिका	८	
१३५.		ताप्ली गाउँपालिका	५	
१३६.		रौताहामाई गाउँपालिका	८	
१३७.		सुनकोशी गाउँपालिका	५	

प्रदेश नं. २

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१.	सप्तरी	राजविराज नगरपालिका	१६	
२.		कञ्चनरुप नगरपालिका	१२	
३.		डाकनेश्वरी नगरपालिका	१०	
४.		बोदेबरसाईन नगरपालिका	१०	
५.		खडक नगरपालिका	११	
६.		शम्भुनाथ नगरपालिका	१२	
७.		सुरुङ्गा नगरपालिका	११	
८.		हनुमाननगर कङ्कालिनी नगरपालिका	१४	
९.		सप्तकोशी नगरपालिका	११	
१०.		अग्नीसाइर कृष्णासवरन गाउँपालिका	६	
११.		छिन्नमस्ता गाउँपालिका	७	
१२.		महादेवा गाउँपालिका	६	
१३.		तिरहुत गाउँपालिका	५	
१४.		तिलाठी कोइलाडी गाउँपालिका	८	
१५.		रुपनी गाउँपालिका	६	
१६.		बेल्ही चपेना गाउँपालिका	६	
१७.		विष्णुपुर गाउँपालिका	७	
१८.		बलान विहल गाउँपालिका	६	

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
१९.	सिराहा	लहान नगरपालिका	२४		
२०.		धनगढीमाई नगरपालिका	१४		
२१.		सिरहा नगरपालिका	२२		
२२.		गोलबजार नगरपालिका	१३		
२३.		मिचैया नगरपालिका	१२		
२४.		कल्याणपुर नगरपालिका	१२		
२५.		कर्जन्हा नगरपालिका	११		
२६.		सुखीपुर नगरपालिका	१०		
२७.		भवानपुर गाउँपालिका	५		
२८.		औरही गाउँपालिका	५		
२९.		विष्णुपुर गाउँपालिका	५		
३०.		बरियारपट्टी गाउँपालिका	५		
३१.		लक्ष्मीपुर पतारी गाउँपालिका	६		
३२.		नरहा गाउँपालिका	५		
३३.		संखुवानान्करकट्टी गाउँपालिका	५		
३४.		अर्नमा गाउँपालिका	५		
३५.		नवराजपुर गाउँपालिका	५		
३६.		धनुषा	जनकपुर उपमहानगरपालिका	२५	
३७.			क्षिणेश्वरनाथ नगरपालिका	१०	
३८.			गणेशमान चारनाथ नगरपालिका	११	
३९.			धनुषधाम नगरपालिका	९	
४०.			कमला नगरपालिका	९	
४१.			नगराइन नगरपालिका	९	
४२.			विदेह नगरपालिका	९	
४३.			मिथिला नगरपालिका	११	
४४.			मिथिला विहारी नगरपालिका	१०	
४५.			शहीदनगर नगरपालिका	९	
४६.			सबैला नगरपालिका	१३	
४७.			हंसपुर नगरपालिका	९	
४८.			औरही गाउँपालिका	६	
४९.			जनकनन्दिनी गाउँपालिका	६	
५०.			बटेश्वर गाउँपालिका	५	
५१.			मुखियापट्टी मूसहरनिया गाउँपालिका	६	
५२.			लक्ष्मीनिया गाउँपालिका	७	
५३.			धनौजी गाउँपालिका	५	
५४.	महोत्तरी		जलेश्वर नगरपालिका	१२	
५५.			बर्दिबास नगरपालिका	१४	
५६.			गौशाला नगरपालिका	१२	
५७.			बलवा नगरपालिका	११	
५८.			लोहरपट्टी नगरपालिका	९	
५९.			मनरा सिसवा नगरपालिका	१०	

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.		
६०.	सर्लाही	रामगोपालपुर नगरपालिका	९			
६१.		औरही नगरपालिका	९			
६२.		भँगाहा नगरपालिका	९			
६३.		मटिहानी नगरपालिका	९			
६४.		सोनमा गाउँपालिका	८			
६५.		सम्सी गाउँपालिका	७			
६६.		महोत्तरी गाउँपालिका	६			
६७.		पिपरा गाउँपालिका	७			
६८.		एकडारा गाउँपालिका	६			
६९.		रौतहट	ईश्वरपुर नगरपालिका	१५		
७०.			मलङ्गवा नगरपालिका	१२		
७१.			लालबन्दी नगरपालिका	१७		
७२.			हरिपुर नगरपालिका	९		
७३.			हरिपूर्वा नगरपालिका	९		
७४.			हरिवन नगरपालिका	११		
७५.			बरहथवा नगरपालिका	१८		
७६.			बलरा नगरपालिका	११		
७७.			गोडेटा नगरपालिका	१२		
७८.			बागमती नगरपालिका	१२		
७९.			कविलासी नगरपालिका	१०		
८०.			चक्रघट्टा गाउँपालिका	९		
८१.			चन्द्रनगर गाउँपालिका	७		
८२.			धनकौल गाउँपालिका	७		
८३.			ब्रम्हपुरी गाउँपालिका	७		
८४.			रामनगर गाउँपालिका	७		
८५.			विष्णु गाउँपालिका	८		
८६.			बसबरीया गाउँपालिका	६		
८७.			कौडेना गाउँपालिका	७		
८८.			पर्सा गाउँपालिका	६		
८९.			रौतहट	चन्द्रपुर नगरपालिका	१०	
९०.				गरुडा नगरपालिका	९	
९१.				गौर नगरपालिका	९	
९२.				बौधीमाई नगरपालिका	९	
९३.				वृन्दावन नगरपालिका	९	
९४.				देवाही गोनाही नगरपालिका	९	
९५.	गढीमाई नगरपालिका			९		
९६.	गजुरा नगरपालिका			९		
९७.	कटहरीया नगरपालिका			९		
९८.	माधवनारायण नगरपालिका			९		
९९.	मौलापुर नगरपालिका			९		
१००.	फतुवा विजयपुर नगरपालिका			११		

प्रदेश नं. ३

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
१.	सिन्धुली	कमलामाई नगरपालिका	१४		
२.		दधौली नगरपालिका	१४		
३.		गोलञ्जोर गाउँपालिका	७		
४.		घ्याङ्लेख गाउँपालिका	५		
५.		तीनपाटन गाउँपालिका	११		
६.		फिक्कल गाउँपालिका	६		
७.		मरिण गाउँपालिका	७		
८.		सुनकोशी गाउँपालिका	७		
९.		हरिहरपुरगढी गाउँपालिका	८		
१०.		रामेछाप	मन्थली नगरपालिका	१४	
११.	रामेछाप नगरपालिका		९		
१२.	उमाकण्ड गाउँपालिका		७		
१३.	खाँडादेवी गाउँपालिका		९		
१४.	गोकुलगंगा गाउँपालिका		६		
१५.	दोरम्भा गाउँपालिका		७		
१६.	लिखु गाउँपालिका		७		
१७.	सुनापती गाउँपालिका		५		
१८.	दोलखा		जिरी नगरपालिका	९	
१९.			भिमेश्वर नगरपालिका	९	
२०.		कालिञ्चोक गाउँपालिका	९		
२१.		गारीशंकर गाउँपालिका	९		
२२.		तामाकोशी गाउँपालिका	७		
२३.		मेलुङ्ग गाउँपालिका	७		
२४.		विगु गाउँपालिका	८		
२५.		बैतेश्वर गाउँपालिका	८		
२६.		शैलुङ्ग गाउँपालिका	८		
२७.		सिन्धुपाल्चोक	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	१४	
२८.	बाह्रविसे नगरपालिका		९		
२९.	मेलम्ची नगरपालिका		१३		
३०.	ईन्द्रावती गाउँपालिका		१२		
३१.	जुगल गाउँपालिका		७		
३२.	पाँचपोखरी थाङ्गपाल गाउँपालिका		८		
३३.	बलेफी गाउँपालिका		८		
३४.	भोटेकोशी गाउँपालिका		५		
३५.	लिसङ्खुपाखर गाउँपालिका		७		
३६.	सुनकोशी गाउँपालिका		७		
३७.	हेलम्बु गाउँपालिका	७			
३८.	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	६			

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१०१.	बारा	ईशनाथ नगरपालिका	९	
१०२.		परोहा नगरपालिका	९	
१०३.		राजपुर नगरपालिका	९	
१०४.		राजदेवी नगरपालिका	९	
१०५.		यमुनामाई गाउँपालिका	५	
१०६.		दुर्गाभगवती गाउँपालिका	५	
१०७.		कलैया उपमहानगरपालिका	२७	
१०८.		जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका	२४	
१०९.		कोल्हवी नगरपालिका	११	
११०.		निजगढ नगरपालिका	१३	
१११.	महागढीमाई नगरपालिका	११		
११२.	सिम्रौनगढ नगरपालिका	११		
११३.	पचरौता नगरपालिका	९		
११४.	परवानीपुर गाउँपालिका	५		
११५.	प्रसोनी गाउँपालिका	७		
११६.	फेटा गाउँपालिका	७		
११७.	आदर्श कोटवाल गाउँपालिका	८		
११८.	करैयामाई गाउँपालिका	८		
११९.	देवताल गाउँपालिका	७		
१२०.	बारागढी गाउँपालिका	६		
१२१.	सुवर्ण गाउँपालिका	८		
१२२.	विश्रामपुर गाउँपालिका	५		
१२३.	पर्सा	वीरगञ्ज महानगरपालिका	३२	
१२४.		पोखरीया नगरपालिका	१०	
१२५.		बहुदरमाई नगरपालिका	९	
१२६.		पसांगढी नगरपालिका	९	
१२७.		ठोरी गाउँपालिका	५	
१२८.		जगरनाथपुर गाउँपालिका	६	
१२९.		धोबीनी गाउँपालिका	५	
१३०.		छिपहरमाई गाउँपालिका	५	
१३१.		पकाहा मैनपुर गाउँपालिका	५	
१३२.		विन्दवासिनी गाउँपालिका	५	
१३३.	सखुवा प्रसौनी गाउँपालिका	६		
१३४.	पटेर्वा सुगौली गाउँपालिका	५		
१३५.	कालिकामाई गाउँपालिका	५		
१३६.	जिराभवानी गाउँपालिका	५		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
३९.	काभ्रेपलाञ्चोक	धूलिखेल नगरपालिका	१२		
४०.		बनेपा नगरपालिका	१४.		
४१.		पनौती नगरपालिका	१२		
४२.		पाँचखाल नगरपालिका	१३		
४३.		नमोबुद्ध नगरपालिका	११		
४४.		खानीखोला गाउँपालिका	७		
४५.		चौरीदेउराली गाउँपालिका	९		
४६.		तेमाल गाउँपालिका	९		
४७.		बेथानचोक गाउँपालिका	६		
४८.		भुम्जु गाउँपालिका	१०		
४९.		मण्डनदेउपुर नगरपालिका	१२		
५०.		महाभारत गाउँपालिका	८		
५१.		रोशी गाउँपालिका	१२		
५२.		ललितपुर	ललितपुर महानगरपालिका	२९	
५३.			गोदावरी नगरपालिका	१४	
५४.	महालक्ष्मी नगरपालिका		१०		
५५.	कोञ्ज्योसोम गाउँपालिका		५		
५६.	बामती गाउँपालिका		७		
५७.	महाङ्गाल गाउँपालिका	६			
५८.	भक्तपुर	चाँगुनारायण नगरपालिका	९		
५९.		भक्तपुर नगरपालिका	१०		
६०.		मध्यपुर थिमी नगरपालिका	९		
६१.		सूर्यविनायक नगरपालिका	१०		
६२.	काठमाण्डौ	कामाण्डौ महानगरपालिका	३२		
६३.		कारेश्वरी मनोहरा नगरपालिका	९		
६४.		किर्तिपुर नगरपालिका	१०		
६५.		गोकर्णेश्वर नगरपालिका	९		
६६.		चन्द्रागिरी नगरपालिका	१५		
६७.		टोखा नगरपालिका	११		
६८.		तारकेश्वर नगरपालिका	११		
६९.		दक्षिणकाली नगरपालिका	९		
७०.		नागार्जुन नगरपालिका	१०		
७१.		बुढानिलकण्ठ नगरपालिका	१३		
७२.		शंकरापुर नगरपालिका	९		
७३.		रसुवा	उत्तरगया गाउँपालिका	५	
७४.	कालिका गाउँपालिका		५		
७५.	गासाईकुण्ड गाउँपालिका		६		
७६.	नौकुण्ड गाउँपालिका		६		
७७.	पार्वतीकुण्ड गाउँपालिका		५		
७८.	नुवाकोट	विदुर नगरपालिका	१३		
७९.		बेलकोटगढी नगरपालिका	१३		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
८०.		ककनी गाउँपालिका	८		
८१.		किस्पाङ्ग गाउँपालिका	५		
८२.		तादी गाउँपालिका	६		
८३.		तारकेश्वर गाउँपालिका	६		
८४.		दुप्चेश्वर गाउँपालिका	७		
८५.		पञ्चकन्या गाउँपालिका	५		
८६.		लिखु गाउँपालिका	६		
८७.		मेघाङ्ग गाउँपालिका	६		
८८.		शिवपुरी गाउँपालिका	८		
८९.		सूर्यगढी गाउँपालिका	५		
९०.	धादिङ्ग	धुनीवेशी नगरपालिका	९		
९१.		निलकण्ठ नगरपालिका	१४		
९२.		खनीयाबास गाउँपालिका	५		
९३.		गजुरी गाउँपालिका	८		
९४.		गल्छी गाउँपालिका	८		
९५.		गंगा जमुना गाउँपालिका	७		
९६.		ज्वालामुखी गाउँपालिका	७		
९७.		थाके गाउँपालिका	११		
९८.		नेत्रावती गाउँपालिका	५		
९९.		बेनीघाट रोराङ्ग गाउँपालिका	१०		
१००.		रुवीम्याली गाउँपालिका	६		
१०१.		सिद्धलेक गाउँपालिका	७		
१०२.		त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	७		
१०३.		मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	१९	
१०४.			धाहा नगरपालिका	१२	
१०५.			इन्द्रसरोवर गाउँपालिका	५	
१०६.			कैलाश गाउँपालिका	१०	
१०७.			बकैया गाउँपालिका	१२	
१०८.			बागमती गाउँपालिका	९	
१०९.	भीमफेदी गाउँपालिका		९		
११०.	मकवानपुरगढी गाउँपालिका		८		
१११.	मनोहरी गाउँपालिका		९		
११२.	राक्सिराङ्ग गाउँपालिका		९		
११३.	चितवन	भरतपुर महानगरपालिका	२९		
११४.		कालिका नगरपालिका	११		
११५.		खैरहनी नगरपालिका	१३		
११६.		माडी नगरपालिका	९		
११७.		रत्ननगर नगरपालिका	१६		
११८.		राप्ती नगरपालिका	१३		
११९.		ईच्छाकामना गाउँपालिका	७		

प्रदेश नं. ४

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
१.	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	१४		
२.		पाल्झटार नगरपालिका	१०		
३.		सुलीकोट गाउँपालिका	८		
४.		सिरानचोक गाउँपालिका	८		
५.		अजिरकोट गाउँपालिका	५		
६.		आरुघाट गाउँपालिका	१०		
७.		गण्डकी गाउँपालिका	८		
८.		चुमन्त्री गाउँपालिका	७		
९.		धार्चै गाउँपालिका	७		
१०.		भिमसेन गाउँपालिका	८		
११.	शहीदलखन गाउँपालिका	९			
१२.	लमजुङ्ग	बेंशीसहर नगरपालिका	११		
१३.		मध्यनेपाल नगरपालिका	१०		
१४.		राईनास नगरपालिका	१०		
१५.		सुन्दरबजार नगरपालिका	११		
१६.		क्व्होलासोथार गाउँपालिका	९		
१७.		दुधपोखरी गाउँपालिका	६		
१८.		दोदी गाउँपालिका	९		
१९.		मस्याङ्गदी गाउँपालिका	९		
२०.		तनहुँ	भानु नगरपालिका	१३	
२१.			मीमाद नगरपालिका	९	
२२.	व्यास नगरपालिका		१४		
२३.	शक्लागण्डकी नगरपालिका		१२		
२४.	आँबुखैरेनी गाउँपालिका		६		
२५.	ऋषिङ्ग गाउँपालिका		८		
२६.	घिरिङ्ग गाउँपालिका		५		
२७.	देवघाट गाउँपालिका		५		
२८.	म्याग्दे गाउँपालिका		७		
२९.	बन्दिपुर गाउँपालिका		६		
३०.	स्याङ्जा	गल्याङ्ग नगरपालिका	११		
३१.		चापाकोट नगरपालिका	१०		
३२.		पुतलीबजार नगरपालिका	१४		
३३.		भीरकोट नगरपालिका	९		
३४.		बालिङ्ग नगरपालिका	१४		
३५.		अर्जुनचौपारी गाउँपालिका	६		
३६.		आँधिखोला गाउँपालिका	६		
३७.		कालीगण्डकी गाउँपालिका	७		
३८.		फेदीखोला गाउँपालिका	५		
३९.		बिरुवा गाउँपालिका	८		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
४०.		हरिनाश गाउँपालिका	७	
४१.	कास्की	पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	३३	
४२.		अन्नपूर्ण गाउँपालिका	११	
४३.		माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	९	
४४.		मादी गाउँपालिका	१२	
४५.		रुपा गाउँपालिका	७	
४६.	मनाङ्ग	चामे गाउँपालिका	५	
४७.		नारफु गाउँपालिका	५	
४८.		नासोङ्ग गाउँपालिका	९	
४९.		नेस्याङ्ग गाउँपालिका	९	
५०.	मुस्ताङ्ग	घरपभोङ्ग गाउँपालिका	५	
५१.		खासाङ्ग गाउँपालिका	५	
५२.		दालोमे गाउँपालिका	५	
५३.		लोमन्थाङ्ग गाउँपालिका	५	
५४.		बाह्रगाउँ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	५	
५५.	म्याग्दी	बेनी नगरपालिका	१०	
५६.		अन्नपूर्ण गाउँपालिका	८	
५७.		धौलागिरी गाउँपालिका	७	
५८.		मङ्गला गाउँपालिका	५	
५९.		मालिका गाउँपालिका	७	
६०.		रघुगङ्गा गाउँपालिका	८	
६१.	पर्वत	कृष्मा नगरपालिका	१४	
६२.		फलेवास नगरपालिका	११	
६३.		जलजला गाउँपालिका	९	
६४.		पैयुँ गाउँपालिका	७	
६५.		महाशिला गाउँपालिका	६	
६६.		मोदी गाउँपालिका	८	
६७.		विहादी गाउँपालिका	६	
६८.	बागलुङ्ग	बागलुङ्ग नगरपालिका	१४	
६९.		गलकोट नगरपालिका	११	
७०.		जैमिनी नगरपालिका	१०	
७१.		ढोरपाटन नगरपालिका	९	
७२.		बरेङ्ग गाउँपालिका	५	
७३.		कोठेखोला गाउँपालिका	८	
७४.		तमानखोला गाउँपालिका	६	
७५.		ताराखोला गाउँपालिका	५	
७६.		निसीखोला गाउँपालिका	७	
७७.		बढीगाड गाउँपालिका	१०	
७८.	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	कावासोती नगरपालिका	१७	
७९.		गैडाकोट नगरपालिका	१८	
८०.		देवचुली नगरपालिका	१७	

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
८१.		मध्यविन्दु नगरपालिका	१५	
८२.		बुङ्दीकाली गाउँपालिका	६	
८३.		बुलिङटार गाउँपालिका	६	
८४.		विनयीत्रिवेणी गाउँपालिका	७	
८५.		हुप्सेकोट गाउँपालिका	६	

प्रदेश नं. ५

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१.		मुसिकोट नगरपालिका	९	
२.		रेसुङ्ग नगरपालिका	१४	
३.		ईशमा गाउँपालिका	६	
४.		कालीगण्डकी गाउँपालिका	७	
५.		गुल्मीदरवार गाउँपालिका	७	
६.		सत्यवती गाउँपालिका	८	
७.	गुल्मी	चन्द्रपुर गाउँपालिका	८	
८.		रुरु गाउँपालिका	६	
९.		छत्रकोट गाउँपालिका	६	
१०.		धुर्कोट गाउँपालिका	७	
११.		मदाने गाउँपालिका	७	
१२.		मालिका गाउँपालिका	८	
१३.		रामपुर नगरपालिका	१०	
१४.		तान्सेन नगरपालिका	१४	
१५.		निस्दी गाउँपालिका	७	
१६.		पूर्वखोला गाउँपालिका	६	
१७.		रम्भा गाउँपालिका	५	
१८.	पाल्पा	मातागढी गाउँपालिका	८	
१९.		तिनाउ गाउँपालिका	६	
२०.		बगनासकाली गाउँपालिका	९	
२१.		रिब्दिकोट गाउँपालिका	८	
२२.		रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	८	
२३.		बर्दघाट नगरपालिका	१६	
२४.		रामग्राम नगरपालिका	१८	
२५.	नवलपरासी	सुनवल नगरपालिका	१३	
२६.	(बर्दघाट सुस्ता पश्चिम)	सुस्ता गाउँपालिका	५	
२७.		पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	६	
२८.		प्रतापुर गाउँपालिका	९	
२९.		सरावल गाउँपालिका	७	
३०.	रुपन्देही	बूटवल उपहानगरपालिका	१९	
३१.		देवदह नगरपालिका	१२	

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
३२.		लुम्बिनी-साँस्कृतिक नगरपालिका	१३	
३३.		सैनामैना नगरपालिका	११	
३४.		सिद्धार्थनगर नगरपालिका	१३	
३५.		तिलोत्तमा नगरपालिका	१७	
३६.		गैडहवा गाउँपालिका	९	
३७.		कञ्चन गाउँपालिका	५	
३८.		कोटहीमाई गाउँपालिका	७	
३९.		मर्चवारी गाउँपालिका	७	
४०.		मायादेवी गाउँपालिका	८	
४१.		ओमसतिया गाउँपालिका	६	
४२.	रुपन्देही	रोहिणी गाउँपालिका	७	
४३.		सम्मरीमाई गाउँपालिका	७	
४४.		सियारी गाउँपालिका	७	
४५.		सुदोदन गाउँपालिका	७	
४६.		कपिलवस्तु नगरपालिका	१२	
४७.		बुद्धभूमी नगरपालिका	१०	
४८.		शिवराज नगरपालिका	११	
४९.		महाराजगञ्ज नगरपालिका	११	
५०.	कपिलवस्तु	कृष्णनगर नगरपालिका	१२	
५१.		बाणगंगा नगरपालिका	११	
५२.		मायादेवी गाउँपालिका	८	
५३.		यशोधरा गाउँपालिका	८	
५४.		शुद्धोदन गाउँपालिका	६	
५५.		विजयनगर गाउँपालिका	७	
५६.	अर्घाखाँची	सन्धिखर्क नगरपालिका	१२	
५७.		शितगंगा नगरपालिका	१४	
५८.		भूमिकास्थान नगरपालिका	१०	
५९.		छत्रदेव गाउँपालिका	८	
६०.		पाणिनी नगरपालिका	८	
६१.		मालारानी नगरपालिका	९	
६२.		प्यूठान नगरपालिका	१०	
६३.		स्वर्गाद्वारी नगरपालिका	९	
६४.		गौमुखी गाउँपालिका	७	
६५.		माण्डवी गाउँपालिका	५	
६६.	प्यूठान	सरुमारानी गाउँपालिका	६	
६७.		मल्लरानी गाउँपालिका	५	
६८.		नौबहिनी गाउँपालिका	८	
६९.		भिमरुक गाउँपालिका	८	
७०.		प्रावती गाउँपालिका	६	
७१.	रोल्पा	रोल्पा नगरपालिका	१०	
७२.		त्रिवेणी गाउँपालिका	७	

प्रदेश नं. ६

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१.	सल्यान	शारदा नगरपालिका	१५	
२.		बाघचौर नगरपालिका	१२	
३.		बनगाड कृपिण्डे नगरपालिका	१२	
४.		कालीमाटी गाउँपालिका	७	
५.		त्रिवेणी गाउँपालिका	६	
६.		कपुरकोट गाउँपालिका	६	
७.		छत्रेश्वरी गाउँपालिका	७	
८.		ढोरचौर गाउँपालिका	५	
९.		कुमाख मालिका गाउँपालिका	७	
१०.		दार्मा गाउँपालिका	६	
११.	रुकुम (पश्चिम)	मुसीकोट नगरपालिका	१४	
१२.		चौरजहारी नगरपालिका	१४	
१३.		आठविसकोट नगरपालिका	१४	
१४.		बाफिकोट गाउँपालिका	१०	
१५.	त्रिवेणी गाउँपालिका	१०		
१६.	सानोभेरी गाउँपालिका	११		
१७.	सुर्खेत	वीरेन्द्रनगर नगरपालिका	१६	
१८.		भेरीगङ्गा नगरपालिका	१३	
१९.		गुर्भाकोट नगरपालिका	१४	
२०.		पञ्चपुरी नगरपालिका	११	
२१.		लेकवेशी नगरपालिका	१०	
२२.		चौकुने गाउँपालिका	१०	
२३.		बराहताल गाउँपालिका	१०	
२४.		चिंतागाड गाउँपालिका	६	
२५.		सिम्ता गाउँपालिका	९	
२६.		नारायण नगरपालिका	११	
२७.	दैलेख	दुल्लु नगरपालिका	१३	
२८.		चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका	९	
२९.		आठविस नगरपालिका	९	
३०.		भगवतीमाई गाउँपालिका	७	
३१.		गुराँस गाउँपालिका	८	
३२.		दुङ्गेश्वर गाउँपालिका	६	
३३.		नौमले गाउँपालिका	८	
३४.		महाबू गाउँपालिका	६	
३५.		भैरवी गाउँपालिका	७	
३६.		ठाँटीकाँध गाउँपालिका	६	
३७.	जाजरकोट	भेरी नगरपालिका	१३	
३८.		छेडागाड नगरपालिका	१३	
३९.		त्रिवेणीगाड नगरपालिका	१३	

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
७३.		दुईखोली गाउँपालिका	६		
७४.		माडी गाउँपालिका	६		
७५.		रुन्टीगढी गाउँपालिका	९		
७६.		लडुग्री गाउँपालिका	७		
७७.		सुकीदह गाउँपालिका	७		
७८.		सुनछहरी गाउँपालिका	७		
७९.		सुवर्णवती गाउँपालिका	८		
८०.		थवाङ्ग गाउँपालिका	५		
८१.		रुकुम (पूर्वी भाग)	पुथाउथरगङ्गा गाउँपालिका	१४	
८२.			भूमे गाउँपालिका	९	
८३.	सिसने गाउँपालिका		८		
८४.	दाङ	तुल्सीपुर उपहानगरपालिका	१९		
८५.		घोराही उपमहानगरपालिका	१९		
८६.		लमही नगरपालिका	९		
८७.		बङ्गलाचुली गाउँपालिका	८		
८८.		दङ्गेश्वर गाउँपालिका	७		
८९.		गढवा गाउँपालिका	८		
९०.		राजपुर गाउँपालिका	७		
९१.		राप्ती गाउँपालिका	९		
९२.		शान्तीनगर गाउँपालिका	७		
९३.		बबई गाउँपालिका	७		
९४.		बाँके	नेपालगंज उपहानगरपालिका	२३	
९५.			कोहलपुर नगरपालिका	१५	
९६.			नरैनापुर गाउँपालिका	६	
९७.	राप्तीसोनारी गाउँपालिका		९		
९८.	बैजनाथ गाउँपालिका		८		
९९.	खजुरा गाउँपालिका		८		
१००.	डुडुवा गाउँपालिका		६		
१०१.	जानकी गाउँपालिका	६			
१०२.	बर्दिया	गुलरिया नगरपालिका	१२		
१०३.		मधुवन नगरपालिका	९		
१०४.		राजापुर नगरपालिका	१०		
१०५.		ठाकुरबाबा नगरपालिका	९		
१०६.		बाँसगढी नगरपालिका	९		
१०७.		बारबर्दिया नगरपालिका	११		
१०८.		बढैयाताल गाउँपालिका	९		
१०९.	गेरुवा गाउँपालिका	६			

प्रदेश नं. ७

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
१.	बाजुरा	बडीमालिका नगरपालिका	९	
२.		त्रिवेणी नगरपालिका	९	
३.		बूढीगंगा नगरपालिका	१०	
४.		बूढीनन्दन नगरपालिका	१०	
५.		गौमूल गाउँपालिका	६	
६.		पाण्डवगुफा गाउँपालिका	६	
७.		स्वामिकार्तिक गाउँपालिका	५	
८.		छेडेदह गाउँपालिका	७	
९.		हिमाली गाउँपालिका	७	
१०.		बझाङ	जयपृथ्वी नगरपालिका	११
११.	बुङ्गल नगरपालिका		११	
१२.	तलकोट गाउँपालिका		७	
१३.	मस्टा गाउँपालिका		७	
१४.	खप्तड छात्रा गाउँपालिका		७	
१५.	थलारा गाउँपालिका		९	
१६.	विश्वडचिर गाउँपालिका		९	
१७.	सुर्मा गाउँपालिका		५	
१८.	छत्रिबिसपाथिभेरा गाउँपालिका		७	
१९.	दुर्गाथली गाउँपालिका		७	
२०.	अछाम	केदारस्युँ गाउँपालिका	९	
२१.		काँडा गाउँपालिका	५	
२२.		मंगलसेन नगरपालिका	१४	
२३.		मलबजार नगरपालिका	१०	
२४.		सँफेवगर नगरपालिका	१४	
२५.		पञ्चदेवल विनायक नगरपालिका	९	
२६.		चौरपाटी गाउँपालिका	७	
२७.		मेल्लेख गाउँपालिका	८	
२८.		बाँस्तीगढी जयगढ गाउँपालिका	६	
२९.		रामारोसन गाउँपालिका	७	
३०.	डोटी	ढकारी गाउँपालिका	८	
३१.		तुर्माखाँद गाउँपालिका	८	
३२.		दिपायल सिलगढी नगरपालिका	९	
३३.		शिखर नगरपालिका	११	
३४.		पूर्वीचौकी गाउँपालिका	७	
३५.		बढीकेदार गाउँपालिका	५	
३६.		जोरायल गाउँपालिका	६	
३७.		सायल गाउँपालिका	६	
३८.		आदर्श गाउँपालिका	७	
३९.		केसिङ्ग.आई. गाउँपालिका	७	

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
४०.		कुशे गाउँपालिका	९		
४१.		जूनीचाँदे गाउँपालिका	११		
४२.		बारेकोटे गाउँपालिका	९		
४३.		शिवालय गाउँपालिका	९		
४४.	डोल्पा	ठूलीभेरी नगरपालिका	११		
४५.		त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका	११		
४६.		डोल्पोबुद्ध गाउँपालिका	६		
४७.		शे-फोक्सण्डो गाउँपालिका	९		
४८.		जगदुल्ला गाउँपालिका	६		
४९.		मुड्केचुला गाउँपालिका	९		
५०.		काईके गाउँपालिका	७		
५१.		छार्का ताडुसोङ्ग गाउँपालिका	६		
५२.		जुम्ला	चन्दननाथ नगरपालिका	१०	
५३.			कनका सुन्दरी गाउँपालिका	८	
५४.	सिंजा गाउँपालिका		६		
५५.	हिमा गाउँपालिका		७		
५६.	तिला गाउँपालिका		९		
५७.	गुठीचौर गाउँपालिका		५		
५८.	तातोपानी गाउँपालिका		८		
५९.	पातारासी गाउँपालिका		७		
६०.	कालिकोट		खाँडाचक्र नगरपालिका	११	
६१.			रासकोट नगरपालिका	९	
६२.		तिलागुफा नगरपालिका	११		
६३.		पञ्चाल भरना गाउँपालिका	९		
६४.		सान्नीत्रिवेणी गाउँपालिका	९		
६५.		नरहरीनाथ गाउँपालिका	९		
६६.		कालिका गाउँपालिका	८		
६७.		महाबै गाउँपालिका	७		
६८.		पलाता गाउँपालिका	९		
६९.		मुगु	छायानाथ रारा नगरपालिका	१४	
७०.	मुगु मकामारोग गाउँपालिका		९		
७१.	सौरु गाउँपालिका		११		
७२.	खत्याड गाउँपालिका		११		
७३.	हुम्ला	सिमकोट गाउँपालिका	८		
७४.		नाम्खा गाउँपालिका	६		
७५.		खार्पुनाथ गाउँपालिका	५		
७६.		सर्केगाड गाउँपालिका	८		
७७.		चड्खेली गाउँपालिका	६		
७८.		अदानचुली गाउँपालिका	६		
७९.		ताँजाकोट गाउँपालिका	५		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.	
४०.		बोगटान गाउँपालिका	७		
४१.	कैलाली	धनगढी उपमहानगरपालिका	१९		
४२.		टिकापुर नगरपालिका	९		
४३.		घोडाघोडी नगरपालिका	१२		
४४.		लम्कीचुहा नगरपालिका	१०		
४५.		भजनी नगरपालिका	९		
४६.		गोदावरी नगरपालिका	१२		
४७.		गौरीगङ्गा नगरपालिका	११		
४८.		जानकी गाउँपालिका	९		
४९.		बर्दगोरिया गाउँपालिका	६		
५०.		मोहन्याल गाउँपालिका	७		
५१.		कैलारी गाउँपालिका	९		
५२.		जोशीपुर गाउँपालिका	७		
५३.		चुरे गाउँपालिका	६		
५४.		कञ्चनपुर	भिमदत्त नगरपालिका	१९	
५५.			पुनर्वास नगरपालिका	११	
५६.			बेदकोट नगरपालिका	१०	
५७.			महाकाली नगरपालिका	१०	
५८.			शुक्लाफाँटा नगरपालिका	१२	
५९.			बैलौरी नगरपालिका	१०	
६०.	कृष्णापुर नगरपालिका		९		
६१.	बेलडाँडी गाउँपालिका		५		
६२.	लालझाडी गाउँपालिका		६		
६३.	डडेल्धुरा		अमरगढी नगरपालिका	११	
६४.		परशुराम नगरपालिका	१२		
६५.		आलिताल गाउँपालिका	८		
६६.		भागेश्वर गाउँपालिका	५		
६७.		नवदुर्गा गाउँपालिका	५		
६८.		अजयमेरु गाउँपालिका	६		
६९.		गन्यापधुरा गाउँपालिका	५		
७०.	बैतडी	दशरथचन्द्र नगरपालिका	११		
७१.		पाटन नगरपालिका	१०		
७२.		मेलौली नगरपालिका	९		
७३.		पुचौडी नगरपालिका	१०		
७४.		सुर्नया गाउँपालिका	८		
७५.		सिगास गाउँपालिका	९		
७६.		शिवनाथ गाउँपालिका	६		
७७.		पञ्चेश्वर गाउँपालिका	६		
७८.		दगेडा केदार गाउँपालिका	८		
७९.		डिलासैनी गाउँपालिका	७		
८०.	दार्चुला	महाकाली नगरपालिका	९		

क्र.सं.	जिल्ला	न.पा./गा.पा.	वडा संख्या	सम्पर्क नं.
८१.		शैलेश शिखर नगरपालिका	९	
८२.		मालिकार्जुन गाउँपालिका	८	
८३.		अपिहिमाल गाउँपालिका	६	
८४.		दुहँ गाउँपालिका	५	
८५.		नौगाड गाउँपालिका	६	
८६.		मार्मा गाउँपालिका	६	
८७.		लेकङ्ग गाउँपालिका	६	
८८.		ब्यास गाउँपालिका	६	

स्रोत: सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

४. कृषिसँग सम्बन्धित नीति तथा ऐन नियमहरू

कृषि विकासको गतिलाई सहज बनाउन कृषि सम्बन्धी नीति, नियमहरूको महत्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ। सरकारको प्राथमिकता, प्रतिवद्धता र नियमन गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित गर्न कृषिका विभिन्न नीति ऐन र नियमहरूले समेटेका हुन्छन्। हालसम्म तर्जुमा भएका यस्ता नीति ऐन र नियमहरू निम्न छन्। यी समाग्रीहरू मन्त्रालय र यस अन्तर्गतका सम्बन्धित निकायहरूको प्रकाशन वेबसाइटहरूमा उपलब्ध छन्।

नीतिहरू

१. राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१
२. कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति, २०६३
३. कृषि जैविक विविधता नीति, २०६३
४. राष्ट्रिय चिया नीति, २०५७
५. राष्ट्रिय कफी नीति, २०६०
६. दुग्ध विकास नीति, २०६४
७. राष्ट्रिय व्रीड विजन नीति, २०५६
८. राष्ट्रिय मल नीति, २०५८
९. सिंचाइ नीति, २०७०
१०. पंछीपालन नीति, २०६८
११. खर्क नीति, २०६८
१२. पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६९
१३. राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०६९
१४. राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९
१५. वाणिज्य नीति, २०७२
१६. जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७
१७. औद्योगिक नीति, २०६७
१८. आपूर्ति नीति, २०६९
१९. विज्ञान तथा प्रविधि नीति, २०६९
२०. जैविक प्रविधि नीति, २०६३
२०. कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन नीति, २०७१
२१. मौरी प्रवर्द्धन नीति, २०७३

ऐनहरू

१. खाद्य ऐन, २०२३
२. आमाको दूधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु (विक्री वितरण नियन्त्रण) ऐन, २०४९
३. आयोडिनयुक्त नून (उत्पादन तथा विक्री वितरण) ऐन, २०५५
४. दाना पदार्थ ऐन, २०३३
५. पेटेन्ट डिजायन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२
६. जलचर संरक्षण ऐन, २०१७
७. करार ऐन, २०५६
८. बीउ विजन ऐन, २०४५
९. जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८
१०. बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४
११. पशु वधशाला र मासु जाँच ऐन, २०५५
१३. सहकारी ऐन, २०४८
१४. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद ऐन, २०४८
१५. नेपाल पशु चिकित्सा परिषद ऐन, २०५५
१६. राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड ऐन, २०४९
१७. राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड ऐन, २०४८
१८. राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड ऐन, २०४९

नियमावलीहरू

१. खाद्य नियमावली, २०२७
२. दाना पदार्थ नियमावली, २०४१
३. बीउ विजन नियमावली, २०५४
४. जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५०
५. सिँचाई नियमावली, २०५६
६. पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६
७. पशु वधशाला र मासु जाँच नियमावली, २०५६
८. सहकारी नियमावली, २०४९
९. नेपाल पशु चिकित्सा परिषद् नियमावली, २०५७

आदेशहरू

१. रासायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५
२. चन्द्रडॉंगी बीउ विजन तथा दुग्ध विकास समिति (गठन) आदेश, २०५२
३. कालीमाटी फलफूल तथा तरकारी बजार विकास समिति (गठन) (तेस्रो संशोधन) आदेश, २०६३
४. कपास विकास समिति (गठन) आदेश, २०३७
५. पशु आहारा उत्पादन विकास समिति (गठन) आदेश, २०४१
६. बर्डफ्लु रोग नियन्त्रण आदेश, २०६४

५. चौधौं योजनाको आधारपत्रमा उल्लेखित कृषि क्षेत्रका नीतिहरू

कृषि क्षेत्रमा भएका विगतका प्रयासहरूबाट केही हदसम्म उपलब्धि हासिल गरिएको छ । खाद्यान्न बालीको वार्षिक उत्पादन आ.व.२०६८/६९ मा ९४५८ हजार मे. टन उत्पादन भएको र आ.व. २०६९/७० मा ८७३८ हजार मे.टन मात्र उत्पादन भएको छ । फलफूल उत्पादनतर्फ आ.व.२०६८/६९ मा ८८६ हजार मे.टन उत्पादन भएको छ र आ.व. ६९/७० मा १०८७ हजार मे.टन उत्पादन भएको छ । दूध तथा मासु उत्पादनतर्फ आ.व. २०६९/७० मा क्रमशः १६८१ हजार मे.टन र २९५ हजार मे.टन वार्षिक उत्पादन भएको छ । कृषि क्षेत्रको समग्र विकासका लागि २० वर्षको लक्ष्य राखी कृषि विकास रणनीति तयार गर्ने कार्य अन्तिम अवस्थामा पुगेको छ । अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा खाद्यान्न तथा खाद्य पदार्थमा भएको मूल्यवृद्धि तथा अपर्याप्त आपूर्ति, युवावर्ग तथा आर्थिकरूपले सक्रिय जनशक्ति दिनानुदिन विदेशिने क्रम बढ्दै जाँदा कृषि क्षेत्रमा बढ्दै गएको श्रम शक्तिको अभाव, उर्वर कृषि भूमिको गैरकृषि प्रयोजनमा बढ्दो उपयोग, जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक प्रभावले कृषि क्षेत्रमा आशातित उपलब्धि हासिल गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ । त्यसैगरी उत्पादनका सामग्रीहरूको पर्याप्त आपूर्ति नहुनु, ग्रामीण तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको अपर्याप्तता, साना, खण्डित र अव्यवस्थित भू उपयोगको अवस्था, आवश्यक ज्ञान, प्रविधि तथा श्रमशक्ति सर्वसुलभ नहुनु, उत्पादनको उपयुक्त बजार तथा मूल्य पाउन नसक्नु, उत्पादनमा विविधीकरण, प्रतिस्पर्धी र बजारमुखी हुन नसक्नु, जीवनाशक विषादी र भेटेरिनरी औषधीको सुरक्षित प्रयोगबारे पर्याप्त जानकारी नहुनु, अनुसन्धान, शिक्षा र प्रसारबीचको त्रिपक्षीय सम्बन्धलाई मजबुत तुल्याई अनुसन्धानबाट विकास भएका प्रविधिहरू पर्याप्त मात्रामा विस्तार हुन नसक्नु जस्ता समस्याहरू विद्यमान छन् ।

उद्देश्य

१. कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।
२. कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनलाई प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउने ।
३. जलवायु परिवर्तनकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्ने वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिहरूको विकास र विस्तार गर्ने ।
४. कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्धन एवम् सदुपयोग गर्ने ।

रणनीति

१. कृषिको व्यवसायीकरण, विविधीकरण, गुणस्तर प्रवर्द्धन र ग्रामीण पूर्वाधारहरूको विकास र यान्त्रीकरणको माध्यमबाट कृषि र पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन गरी खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने ।
२. कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको लागत कमगरी प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउने ।
३. कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन गुणस्तर निर्धारण गर्ने ।
४. संभाव्य र उपयुक्त क्षेत्रहरूमा कृषकहरूलाई कम आयातन तर उच्च मूल्यका बाली वस्तु उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गरी मूल्य अभिवृद्धि हुने प्रशोधनमा आधारित कृषि तथा पशुजन्य उद्योगको विकासमा जोड दिने ।
५. गुणस्तर परीक्षण, प्रशोधन, अनुगमन र नियमनलाई स्थानीय स्तरका जनताको पहुँच हुने गरी प्रभावकारी बनाउदै बजारीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
६. कृषिजन्य जैविक विविधताको संरक्षण सम्बर्द्धन तथा सदुपयोग गर्दै जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्न अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिहरूको विकास एवम् विस्तार गर्ने ।

७. कृषिलाई सम्मानजनक र आकर्षक पेशाको रूपमा विकास गरी युवाजनशक्तिलाई व्यावसायिक कृषितर्फ आकर्षण गर्ने ।
८. अनुसन्धानबाट विकास भएका प्रविधिहरूको विस्तारमा कृषि क्षेत्रमा कार्यरत सम्पूर्ण सरकारी, गैरसरकारी तथा शैक्षिक संस्थाहरूबीच अन्तरनिकाय समन्वय र सहकार्य कायम गर्दै कार्यान्वयनपक्षलाई नतिजाउन्मुख बनाउने ।

कार्यनीति

१. कृषि क्षेत्रको व्यावसायीकरण, गुणस्तर परीक्षण, अनुगमनका क्षेत्रमा उपयुक्त प्रविधिको उपयोग गर्न सक्ने कृषक, युवा, उद्यमी तथा विज्ञहरूको क्षमता विकास गर्दै लगिनेछ । (१)*
२. सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा कम आयतन भएका उच्च मूल्यका उपजहरूको छनौट गरी उत्पादन वृद्धि गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । (१)
३. युवामैत्री आधुनिक प्रविधिको प्रयोगद्वारा व्यावसायिक उत्पादनमा जोड दिइनेछ । (१)
४. कृषि क्षेत्रमा रहेको श्रम शक्तिको अभावलाई सम्बोधन गर्न यान्त्रीकरणसम्बन्धी नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । (१)
५. युवा तथा कृषक उद्यमीहरूलाई आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप र लगानीको वातावरण सिर्जना गरी ग्रामीण कृषि पर्यटनको विकासमा युवा तथा कृषक उद्यमीहरूलाई आकर्षित गरी लगानीको वातावरण मिलाइनेछ । (१)
६. सतह तथा भूमिगत सिँचाइ र वर्षाको पानी सङ्कलन तथा सिँचाइका उपयुक्त प्रविधिहरूको प्रयोग गरी वर्षैभरि सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने प्रक्रिया अगाडि बढाइनेछ । (१)
७. ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि तथा पशुजन्य वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न थोक बजार, कृषि सडक, विद्युत्, सञ्चार, गोदाम घर, शीतघर, सङ्कलन केन्द्र, पशु हाट बजारजस्ता आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ । (१)
८. खाद्यान्न उत्पादन न्यून हुने तथा खाद्य पोषण असुरक्षित क्षेत्रमा स्थानीय स्तरमै स्थानीय, स्रोत, साधन, श्रम र प्रविधिको प्रयोग भई उत्पादन गर्न सकिने कृषि र पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिई सुरक्षित खानपिन र पौष्टिक तत्वको उपयोग बढाउन विशेष चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (१)
९. कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य विकासका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा भू-उपयोग नीतिको आधारमा उपलब्ध जमिनको अधिकतम उपयोग हुने गरी उत्पादन वृद्धिका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरिनेछ । (१)
१०. तर्जुमाको क्रममा रहेको २० वर्षे कृषि विकास रणनीति क्रमिकरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
११. कृत्रिम गर्भाधान तथा घाँसेवाली अभियानजस्ता कार्यक्रमलाई व्यापक बनाइनेछ । (२)
१२. स्रोत तथा प्रमाणित बीउ र उन्नत नश्लका पशुपंक्षी उत्पादन गर्ने सरकारी तथा निजी फार्म केन्द्रहरूको सुदृढीकरण गरी स्तरीय बीउ र नश्ल उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ । (२)
१३. उत्पादन सामग्रीहरूको सहज आपूर्तिको व्यवस्था गरी कृषि तथा पशु बीमा, सहूलियतपूर्ण कृषि ऋण, कृषि तथा पशुजन्य उद्योगको उपकरणमा अनुदानको व्यवस्थागरी व्यापारमा कर सुविधा उपलब्ध गराई प्रतिस्पर्धी बनाइनेछ । (२)

१४. सङ्क्रामक पशुपंक्षी रोगबाट हुने नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गरी पशुजन्य उत्पादनको लागत घटाउन आवश्यक खोप स्वदेशमानै उत्पादन गरी अभियानमुखी खोप कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२)
१५. कृषि बजार ऐन तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ । (२)
१६. साना तथा सीमान्तकृत कृषकलगायत वन उद्यमी तथा व्यवसायीका लागि सरल ढङ्गाट ऋण सुविधा उपलब्ध गराइनेछ । (२)
१७. कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनहरूको माग र आपूर्तिबीच सामञ्जस्यता ल्याउन मूल्य अभिवृद्धि शृङ्खलाको अवधारणा अङ्गीकारगरी उपभोक्ता, कृषक र सरोकारवाला मध्यस्थकर्ताहरूको सामूहिक हित प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा जोड दिइनेछ । (२)
१८. विगतका कृषि तथा पशुपालनसम्बन्धी अनुभवका आधारमा स्पष्ट मापदण्ड तयार गरी कृषि र पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको गुणस्तर निर्धारण गरिनेछ । (३)
१९. राष्ट्रिय व्यापार एकीकरण रणनीति, २०१० ले निर्धारण गरेका निर्यातयोग्य बाली/वस्तुहरूको प्रवर्द्धन गरिनेछ । (३)
२०. तुलनात्मक लाभका आधारमा उच्च उत्पादन सम्भाव्य कृषि उपजहरूको छनौट एवम् उत्पादन वृद्धिमा जोड दिई त्यस्ता वस्तुहरूको 'पेटेन्ट राइट' सुरक्षित गरी प्रतिस्पर्धी बनाइनेछ । (४)
२१. अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा खपत हुने उच्च मूल्यका वस्तु र बालीहरूको प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहित गर्न उत्पादनको ब्रान्ड प्रवर्द्धन तथा प्रमाणीकरणको व्यवस्था मिलाइनेछ । (४)
२२. स्वदेशमा पाइने जडीबुटीहरूको उपयोग गरी बोटविरुवा तथा पशुपंक्षीहरूको उपचार गर्ने प्रविधि विकास गरिनेछ । (४)
२३. निजी उद्यमी र सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार खेती तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिइनेछ । (४)
२४. खाद्य प्रशोधन उद्योगलाई लक्षित गरी गुणस्तरलगायत प्राविधिक समस्या समाधानका लागि अध्ययन अनुसन्धान कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जोड दिइनेछ । (४)
२५. मत्स्य पालन कार्यक्रमलाई मध्य पहाडमा विस्तार गरिनुका साथै तराईमा उपलब्ध जलाशय, डोल क्षेत्र, पोखरीमा साना भूमिहीन तथा सीमान्तकृत कृषकहरूलाई लक्षित गरी सहकारीतामा आधारित मत्स्यपालनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (४)
२६. कृषि सडक, विजुली, सञ्चार, गोदामघर, शीतभण्डार, सङ्कलन केन्द्र, थोक बजार र बाह्य क्षेत्रमा बजार सञ्जाल विकास र विस्तार गरिनेछ । (५)
२७. आधुनिक सूचना प्रविधिको सञ्जाल विकास गरी स्थानीय स्तरसम्म कृषि तथा पशुपंक्षी बजारमा सूचनाको पहुँच बढाइनेछ । (५)
२८. बाली तथा वस्तुको व्यावसायिक उत्पादन हुने क्षेत्रलाई एकीकृत पकेट क्षेत्र घोषणा गरी कृषकलाई एकीकृत सेवा सर्वसुलभरूपमा प्रदान गरिनेछ । (५)
२९. राष्ट्रिय/केन्द्रियस्तरका खाद्य, पशुरोग, विउबिजन, माटो परीक्षण र बाली संरक्षणजस्ता प्रयोगशालाको सुदृढीकरण गरिनेछ । (५)
३०. अन्तर्राष्ट्रिय ऐन, नियम, महासन्धि, सन्धिसँग सामञ्जस्यता कायम गरेर कृषि तथा पशुजन्य वस्तु एवम् सेवा सुविधा नियमनमा समसामयिक परिमार्जन गरी मापदण्ड तथा गुणस्तरमा सुधार ल्याइनेछ । (५)

३१. जीवनाशक विषादि, भेटेरिनरी औषधी, एन्टिबायोटिक, रासायनिक हर्मोनको सही उपयोग गरिनेछ। (५)
३२. विषादीबाट मानव स्वास्थ्यमा हुने दुरगामी दुष्प्रभावलाई न्यून गर्न एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन प्रविधि अपनाई रासायनिक विषादीको प्रयोग कम गर्दै लगिनेछ। (५)
३३. उपलब्ध प्रविधिको प्रयोग गर्दै जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण र अनुकूलनका प्रविधि तथा अभ्यासहरूलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ। (६)
३४. कृषि जैविक विविधताको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन तथा उपयोग गरिनेछ। (६)
३५. स्वदेशी ज्ञान र आनुवंशिक/प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र सदुपयोग गर्न उपयुक्त प्रविधि तथा पूर्वाधारको विकास गरिनेछ। (६)
३६. युवा जनशक्तिलाई प्रविधि, सीप र पूँजी उपलब्ध गराई कृषि क्षेत्रमा आकर्षित गर्दै कृषि पेशालाई सम्मानित बनाईनेछ। (७)
३७. कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्न पूँजीगत अनुदान तथा सहूलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराई कृषि उद्यम सञ्चालनको लागि आवश्यक उद्यम विकास र सीपमूलक तालिम दिने व्यवस्था मिलाईने छ। (७)
३८. प्राविधिकहरू र कृषक/कृषि उद्यमी तथा सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न जोड दिइनेछ। (७)
३९. बाँझो रहेको जमिन कृषि कार्यमा उपयोग गर्न तथा टुक्रिएका जमिनहरूको चक्काबन्दी गरी व्यावसायिक कृषिकार्यमा प्रयोग गर्नका लागि कवुलियती भूमि बैङ्क (e B) स्थापना गरिनेछ। (७)
४०. कृषि क्षेत्रको आवश्यकता अनुसार आधारभूत, व्यावहारिक र अनुशरणीय अध्ययन, अनुसन्धानकार्यलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाइनेछ। (८)
४१. स्वदेशमै वर्णशङ्कर बीउ (हाइब्रिड) अनुसन्धान तथा उत्पादन कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइनेछ। (८)
४२. कृषि अनुसन्धान कार्यक्रमहरूलाई विश्व व्यापार सङ्गठन एवम् क्षेत्रीय स्तरका व्यापार सम्झौताहरूबाट प्राप्त अवसरको अधिकतम लाभ लिनेतर्फ उन्मुख गरिनेछ। (८)
४३. कृषि अनुसन्धान परिषद् र मातहतका अनुसन्धान केन्द्रहरूबाट सिफारिस भएका नतिजाका आधारमा स्थानीय स्तरमा कृषि प्रसारका कार्यक्रमहरू समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। (८)
४४. स्थानीय निकाय मातहत रहने गरी प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा कृषि तथा पशुसेवा प्रसार केन्द्र स्थापना गरिनेछ। यस्ता केन्द्रमा कृषि तथा पशुसेवा प्राविधिकको व्यवस्था गरिनेछ। (८)
४५. कृषि तथा पशु सेवासम्बन्धी कार्यक्रममा संलग्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी सङ्घसंस्था, विश्वविद्यालय तथा स्थानीय निकायहरूको आपसी समन्वय एवम् सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ। (८)
४६. खाद्य सम्पन्नता ऐन जारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।

अपेक्षित उपलब्धि

कृषि अनुसन्धान, प्रसार प्रविधि र सामग्रीको समन्वयात्मक प्रयास तथा व्यापक उपयोगबाट आवधिक योजनाको अन्तिम वर्षसम्म प्रतिव्यक्ति प्रति वर्ष उत्पादन खाद्यान्न बाली ३८९ के.जी., दलहन १६.५ के.जी., फलफूल ३४ के.जी., तरकारी १२३ के.जी., आलु ८६.६ के.जी., माछा २.७ के.जी., दुध ७२.१ के.जी. र मासु ११.८ के.जी. पुगेको हुनेछ।

६. कृषि विकास मन्त्रालयका प्रतिबद्धताहरू - २०७२

नेपाल अहिले इतिहासकै विषम परिस्थितिमा छ। एकातिर २०७२/१/१२ मा गएको शक्तिशाली भूकम्प तथा त्यसका पराकम्पनहरूबाट देशको भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था जर्जर भएको र अर्कोतर्फ विद्यमान अघोषित नाकाबन्दीले देशको अर्थतन्त्र थप सिधिल हुँदै गईरहेको सन्दर्भमा सरकारले तर्जुमा गरेका कार्यक्रमहरूबाट जनताको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने लक्ष हासिल गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गईरहेको छ। साथै कृषि उत्पादनको प्रमुख र उर्वर भूमि रहेको तराई क्षेत्रमा चलिरहेको विद्यमान बन्द हडतालले कृषि उत्पादनका आधारभूत उत्पादन सामाग्रीहरू विउ तथा मलको सहज वितरण हुन नसक्दा कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा ह्रास आउने निश्चित प्रायः छ। यसले गर्दा समग्र कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर चालु वर्षमा १ प्रतिशतमा सिमित हुने आंकलन गरिएको छ। यस सन्दर्भमा व्यवसायिक र दिगो कृषि मार्फत उच्च र फराकिलो आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न तथा सिमान्तकृत किसानहरूको जिविकोपार्जन सुरक्षित गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुदृढ गर्न जरुरी हुन्छ।

उत्पादनका साधनको रूपमा रहेको प्रचुर जमिन र दुई तिहाई उत्पादक शक्तिको रूपमा रहेको किसानलाई जोडेर उत्पादन वृद्धि गरी राष्ट्रिय पूँजीको सिर्जना गर्न सकिन्छ। यसका लागि कृषिको व्यवसायीकरण, आधुनिकिकरण तथा औद्योगिकरण गर्दै कृषिजन्य वस्तुमा आत्मनिर्भर बनाउँदै आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गरी समाजको अग्रगामी रूपान्तरणको दिशामा अघि बढ्नु आजको टड्कारो आवश्यकता बनेको छ। यसो गर्दा सिमान्तकृत साना उत्पादक किसानहरू लाभान्वित हुन अनिवार्य छ। विद्यमान संरचना, कार्यपद्धति, परम्परा, संस्कार, आदत र मान्यताहरू पुरानै रहिरहेमा नयाँ संविधानले परिकल्पना गरेको कृषि विकासको आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव हुँदैन। यसका लागि सम्बद्ध सबै पक्षहरूले नयाँ सन्दर्भ अनुरूप कार्यशैली र आचरण बदल्न नितान्त आवश्यक छ। सकारात्मक परिवर्तन आफैबाट सुरुवात गर्ने प्रतिबद्धता सहित तत्कालिन, अल्पकालिन दीर्घकालिन विषयहरूलाई केन्द्रमा राखेर नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालयले निम्न नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गरेको छ।

१. २०७२ साल मंसिर ४ गने कृषि विकास मन्त्रालयले शुभारम्भ गरेको र मुलुकको कृषि विकासको मार्गदर्शन र साभ्ना दस्तावेजको रूपमा रहेको कृषि विकास रणनीति (ADS) नेपालको नयाँ संविधानको भावना अनुरूप कार्यान्वयन गरिनेछ।
२. भूकम्प प्रभावित किसानको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुदृढ गर्न तथा उनीहरूको कृषि प्रदत्त जिविकोपार्जन पुनस्थापना गर्न अनुदानमा गाई, कृषि औजार तथा उपकरण, रासायनिक तथा प्राडारिक मल, उन्नत विउविजन तथा बेर्ना वितरण गरिनेछ। उक्त स्थानहरूमा सामुदायिक विउ भण्डारण घर, पशुपालनका लागि पूर्वाधार र गोठहरूको स्थापना तत्काल गरिनेछ। भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा सहूलियत ऋण प्रदान गर्नुका साथै तालिम र अनुदान सहितको युवा लक्षित कार्यक्रम संचालन एवम् क्षतिग्रस्त भएका कृषि विकास तथा अनुसन्धानका पूर्वाधारहरूको तत्काल पुनरनिर्माण गरिनेछ।

३. कृषि विकासका नीति तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन मुल्याङ्कनमा केन्द्रीय तहदेखि स्थानीय तहसम्म किसानहरुको सहभागिता सुनिश्चित गरी कृषि विकासलाई दिगो बनाउँदै किसानका हकहित अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न राष्ट्रिय किसान आयोग गठन गरिनेछ।
४. कृषि विकासका कार्यक्रमहरु छरिएर प्रतिफलमुखी नभएको भन्ने गुनासाहरु आइरहेको सन्दर्भमा कृषि विकासका युवा लक्षित कार्यक्रम, मिसन कार्यक्रम लगायतका सबै कार्यक्रमहरुलाई एकत्रित गरी संचालन गर्नुका साथै यसको प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ। विगत ३ महिनाभन्दा बढि समयदेखि तराई मधेशमा भईरहेको बन्द हडतालका कारण प्रभावित धान, मकै, माछा, तेलहन, दलहन, तरकारी लगायतका मिशन कार्यक्रम एवं युवा लक्षित अनुदानका कार्यक्रमलाई मन्त्रालय र विभागका कर्मचारी समेत खटाई प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गर्न तत्काल पहल गरिनेछ।
५. प्रत्येक जिल्लामा १ देखि ३ वटासम्म अधिकृतस्तरका कर्मचारीबाट संचालन हुने सेवा केन्द्र तत्कालै संचालनमा ल्याइनेछ। अधिकृतस्तरका सेवा केन्द्रबाट प्रवाह गरिने सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन ती सेवा केन्द्रलाई क्रमशः श्रोत साधन सम्पन्न बनाउँदै लगिनेछ। सेवा केन्द्रमा खटाइएका प्राविधिक कर्मचारीबाट उत्पादन क्षेत्रमा कृषकहरुलाई अधिकतम सेवा प्रवाह हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ। उनीहरुको कार्यसम्पादनको मूल्यांकन कार्य क्षेत्रमा भएको उत्पादन एवम् उत्पादकत्व बृद्धिको आधारमा गरी यथोचित प्रोत्साहनको व्यवस्था मिलाइनेछ। आगामी आर्थिक वर्षदेखि सेवा केन्द्रलाई बजेट कार्यक्रम संचालनको अख्तियारी दिने व्यवस्था गर्न पहल गरिनेछ। क्षेत्रिय निर्देशनालयलाई सेवा केन्द्र मार्फत संचालित कार्यक्रमको अनुगमन मूल्यांकन गर्न लगाइनेछ।
६. कृषि विकास रणनीतिमा उल्लेखित व्यवस्था अनुसार कृषि प्रसार सेवालाई सहज र सरलरूपमा कृषकको घर आँगनमा पुऱ्याउन सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्र स्थापना गरिनेछ। तत्कालका लागि ३००० गाउँपालिकामा कम्तिमा १ जना कृषि / पशु प्राविधिकको व्यवस्था मिलाइनेछ।
७. सबै किसानहरुलाई एकै प्रकारको सेवा, सुविधा र अनुदान दिने विद्यमान व्यवस्थाले साना तथा सिमान्तकृत किसानहरुल नसमेटिएकाल किसानहरुलाई व्यावसायिक, निर्वाहमुखी, सिमान्तकृत/भूमिहिन र कृषि मजदुर गरी ४ समुहमा वर्गिकरण गरी किसान परिचयपत्र वितरण गरिनेछ। नेपाल सरकारबाट प्रदान गरिने अनुदान, सेवा र सहूलियत किसानको वर्गिकरणका आधारमा प्रदान गरिनेछ।
८. कृषिमा दक्ष जनशक्ति तयार गर्न तालिमको परम्परागत ढाँचामा परिवर्तन गरी यसलाई परिणामुखी बनाउन कृषि उत्पादनमा संलग्न किसानहरुलाई मात्र सम्बन्धित विषयको विशेष तालिम विभिन्न स्तरमा अभियानको रूपमा संचालन गरिनेछ। कम्तिमा एक वर्ष कृषि पेशामा संलग्न हुने शर्तमा मात्र नयाँ व्यक्ति मुख्यतः युवाहरुलाई तालिममा सहभागी गराइनेछ। यो शर्त पालन नगरेमा तालिम खर्च असुलउपर गरिनेछ। कृषि वा पशु प्राविधिकहरुलाई समेत देश वा विदेशमा विशेष पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गरिनेछ।
९. जलवायु परिवर्तन, प्राकृतिक प्रकोप, रोगव्याध वा दुर्घटनाबाट कृषि व्यवसायमा हुन जाने क्षतिलाई परिपूर्ति गर्न कृषि विमालाई सरल, सहज र किसानमुखी बनाई अभियानका रूपमा अधि बढाइनेछ। साथै कृषि विमा कृषि व्यवसायबाट प्राप्त हुन सक्ने न्यूनतम प्रतिफलका आधारमा गरिने व्यवस्था मिलाइनेछ। विमामा ७५ प्रतिशत सरकारको अनुदान हुने भएकाले गाउँमा रहेका विपन्न किसानसम्म यो सेवा पुऱ्याउन विशेष अभियान संचालन गरिनेछ। कृषि ऋण र अनुदान प्राप्त गर्नका लागि विमा अनिवार्य गराइने व्यवस्था मिलाइनेछ।

१०. व्यावसायिक कृषि उद्यममा लगानीको सुनिश्चितता गर्न चालु परियोजना धितो राखी ऋण प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ। साथै कृषि ऋणमा प्रदान गरिने व्याज अनुदान दिने कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सहजिकरण गरिनेछ। नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमानुसार वाणिज्य बैंकहरु तथा वित्तीय संस्थाबाट कृषि क्षेत्रमा लगानी हुनु पर्ने (तोकिएको प्रतिशत) रकम कृषि क्षेत्रमा कडाईका साथ लगानी हुने व्यवस्थाका लागि पहल गरिनेछ। साथै किसानहरुलाई कृषि व्यवसाय गर्न आवश्यक पर्ने कृषि ऋणको सहज व्यवस्था गर्न किसानहरुकै सहभागिता र स्वामित्व रहने गरी किसान बैंक स्थापना गर्न पहल गरिनेछ।
११. कृषि प्रविधी र ज्ञानको प्रसारलाई प्रभावकारी रूपमा कृषक समक्ष पुऱ्याउन इलेक्ट्रोनिक सहित सबै मिडिया उपयोग गरिनेछ। साथै किसानहरुको तर्फबाट आउने समस्या समाधानका लागि किसान कल सेन्टर मार्फत 'हेलो कृषि' कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। साथै कृषि विश्व विद्यालयहरु तथा क्याम्पसहरुबाट कृषि अनुसन्धान, प्रसार सेवा तथा प्रयोगशाला सेवा प्रवाह गर्न साभेदारीमा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।
१२. कृषि उपजहरुको बजारीकरणलाई किसान मैत्री तथा प्रभावकारी बनाउन मुख्य मुख्य कृषि उपजहरु जस्तै धान, मकै, गहुँ र उखु आदि जस्ता कृषि उपजहरुको न्यूनतम समर्थन मुल्य तोक्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। बजार मूल्य न्यूनतम समर्थन मूल्य भन्दा कम भएमा सरकारले उपज खरिद गर्ने र प्रशोधन गरी वितरण गर्ने कार्यका लागि पहल गरिनेछ।
१३. कृषि पेशालाई मर्यादित बनाउन तथा कृषकहरुको आर्थिक अवस्थालाई सबल बनाउन सहभागितामा आधारित किसान पेन्सन वा किसान सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था मिलाउनुपर्छ। यस व्यवस्थाका लागि किसान सुरक्षा कोषको व्यवस्था गरिनेछ।
१४. कृषि उत्पादन सामाग्रीको आपूर्ति व्यवस्थालाई सहज र सुलभ बनाउन रासायनिक मल कारखाना स्थापना गर्न अविलम्ब सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ। प्रांगारिक मलको उत्पादन र वितरणलाई व्यापक बनाइनेछ।
१५. कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धि गर्न तराईमा स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल तथा मध्य पहाडका नदी तथा खोलाका खोच तथा किनाराहरुमा रहेका कृषि भूमिमा सिंचाई सुविधा प्रदान गर्न अभियानका रूपमा साना लिफ्ट सिंचाई परियोजना संचालन गरिनेछ। साथै पहाडी भूभागमा आकाशे पानी संकलन गर्न अभियानका रूपमा टूला तथा साना परम्परागत वा प्लाष्टिक पोखरीहरु जनसहभागिता र अनुदानमा निर्माण गरिनेछ।
१६. वैदेशिक सहायतामा संचालित आयोजनाहरुलाई राष्ट्रिय आवश्यकता तथा कृषकहरुको मागका आधारमा तर्जुमा गरी उक्त आयोजनाहरुबाट कृषकहरुलाई सेवा प्रदान गर्ने प्रकृयालाई सरलीकृत गर्ने उपायहरुको अवलम्बन गरिनेछ। साथै कृषि क्षेत्रमा वैदेशिक सहायता तथा विकास साभेदार मार्फत संचालन हुने आयोजनाहरुलाई एकद्वार प्रणाली मार्फत व्यवस्थापन हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।
१७. नेपालको संविधानले परिलक्षित गरेको राज्यको पुनरसंरचना बमोजिम कृषि विकास, कृषि प्रसार तथा कृषि अनुसन्धानका संरचनाहरुलाई कार्यदल बनाई पुनरसंरचना गरिनेछ। कृषि, वन, सिंचाई, उर्जा गरिवी निवारण तथा सहकारी मन्त्रालयबीच समन्वय कायम गरिनेछ। कृषि तथा वन विश्वविद्यालयलाई कृषि मन्त्रालय अन्तर्गत राख्न पहल गरिनेछ। कृषि विकास रणनीतिले परिकल्पना गरे बमोजिम कृषि प्रसार सेवा, कृषि अनुसन्धान सेवा तथा कृषि शिक्षालाई विकेन्द्रीकरण गरिनेछ।

१८. कृषि अनुसन्धानलाई नेपाली कृषकको माग र आवश्यकताका आधारमा किसानको सहभागीता संचालन गरिनेछ । अनुसन्धान र विकासलाई एकिकृत रूपमा अधि बढाइनेछ । वर्षशंकर विउ/नश्ल तथा टिस्यूकल्चर प्रविधिबाट उन्नत जात उत्पादनमा जोड दिइनेछ । कृषि अनुसन्धानबाट हासिल भएका उपलब्धिहरूलाई किसान समक्ष सुलभ र सरलरूपमा प्रवाह गर्न प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बन गरिनेछ ।
१९. खाद्य स्वच्छता सुनिश्चित गर्न तथा आर्थिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिएका पशुपंक्षीका सिमाविहिन र जुनोटिक रोगहरूको सर्मलेन्स, पहिचान तथा रोकथामलाई प्रभावकारी बनाउन प्रयोगशालाहरूको स्तरोन्नती तथा विस्तारका कार्यक्रमहरू संचालना गरिनेछ । साथै त्रिपुरेश्वरमा रहेको केन्द्रीय पशु चिकित्सालयलाई अत्याधुनिक तथा अन्तराष्ट्रियस्तरको चिकित्सालयको रूपमा विकास गरी २४ सै घण्टा संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । पशु चिकित्सा सेवालालाई आकास्मिक सेवाका रूपमा विस्तार गर्न आवश्यक पहल गरिनेछ ।
२०. किसानले उत्पादन गरेको दूध निर्वाध संकलन गरी उपभोक्तालाई उपलब्ध गराउन दूध विकास संस्थान मार्फत् उत्पादक किसानको परिचयपत्र र पशुको विवरण बनाई अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप गुणस्तर कायम गरिनेछ । साथै दूधबाट पाउडर, शिशु आहार र अन्य परिकार निर्माण गर्ने उद्योग संचालनमा ल्याई मिल्क होलिडे हुने अवस्था अन्त्य गरिनेछ ।
२१. कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरण तथा औद्योगिकरण गर्नका लागि खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, पुष्प, पशुपंक्षीजन्य उत्पादन लगायत कृषि उपज भण्डारण घर तथा प्रशोधन केन्द्रहरू, सामुदायिक विउ भण्डारण घर, मल गोदाम भण्डारण, चिस्यान केन्द्रहरू निजिक्षेत्र तथा कृषि सहकारीहरूसंगको साभेदारीको संचालन गरिनेछ । कृत्रिम गर्भाधानलाई व्यापक बनाई नश्ल सुधारलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ । साथै मकै, कोदो, जौ, फापर, दलहन, कागुनो, चिनो लगायत कृषिजन्य पशुपंक्षीजन्य तथा दुधजन्य उत्पादनलाई औद्योगिक उत्पादनसंग जोड्ने गरी निजि क्षेत्रसंग साभेदारीमा कृषि उद्योगहरू स्थापना तथा संचालन गरिनेछ । प्रयोगशाला सेवा तथा प्रमाणीकरण सेवालालाई सुदृढ गरी कृषि उपजहरूको निर्यात प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
२२. नयाँ सविधान अनुरूप खाद्य संप्रभुता ऐन, कृषि बजार ऐन, अनुबंश शंरक्षण ऐन लगायतका कृषि विकासका लागि आवश्यक ऐन नियमहरू तर्जुमा गरिनेछ । साथै पशु बच्चशाला तथा मासु जाँच ऐन तथा नियमावली प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२३. संचालनमा रहेका कृषि बजारलाई व्यवस्थित गर्न र नयाँ कृषि बजार पूर्वाधार तयार गर्न पहल गरिनेछ । कृषि उपजको बजारीकरणलाई प्रभावकारी बनाउन कृषि बजार ऐन ल्याई यथाशक्य छिटो कार्यान्वयनमा ल्याउन पहल गरिनेछ ।
२४. खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको प्रत्याभुत गर्न र खाद्य अभाव हुन नदिई चामल आयात गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थाको अन्त्य गर्न जनताको खानपिन र आहार प्रणालीलाई वैज्ञानिक बनाउन अभिप्रेरित गरिनेछ ।
२५. विषादिहरूको असन्तुलित र अनियन्त्रित प्रयोग तथा त्यस्ता उत्पादित बस्तुहरूको उपभोगले जनस्वास्थ्य र पर्यावरणमा गम्भीर असर पर्ने हुनाले यसको नियन्त्रण गर्न ठोस योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन ल्याइने छ । एकीकृत बाली संरक्षणको कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गरी दीगो कृषि तथा जैविक विविधतामा आधारित कृषि प्रणालीलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
२६. खाद्य अभाव तथा खाद्य संकट हुने अवस्था रहेको, उर्वर कृषि भूमीको प्रयोग हुन नसकेको तथा कृषि भूमि गैह्र कृषि क्षेत्रमा प्रयोग भईरहेको सन्दर्भमा भूउपयोग नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन र जग्गा बाँफो राख्न नपाईने व्यवस्थालाई कडाईका साथ लागु गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । साथै

लामो समयमा बाँफो जग्गा राखेमा सरकारबाट करारमा लिई खेती गर्न प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

२७. कृषि उत्पादन तथा विकासको विशिष्ट कार्यक्रम :

आगामी दुई वर्षभित्रमा देशलाई कृषिमा आत्मनिर्भर मात्र होइन, निर्यात समेत गर्न सक्ने बनाउन, युवा जनशक्तिको विदेश पलायन रोकन र व्यवसायिक कृषि प्रवर्द्धन गर्नका लागि नेपालभरि १००० देखि १५०० सम्म विशिष्ट बालीको पकेट क्षेत्र अर्थात् एक इलाका एक उत्पादन केन्द्रको अवधारणा अनुरूप शुरुमा कम्तिमा ५०० वटा बृहत कृषि उत्पादन केन्द्र/ब्लक उत्पादन केन्द्र/नमुना फार्म निर्माण गरिनेछ । यसका लागि यसै आ.व. मा सबै तयारी पूरा गरी आगामी आ.व. २०७३/०७४ मा ठोस कार्यक्रम क्रमशः लागू गरिनेछ ।

- विशेष उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) मा सार्वजनिक, सहकारी र निजी उद्यमीको लगानी क्रमशः २०,४०,४० प्रतिशत लगानी हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- कृषि प्राविधिक तथा कृषि स्नातक तथा अवकाशप्राप्त कृषि विज्ञ उत्पादन केन्द्रमा सहभागी गराइने छ ।
- विशेष उत्पादन केन्द्र स्थापना गर्न भूउपयोग नीति अनुरूप जमिन बर्गीकरण गरी कृषिका लागि छुट्याइएको जमिन लिजमा लिन सकिने कानून निर्माणमा पहल गरिनेछ ।
- उत्पादन केन्द्रमा कृषि सडक, विद्युत सिंचाई, सूचना तथा संचार लगायतका पूर्वाधार तयार गरिनेछ ।
- हरेक विशिष्ट उत्पादन केन्द्र वरिपरिका हजारौं निजी उद्यमी र साना किसानहरूलाई उक्त कृषि केन्द्रसंग जोडेर उत्पादनमा सरिक गराई गाउँमा विद्यमान लुकेको बेरोजगारीको समस्या हल गर्न उनीहरूलाई पकेट क्षेत्रका फर्ममा कार्य घन्टाका आधारमा पारिश्रमिक दिई काम लगाउने व्यवस्था मिलाइने छ । पकेट क्षेत्र आसपासका साना किसानहरूको लागि उत्पादनमा प्रयोग हुने सबै प्राविधिक सेवा र कृषि सामग्रीहरू फर्म मार्फत उपलब्ध गराइने छ । निजी किसानहरूले उनीहरूको उत्पादन सम्बन्धित उत्पादन केन्द्रलाई विक्रि गर्नेछन् ।
- उत्पादन केन्द्र आसपासका विशिष्ट उत्पादनमा संलग्न किसानहरूलाई अनुदान दिइनेछ । यसैगरी उत्पादन केन्द्र निर्माण गर्ने सहकारी, निजी कम्पनीलाई वरिपरिका किसानहरूलाई सेवा प्रदान गरे बापत एकमुष्ट अनुदान दिइनेछ ।
- उत्पादन केन्द्रमा १ जना नेपाल सरकार, एक जना सम्बन्धित संस्थाको प्रतिनिधि र एक जना दक्ष तथा अगुवा किसान समेत सम्मिलित समिति बनाई विभिन्न पक्षबीच समन्वय गरेर उत्पादन प्रभावकारी र व्यवस्थित गरिनेछ । यसलाई अनुसन्धान केन्द्रको रूपमा पनि संचालन गर्न सकिनेछ ।
- उत्पादन केन्द्रमा कृषक र कृषि मजदुरलाई काममा लगाउँदा विशेष व्यवस्था गरी कृषि पेशालाई मर्यादित बनाइनेछ ।

नेपालका दुई तिहाई जनसंख्याको जिविकोपार्जनको श्रोत तथा नेपालको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डका रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकासबाट दिगो र उच्च आर्थिक विकास हासिल गर्न यस क्षेत्रको लागि पर्याप्त लगानी आवश्यक छ । कृषि विकासका आधारभुत पूर्वाधारहरूको विकास हुन नसकेको सन्दर्भमा कृषिको व्यवसायीक तथा औद्योगिक रुपान्तरणका लागि र आम जनताको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित

तालिका १: एडिएस परिकल्पनाका लागि सूचकहरू र लक्ष्यहरू (Indicators and Targets for ADS Vision)

परिकल्पनाका सम्भाग	सूचकहरू	२०१५ को अवस्था	अल्पकालीन लक्ष्य (५ वर्ष)	मध्यकालीन लक्ष्य (१० वर्ष)	दीर्घकालीन लक्ष्य (२० वर्ष)
आत्मनिर्भरता (Self-reliance)	खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरता	खाद्यान्नमा १६ प्रतिशत व्यापार घाटा	० प्रतिशत व्यापार घाटा	०-५ प्रतिशत अतिरिक्त निर्यात व्यापार	०-५ प्रतिशत अतिरिक्त निर्यात व्यापार
	वर्षभरि सिंचाइ	२५.२ प्रतिशत	३५ प्रतिशत	६० प्रतिशत	८० प्रतिशत
	माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थ	१.९६ प्रतिशत	३.० प्रतिशत	३.९२ प्रतिशत	४ प्रतिशत
	हैशियत विग्रिएको जमिन (degraded land)	३.७२ मिलियन हेक्टर	२.८८ मिलियन हेक्टर	२.५६ मिलियन हेक्टर	१.६ मिलियन हेक्टर
	जंगलले ढाकेको	४४.७ प्रतिशत	४४.७ प्रतिशत	४४.७ प्रतिशत	४४.७ प्रतिशत
	जमिनको उत्पादकत्व (कृषिक्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन प्रति हेक्टर)	३.२७८ अमेरिकी डलर	४.१८४ अमेरिकी डलर	५.३३९ अमेरिकी डलर	८.६९७ अमेरिकी डलर
दिगोपन Sustainable	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि व्यवसायको प्रतिशत	८ प्रतिशत	९ प्रतिशत	११ प्रतिशत	१६ प्रतिशत
	कृषि व्यापार सन्तुलन	व्यापार घाटा १,१२३ मिलियन अमेरिकी डलर	व्यापार घाटा १,०७३ मिलियन अमेरिकी डलर	व्यापार घाटा ८८२ मिलियन अमेरिकी डलर	व्यापार बचत ५०८ मिलियन अमेरिकी डलर
	कृषिजन्य निर्यात	२५५ मिलियन अमेरिकी डलर	४५६ मिलियन अमेरिकी डलर	८१४ मिलियन अमेरिकी डलर	२,५९८ मिलियन अमेरिकी डलर
प्रतिस्पर्धी Competitive					

८८

कृषि ज्ञायरी २०७५

गर्न मन्त्रालय अन्तर्गतका विभिन्न कार्यक्रमहरूको संयोजन र प्रभावकारी कार्यान्वयनद्वारा खाद्यान्न, तरकारी, फलफुल, तेलहन, दलहन, माछा, मासु, दुध, अण्डा, पुष्प र मह लगायतका कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर हुँदै जस्तो सुकै विषम परिस्थितीमा पनि खाद्यान्न अभाव हुन र खाद्य संकटको अवस्था आउन नदिन ठोस कार्य योजना बनाईनेछ। उक्त कार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट उत्पादन र रोजगारी सृजना गर्नुका साथै ग्रामिण क्षेत्रमा सेवामूलक सानासाना बजार र शहर निर्माण हुने अवस्थाको श्रृजना हुनेछ, जसले गर्दा शहर केन्द्रित वर्तमान आवादीको चापलाई केही कम गर्न मद्दत गर्नुका साथै किसानहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याई गाउँ र शहर बीचको अन्तरलाई न्युनिकरण गरी हामी सबैले परिकल्पना गरेको नयाँ नेपाल निर्माण गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

७. कृषि विकास रणनीति (ADS) बारे संक्षिप्त जानकारी

सारांश (SUMMARY)

कृषि विकास रणनीति (एडिएस) कृषि विकास मन्त्रालयले राष्ट्रिय किसान सञ्जालसँगको सहकार्यमा एसियाली विकास बैंक लगायतको १३ वटा विकास साझेदारहरू संलग्न प्राविधिक सहायता टोली (TA Team) को सहयोगमा तयार गरेको हो। यस रणनीतिको उद्देश्य १० वर्षे कार्ययोजना र मार्गचित्रसहित कृषि क्षेत्रको विगत तथा वर्तमानका कामहरूको समीक्षामा आधारित कृषि विकासको समष्टिगत २० वर्षे रणनीतिक योजना प्रस्तुत गर्नु हो।

एडिएस र कृषिको रूपान्तरण प्रक्रिया (ADS AND THE PROCESS OF AGRICULTURAL TRANSFORMATION)

एडिएस को तर्जुमा मूलतः कृषिमा आधारित समुदायलाई सेवा र उद्योग क्षेत्रबाट बढी आय आर्जन गर्न सक्ने गरी कृषि क्षेत्रको रूपान्तरण गर्ने अवधारणामा आधारित छ। नेपालीको लागि खाद्य उत्पादन तथा वितरण, गैर कृषि क्षेत्रसहितको ग्रामीण विकास, श्रमिक र जमिनको उत्पादकत्व वृद्धि, व्यापार सन्तुलन, रोजगारी र युवा पलायन, कृषि क्षेत्रमा महिलाको भूमिका र जलवायु परिवर्तनको सन्दर्भमा प्राकृतिक स्रोत-साधनको व्यवस्थापन आदिका लागि रूपान्तरण प्रक्रियाको उपादेयता स्थापित हुने छ। एडिएसले कृषि क्षेत्रको रूपान्तरण प्रक्रियालाई गति दिने र नेपाली समाजको आकाङ्क्षा तथा समस्याहरूबीच सही तालमेल सुनिश्चित गर्ने छ।

एडिएस को परिकल्पना (VISION OF THE ADS)

“आर्थिक वृद्धिलाई गति दिने, जीवनस्तरलाई माथि उकास्ने, खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा योगदान दिने, खाद्य सम्प्रभुताउन्मुख आत्मनिर्भर, दिगो, प्रतिस्पर्धी तथा समावेशी कृषि क्षेत्र”

परिकल्पनाका सम्भाग	सूचकहरू	२०१५ को अवस्था	अल्पकालीन लक्ष्य (५ वर्ष)	मध्यकालीन लक्ष्य (१० वर्ष)	दीर्घकालीन लक्ष्य (२० वर्ष)
समावेशी (Inclusive)	महिलाको वा संयुक्त स्वामित्वमा रहेको कृषियोग्य जग्गा प्रतिशत	१६ प्रतिशत	२० प्रतिशत	३० प्रतिशत	५० प्रतिशत
	कृषि कार्यक्रमको पहुँचभित्रका कृषक प्रतिशत	१८.२ प्रतिशत	२२ प्रतिशत	२६ प्रतिशत	३२ प्रतिशत
वृद्धि (Growth)	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको औसत वृद्धिदर	२.२३ प्रतिशत (*)	४ प्रतिशत	५ प्रतिशत	६ प्रतिशत
जीविकोपार्जन (Livelihood)	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन / कृषि श्रमिक	८३५ अमेरिकी डलर	१०२९ अमेरिकी डलर	१,२६८ अमेरिकी डलर	१,९२६ अमेरिकी डलर
	ग्रामीण क्षेत्रहरूमा गरीबी	२४.३ प्रतिशत	१९ प्रतिशत	१५ प्रतिशत	९ प्रतिशत
खाद्य तथा पोषण	खाद्य जनित गरिबी (**)	२७.६ प्रतिशत	१९ प्रतिशत	१३ प्रतिशत	६ प्रतिशत

८९

कृषि ज्ञापरी २०७५

परिकल्पनाका सम्भाग	सूचकहरू	२०१५ को अवस्था	अल्पकालीन लक्ष्य (५ वर्ष)	मध्यकालीन लक्ष्य (१० वर्ष)	दीर्घकालीन लक्ष्य (२० वर्ष)
सुरक्षा (Food and Nutrition Security)	पोषण	१. पुङ्कोपन (stunting) ३७.४ प्रतिशत, २. कम तौल (underweight) ३०.१ प्रतिशत, ३. सुकेनास (खाउटपना) लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत ११.३, ४. विष्टमआर्इ (Body Mass Index) कम भएका महिलाको प्रतिशत १८.१	पुङ्कोपन (stunting) २९ प्रतिशत, कम तौल (underweight) हुने २० प्रतिशत, सुकेनास लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत ५, विष्टमआर्इ कम भएका महिलाको प्रतिशत १५	पुङ्कोपन (stunting) २० प्रतिशत, कम तौल (underweight) हुने १३ प्रतिशत, सुकेनास लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत २, विष्टमआर्इ कम भएका महिलाको प्रतिशत १३	पुङ्कोपन (stunting) ८ प्रतिशत, कम तौल (underweight) हुने ५ प्रतिशत, सुकेनास लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत १, विष्टमआर्इ कम भएका महिलाको प्रतिशत ५

एडिएएस एक जीवन्त रणनीति हो (ADS is a living strategy) । एडिएएसको पाँच पाँच वर्षमा बाह्य समिक्षा गरी त्यसमा सरकार र नागरिक समाजले व्यापक छलफल गर्ने छन र निरन्तर संशोधन कल्पना गरिएको छ ।

८. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना

(स्वदेशी सोच, स्वदेशी लगानी र आन्तरिक संस्थागत जनशक्तिबाट तयार भएको कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयनको सहयोगी परियोजना)

परियोजनाको परिचय

नाम : प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना

परियोजनाको अवधि : २०७३ श्रावण - २०८२ असार (१० वर्ष)

परियोजना अवधिभरको कूल अनुमानित लागत : रु. १ खर्ब ३० अर्ब ७४ करोड २० लाख आ.व. २०७३/७४ को बजेट : रु. ५ अर्ब ७८ करोड ६२ लाख ७५ हजार

परियोजनाका सम्भागहरू :

१. साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम
२. व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम
३. व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम
४. बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपरजोन) विकास कार्यक्रम

परियोजना संचालनको अवधारणा :

- ३.१ कृषियोग्य जमिनको चकलाबन्दी
- ३.२ विशिष्टकृत व्यवसायीकरण
- ३.३ उन्नत प्रविधि र गुणस्तरीय पूर्वाधार विकास
- ३.४ अन्तराष्ट्रियरूपमा बजारमा प्रतिस्पर्धि कृषि र औद्योगिकरण
- ३.५ उपलब्धिमा आधारित सहजीकरण (Smart Output Based Facilitation)

परियोजना संचालन गर्ने निकाय : नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय सहयोगी निकायहरू

- अर्थ मन्त्रालय
- सिंचाई मन्त्रालय
- वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय
- उद्योग मन्त्रालय
- वाणिज्य मन्त्रालय
- संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय
- उर्जा मन्त्रालय
- पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय
- शहरी विकास मन्त्रालय
- भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय
- शिक्षा मन्त्रालय

परियोजनाको सोच, लक्ष्य एवम् उद्देश्य

सोच

कृषिमा आधारित अर्थतन्त्रबाट कृषिजन्य उद्योगमा रुपान्तरित आधुनिक, व्यवसायिक, दीगो एवम् आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने ।

लक्ष्य

समग्र कृषि मूल्य श्रृंखलाका अवयवहरूको एकिकृत संयोजन र परिचालन मार्फत खाद्य पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कृषि औद्योगिकरण उन्मुख दीगो आर्थिक अवसरहरू सृजना गरि राष्ट्रको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्यहरू

१. प्रमुख कृषि उपजहरूको विशिष्टकृत क्षेत्रहरू निर्माण गर्ने ।
२. निर्यातयोग्य कृषिवस्तुहरूको मूल्य अभिवृद्धि गर्दै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
३. कृषिलाई सम्मानजनक नाफामुखी व्यवसायका रूपमा विकास गर्दै रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्ने र
४. बहुसरोकारवाला निकायहरू बीचको कार्यमूलक समन्वय मार्फत प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने ।

परियोजनामा संचालन गरिने मुख्य मुख्य कृषिकलापहरू

६.१ कृषि सामाग्री आपूर्ति व्यवस्थापन

यस अन्तर्गत अनुदानमा रासायनिक तथा प्रांगारिक मल उपलब्ध गराउने, तरकारी तथा फलफूल नर्सरी/ग्रिन हाउस/सेड हाउस निर्माण लगायतका कृषिकलापहरू संचालन गरिने छन् ।

६.२ यान्त्रीकरण सहयोग

परियोजना ब्लक, जोन र सुपर-जोन सम्भागमा यान्त्रीकरण प्रवर्धनका लागि कष्टम हायरिंग सेन्टर स्थापना सहयोगको कार्यक्रम संचालन गरिनेछन् ।

६.३ भौतिक पूर्वाधार विकास सहयोग

यस अन्तर्गत मुख्यतया पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना, प्रांगारिक मल कारखाना सबलीकरण वा स्थापना, एकिकृत सेवा केन्द्र तथा रिफरेन्स प्रयोगशाला निर्माण, एग्रिमार्ट स्थापना सहयोग, सिंचाई प्रणाली पूर्वाधार विकास लगायतका कृषिकलापहरू संचालन गरिने छन् ।

६.४ अनुसन्धान-शिक्षा-प्रसार सुद्विधिकरण सहयोग

यस अन्तर्गत कृषि अध्ययन संस्थान स्थापना सहयोग, कृषि अनुसन्धान केन्द्र स्थापना सहयोग, कृषि तालिम केन्द्र स्थापना, फार्म केन्द्र सुद्विधिकरण सहयोग लगायतका कृषिकलापहरू संचालन गरिने छन् ।

६.५ कृषि आधुनिकिकरणका लागि विज्ञहरू सेवा करार

यस अन्तर्गत परियोजनाका ब्लक, जोन र सुपरजोन सम्भागमा कृषि विज्ञ, कृषि वैज्ञानिक लगायत अन्य आवश्यक कर्मचारीहरू सेवा करार सम्बन्धि कृषिकलापहरू संचालन गरिने छन् ।

६.६ कृषिजन्य उद्योगहरू स्थापना

यस अन्तर्गत परियोजनाको सुपरजोन सम्भागमा कृषिजन्य उद्योगहरू स्थापना गर्ने कृषिकलापहरू संचालन गरिने छन् ।

६.७ प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान

परियोजनाका ब्लक, जोन र सुपर-जोन सम्भागमा तोकिएको सूचकहरूका आधारमा कृषकहरूलाई प्रतिफलका आधारमा प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने कृषकलाप निश्चित कार्यविधि बनाई संचालन गरिनेछ ।

६.८ कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता

परियोजनामा खटिने प्राविधिकहरूको मनोबल उच्च कायम गर्न ब्लक, जोन र सुपर-जोन सम्भागमा तोकिएको सूचकहरूको आधारमा प्राविधिकहरूलाई कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउने कृषकलाप संचालन गरिनेछ ।

६.९ परियोजना संरचना स्थापना, अनुगमन तथा मूल्यांकन

परियोजना व्यवस्थापन इकाई, सम्भागहरूमा कार्यान्वयन इकाई स्थापना र ती इकाईहरूका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू विकास एवम् कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि कृषकलापहरू संचालन गरिनेछन् ।

परियोजनाको अपेक्षित प्रतिफल

७.१ परियोजना संचालनको प्रथम वर्षमा प्रत्येक जिल्लामा भौगोलिक सम्भाव्यता तथा स्थानीय आवश्यकताका आधारमा छानिएका कम्तिमा १० हेक्टर क्षेत्रफलका तोकिएका जिल्ला तोकिएका संख्या गरी कम्तिमा २१०० साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेटहरू), प्रत्येक जिल्लामा १०० हेक्टरका २ वटा गरी कम्तिमा १५० व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) हरू स्थापना भएको हुनेछ । त्यसैगरी, तोकिएका ३० जिल्लामा ५०० हे. क्षेत्रफलका कम्तिमा ३० कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) हरू स्थापना गरिनेछ । प्रत्येक प्रदेशमा एक हजार क्षेत्रफलका कम्तिमा ७ वटा बृहत् कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक क्षेत्र (सुपर-जोन) स्थापना भएको हुनेछ । परियोजना अवधिभरमा यस्ता पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनको संख्यामा संभाव्यता र औचित्यका आधारमा क्रमशः वृद्धि गर्दै कम्तिमा १५ हजार पकेटहरू, १५०० ब्लकहरू, ३०० जोनहरू र २१ सुपर-जोनहरू स्थापना भएको हुनेछ । प्रथम वर्षमा छानिएका १८ वटा वाली/वस्तुहरू ४२ हजार ३०० हे. मा खेती भई करीब ४ लाख ७७ हजार मे.ट. उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ ।

७.२ आगामी ३ वर्ष भित्र प्रमुख खाद्यान्न वालीहरू (धान, गहुँ, मकै) मा आगामी २ वर्ष भित्र तरकारी वाली र माछामा र ७ वर्ष भित्र प्रमुख फलफुल वालीमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ ।

७.३ परियोजनाको प्रथम वर्षमा करिब ८ लाख ७० हजार आंशिक र ४३ हजार ५०० स्थाई रोजगारी सृजना भएको हुनेछ । परियोजनाको अन्तिम वर्षमा करीब ५ लाख १० हजार आंशिक र २५ हजार ५०० स्थाई रोजगारीको संख्या कायम रहनेछ ।

७.४ हालको मूल्यमा परियोजना संचालनको प्रथम वर्षमा कूल लगानी करिब रु. ५ अर्ब ७८ करोडबाट मूल्य अभिवृद्धि सहित करिब रु. २६ अर्ब ८ करोड मूल्य बराबरको र परियोजना अवधिभरमा कूल लगानी करिब रु. १ खर्ब ३० अर्बबाट मूल्य अभिवृद्धि सहित करिब रु. २० खर्ब ९५ अर्ब ७५ करोड मूल्य बराबरको रकम कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा योगदान पुगेको हुनेछ जसबाट कृषि विकास रणनीतिको पहिलो १० वर्षको लक्ष्य हासिल गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्नेछ ।

८. वाली तथा पशुपंक्षी बीमा

बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८ (घ २) ले खिएको अधिकार प्रयोग गरी बीमा समितिले तत्कालिन कृषि विकास मन्त्रालयको सहयोग र समन्वयमा वाली तथा पशुपंक्षी बीमा निर्देशन, २०६९ जारी गरी नेपालमा औपचारिक र कानूनी रूपमा कृषि बीमाको शुरुवात गरिएको हो । कृषकहरूले लगाएका कृषिजन्य वाली तथा पालेका पशुपंक्षीहरू वाली तथा पशुपंक्षी बीमाको दायरामा पर्दछन् भने कानूनले निषेध गरिएका वालीहरू (जस्तै सूती) तथा जडीवुटीहरू यस बीमा भित्र पर्दैनन् । वाली तथा पशुहरूको बीमा गराउँदा लाग्ने बीमा शुल्क (Premium) को ७५% अनुदान नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ । शुरुको अवस्थामा वाली बीमा लागतको (खेती खर्च)आधारमा भएतापनि विगतका वर्षहरूमा बीमा समितिद्वारा विभिन्न वालीहरूको बीमालेख उत्पादनको आधार (Production) मा जारी गरिएको र सो को निरन्तरता रही आएको छ । २०७५ साल वैशाख १ गते देखि बीमा समितिद्वारा हरेक वाली तथा पशुपंक्षी बीमा गर्ने बीमितको रु २,००,०००। (दुई लाख) को दुर्घटना बीमा (मृत्यु सुरक्षण मात्र)अनिवार्य रूपमा गर्ने गरी समावेश गरेको छ । जसमा कुनै वाली वा पशु पंक्षीको बीमा अवधि १ वर्ष वा १ वर्ष भन्दा बढी छ भने बीमितले रु. १०० तिर्नुपर्ने र बीमा अवधि १ वर्ष भन्दा कम भएमा रु. ५०- तिर्नुपर्ने छ । दुर्घटना बीमा वापत तिर्नुपर्ने बीमा शुल्कमा अनुदान रहेको छैन ।

वाली तथा पशुपंक्षी बीमा, बीमा समितिमा दर्ता भएका १७ वटा निर्जिवन बीमा कम्पनीहरू (बीमक) ले नेपालका सबै जिल्लाहरूमा कार्य गर्न सक्ने भएता पनि बीमा समितिद्वारा बीमा कार्य मा सहजता पुगोस भन्ने उद्देश्य राखी ति कम्पनीहरूलाई ३ देखि ५ वटा जिल्ला विभाजन गरी कार्य क्षेत्र तोकिएको छ । तोकिएको जिल्लाहरूमा ती कम्पनीहरूको उपस्थिती अनिवार्य रूपमा रहेको छ ।

वाली तथा पशुपंक्षी बीमा गर्ने प्रकृया

- १) **कृषकद्वारा प्रस्ताव फारम भर्ने** : कृषकद्वारा सर्वप्रथम आफ्नो वाली वा पशुपंक्षी के को बीमा गराउने हो ? सो को बीमा कम्पनीद्वारा उपलब्ध गराइएको प्रस्ताव फारम भरी सोधिएका प्रश्नहरूको सही उत्तर दिई सो फारम सम्बन्धित बीमा कम्पनी वा सो कम्पनीको बीमा अभिकर्तालाई बुझाउनु पर्नेछ ।
- २) **प्राविधिकको प्रमाण पत्र (प्रतिवेदन)** : कृषकद्वारा पेश गरिएका प्रस्ताव उपर मूल्याङ्कन गर्न सम्बन्धित कृषि/पशु, प्राविधिकलाई सो प्रस्ताव फारम बीमा कम्पनीले उपलब्ध गराई बीमाङ्क रकम (sum insured) कायम गर्नु पर्नेछ ।
- ३) **बीमा लेख जारी गर्ने** : कृषकद्वारा पेश गरी सम्बन्धित प्राविधिकद्वारा सो प्रस्ताव उपर मूल्याङ्कन गरी दिइएको प्राविधिकको प्रतिवेदन अनुसार कायम भै आएको बीमाङ्क रकमको बीमा लेखमा व्यवस्था भए बमोजिमको बीमा शुल्कको २५% बीमा शुल्क कृषक (बीमित) ले बीमा कम्पनीलाई बुझाए पछि बीमा लेख जारी हुन्छ ।

वाली तथा पशुपंक्षी बीमा सम्बन्धि व्यवस्था

क्र.सं.	बीमा	बीमाको प्रकार	बीमा शुल्क	कमिशनको व्यवस्था*	कैफियत
१	वाली	लागतको आधारमा हुने	बीमाङ्क रकमको ५% प्रति वाली	बीमा शुल्कको १५%	
		उत्पादनको आधारमा हुने	बीमालेखमा व्यवस्था भए बमोजिम ५ देखि ७% प्रति वाली	बीमा शुल्कको १५%	बीमा शुल्क वाली अनुसारको बीमा लेखमा उल्लेख गरे अनुसार

क्र.सं.	बीमा	बीमाको प्रकार	बीमा शुल्क	कमिशनको व्यवस्था*	कैफियत
२	माछा	लागत तथा उत्पादन दुवैमा हुने	बीमाङ्क रकमको २%	बीमा शुल्कको १५%	पोखरी निर्माण गर्दा लागेको खर्चको १% थप समुष्टी दिई पोखरीको समेत बीमा गर्न सकिने
३	पशु	लागतको आधारमा हुने	बीमाङ्क रकमको ५%	बीमा शुल्कको १५%	
४	कुखुरा	१) ब्रोइलर	बीमाङ्क रकमको ५%	बीमा शुल्कको १५%	
		२) लेयर्स र प्यारेन्टल ब्रिड/हाँस	बीमाङ्क रकमको ५%	बीमा शुल्कको १५%	
५	अष्ट्रिच	लागतको आधारमा हुने	बीमाङ्क रकमको ५%	बीमा शुल्कको १५%	
६	स्याउ	मौसम सूचकाङ्क बीमा (weather index insurance) उत्पादनको आधारमा हुने	बीमाङ्क रकमको ८%	बीमा शुल्कको १५%	प्रति वाली

*अभिकर्ता मार्फत बीमा गराएमा कूल बीमा शुल्कको १५% कमिशन अभिकर्ताले प्राप्त गर्दछन भने सदस्य संस्था मार्फत बीमा भएमा कूल बीमा शुल्कको १५% छुट दिइने व्यवस्था रहेको छ।

सुरक्षण हुने वालीहरूको क्षेत्रफल

न्यूनतम क्षेत्रफल : लागतको आधारमा वालीहरूको बीमा गर्दा न्यूनतम क्षेत्रफल पहाडमा आठ आना (आधा रोपनी) तथा तराईमा एक कठ्ठा हुनु पर्नेछ। उत्पादनको आधारमा हुने वाली बीमाको हकमा सम्बन्धित वालिको बीमा लेखमा व्यवस्था भए न्यूनतम क्षेत्रफल बमोजिम हुनेछ।

सुरक्षण हुने वाली तथा पशुपंक्षीहरूको लागत/बीमात्त रकम

- वालीहरूको लागतको आधारमा हुने बीमामा कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालयले उपलब्ध गराएको लागतको अधिनमा रही स्थानीय तहको कृषि हेर्ने इकाईबाट उपलब्ध गराएको लागत अनुसार बीमाङ्क रकम कायम हुने।
- उत्पादनको आधारमा हुने वाली बीमाको बीमाङ्क रकम बीमा लेखमा व्यवस्था भए बमोजिम हुने।
- पंक्षीहरूको बीमाङ्क रकम तपसिल अनुसार हुनेछ।
प्रति पंक्षीको बीमाङ्क रकम = दाना खर्च निर्धारित गुणाङ्क + चल्लाको मूल्य
- पशुहरूको बीमाङ्क रकम कायम गर्दा पशुको जात, उमेर, उत्पादकत्व, पशुको स्वास्थ्य तथा प्राविधिकको रायलाई समेटेी बीमित र बीमक बिचको आपसी सल्लाह अनुसार हुने जुन मूल्य स्थानीय ठाउँको चलन चल्तीको मूल्य भन्दा बढी हुने छैन।
- पशुहरूको उमेरको सन्दर्भमा पशु सेवा विभागले उपलब्ध गराएको उमेरलाई आधार लिने।

उमेर : पशुधनको बीमा योग्य उमेर (न्यूनतम र अधिकतम) देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- स्थानीय तथा उन्नत जातको गाई २ वर्ष (अथवा पहिलो वेत भएको) देखि १० वर्षसम्म
- भैसी ३ वर्ष (अथवा पहिलो वेत भएको) देखि १२ वर्षसम्म
- स्थानीय तथा उन्नत नश्लको बाच्छी-कोरेली वा पाडीको ६ महिनादेखि २ वर्षसम्म
- प्रजननको लागि उन्नत नश्लको साँढे वा राँगाको ३ वर्षदेखि ७ वर्षसम्म
- ढुवानी वा जोत्नको लागि गोरु वा राँगा ३ वर्षदेखि १२ वर्षसम्म
- भेडा, बाख्रा र बंगुर ३ महिनादेखि विक्रीका लागि तयार हुन्जेलसम्म।

माछा पालनको लागि न्यूनतम २०० वर्ग मिटरको पोखरी र कम्तिमा तीन (३) फिट पानीको गहिराई भएको पोखरी हुनु पर्दछ तर ट्राउट माछाको हकमा प्राविधिकको सिफारिस अनुसारको संरचना भएको हुनु पर्नेछ।

वाली तथा पशुपंक्षी बीमा क्षतिको दाबी भुक्तानी व्यवस्था

- १) बीमा अवधिभित्र पूर्ण क्षति भएमा बीमाङ्क रकमको ९०% भुक्तानी उपलब्ध हुने।
- २) आंशिक क्षति भएमा कृषि प्राविधिक तथा बीमा लेखमा व्यवस्था भए अनुरूप दाबी भुक्तानी उपलब्ध हुने।

बीमा लेखले रक्षावरण गर्ने जोखिमहरू

देहायका कुनै कारणबाट धानवाली, तरकारी, फलफूल, आलु, पशुपंक्षी र माछा बीमा अवधिभित्र हानी नोक्सानी भएमा बीमकले बीमाङ्क रकमको ९० प्रतिशत रकम सम्म बीमितलाई भुक्तानी गर्नेछ।

- (क) आगलागी, चट्याङ
- (ख) भूकम्प
- (ग) बाढी/डुवान /खडेरी
- (घ) पहिरो/भूस्खलन
- (ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिउँ वा तुसारो
- (च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरू (जंगली जनावरहरूले नोक्सान गरेको समेत)
- (छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी
- (ज) बीमालेखमा व्यवस्था भए बमोजिमका अन्य जोखिमहरू

दाबी सम्बन्धी प्रकृया

बीमालेखले रक्षावरण गरेको जोखिमहरूका कारणबाट बीमित माछा र पशुपंक्षीको हानी नोक्सानी भएमा सात (७) दिनभित्र र धान, तरकारी, फलफूल, आलु र पशुधनको हकमा १५ दिनभित्र वा सो अवधिभित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ बैङ्क/सदस्य संस्था मार्फत देहायका कागजातहरू बीमक समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

- क) सक्कल बीमालेख(आंशिक क्षतिको हकमा बीमालेखको फोटो कपि)
- ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम
- ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन
- घ) महानगरपालिका वा उपमहानगरपालिका वा न.पा. वा गाउँपालिका वा वडाकार्यालय वा कम्तीमा सबभन्दा नजिकको दुई (२) जना छिमेकीको सर्जिमिन मुचुल्का
- ङ) मरेको पशुको संकेत पट्टा (tag) देखिने फोटो

दावी सम्बन्धि विवाद :

वाली तथा पशुपंक्षी दावी सम्बन्धि विवाद उत्पन्न भएमा ६० दिन भित्र बीमा समितिमा उजुरी गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ ।

वाली तथा पशुपंक्षी बीमा गर्ने कम्पनी तथा जिल्लाहरू

क्र.सं.	बीमा कम्पनीको नाम	सम्पर्क नम्बर	सेवा दिने जिल्लाहरू
१	नेपाल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., कमलादी	०१-४२४५५६५, ०१-४२२८६९०	दाचुला, बैतडी, डडेल्धुरा, कन्चनपुर
२	दि ओरियण्टल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., कान्तिपथ	०१-४२५०९३७, ०१-४२२९४४८	धनकुटा, सुनसरी, तेहथुम, सप्तरी
३	राष्ट्रिय बीमा संस्थान, रामशाहपथ	०१-४२६२५२०	बझाङ, डोटी, कैलाली
४	नेशनल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., त्रिपुरेश्वर	०१-४२५०७९०, ०१-४२६०३६६	रोल्पा, प्यूठान, दाङ, अर्घाखाँची, कपिलवस्तु
५	हिमालयन ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., बबरमहल	०१-४२३९७८८, ०१-४२९३०९४	सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, ललितपुर, पर्सा, बारा
६	युनाइटेड ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., थापाथली	०१-५९९९९९९	हुम्ला, बाजुरा, अछाम
७	प्रिमियर ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., नक्साल	०१-४४९३५४३, ०१-४४९०६४८	दोलखा, रामेछाप, सिन्धुली, सर्लाही, रौतहट
८	एभरेष्ट बीमा कम्पनी, हात्तिसार	०१-४४४४७९७, ०१-४४४४७९८	कालिकोट, दैलेख, सुर्खेत, बर्दिया
९	नेको ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., अनामनगर	०१-४७७०९२७, ०१-४७७०९९५	ताप्लेजुङ, इलाम, पाँचथर, भ्रुवा, मोरङ
१०	सगरमाथा ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., नक्साल	०१-४४९२३६७, ०१-४४९३६८३	मुगु, जाजरकोट, जुम्ला
११	एलायन्स ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., तीनकुने	०१-४४९९२२६, ०१-४४९९९६९	मुस्ताङ, म्याग्दी, बागलुङ, गुल्मी, स्याङ्जा
१२	एन बी ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., कमलादी	०१-४२२४३९२, ०१-४२२४२६३	सोलुखुम्बु, ओखलढुंगा, महोत्तरी, धनुषा
१३	पुडेन्सियल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., पुतलीसडक	०१-४२९२९४०, ०१-४२९२९४९	गोरखा, लमजुङ, तनहुँ, नवलपरासी
१४	शिखर ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., थापाथली	०१-४२४६९०९, ०१-४२४६९०२	चितवन, मकवानपुर, धादिङ, नुवाकोट, रसुवा
१५	लुम्बिनी ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., ज्ञानेश्वर	०१-४४९९७०७, ०१-४४३३९९९	संखुवासभा, भोजपुर, खोटाङ, उदयपुर, सिराहा
१६	राष्ट्रिय जीवन तथा जनरल बीमा कम्पनी लि., पानीपोखरी	०१-४००६६२५, ०१-४४४२६४६	डोल्पा, रुकुम, सल्यान, बाँके
१७	सिद्धार्थ ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., बबरमहल	०१-४२५७७६६, ०१-४२५६९९०	मनाङ, कास्की, पर्वत, पाल्पा, रुपन्देही

१०. बीउ बिजन

विभिन्न वालीका सूचित जातहरू (६५ वटा वालीका ६२३ वटा जातहरू)

नेपालमा हालसम्म उन्मोचन तथा दर्ता प्रकृयाबाट सूचित भएका वाली तथा जातहरू

क्र.सं.	वालीको जात	उन्मोचन विधिबाट जातको संख्या	दर्ता विधिबाट जातको संख्या	जम्मा जातको संख्या	सूचीबाट हटाईएका जातहरू
१	चैते धान	६	०	६	-
२	वर्षे धान	५९	३९	९८	१२
३	मकै	२४	४९	७३	८
४	गहुँ	२६	-	२६	१३
५	कोदो	५	-	१२	-
६	जौ	६	-	-	-
७	फापर	१	-	-	-
८	दलहन वाली	३६	१	३७	२
९	तेलहन वाली	१६	२	१८	१
१०	औद्योगिक वाली	११	-	११	-
११	आलु	१०	२	१२	११
१२	तरकारी	३८	२९२	३३०	-
१३	घाँसे वाली	१५	२	१७	-
१४	फलफूल वाली	२	-	२	-
	जम्मा	२५५	३८७	६४२	३६

१०.१ अन्न वाली
क) चैते धान

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सि.एच. ४५	२०२३ (१९६६)	११८	३.५	तराई, भित्रीमधेश तथा मध्य पहाड
२	विन्धेश्वरी	२०३८ (१९८१)	१२८	४.०	तराई र भित्रीमधेश
३	चैते २	२०४४ (१९८७)	१२५	४.८	तराईको सिञ्चित भूमि
४	चैते ४	२०४४ (१९८७)	११८	४.५	तराईको सिञ्चित भूमि
५	चैते ६	२०४८ (१९९२)	१२३	४.८	तराई र भित्रीमधेश (३०० मिटरसम्मको उचाईको सिञ्चित भूमि)
६	हर्दिनाथ १	२०६० (२००४)	१२०	४.०३	तराई, भित्रीमधेश, रिभर बेसिन ८०० मिटरसम्म

ख) वर्षे धान

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ताईचुङ्ग १७६	२०२४ (१९६६)	१४४	७.९	मध्यपहाड र उपत्यका
२	चाईनुङ्ग २४२	२०२४ (१९६६)	१४४	७.३	पहाड
३	ताईनान १	२०२४ (१९६६)	१४४	६.६	पहाड
४	चाईनान २	२०२४ (१९६६)	१४३	७.८	पहाड
५	मसुली	२०३० (१९७३)	१५५	३.५	तराई र भित्रीमधेश
६	जानकी	२०३६ (१९७९)	१३५	४.५	तराई र भित्रीमधेश

१९

कृषि ज्योरी २०७५

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७	सावित्री	२०३६ (१९७९)	१४०	४.०	तराई र भित्रीमधेश
८	हिमाली	२०३६ (१९८२)	१४९	६.४	पहाड
९	कन्चन	२०३९ (१९८२)	१४३	७.३	पहाड
१०	खुमल ३	२०४१ (१९८३)	१३०	६.५	मध्य पहाड
११	खुमल २	२०४४ (१९८७)	१४२	५.६	काठमाडौं उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फीटदेखि ४५०० फीटसम्म उचाईको मध्य पहाड
१२	खुमल ४	२०४४ (१९८७)	१४४	६.३	काठमाडौं उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फीटदेखि ४५०० फीटसम्म उचाईको मध्य पहाड
१३	मकवानपुर १	२०४४ (१९८७)	१५०	४.३	ढुङ्गो कीराको प्रकोप भएको तराई
१४	धैया २	२०४४ (१९८७)	११३	३.४	तराईको असींचित पाखा
१५	पालुङ्ग २	२०४४ (१९८७)	१७२	६.१	शितोष्ण हावापानी भएका मकवानपुर जिल्लाको पालुङ्ग सरहका पहाडीक्षेत्र
१६	खुमल ५	२०४७ (१९९०)	१५४	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाई भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरु जस्तै पर्वत, बागलुङ्ग, म्याग्दी
१७	खुमल ७	२०४७ (१९९०)	१४६	७.०	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाई भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरु जस्तै पर्वत, बागलुङ्ग, म्याग्दी
१८	खुमल ९	२०४७ (१९९०)	१४८	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाई भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरु जस्तै पर्वत, बागलुङ्ग, म्याग्दी
१९	छोमरोङ्ग	२०४७ (१९९१)	१६४	४.२	नेपालको पूर्वी एवं पश्चिमी क्षेत्रको १४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाई भएको उच्च पहाड र चिसो हावापानी भएको मध्यपहाड

१००

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२०	राधा ७	२०४८ (१९९२)	१४८	३.५	तराई, भित्रीमधेश र सोसरह हावापानी भएको अकाशे खेती गरिने क्षेत्र
२१	राधाकृष्ण ९	२०४८ (१९९२)	१५०	३.८	तराई, भित्रीमधेश र सो सरह हावापानी भएको सिन्धुवत भूमि
२२	राधा ४	२०५२ (१९९५)	१२५	३.२	मध्यपश्चिम र सुदूरपश्चिम तराई (कपिलवस्तु, दाङ, बर्दिया, बाँके, कैलाली र कञ्चनपुर)
२३	राधा ११	२०५२ (१९९५)	१४८	४.०	मध्यतराई (पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा)
२४	राधा १२	२०५२ (१९९५)	१५५	४.६	पूर्वी तराई
२५	माछापुच्छ्रे ३	२०५३ (१९९६)	१७४	५.०	१४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाइको चिसो हावापानी भएको मध्यपश्चि उच्च पहाडसम्म (लुम्बि, धानकुक र खीमरोङ्ग क्षेत्र)
२६	खुमल ६	२०५६ (१९९९)	१५५	७.८	काठमाडौं उपत्यका एवम् सो सरहको हावापानी हुने ठाउँ
२७	रामपुर मसुली	२०५६ (१९९९)	१३५	५.७	तराई, भित्रीमधेश, वैशी एवम् मध्यपहाडको ९०० मिटर उचाईसम्म अथवा मसुली धान लगाउन सकिने सबै क्षेत्र
२८	चन्द्रनाथ १	२०५८ (२००२)	१९१	५.०५	जुम्ला वा सो सरहका हावापानी भएको क्षेत्र
२९	चन्द्रनाथ ३	२०५८ (२००२)	१९२	५.३	जुम्ला वा सो सरहको हावापानी भएको क्षेत्र
३०	मन्जुश्री २	२०५८ (२००२)	१४९	१०.०८	काठमाडौं उपत्यका
३१	खुमल ११	२०५८ (२००२)	१४४	८.५	काठमाडौं उपत्यका
३२	लोकतन्त्र	२०६३ (२००६)	१२५-१३०	३.६	तराई, भित्रीमधेश, तल्लो पहाड र मध्यपहाडका नदी किनारा
३३	मिथिला	२०६३ (२००६)	१४५-१५०	३.५-४.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडको बेसी
३४	राम	२०६३ (२००६)	१३०-१३७	४.०-७.२	तराई, भित्रीमधेश (शिवालिक उपत्यका, मकवानपुर, चितवन र नवलपरासी)

१०१

कृषि ज्ञापरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३५	बर्षे ३००४	२०६३ (२००६)	१५७	३.८	तराई र भित्रीमधेश
३६	पोखरी जेठोबुढो	२०६३ (२००६)	१८०-१८५	२.६	पोखरा उपत्यका र यस शासनायका क्षेत्रहरू (६०० देखि ९०० मिटर उचाई)
३७	खुमल ८	२०६३ (२००७)	१५८	७.७	मध्य पहाड र तल्लो पहाड
३८	सुनौलो सुगन्धा	२०६४ (२००८)	१५१	३.८	तराई, भित्रीमधेश
३९	डिया १	२०६६ (२०१०)	११५	२.५-३.५	असिंचित Upland तराई, टार तथा मध्यपहाडका उपत्यका
४०	लल्का बास्मति	२०६६ (२०१०)	१५०	२.५-३.५	मध्य तथा पूर्वी तराई
४१	हदीनाथ २	२०६६ (२०१०)	१२५	३.१-४.२	तराई तथा भित्रीमधेश
४२	तरहरा १	२०६६ (२०१०)	११३-१२५	४.२	मध्य तथा पूर्वी तराई
४३	डि. बाई. १८ (पञ्जीकरण मात्र) F1	२०६६ (२०१०)	११८	९.१७	तराई तथा भित्रीमधेश
४४	डि. बाई. २८ (पञ्जीकरण मात्र) F1	२०६६ (२०१०)	१२०	८.८६	तराई तथा भित्रीमधेश
४५	डि. बाई. ६९ (पञ्जीकरण मात्र) F1	२०६६ (२०१०)	१२५	९.५२	तराई तथा भित्रीमधेश
४६	खुमल-१०	२०६८ (२०११)	१३६ (१०७-१७०)	४.७८	काठमाण्डौ उपत्यका र सो सरहको हावापानी भएको पहाडी क्षेत्र ।
४७	खुमल-१३	२०६८ (२०११)	१४४ (११७-१८३)	४.१७	काठमाण्डौ उपत्यका र सो सरहको हावापानी भएका पहाडी क्षेत्र ।
४८	सुख्खा धान - १	२०६८ (२०११)	१२३-१२५	३.२-४.२	पूर्व तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको ५०० मिटरसम्मका बेसी तथा टार ।
४९	सुख्खा धान - २	२०६८ (२०११)	१२२-१२४	२.३-३.५	पूर्व तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसी तथा टार
५०	सुख्खा धान - ३	२०६८ (२०११)	१२२-१२५	२.५-३.६	पूर्व तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसी तथा टार

१०२

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५१	बर्षे - २०१४	२०६८ (२०११)	१३५-१४०	३.८	तराई
५२	स्वर्णा सब-१	२०६८ (२०११)	१५०-१५५	४-५	तराई, तथा भित्री मधेश र मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसीको सिंचित तथा घोल क्षेत्र ।
५३	बर्षे - १०२७ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२१	३.३	असिंचित तराई र मध्य पहाडका १००० मिटरसम्मका बेसी तथा टार अर्धसिंचित तथा असिंचित क्षेत्र ।
५४	साँवा मसुली सब-१	२०६८ (२०११)	१४५-१५०	३.५-४	तराई, तथा भित्री मधेश र मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसीको सिंचित तथा घोल क्षेत्र ।
५५	तारा, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	११६	५.१	तराई र भित्री मधेश
५६	सुरज, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	५.७७	तराई र भित्री मधेश
५७	पृथ्वी, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२४	६.०	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
५८	प्राइज-६४४४, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२२	४.४३	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
५९	पि. एच. बी.-७१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२९	५.२६	तराई/सिंचित
६०	यु. एस. - ३१२, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३२	५.४६	सर्लाही देखि बाँके सम्मको तराई र भित्री मधेश
६१	ज्याम्पीयन, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३६	५.१५	सर्लाही देखि बाँके सम्मको तराई र भित्री मधेश
६२	राजा, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२६	४.९४	सर्लाही देखि बाँके सम्मको तराई र भित्री मधेश
६३	आर.एन.-२५७, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	४.९९	तराई र भित्री मधेश
६४	गोरखनाथ-५०९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	४.८२	तराई र भित्री मधेश
६५	लोकनाथ-५०५, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२९	४.७९	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
६६	पि. ए. सि.-८०१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	७.७९	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र

१०३

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
	मात्र)				
६७	रेजमा-७८६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२०	४.९१	पूर्वि तराईको सिन्धीत क्षेत्र
६८	वैशाखी, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२१	६.३५	पूर्वि तराईको सिन्धीत क्षेत्र
६९	लेकाली धान - १	२०७१ (२०१४)	१५८	४.०७	१५००-२६०० मिटर सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्र ।
७०	लेकाली धान - ३	२०७१ (२०१४)	१५२	३.९	१५००-२६०० मिटर सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्र ।
७१	सुख्खा धान - ४	२०७१ (२०१४)	११८-१२५	२.७-४	तराई र भित्री मधेशको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार बेसी ।
७२	सुख्खा धान - ५	२०७१ (२०१४)	१२५	३.२-४.२	तराई र भित्री मधेशको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार बेसी ।
७३	सुख्खा धान - ६	२०७१ (२०१४)	१२०-१२५	३-४	तराई र भित्री मधेशको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार बेसी ।
७४	सिन्दुरी (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३५-१४५	४-५	तराई र भित्री मधेश
७५	सुन्दरम (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	४.४-५.३	तराई र भित्री मधेश
७६	डेल्टा रानी (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२४-१२८	३.९-५	तराई र भित्री मधेश
७७	आकाश (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	६-६.३	तराई र भित्री मधेश
७८	गोरिमा (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३०-१३५	५.८-६.३	तराई र भित्री मधेश
७९	डि आर एन ७७५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२५-१३०	५.६	तराई र भित्री मधेश
८०	डि आर एन ७४८ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३०-१३५	६.५	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८१	प्राइज ६४४४ गोल्ड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३०	५.१	बाँकेदेखि पूर्वको तराई र भित्री मधेश

१०४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
८२	एराइज तेज गोल्ड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३५	५.३	बाँकेदेखि पूर्वको तराई र भित्री मधेश
८३	जि के ५०१७ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२७	५.१-५.४	तराई र भित्री मधेश
८४	सुपर १२५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२८-१३३	५.३-६.३	तराई र भित्री मधेशको सिंचित तथा अर्धसिंचित क्षेत्र
८५	सुपर ११५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित तथा अर्धसिंचित क्षेत्र
८६	शान्ती (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१३०	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८७	सुधा (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२५-१३०	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८८	यु एस ३२३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१३०	४-५	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८९	यु एस ३२२ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
९०	राधा १४	२०७३(२०१६)	१३२-१३५	४.४	तराई, भित्री मधेश, रिभर वॉसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
९१	सुगन्धित धान १	२०७३(२०१६)	१४२-१४५	४.५	तराई, भित्री मधेश, रिभर वॉसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
९२	राधा १३	२०७३(२०१७)	१४२-१४८	३-४.२	तराई र भित्री मधेशका अर्धसिंचित तथा समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर सम्मको नदी किनार, बेसी तथा समतल फाँट र उपत्यकाका सिंचित क्षेत्र
९३	सेहराङ्ग सब १	२०७३(२०१७)	१२२-१२५	४.४-४.९	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको तराई, भित्री मधेश, नदी किनार, बेसी तथा समतल फाँट र उपत्यकाका सिंचित क्षेत्र
९४	जे.के.आर.एच. २०८२F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७३(२०१७)	१३०	८.५-९	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको तराई, भित्री मधेश, नदी किनार, बेसी तथा समतल फाँट
९५	जे.के.आर.एच. २०८२F1	२०७३(२०१७)	१३५	६.०	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको तराई, भित्री मधेश,

१०५

कृषि ज्ञापरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
	(पञ्जीकरण मात्र)				
९६	एच.जे.-जि. १ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७३(२०१७)	१२०-१२५	८-९	नदी किनार, बेसी तथा समतल फाँट
९७	एच.जे.-जि. ५ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७३(२०१७)	१२०-१३०	७-८	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको तराई, भित्री मधेश, नदी किनार, बेसी तथा समतल फाँट
९८	एच.जे.-जि. १० F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७३(२०१७)	१२०-१२५	८-९	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको तराई, भित्री मधेश, नदी किनार, बेसी तथा समतल फाँट

(ग) मकै

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल पहलो	२०२२ (१९६५)	१२०-१३०	४.९	मध्यपहाड
२	रामपुर कर्मीजिट	२०३२ (१९७५)	११०-११५	४.४	तराई, भित्रीमधेश, बेसी र मध्यपहाड
३	अरण २	२०३९ (१९८१)	८०-९०	२.२	तराई, मध्यपहाड
४	मनकामना १	२०४४ (१९८७)	१२०-१३०	४.०	मध्यपहाड (हिउँदमा तराई क्षेत्रमा पनि लगाउन सकिने)
५	गणेश २	२०४६ (१९८९)	१५०-१८०	३.५	उच्च पहाड (हिउँदमा तराई र भित्रीमधेशमा पनि लगाउन सकिने)
६	रामपुर २	२०४६ (१९८९)	१०५-११०	४.०	तराई, भित्रीमधेश, बेसी र टार
७	अरण १	२०५२ (१९९५)	९.०-१००	४.०	पश्चिमतराई र मध्य पहाड
८	गणेश १	२०५४ (१९९७)	१७५	५.०	उच्च पहाड

१०६

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मनकामना ३	२०५९ (२००२)	१४२	५.५	पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका मध्य पहाडी क्षेत्र (१००० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको उचाईको लागि)
१०	गौरव हाईब्रिड मकै	२०६१ (२००३)	११०-१५०	८.१	तराई र भित्रीमधेश (हिउँदे खेतीको लागि)
११	देउती	२०६३ (२००६)	१३०-१३५	५.७	मध्यपहाड
१२	सितला	२०६३ (२००६)	१३०-१३५	६.०८	पहाड
१३	मनकामना ४	२०६५ (२००८)	११७	५.३	नेपालको पूर्व देखि पश्चिम सम्म मध्य पहाडको १६०० मिटर भन्दा तल
१४	फोसिलो मकै १	२०६५ (२००८)	१४५-१५५	५.३	नेपालको पूर्व देखि पश्चिम सम्म मध्य पहाडको १६०० मिटर भन्दा तल
१५	मनकामना ५	२०६६ (२०१०)	१४०-१४५	५.२७	कर्णाली पूर्वका मध्यपहाड
१६	मनकामना ६	२०६६ (२०१०)	१४०-१४५	५.३४	पूर्वी- मध्यपश्चिम पहाड
१७	बायो ९६८१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०-११०	६.५-८	मध्यमाञ्चल घेउको मध्यपहाड- वर्षे मौसम
१८	राजकृमार F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००-११०	८-९	तराई, भित्री मधेश, रिभर बेसिन, थ्याली र तल्लो पहाडी भेगको ७०० मिटर उचाई सम्म
१९	तुलन (के.एच १०१, F) (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०-९२	६.५-८	तराई, भित्री मधेश, रिभर बेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
२०	सुपर ९०० एम. F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१२०-१६०	८-१२	मध्य तराई – हिउदे तथा वर्षे मौसम
२१	डिकेसी ९०८१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१२०-१६०	१०-१२	मध्य तराई – हिउदे मौसम (कार्तिक –माघ)

१०७

कृषि जायरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२२	अल राउण्डर, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१२०-१६०	७-१०	तराई क्षेत्रमा – हिउदे तथा वर्षे मौसम
२३	डिकेसी ७०७४, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	८५-९५	६-८	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्य पहाड – वर्षे मौसम मध्य तराईमा – बसन्ते मौसम
२४	३० पी ३०, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१००-१५५	६-७	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्य पहाड – वर्षे मौसम तराई – हिउदे मौसम
२५	३० बि ११, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१०५-१२०	८-९	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्य पहाड- वर्षे मौसम तराई – हिउदे मौसम
२६	विन्को – ९४० F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३५-१४०	७-१३	मध्य तराई र पहाड
२७	सि – १९२१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१४०-१६७ (Winter) १०५-११० (Rainy)	५.१४-७.५	पूर्वि तथा मध्य तराई र मध्य पहाडको बेसी तथा टार ।
२८	सि. पि. –८०८, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३०-१४० (Winter) ११०-१२० (Rainy)	९.९५	पूर्वि तथा मध्य तराई
२९	सि. पि. –६६६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	११०-१२०	६.९७	पूर्वि तथा मध्य तराई
३०	गोलावरी –९८६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१०५	७-३६	पूर्वि तथा मध्य तराई, र मध्य पहाडको बेसी तथा टार ।
३१	अली – २, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१०५	५.६९	पूर्वि तथा मध्य तराई, र मध्य पहाडको बेसी तथा टार ।
३२	टि. सि. एस. –९६९६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	११०	८.३४	मध्य तराई

१०८

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३३	रामपुर हाईब्रिड - २	२०६९ (२०१२)	१३०-१६० डिउदे १२५ वर्षे	७.० डिउदे ३.५५ वर्षे	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३४	आर. एम. एल.- ४ (Inbred line)	२०६९ (२०१२)			नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३५	एन. एम. एल.- २ (Inbred line)	२०६९ (२०१२)			नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३६	आदित्य-९२९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२१ (Days to silking)	७.२	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३७	प्रोएगो- ४६४२, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११५ (Days to silking)	८.२९	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३८	विस्को- ९४० नयाँ, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११९ (Days to silking)	७.७४	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३९	सि. पी.- ८३८, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११९ (Days to silking)	७.११	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४०	१० भि १०, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११६ (Days to silking)	७.४६	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४१	डि. एम. एच.- ७३१४, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२३ (Days to silking)	६.६६	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४२	डि. एम. एच.- ८४९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११३ (Days to silking)	६.८५	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४३	एम. एम.- ११०७, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२३ (Days to silking)	९.०	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४४	डेकाल्व डबल, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११८ (Days to silking)	६.७९	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई

१०९

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४५	विना बोस, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११६ (Days to silking)	८.३९	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४६	एन. एम. एच.- ७३१ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११५ (Days to silking)	७.९२	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४७	पयोनियर-३५२२, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२२ (Days to silking)	८.६५	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४८	पयोनियर-३७८५, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२५ (Days to silking)	८.४५	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४९	९२२०, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११७ (Days to silking)	७.६७	तराई, भित्री मधेश, रिभर वेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
५०	टि.एस-३३६९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२४ (Days to silking)	९	तराई, भित्री मधेश, रिभर वेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
५१	सि.-१९४६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११६ (Days to silking)	९.७	नारायणी नदि पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
५२	खुमल हाब्रिड मकै - २	२०७१ (२०१४)	१५२- Winter १३८-Summer	९.०८ ८.५	मध्य पहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्री मधेशमा हिउदे मौसममा ।
५३	कै बाई एम - ३३	२०७१ (२०१४)	६८ (Days to silking)	२.५	मध्य पहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्री मधेशमा हिउदे मौसममा ।
५४	कै बाई एम - ३५	२०७१ (२०१४)	६६ (Days to silking)	१.५	मध्य पहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्री मधेशमा हिउदे मौसममा ।
५५	रेशुझा कम्पोजिट	२०७१ (२०१४)	१२७	५.२	मध्य तथा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको ७०० देखि १४०० मिटर उचाइको पहाडी क्षेत्र ।
५६	गुल्मी - २ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	१२५	५.४	गुल्मी र अर्घाखाँची जिल्लाको ७०० देखि १४०० मिटर उचाइको क्षेत्र ।

११०

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५७	अरुण ३	२०७२ (२०१५)	१००	३.९	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गण्ड श्वेतमा खेती गर्न सकिने ।
५८	अरुण ४	२०७२ (२०१५)	११३-११५	४.२	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गण्ड श्वेतमा खेती गर्न सकिने ।
५९	अरुण ६	२०७२ (२०१५)	९०	३.५	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गण्ड श्वेतमा खेती गर्न सकिने ।
६०	रामपुर हाईब्रेड ४	२०७३(२०१६)	१५५-१६५	६.९५	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६१	आर.एम.एल.३२ (ईनब्रेड लाईन)	२०७३(२०१६)			तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६२	आर.एम.एल.१७ (ईनब्रेड लाईन)	२०७३(२०१६)			तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६३	रामपुर हाईब्रेड ६	२०७३(२०१६)	१५८-१६५	६.८	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६४	आर.एम.एल.४ (ईनब्रेड लाईन)	२०७३(२०१६)	१७५	६.४	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६५	जि.के. ३१४०	२०७३(२०१६)	१७५	६.४	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
६६	जि.के. ३११४	२०७३(२०१६)	१७०	६.५	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
६७	एन.एम.एच. ७१३	२०७३(२०१६)	१७५	६.३	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
६८	एन.एम.एच. १२४७	२०७३(२०१६)	१७७	६.०७	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म

१११

कृषि ज्ञायरी २०७५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६९	पि.३३९६	२०७३(२०१६)	१६५	६.२९	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
७०	३०२२	२०७३(२०१६)	१७०	६.३	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
७१	३०३३	२०७३(२०१६)	१७०	६.४	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
७२	बिस्को एक्स ८१	२०७३(२०१६)	१७५	९.६	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
७३	बिस्को ९७ गोल्ड	२०७३(२०१६)	१८०	८.२	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म
७४	९०० एम. गोल्ड F1, (पञ्जीकरण मात्र)	२०७३(२०१७)	१८०	६.५	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको नारायणी नदी पूर्वको तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे सिजनको लागि
७५	परवल F1, (पञ्जीकरण मात्र)	२०७३(२०१७)	१८०	६.१	समुन्द्र सतहबाट ७०० मिटर उचाई सम्मको नारायणी नदी पूर्वको तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे सिजनको लागि

(घ) गहुँ

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	लेर्मा ५२	२०१७ (१९६०)	१७६	५.०	मध्यपहाड
२	आर.आर. २१	२०२७ (१९७१)	११६-१६०	४.०	तराई र पहाड
३	यु.पी. २६२	२०३५ (१९७८)	१२२	४.०	तराई
४	नेपाल २९७	२०४२ (१९८५)	११७	५.०	तराई

११२

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस बर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५	अन्नपूर्ण १	२०४५ (१९८८)	१६८	५.५	१००० मिटर उचाइ भन्दा माथिको पहाड
६	अन्नपूर्ण ३	२०४७ (१९९१)	१६५	५.५	लुम्बे र पाखीवास क्षेत्रको ११०० मिटरदेखि १७०० मिटर उचाइसम्मको भूमि
७	बी.एल. १०२२	२०४८ (१९९१)	१२०	५.०	नारायणी नदीदेखि पश्चिमको तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरु
८	भृकुटी	२०५१ (१९९४)	१२०	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाइ भएका उपत्यकाहरु
९	अन्नपूर्ण ४	२०५१ (१९९४)	१६१	५.०	मध्य र उच्च पहाड
१०	बी.एल. ११३५	२०५१ (१९९४)	११५	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरु
११	अच्युत	२०५४ (१९९७)	१२५	४.५	टार, १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको मध्यम तथा उच्च उर्वरभूमि
१२	रोहिणी	२०५४ (१९९७)	११९	४.१	तराई, टार र १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वरभूमि
१३	पासाङ्लामु	२०५४ (१९९७)	१७८	६.७	मध्यपहाड जस्तै काठमाडौं र जुम्ला सरहको समान हावापानी भएको उच्च पहाड
१४	कान्ति	२०५४ (१९९७)	१७४	५.५	पहाडी क्षेत्रको मध्यम र उच्च उर्वरा भूमि
१५	बी.एल. १४७३	२०५६ (१९९९)	११५	४.०	तराई, टार र १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वरभूमि
१६	गौतम	२०६१ (२००४)	११९	३.४	तराई, टार तथा ५०० मिटर भन्दा कम उचाई भएको उपत्यका
१७	डब्लु के १२०४	२०६४ (२००७)	१७९	३.४	मध्य पहाड र उच्च पहाड
१८	आदित्य	२०६६ (२०१०)	११८	४.७९	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
१९	एन.एल. ९७	२०६६ (२०१०)	१२२	४.५३	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
२०	विजय	२०६७ (२०११)	१११-१२३	४.४५	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका

११३

कृषि ज्ञापरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस बर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२१	गौरा (BL 3235)	२०६९ (२०१२)	१६०	४.२-५.०	मध्य तथा उच्च पहाड
२२	झोलापिरी (BL 3503)	२०६९ (२०१२)	१५६	३.६-४.९	मध्य तथा उच्च पहाड
२३	तिलोत्तमा	२०७२ (२०१५)	१०५-१२०	२.५-३.२	तराई र भित्री मधेसको सिञ्चित तथा अर्ध सिञ्चित क्षेत्र
२४	डाँफे	२०७२ (२०१५)	१६३-१७०	४.४८	मध्य तथा उच्च पहाड
२५	बापागंगा	२०७३ (२०१६)	११०	३.३	तराई, टार, हाचो उपत्यका ७०० मिटरसम्मको उचाईमा सिञ्चित र अर्ध सिञ्चित क्षेत्रको लागि
२६	स्वर्णादारी	२०७३ (२०१६)	१६३	४.४	मध्य तथा उच्च पहाड (७०० देखि १४०० मिटरसम्म) सिञ्चित तथा अर्ध सिञ्चित क्षेत्रको लागि

(ड) कोसो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस बर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ओखे १	२०३७ (१९८०)	१५४-१९४	३.३	मध्य र उच्च पहाड
२	डब्ले १	२०३७ (१९८०)	१२५-१५१	३.३	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाड
३	काब्रे कोसो १	२०४७ (१९९०)	१६७	२.३	९०० मिटरदेखि १९०० मिटर उचाइसम्मको मध्यपहाडी क्षेत्रको पाखीवारी
४	सेलुड कोसो १	२०७२ (२०१५)	१५५	२.४	मध्यमाञ्चलदेखि मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको १३०० देखि २२०० मि. उचाईको मध्य पहाड र उच्च पहाड
५	काब्रे कोसो २	२०७२ (२०१५)	१५३	२.५	मध्यमाञ्चलदेखि मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको ७०० देखि १८०० मि. उचाईको मध्य पहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बोनस	२०३० (१९७४)	१६२	३.६	काठमाडौं उपत्यका र समान हावापानी भएको क्षेत्र
२	एच.बी.एल ५६	२०३० (१९७४)	१३५	३.०	तराई र भित्रीमधेश
३	गाल्ट	२०३० (१९७४)	१५७	२.३	तराई, भित्रीमधेश र पलुङ्ग उपत्यका
४	सि.आई. १०४४८	२०३० (१९७४)	१२५	२.६	तराई र भित्रीमधेश
५	केच	२०३१ (१९७५)	११२	२.५	तराई र भित्रीमधेश
६	सोनुउवना	२०४७ (१९९०)	१७७	१.९	मुस्ताङ्ग, मनाङ्ग र जोल्याका २००० मिटर देखि ३००० मिटरसम्म उचाईका लोकाली क्षेत्र

(छ) फापर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मिठे फापर १	२०७२ (२०१५)	७२	१.२	तराई र भित्री मधेशदेखि उच्च पहाडसम्म

१०.२ दलहन

(क) भटमास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	हाडी	२०३५ (१९७७)	१२४	२.४	तराई र भित्रीमधेश
२	गान्सम	२०४४ (१९८७)	१४५	१.०	मध्यपहाड र उपत्यका
३	सेती	२०४६ (१९९०)	१५०	१.२	मध्यपहाड र उपत्यका
४	क्व	२०४६ (१९९०)	१२३	२.५	तराई र भित्रीमधेश

११५

कृषि ज्ञापरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५	लुम्ने भटमास १	२०५३ (१९९६)	१३८-१४७	१.७	४०० मिटरदेखि १६०० मिटर उचाइसम्मको मध्यपहाड
६	तरकारी भटमास १	२०६० (२००४)	१२०	२.३	मध्यपहाडी क्षेत्र ८०० मिटरदेखि १५०० मिटरसम्म
७	पूजा	२०६३ (२००६)	१२५	१.६	तराई, भित्रीमधेश र मध्य पहाड

(ख) मसुरो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सिन्दुर	२०३६ (१९७९)	१४८	१.५	तराई, भित्रीमधेश र पहाड
२	सिमिक	२०३६ (१९७९)	१४३	१.५	तराई, भित्रीमधेश र पहाड
३	शिथिर	२०३६ (१९७९)	१५०	२.०	तराई, भित्रीमधेश र पहाड
४	सिमल	२०४६ (१९९०)	१४३	४.१	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाड
५	शिवर	२०४६ (१९९०)	१४३	३.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाड
६	खजरा १	२०५६ (१९९९)	१२८	१.५	मध्यपश्चिमाञ्चलदेखि सुदूर पश्चिमाञ्चलसम्मको धान र मकै लगाईने खेत
७	खजरा मसुरो २	२०५६ (१९९९)	१३४	२.१	मध्यपश्चिमाञ्चलदेखि सुदूर पश्चिमाञ्चलसम्मको धान र मकै लगाईने खेत
८	शितल	२०६१ (२००४)	१३४	१.१	सम्पूर्ण तराई र मध्यपहाड
९	महेश्वर भारती	२०६४ (२००७)	१११	१.४	काठमाण्डौं उपत्यका वा सो सरह, मध्य पहाडी क्षेत्रको टार तथा बेसी
१०	सगन	२०६४ (२००७)	९८	१.३	काठमाण्डौं उपत्यका वा सो सरह, मध्य पहाडी क्षेत्रको टार तथा बेसी
११	खजरा मसुरो ३	२०७३ (२०१७)	१४८	१.७८	सम्पूर्ण सहदेवाट १७०० मिटर सम्मको तराई भित्री मधेश र मध्य पहाड

११६

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	धनुष	२०३६ (१९७९)	१४४	१.८	तराई र भित्रीमधेश
२	राधा	२०४४ (१९८७)	१४२	१.६	तराईका सुल्खा भाग र आकाशे पानीको भरमा खेती गर्न सकिने भूमि
३	सीता	२०४४ (१९८७)	१४०	१.५	तराईका सुल्खा भाग र आकाशे पानीको भरमा खेती गर्न सकिने भूमि
४	कोशेली	२०४७ (१९९०)	१५४	१.६	पश्चिम तराई र भित्रीमधेश
५	कालीका	२०४७ (१९९०)	१५२	१.४	मध्य र पश्चिम तराई तथा भित्रीमधेश
६	तारा	२०६४ (२००८)	१३५	१.४	तराई र मध्य पहाडको बेशी तथा टार
७	अबरोधी	२०६४ (२००८)	१३५	१.३	तराई र मध्य पहाडको बेशी तथा टार

(घ) बोडी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	आकाश	२०४६ (१९९०)	७३	१.०	तराई र भित्री मधेश
२	प्रकाश	२०४६ (१९९०)	६०	०.८	तराई र भित्री मधेश
३	सूर्य	२०६१ (२००४)	७७	१.३	मध्य र पश्चिम तराई, भित्री मधेश
४	डबल हार्भेष्ट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०-१००	१.६-१.८	तराई र पहाड
५	मालेपटन - १	२०६८ (२०११)	७५-९०	०.८-१.०	तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडका टार तथा होचा क्षेत्रहरु (३०० हेक्टर १००० मी)
६	गाजले बोडी	२०७३	७८	१.८५	समुन्द्र सतहबाट १२०० मिटर सम्मको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड

११७

कृषि ज्ञापरी २०७५

(ङ) रहर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	रामपुर अरहर १	२०४८ (१९९२)	१९७	१.५	चितवन, मकवानपुर र सर्लाही जिल्लाहरुको तराई र भित्रीमधेश
२	बागेश्वरी	२०४८ (१९९२)	२६१	२.०	धनुषा, सर्लाही र बाँके जिल्लाहरु

(च) मास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कालु	२०४६ (१९८९)	४९	१.२	मध्यपहाड र उपत्यका

(छ) मूङ्ग

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुसा वैशाखी	२०३२ (१९७६)	६०	१.५	तराई
२	कल्याण	२०६३ (२००६)	६०	०.६९	तराई, चुरे पहाड र मध्यपहाड
३	प्रतिक्षा	२०६३ (२००६)	६३	०.६८६	तराई, चुरे पहाड र मध्यपहाड

११८

१०.३ तैलहन

(क) बराम

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बी. ४	२०३७ (१९८०)	१४०	१.५	तराई, भित्री मधेश र मध्यपहाड
२	जनक	२०४५ (१९८९)	१४५	२.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडी क्षेत्रको सिन्धुको सुविधा नभएको बलौटे दोमट माटो भएको क्षेत्र
३	ज्योती	२०५३ (१९९६)	१३७-१५३	२.०	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडी क्षेत्रको पानी नजम्ने तथा चिन्ट्याइलो माटो नभएको क्षेत्र
४	जयन्ती	२०५३ (१९९६)	११५	२.२	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडी क्षेत्रको पानी नजम्ने तथा चिन्ट्याइलो माटो नभएको क्षेत्र
५	राजर्षि	२०६२ (२००५)	१३६	२.८४	तराई र भित्री मधेश
६	कैदही	२०६२ (२००५)	११०	३.३	तराई र भित्रीमधेश

(ख) तीरी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	विकास	२०४६ (१९८९)	८५-९०	०.८	मध्यमाञ्चलदेखि सुदूरपश्चिमाञ्चलसम्मको तराई र भित्री मधेश
२	लुम्ले १	२०४३ (१९९६)	८९-१५३	०.९	पश्चिम क्षेत्रको ७०० मिटर उचाईभन्दा माथिको मध्यदेखि उच्च पहाड
३	प्रगति	२०४३ (१९९६)	९९	१.०	पूर्वी मध्यपहाड, तराई र भित्रीमधेशको असिञ्चित भूमि
४	उन्नति	२०६२ (२००५)	८६	१.०४	तराई, भित्री मधेश र कम उचाई भएको उपत्यकाको असिञ्चित क्षेत्र
५	प्रिति	२०६२ (२००५)	८३	१.२६	तराई, भित्रीमधेश र कम उचाई भएको उपत्यकाको असिञ्चित क्षेत्र

११९

कृषि ज्योरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६	मेरड तीरी - २	२०७० (२०१३)	८३	०.७-०.९	तराई तथा मध्य तराई
७	जे बाई-१६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	१६०	१.८	तराई तथा भित्री मधेशको सिञ्चित तथा अर्ध सिञ्चित क्षेत्र
८	सुर्वत स्थानीय तीरी-३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	८२-१००	०.९०५	मध्य पश्चिमका तराई जिल्लाहरु बाँके, बर्दिया, बाँके, मध्य पहाडका, सुर्वत, दैलेख सल्यान र भेरी नाँद किनारका क्षेत्रहरु ।

(ग) रातो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुरा बोल्ड	२०४५ (१९८९)	११०-११५	०.९	तराई र भित्रीमधेश
२	कृष्णा	२०४६ (१९८९)	११५	१.१	मध्यमाञ्चलदेखि सुदूर पश्चिमाञ्चलसम्मको तराई र भित्रीमधेश

(घ) तील

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नवलपुर खैरो तील १	२०५७ (२०००)	८५	१.२	सिरहादेखि नेपालमाञ्चलसम्मका तराई
२	नवलपुर फुसे तील १	२०५७ (२०००)	१.३	०.६५	तराई र भित्रीमधेश

१२०

१०.४ औद्योगिक बाली

(क) सूती

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बेलाचापी १	२०४६ (१९८९)	६०-७०	०.९	तराई

(ख) कपास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ट्याम्कट एस.पी. ३७	२०३४ (१९७७)	६०-७०	०.९	मध्यमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल

(ग) उखु

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	जीतपुर १	२०५३ (१९९६)	३००-३६०	७१.०	पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चलको सिन्धिल तराई
२	जीतपुर २	२०५३ (१९९६)	३००-३६०	९२.०	पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चलको असीञ्चित तराई
३	जीतपुर ३	२०६० (२००४)	३००-३६०	७९.२	तराई
४	जीतपुर ४	२०६० (२००४)	३००-३६०	८६.०	तराई

(घ) जूट

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	इटहरी १ (सेतोपात)	२०५६ (१९९९)	११८	३.४	पूर्वी तराई
२	इटहरी २ (सुनौलो पात)	२०५६ (१९९९)	११६	३.३	पूर्वी तराई

१२१

कृषि ज्ञापरी २०७५

(ङ) अदुवा

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कपुरकोट अदुवा १	२०५८ (२००१)	२२५-२४०	२२-३८	१६०० मिटर उचाईसम्मको भित्रीमधेश, मध्यपहाड र बेसी
२	कपुरकोट अदुवा २	२०७३(२०१६)	२४०-२६०	३२.७५	भित्री मधेश, मध्य पहाड र बेसी १६०० मिटर उचाई सम्म

(च) हल्लो/बेसार

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कपुरकोट हल्लो - १	२०७१ (२०१४)	२४५ -२६०	२७.८	मध्य पहाडको अरिन्धीत पाखोवारी

१०.५ तरकारी बाली

(क) आलु

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कुफ्री ज्योति	२०४९ (१९९२)	११०	२३	पहाडमा वर्षे बालीको लागि माघ, फाल्गुण र चैत्र, हिउँदेबालीको लागि असोज र कार्तिकमा तथा कम वर्षा हुने पश्चिमका उच्च पहाडका लागि असार र साउन
२	कुफ्री सिन्दुरी	२०४९ (१९९२)	११०-१२०	२३	तराईमा हिउँदे बालीको रूपमा, असोजदेखि मंसिरसम्म र तल्लोपहाडी भेगमा कार्तिकदेखि पुससम्म
३	डोकिरे	२०४९ (१९९२)	९०-१२०	१८	तराईमा हिउँदेबालीको रूपमा असोज र कार्तिक, मध्यपहाड र तल्लोपहाडमा भाद्र र असोज तथा मध्य पहाडदेखि उच्च पहाडमा वर्षेबालीको रूपमा माघ र फागुन
४	जनकरेश	२०५६ (१९९९)	११०	३९.४	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, उपत्यका तथा तराई क्षेत्रमा शरद ऋतु र कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा वर्षा ऋतु
५	खुमल सेतो १	२०५६ (१९९९)	११०	३८.७	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा र मध्यपहाडी क्षेत्रमा शरद ऋतु
६	खुमल रातो २	२०५६ (१९९९)	९५	३६.२	तराई, भित्रीमधेश तथा खोचहरमा शरद ऋतु

१२२

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७	खुमल लक्ष्मी	२०६५, (२००८)	१२०-१४०	२४-२८	मध्य तथा उच्च पहाडी भेग - वर्षे बाली सुख्खा उच्च पहाडी भेग - मनसुन बाली तराई तथा भित्री मधेश- शरद तथा हिउदे बाली
८	आई पी बाई ८	२०६५ (२००८)	११०-१२०	२५-२७	तराई तथा भित्री मधेश
९	खुमल उज्वल	२०७१ (२०१४)	१०० - १२०	२५	मध्य पहाड देखि उच्च पहाडी क्षेत्र
१०	खुमल उपहार	२०७१ (२०१४)	१०० -१२०	२४	तराई र मध्य पहाडको १२०० मिटर उचाइ सम्म ।
११	टि.पि.एस-१ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	११०-१२०	३५ -४०	तराई र मध्य पहाडको सिंचित क्षेत्र
१२	टि.पि.एस-२ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	११०-१२०	३०-३५	तराई र मध्य पहाडको सिंचित क्षेत्र

(ख) काउन्ती

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	काठमाडौँ स्थानीय	२०४६ (१९९०)	११०-१२०	२५.०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	डोल्पा स्तोवल	२०५१ (१९९४)	११०-१२०	१५	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	सर्लाही दिपाती	२०५१ (१९९४)	५५-६०	८.०	तराई र मध्यपहाड
४	एन एस ६० एन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२६-३०	तराई र पहाड
५	एन एस १०६, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२८-३४	तराई, पहाड र उच्च पहाड
६	एन एस ९०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०-९५	४०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड

१२३

कृषि ज्ञापरी २०७५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७	अन्ता ९०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	४५-५६	तराई, पहाड र उच्च पहाड
८	अन्ता कप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०	३०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
९	रेनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८१	३६-४०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१०	डमी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	४०-४४	तराई, पहाड र उच्च पहाड
११	युमिको, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५	२६-३०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१२	स्नो ब्रेस्ट F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	३०-४०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१३	ट्वार्टेड ईजल्याण्ड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५५	३३	तराई र मध्य पहाड
१४	ट्वार्टेड फ्ल्यास F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	४५	मध्य पहाड
१५	मिल्कीव F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	५२.५	पहाड र उच्च पहाड
१६	कासमिरे F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	५२.५	तराई र मध्य पहाड
१७	क्यान्टिड चार्म F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	५२.५	तराई र मध्य पहाड
१८	युकोन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	५६	तराई र मध्य पहाड
१९	नेपा ट्वार्टेड F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१००	३८	तराई र मध्य पहाड
२०	स्नो काउन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	२२-२५	तराई र पहाड
२१	स्नो मिस्टीक F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०	३५-४०	तराई र पहाड

१२४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२२	स्नो ग्रेस F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७३	३५-४०	तराई र पहाड
२३	नेपा ६०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५	२६-२८	तराई र पहाड
२४	स्नो क्वीन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	२०-२२	तराई र पहाड
२५	स्नो डोम F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५	४०-४५	तराई र पहाड
२६	स्नो मार्च, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१८०	५०-५५	तराई र पहाड
२७	ड्वार्डेट कफ, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५५	१५-१६	तराई र पहाड
२८	ड्वार्डेट किङ, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	१८-२०	तराई र पहाड
२९	ड्वार्डेट कलाउड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२२-२३	तराई र पहाड
३०	ड्वार्डेट ज्ञायमण्ड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०-८५	३६	तराई र पहाड
३१	स्नो मून, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०-१००	४०-४४	तराई र मध्यपहाड
३२	सिल्वरकफ ६०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२४-३०	मध्यपहाड र तराई
३३	सिल्वरमून ६०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२०-२६	मध्यपहाड र तराई
३४	रेमी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२४-३०	मध्यपहाड र तराई
३५	ड्वार्डेट टप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०	४२	मध्यपहाड र तराई
३६	सुपर ड्वार्डेट टप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	५६	मध्यपहाड र तराई

१२५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३७	देवी १, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	४९	मध्यपहाड र तराई
३८	देवी २, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	११५	४८	मध्यपहाड र तराई
३९	एन २२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१३०	६०	मध्यपहाड र तराई
४०	मनास्लु, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८०	२८	मध्यपहाड र तराई
४१	निम्पु, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८०	२८	मध्यपहाड र तराई
४२	ड्वार्डेट मुन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१२५	४८	मध्यपहाड र तराई
४३	८०४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०	२८	मध्यपहाड र तराई
४४	ड्वार्डेट स्नो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५५-६०	२२-९	तराई भित्री मधेस र पहाड
४५	मेधा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	४०-५०	तराई र मध्य पहाड
४६	अल द राउण्ड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	१३०	१५-२०	तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाड
४७	स्नो केम F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	५०-५५	तराई र मध्य पहाड
४८	जुली F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०-५५	३५-४०	तराई र मध्य पहाड
४९	फुजिएमा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	७०-८५	३५	तराई र मध्य पहाड
५०	खुमल ज्यूपू	२०७२ (२०१५)	६५-८०	२९-७	मध्य पहाडी क्षेत्र

१२६

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मिनोअर्ली	२०४६ (१९९०)	४०-४५	२६	तराई, पहाड र उच्च पहाडको सिञ्चित भूमि
२	ट्याइट नेक	२०५१ (१९९४)	६०-६५	३५	मध्यपहाड
३	प्युठाने रातो	२०५१ (१९९४)	७०-८०	४३	मध्यपहाड
४	चालीस दिन	२०५१ (१९९४)	३५-४५	२८	तराई र मध्यपहाड
५	टोकिनासी (पञ्जीकरण मात्र)	२०५१ (१९९४)	५२-६०	३१	११०० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको मध्यपहाड
६	धनकटे (पञ्जीकरण मात्र)	२०५१ (१९९४)	५५-६०	४२	११०० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको मध्यपहाड
७	अल सिजन ट्याइट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०	२०-३०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
८	मिनोअर्ली लड ट्याइट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२०-३०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
९	ब्राड आर ट्याइट रिप्लड F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	४०-८०	तराई र पहाड
१०	मिनोअर्ली लड ट्याइट F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	४०-६०	तराई र पहाड
११	एनी सिजन (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०	४०-६०	तराई र पहाड
१२	ग्रीन बो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	४०-६०	तराई र पहाड
१३	ट्रिपिकल क्रस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	४०-६०	तराई र पहाड
१४	ग्रीन नेक, OP (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	५-७	मध्य, पहाड र तराई
१५	लड ट्याइट मिनाडू, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०	४०-६०	मध्य पहाड
१६	सिन्जीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	४०-४५	मध्य पहाड
१७	बि एन ४२९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०	४०-४५	मध्य पहाड
१८	रकि - ४५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	४४-५०	तराई र मध्यपहाड
			१४०	०,८-०,९ बीउ	

१२७

कृषि ज्ञापरी २०७५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पर्ल टप	२०४६ (१९९०)	६०-७०	२३	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	फ्युनोसो, F ₁ , (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	१०-१८	मध्यपहाड र तराई
३	काठमाडौं रातो	२०७३	६५	३०,६०	समुन्द्र सतहबाट १००० देखि १५०० मिटरसम्मको मध्य पहाड

(ख) रायो साग

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल चौडापात	२०४६ (१९९०)	५०-६०	३५,०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	माफा चौडापात	२०५१ (१९९४)	५५-६५	२८,०	मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	खुमल रातोपात	२०५१ (१९९४)	६०-७०	२८,०	मध्यपहाड र उच्च पहाड
४	लाङ्गबुवा रायो	२०५१ (१९९४)	३०-३६	३१,०	११०० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको मध्यपहाड
५	माईक जायन्ट, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	३५-४०	१	तराई र पहाड
६	रेड जायन्ट, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	३५-४०	१	तराई र पहाड
७	गुजमुञ्जे रायो (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	२४० -२७०	२. Seed	समुन्द्र सतहबाट १५०० देखि १८०० मिटर सम्मको पहाडी क्षेत्र ।
८	टुडे रायो (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	२४०	२. Seed	समुन्द्र सतहबाट १५०० देखि १८०० मिटर सम्मको पहाडी क्षेत्र ।
				३५ Fresh	

१२८

(न) प्वात्र

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	रेड क्रियोल	२०४६ (१९९०)	६०	१५	तराई, पहाड र उच्च पहाड तीनै भौगोलिक क्षेत्रमा क्रमशः कार्तिकदेखि मंसिर, भाद्रदेखि कार्तिक र फागुनदेखि चैत्रसम्म लगाउने
२	सुपुरेम्स, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१३०-१५०	३५-३८	तराई र पहाड
३	टि आई १७२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१३०-१५०	३२-३५	तराई र पहाड
४	कास F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	२५०	६०	तराई र पहाड
५	मेनस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३००	४५	तराई र पहाड
६	विन्टर सिल्वर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३००	४५	तराई र पहाड
७	नसिक-५३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८	१३०-१६५	१६.६-२०.०	तराई र मध्य पहाड

(छ) गोलभेंडा

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुरारुबी	२०४६ (१९९०)	६०	१५.०	तराई र पहाड
२	रोमा	२०५१ (१९९४)	६५-७०	१२-१५	तराई र मध्यपहाड
३	मनप्रेकस	२०५१ (१९९४)	८०-९०	२०-४०	मध्य र उच्च पहाड
४	एन.सी.एल. १	२०५१ (१९९४)	६५-७०	२०-३०	तराई र मध्यपहाड
५	सुजना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	१०५-११०	मध्यपहाड: ८०० मि देखि १६०० मि. तराई: १५० मि. माथि

१२९

कृषि ज्योती २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६	गौरव ५५५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२००९)	१००-१०५	१०६	तराई तथा मध्य पहाड
७	अमिता, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९५-१००	९६.२	तराई तथा मध्य पहाड
८	एन एस ८१५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	८०-९०	तराई र पहाड
९	एन एस ७१९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७८-८०	८०-९०	तराई र पहाड तथा रिभर बेसिन
१०	स्वरक्षा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	८०-९०	तराई र पहाड
११	एन एस २५३५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	१४०-१५०	तराई र पहाड
१२	एन एस ५३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०-८५	९०-१००	तराई र पहाड
१३	युरेका, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०२	९३.७	तराई र पहाड
१४	साभेरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०५	११३	तराई र पहाड
१५	जिओ, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०४	१४०	तराई र पहाड
१६	सेन्स, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०७	११५	तराई र पहाड
१७	सेरेस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११२	१०५	तराई र पहाड
१८	स्येन्टा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०१	१२२	तराई र पहाड
१९	एस्टा ७१७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०३	१३१	तराई र पहाड

१३०

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२०	नौभा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०७	१५२	तराई र पहाड
२१	मारिना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०५	११३	तराई र पहाड
२२	भि एल ४४३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०४	१४०	तराई र पहाड
२३	माथुरी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८०	१२०	मध्यपहाड र तराई
२४	जमुना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८५	१२०	तराई तथा मध्यपहाड
२५	माकिस्, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७०	३०	तराई तथा मध्यपहाड
२६	बपेल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८५-९०	५६	तराई, मध्य तथा उच्चपहाड
२७	दालिा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७०	३०	तराई, मध्य तथा उच्चपहाड
२८	जिना, OP (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५०-५५	३८	तराई भित्री मधेस र पहाड
२९	टी. - ३०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	६०-६५	५७	तराई भित्री मधेस र पहाड
३०	सुर्ग - १११ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	१००-१०५	६०.५	तराई र मध्य पहाड
३१	श्रमस्ता F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-७०	४०-५०	तराई क्षेत्र
३२	मिन्टी F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	१००-१२०	तराई र मध्य पहाड

१३१

कृषि ज्योरी २०१५

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नानटिस फोर्ट	२०४६ (१९९०)	९०-१००	१२.०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	न्यु कुरोवा, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	१००	५०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
३	नेपा डिम, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	२५	तराई र पहाड
४	सिरमा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	२५	तराई र पहाड
५	कुरोवा मार्क II, F ₁ , (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	५-७	मध्य पहाड र तराई
६	मस्काडे (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५-६०	७०-१००	तराई र मध्य पहाड

(श्री) बन्दा

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कौपनहेगन मार्केट	२०५१ (१९९४)	७०-९०	३५	तराई र मध्यपहाड
२	नेपा ग्लिन ७७७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५-९०	७५	तराई तथा मध्य पहाड
३	विगसन १७१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९५-१००	८०	उच्च पहाड
४	नेपा राउपड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	७५	तराई
५	सुपर ग्लिन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०-१००	४०-५०	तराई, पहाड र उच्च पहाड

१३२

क्र.सं.	वारीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६	रेयर बल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	३६-४०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
७	ग्लिन कोरोनेट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	३५-३८	तराई र पहाड
८	सुपर कोरोनेट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	३२-३५	तराई र पहाड
९	नेपा स्टार, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	२२-२५	तराई र पहाड
१०	टि ६२१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	१८-२०	तराई र पहाड
११	सर्वि किड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५	२२-२५	तराई र पहाड
१२	समर कस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	५५-६०	तराई र पहाड
१३	ग्लिन ज्यालेन्जर F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	५५-६०	तराई र पहाड
१४	ग्लिन हिरो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	५५-६०	तराई र पहाड
१५	नेपा म्याजिक, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	५५-६०	तराई र पहाड
१६	बोनस, F ₁ -पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०-८५	६०-७०	तराई र पहाड
१७	गोल्डेन बल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५३	५५-६०	तराई र पहाड
१८	शितल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	५५-६०	तराई र पहाड
१९	श्रष्टि, F ₁ पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	५५-६०	तराई र पहाड

१३४

क्र.सं.	वारीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२०	ग्लिन काउन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	२०-२५	मध्य पहाड
२१	ग्लिन टप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	११०	४८	मध्य पहाड र तराई
२२	एन एस आर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००	४२	मध्य पहाड र तराई
२३	के एफ ६५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	३९.२	मध्य पहाड र तराई
२४	एन ७६६, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००	४८	मध्य पहाड र तराई
२५	एन बाई सि आर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००	४८	मध्य पहाड
२६	ग्लिन हट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	५०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२७	बाई आर होनाम, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	५०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२८	एशिया एक्स, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५५	४०-५०	तराई र मध्य पहाड
२९	सि.जे. एन. - १२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	७५-८०	४९.३	तराई भित्री मधेस र पहाड
३०	एशिया कस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५०-५५	३९.२	तराई भित्री मधेस र पहाड
३१	जोनिथ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५-६५	४०	तराई
३२	फुटोस्की F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	९०	३०-४५	तराई, मध्य पहाड

१३४

(जा) तनेबोडी

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल तने	२०५१ (१९९४)	६०-७०	४.५	तराई र मध्यपहाड
२	सर्लाही तने	२०५१ (१९९४)	५०-६०	७.०	तराई र मध्यपहाड
३	चन्द्रा ०४१, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४८	३३	तराई र मध्यपहाड
४	कर्मा स्टीकलेस (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	१५	तराई र मध्य पहाड
५	एनओ - ३२४ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	४.६	तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाड
६	सीला -४६४ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	३५-४०	५	तराई र मध्य पहाड

(ट) विउ सिमी

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	त्रिशुली सिमी	२०५१ (१९९४)	७०-७५	१४.०	मध्य र उच्च पहाड
२	फांगे सिमी	२०५१ (१९९४)	५०-५५	९.०	तराई र मध्य पहाड
३	मन्दिर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४६	१२	तराई र मध्यपहाड

(ड) केराड

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सर्लाही आर्कल	२०५१ (१९९४)	६०-६५	५-७	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	न्यू लार्डेन	२०५१ (१९९४)	८५-९०	६-८	तराई र मध्य पहाड
३	सिक्किमे	२०५१ (१९९४)		२५-३०	तराई, मध्य र उच्च पहाड

१३५

कृषि ज्ञापरी २०१५

(ड) भेडे खुसानी

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	क्यालिफोर्निया	२०५१ (१९९४)	८०-९०	१६-२०	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	सागर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६५-७५	३६	तराई र मध्यपहाड
३	एन एस ६३२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	४४-५०	तराई र पहाड

(ढ) खुसानी

क्र.सं.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ज्वाला	२०५१ (१९९४)	६०-७०	२५-३०	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	कर्मा ७४७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	४०	तराई र मध्यपहाड
३	कर्मा ७७७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	६०	तराई र पहाड
४	नेपा हट्ट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	४०	तराई र मध्यपहाड
५	अन्ना ३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	४०-४४	तराई र पहाड
६	एन एस १७०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८५	८०-९०	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
७	एन एस ११०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	७०-७४	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
८	गोली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	७०-७६	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
९	आकास, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८५	५०-५६	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
१०	विग मामा ३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९५	५०	तराई र पहाड
११	ओसेमा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११५	५०	तराई र पहाड

१३६

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१२	सुपर तारा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११८	४०	तराई र पहाड
१३	मार्शल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११५	३५	तराई र पहाड
१४	सुद्र, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	६५	४९.३	तराई भित्री मधेस र पहाड
१५	प्रियमम F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	८०-८५	२५-३०	तराई र मध्य पहाड
१६	नैना F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	८०	४०-५०	तराई र मध्य पहाड

(ग) भण्डा

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नुकी	२०५१ (१९९४)	६०-६५	२५-३०	तराई र मध्य पहाड
२	एन एस ७९७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	३०-४०	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
३	अर्का केशव (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२०-२४	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
४	अन्ना ८०६, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६४	४०-४५	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरु
५	रुनाको, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७०	१०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
६	मायाल - ५५५ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	७५	४५	तराई र मध्य पहाड
७	साम्नी F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	५०	तराई
८	आशा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	६०-७०	तराई र मध्य पहाड

१३७

कृषि ज्योती २०१५

(त) विरौला

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कान्तिपुरे	२०५१ (१९९४)	११०-१२०	१५-१८	मध्य पहाड
२	न्यु नारायणी, F ₁ (ञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५	१३	तराई र मध्यपहाडका
३	सिता, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	३८	तराई र मध्यपहाडका
४	एन एस ४४५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२४-३६	तराई र मध्यपहाड
५	एन एस ४४१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२०-३०	तराई र मध्यपहाड
६	निशा - ७७७ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	४०	तराई र मध्य पहाड
७	सरिता F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	५०-७०	तराई
८	सिन्धु F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०-६०	५०-७०	तराई

(थ) काँको

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कुशले	२०५१ (१९९४)	७५-८०	१५-१८	तराई र मध्य पहाड
२	एन एस ४०४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३०-३५	२.४-३.२	तराई र पहाड
३	एन एस ४०८, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४३-४५	४	तराई र पहाड
४	बाँदनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६	५८	मध्यपहाड
५	सिमरन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	मध्यपहाड
६	मलिका ९९९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३७	५८	तराई
७	कोपिला, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६५	तराई र मध्यपहाड

१३८

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
८	कर्मा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
९	गौरी ७५७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
१०	हिमाल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३७	६०	मध्यपहाड
११	गारिमा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-४८	५५	तराई र मध्यपहाड
१२	मनिषा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६०	मध्यपहाड
१३	सन्जय, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३७	६१	मध्यपहाड
१४	सालिनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६-४६	५४	तराई र मध्यपहाड
१५	सिता ददद, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३४	६६	मध्यपहाड
१६	रमिता, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३८	६३	मध्यपहाड
१७	पार्वती ४७८, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६०	मध्यपहाड
१८	शाहिनी १, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६	६८	तराई
१९	शाहिनी २, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३७	६८	तराई
२०	निन्जा १७९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
२१	नेपा टुसी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१५-१८	तराई र पहाड
२२	नेपा टुसी ००५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१८-२०	तराई र पहाड
२३	नेपा टुसी १०३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१८-२०	तराई र पहाड
२४	डयाडी २२३१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	३०-४०	तराई र पहाड

१३९

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (मै. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२५	लक्की स्तर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	३०-४०	तराई र पहाड
२६	डाइनेष्टी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४२	४०-६०	तराई र पहाड
२७	बेली F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	५०-७०	तराई र पहाड
२८	म्याजेष्टी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	५०-७०	तराई र पहाड
२९	हिमालय, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४५	६३.७	मध्य पहाड र तराई
३०	हिरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४७	७०	तराई
३१	जुवाराज ४११, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४५	७६.५	मध्य पहाड र तराई
३२	कानेना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	३५-४०	१५-२०	मध्य पहाड र तराई
३३	कसिन्दा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	३५-३८	१५-२०	मध्य पहाड र तराई
३४	एल. - ३३३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५२	२७.१	तराई भित्री मधेस र पहाड
३५	राजा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	६५	तराई
३६	मालिनी F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४३-४५	४५-४८	तराई
३७	एनओ- १२९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५	३२	तराई र मध्य पहाड

(द) स्ववास फर्सी

क्र.स.	वालीको जात	सिफकारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफकारिस क्षेत्र
१	असारे स्ववास	२०५१ (१९९४)	६०-८०	९७.८	तराई र मध्य पहाड
२	अन्ना १०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५-७०	४०-५०	तराई र पहाड
३	अन्ना २०२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५-७०	३६-४०	तराई र पहाड
४	अन्ना ३०३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५-७०	४०	तराई र पहाड
५	सनी हाउस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५२	५१.८	तराई र पहाड
६	टुर ग्रीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३८-४३	२९	तराई र पहाड
७	सोन्डो भि, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३८-४३	२५	तराई र पहाड
८	लड ग्रीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	२५	तराई र पहाड
९	हनि डेजर्ट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०-९५	१८	तराई र पहाड
१०	डेभिन्य (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७५	१०५	मध्य पहाड र तराई
११	स्टार व आई जिकनी(पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५५	११०	मध्य पहाड र तराई
१२	ग्रे जिकिनि (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	८०	तराई र मध्य पहाड

१४१

(ध) स्वीस चार्ड

क्र.स.	वालीको जात	सिफकारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफकारिस क्षेत्र
१	सुसागा	२०५१ (१९९४)	६०-७०	२०-३५	तराई, मध्य र उच्च पहाड

(न) तीते करेला

क्र.स.	वालीको जात	सिफकारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफकारिस क्षेत्र
१	हरियो करेला	२०५१ (१९९४)	९०-१००	२०-२५	तराई र मध्य पहाड
२	चन्द्रा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	१९.८	तराई र मध्यपहाड
३	लक्ष्मी ५५५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	२८	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
४	पिपल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	२०.९	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
५	शिव, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	२१.४	तराई
६	सेती ४४४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४६-४८	२६.९	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
७	कोमल F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	३५.६	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
८	गंगा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२४	तराई
९	सम्बुद्धि, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	३५.८	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
१०	हिरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	२४.३	तराई
११	एन एस ४५३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई, र पहाड
१२	एन एस ४५४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१३	एन एस १०२४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१४	एन एस ४३१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१५	एन एस ४३४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४४-४८	तराई र पहाड

१४२

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१६	एन एस ४३३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१७	पाली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४०-५०	४५-५०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१८	केशव -७७७ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०	२८.५	तराई र मध्य पहाड
१९	हरीत F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-७०	३०-३५	तराई र मध्य पहाड
२०	रमान F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	३५-४०	तराई
२१	माया F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	४०-४५	तराई र मध्य पहाड

(प) रामतेरिया

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पार्वती	२०५१ (१९९४)	५०-६०	१२-१६	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	अर्का अनमिका (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२४-३२	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	जया F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	१३-२०	तराई

(फ) पालुङ्गा

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	हरियाते	२०५१ (१९९४)	४०-४५	१२-१६	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	डब्लु क्रिड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	१८-२७	तराई, र पहाड
३	एशिया डोड चो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	१०-१८	मध्य पहाड र तराई
४	एशिया बीत डोड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०	१०-१८	मध्य पहाड र तराई

१ ४३

कृषि ज्ञापरी २०१५

(ब) ब्रोकाउन्डी

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ग्रीन डोम ११५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११५	२०-२४	तराई पहाड तथा उच्च पहाड
२	ग्रीन डोम ८०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०	१८-२४	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
३	ग्रीन पारासोत्, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७३	३०-३२	तराई र पहाड
४	प्रिमियम कप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	२१-२३	तराई र पहाड
५	सेन्ताउरो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६८	२२-२५	तराई र पहाड
६	ग्रीन पिपा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५	१६-१७	तराई र पहाड
७	साकरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	१०-१२	मध्य पहाड
८	एम्पेस्ट ग्रीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	२५-३०	तराई र मध्य पहाड
९	किड डोम, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८५-९०	१६-२४	तराई र मध्य पहाड
१०	अर्ली यु, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	१२-१८	तराई र मध्य पहाड
११	नोक गोक, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५-९०	१६-२४	तराई र मध्य पहाड

(अ) तर्कूजा

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	लक्ष्मी ७४७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२०.५	तराई
२	लक्ष्मी ७६७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	३०.५	तराई
३	मस्ताना F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६५-७०	७०-८०	तराई

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सोनार ०२२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	५५	तराई

(घ) लौका

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	काभरी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-५०	४०-५०	तराई र पहाड
२	एन एस ४२१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-५०	४४-५६	तराई र पहाड
३	एन एस ४४३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४३-५०	३०-४०	तराई, र पहाड
४	अनमोल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०	१२	तराई, पहाड र उच्च पहाड
५	शारा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५-६५	५०-७०	तराई तथा पहाड

(र) पाटे धिरौला

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ह्यु. क्यू. ५०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	२३	तराई र मध्यपहाड
२	मिसेट सि सि १६५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-४०	३०	तराई र मध्यपहाड
३	एन एस ४०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	४४-४८	तराई र पहाड

१ ४५

कृषि ज्ञापरी २०१५

(ल) धनिया

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	लोटस (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४०-५०	११.८	तराई र मध्यपहाड
२	सरमी (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	३५	१६-२०	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	अमेरिकन लड्ड स्ट्यानडीड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	१२.२	तराई र मध्य पहाड
४	एक्स एम एल एनओ - ४६५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	३५	७.२	तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाड
५	रामसेस F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०-६०	६.७	तराई र मध्य पहाड

(व) सिन्धुडा

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कपर्जली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५	३०	तराई र मध्यपहाड
२	हरियाली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	३०	तराई र मध्यपहाड

(श) कुरिलो

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मुरी बाशिडटन ५०० डकु, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	२१०	६	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड

१ ४६

(ब) पासले

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पासले ग्रीन कारपेट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६०-६५	१	तराई र पहाड
२	सोइ सिम (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६०-६५	२	तराई र पहाड
३	सेलेरी उताह टल ग्रीन (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०-८०	१	तराई र पहाड

(स) ग्राउन्कोपी

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नेपा बल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१५	तराई र पहाड
२	सम्राट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६७ (२०१०)	६०	१५	मध्य पहाड

(ह) पाकबोप

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	टेप्टी ग्रीन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-५०	४८-५७	तराई र पहाड
२	चोक्रो (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६७ (२०१०)	४०-५०	२	तराई र मध्य पहाड
३	क्यान्टोड हवाईट(पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६७ (२०१०)	४०-५०	२	तराई र मध्य पहाड
४	एनओ -४१६ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	३५०	१६	तराई तथा पहाड

१४७

कृषि ज्ञापरी २०७५

(झ) जिलरीको सगा

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ग्रीन स्थान, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	५०-५५	४-५	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
२	ग्रीन वेम (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४०-४५	१	तराई र मध्यपहाड तथा नदी किनारहरु
३	न्यू रेड फायर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	५०-५५	१	तराई र मध्यपहाड तथा नदी किनारहरु

(ञ) चुकन्दर

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मधुर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६०-७०	२४-३६	तराई र पहाड

(ञ) चाईनिज बन्दा

क्र.स.	वालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ब्लूज, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२२-२५	तराई र पहाड
२	विन्टर मित्रिटर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	९०-११०	तराई र पहाड
३	स्पीड सन-६० (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	२०-२५	मध्य पहाड
४	एन ७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	४२	तराई र मध्य पहाड
५	सि आर चुन दे गोल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६५-७०	४०-५०	तराई र मध्य पहाड

१४८

१०.६ घाँसे बाली

(क) जै

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कामधेनु जै	२०६१ (२००४)	२०६	५१-७५	तराई र मध्य पहाड
२	नेत्र जै	२०६१ (२००४)	१९७	३२-६१	तराई र मध्य पहाड
३	गणेश	२०६१ (२०१२)	२१७	४८-५०	तराई वैखि मध्य पहाड
४	पावती	२०६१ (२०१२)	२०७	६१-७०	तराई वैखि उच्च पहाड
५	अमृतधारा	२०७२ (२०१५)	१८०-१९०	३६	तराईवैखि मध्य पहाड
६	निन्दनी	२०७२ (२०१५)	१३९-१९०	३२-३८	तराई र भित्री मधेस
७	स्वान, पञ्चकरण मात्र	२०७३ (२०१७)	१७०-१७५	३०-३५	समुन्द्र सतहबाट २००० मीटरम्मको तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाड

(ख) सेतो बसोभर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	प्याउली सेतो बसोभर	२०६९ (२०१२)	२२२	३०-४५	मध्य पहाड वैखि उच्च पहाड

(ग) बसोभर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बसोभर ग्रीन गोल्ड	२०७२ (२०१५)	१६१	७२-७८	तराई र भित्री मधेस
२	मेसकामी, पञ्जीकरण मात्र	२०७३ (२०१७)	१६०-१७०	७५-८५	समुन्द्र सतहबाट १२०० मिटर सम्मको तराई र मध्य पहाड

१४९

कृषि ज्ञापरी २०७५

(घ) राईघास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	धुन्चे राईघास	२०७२ (२०१५)	२७६-२८४	३०-४०	मध्य तथा उच्च पहाड

(ङ) टियासेन्टी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मकैचरी १	२०७३ (२०१७)	११५-१२५	३५-४५	समुन्द्र सतहबाट १५०० मिटर उचाई सम्मको तराई र मध्य पहाड

(च) कमल क्षेत्र

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कृटिल कोसा	२०७३ (२०१७)	१६३-१७०	३५-४०	समुन्द्र सतहबाट २००० मिटर उचाई सम्मको तराई, मध्य र उच्च पहाड

(छ) स्टार्डलो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाकने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पाल्पा स्टार्डलो	२०७३ (२०१७)	११५-१२५	७२-८०	समुन्द्र सतहबाट १६०० मिटर उचाई सम्मको तराई र मध्य पहाड

१५०

कृषि डायरी २०७५

११. माटो

११.१ रासायनिक मलखादहरू

मलको नाम	पोषक तत्वहरू (प्रतिशतमा)				
	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास	जिंक	सल्फर
यूरिया	४६	-	-	-	-
एमोनियम सल्फेट	२१	-	-	-	२०-२५
कम्प्लेसल	२०	२०	-	-	-
कम्प्लेट	१९	१९	१०	-	-
डी.ए.पी.	१८	४६	-	-	-
सिंगल सुपर फस्फेट	-	१६	-	-	-
डबल सुपर फस्फेट	-	३२	-	-	-
ट्रिपल सुपर फस्फेट	-	४८	-	-	-
म्युरेट अफ पोटास	-	-	६०	-	-
जिंक सल्फेट	-	-	-	२२-३५	-

आवश्यक क्षेत्रफलका लागि मलको मात्रा निकाल्न यो सूत्र प्रयोग गर्न सकिन्छ :

$$१०० \times क \times ख$$

$$\text{मलको मात्रा (के.जी.)} = \frac{\text{उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)}}{\text{मलमा भएको खाद्यतत्वको प्रतिशत मात्रा}}$$

क = मल प्रयोग गर्ने क्षेत्रफल (हेक्टरमा)

ख = प्रति हेक्टर सिफारिस मलको मात्रा

विभिन्न बालीनालीका लागि सिफारिस मलखाद मात्रा

बाली	प्राज्ञारिक मल मे. टन/हे.	नाइट्रोजन कि.ग्रा./हे.	फोस्फोरस कि.ग्रा./हे.	पोटास कि.ग्रा./हे.	आवश्यक रासायनिक मल कि.ग्रा./हे.		
					यूरिया	डि.ए.पि.	म्यु.अ.पो
धान :	सिंचित	६	१००	३०	१९१.९	६५.२२	५०.०
	असिंचित	६	६०	२०	११३.४	४३.४८	३३.३३
गहुँ :	सिंचित	६	१००	५०	१७४.९	१०८.७	४१.६७
	असिंचित	६	५०	५०	६६.१६	१०८.७	३३.३३
मकै वर्षे+हिउँदे	६	६०	३०	३०	१०४.९	६५.२२	५०.०
जौ, उवा, फापर	६	३०	२०	१०	४८.२	४३.४८	१६.६७
कोदो	६	२०	१०	१०	३४.९७	२१.७४	१६.६७
उखु मुख्य बाली	१०	१२०	६०	४०	२०९.८	१३०.४	६६.६७
उखु खुट्टी बाली	१०	१५०	६०	४०	२७५.०	१३०.४	६६.६७
अदुवा	२४	३०	३०	६०	३९.७	६५.२२	१००.०
आलु	३०	७०	५०	४०	१०९.६	१०८.७	६६.६७
सुर्ती	१०	३५	२३	६०	५६.५२	५०.०	१००.०
तोरी, रायो, कपास	६	६०	४०	२०	९६.४१	८६.९६	३३.३३
सूर्यमुखी	६	६०	४०	२०	९६.४१	८६.९६	३३.३३
तरकारी बाली	३२	७०	५०	४०	१०९.६	१०८.७	६६.६७
मास, मसुरो, मूंग	४-६	२०	२०	२०	२६.४७	४३.४८	३३.३३

(ज) ककसफुट

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	रसुवा ककसफुट	२०७३ (२०१७)	२५६-३००	३०-४०	समुन्द्र सतहबाट १२०० देखि ४००० मिटर उचाई सम्मको मध्य पहाड र उच्च पहाड

कृषि डायरी २०७५

(झ) नैपियर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	हाती घास १	२०७३ (२०१७)	१२०-१३०	६०-८०	समुन्द्र सतहबाट १५०० मिटर उचाई सम्मको तराई र मध्य पहाड

(ञ) सेटारिया

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल बन्सो	२०७३ (२०१७)	१२०-१३०	६०-८०	समुन्द्र सतहबाट २००० मिटर उचाई सम्मको तराई, मध्य र उच्च पहाड

१०.७ फलफूल बाली

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (से. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सुन कागती १	२०७२ (२०१५)	३ वर्षमा फल्छ	३४.५	तराई र भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको खोच बेशीको पानी नजमने क्षेत्र
२	सुन कागती २	२०७२ (२०१५)	३ वर्षमा फल्छ	२६.९	तराई र भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको खोच बेशीको पानी नजमने क्षेत्र

स्रोत: बीउ विजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र

बाली	प्राङ्गारिक मल मे. टन / हे.	नाइट्रोजन कि. ग्रा. / हे.	फोस्फोरस कि. ग्रा. / हे.	पोटास कि. ग्रा. / हे.	आवश्यक रसायनिक मल कि. ग्रा. / हे.		
					युरिया	डि.ए.पि.	म्यु.अ.पो
बोडी, रहर	४-६	२०	४०	३०	९.४५	८६.९६	५०.०
चना	४-६	२०	४०	२०	९.४५	८६.९६	३३.३३
केराउ	४-६	१५	४०	१०		८६.९६	१६.६७
भटमास	४-६	१०	४०	३०		८६.९६	५०.०
बदाम	६	४०	६०	२०	३५.९२	१३०.४	३३.३३
किम्बु तराई : सिंचित	-	३००	१४०	१८०	५३३.१	३०४.३	३००.०
असिंचित	-	१५०	७०	९०	२६६.५	१५२.२	१५०.०
पहाड : सिंचित	-	२००	८०	१२०	३६६.७	१७३.९	२००.०
असिंचित	-	१००	४०	६०	१८३.४	८६.९६	१००.०

नोट: युरिया मल बलौटे माटोमा सिफारिस मात्राको २५ प्रतिशत र अन्य माटोमा ५० प्रतिशत जमीनको तयारीका समयमा र बाँकी युरियाको मात्रा २-३ पटक गरी टप ड्रेसिङ गर्न सिफारिस गरिन्छ।

फलफूलको निमित्त मलखाद सिफारिस मात्रा (प्रति बोट)

बोटको उमेर वर्षमा	प्राङ्गारिक मल कि. ग्रा.	नाइट्रोजन ग्राम	फस्फोरस ग्राम	पोटास ग्राम	आवश्यक रसायनिक मल ग्राम / बोट		
					युरिया	डि.ए.पि.	म्यु.अ.पो
१	२५	-	-	-	-	-	-
२	३०	१००	५०	२०	१७९.५८	१०८.७०	३३.३३
३	४०	१२५	७५	३०	२१५.०३	१६३.०४	५०.००
४	५०	१५०	१००	४०	२५०.४७	२१७.३९	६६.६७
५	६०	२००	१५०	५०	३२१.३६	३२६.०९	८३.३३
६	६०-१००	३००	२००	७५	५००.९५	४३४.७८	१२५.००
७	६०-१००	४००	२००	१००	७१८.३४	४३४.७८	१६६.६७
८ र सो भन्दा माथि	६०-१००	५००	२००	१००	९३५.७३	४३४.७८	१६६.६७

स्रोत: माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन।

११.२ विभिन्न पि.एच. तथा विभिन्न बुनोट (Texture) भएको माटोमा कृषि चूनको प्रयोग

माटोको पि.एच मान	कृषि चूनको सिफारिस मात्रा (के.जी)					
	पहाड (प्रति रोपनी)			तराई (प्रति कठ्ठा)		
	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्टाईलो दोमट	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्टाईलो दोमट
६.४	१५	२०	२४	८	१४	२२
६.३	२९	४०	४८	१५	२४	४४
६.२	४३	६०	७२	२३	३४	६४
६.१	५८	७८	९६	३०	४४	८६
६.०	७१	९२	१२०	३८	५२	१०६
५.९	८५	११०	१४६	४५	६२	१२८
५.८	९७	१२८	१६६	५२	७२	१४६
५.७	१०८	१४२	१८८	६०	८२	१६६

माटोको पि.एच मान	कृषि चूनको सिफारिस मात्रा (के.जी)					
	पहाड (प्रति रोपनी)			तराई (प्रति कठ्ठा)		
	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्टाईलो दोमट	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्टाईलो दोमट
५.६	११९	१५८	२०८	६४	९०	१८४
५.५	१३०	१७०	२३०	७०	१००	२००
५.४	१४०	१८८	२५२	७६	११०	२२०
५.३	१५०	२०४	२७४	८१	११८	२३८
५.२	१६०	२१८	२९४	८६	१२६	२५४
५.१	१६९	२२८	३१४	९१	१३६	२७०
५.०	१७६	२४०	३३४	९६	१४२	२८६
४.९	१८४	२५२	३५४	१०१	१५०	३०२
४.८	१९१	२६२	३७४	१०६	१५८	३१६
४.७	१९९	२७२	३९०	१११	१६६	३३०
४.६	२०५	२८०	४०६	११५	१७४	३४०
४.५	२१०	२९०	४२०	१२०	१८०	३५०

- कृषि चून बाली लगाउनु भन्दा दुई/तीन हप्ता पहिले नै माटोमा मिलाउनुपर्दछ।
- धेरै अम्लिय अथवा pH कम भएको माटोमा कृषि चूनको प्रयोग गर्दा सिफारिस मात्रालाई दुई पटक गरी प्रयोग गर्दा लाभदायक हुन्छ।
- कृषि चून माटो परीक्षण गरी सकेपछि मात्र प्रयोग गर्नु पर्दछ।

कृषि चून पाईने स्थान र सम्पर्क टेलीफोन

- दिग्विजय प्रोडक्स प्रा.ली. हेटौडा, फोन ०५७-५२७२२५, ९८५५०६८५१०
- देउराली उर्वरा कृषि चून तथा शक्ति ग्रिट उद्योग छत्रे देउराली धादिङ, घनेन्द्र कार्की ९८१५३०८०६७, ९७४२१११२७०

११.३ माटो तथा रसायनिक मल विश्लेषण गर्दा प्रति नमुना लाग्ने शुल्क

माटोको नमुना विश्लेषण :	रसायनिक मल विश्लेषण:	प्राङ्गारिक मल विश्लेषण :
माटोको पि.एच. रु १०/-	कूल नाइट्रोजन रु ३००/-	पि.एच. रु १२/-
नाइट्रोजन रु ८०/-	नाइट्रेट नाइट्रोजन रु ३००/-	कूल नाइट्रोजन रु ४५०/-
फस्फोरस रु १००/-	एमोनिकल नाइट्रोजन रु १५०/-	कूल फस्फोरस रु ५००/-
पोटास रु ८०/-	कूल फस्फोरस रु ३००/-	पोटास रु ४००/-
प्राङ्गारिक पदार्थ रु १००/-	फ्रयाक्सनल फस्फोरस पानीमा घुलनशील रु १२००/-	चिस्यान रु २०/-
बोरन रु ४००/-	पोटास STTB रु २५२/-	प्राङ्गारिक कार्बन रु १२०/-
जिंक रु २५०/-	पोटास फ्लेम फोटोमिटर रु ४००/-	
आईरन रु २५०/-		
कपर रु २५०/-		
म्यागनीज रु २५०/-		
मोलिब्डेनम रु ४००/-		
माटोको टेक्सचर रु ३०/-		

स्रोत: माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन।

मुख्य मुख्य वालीहरू र उपयुक्त माटोको पि.एच.

खाद्यान्न वाली	उपयुक्त पि.एच.	तरकारी वाली	उपयुक्त पि.एच.	फलफुल वाली	उपयुक्त पि.एच.
धान	५.०-६.५	आलु	४.५-७.५	आँप	५.५-७.०
मकै	५.५-७.५	कुरीलो	५.५-७.०	केरा	६.०-७.५
गहुँ	५.५-७.५	काँक्रो	६.०-७.५	सुन्तला	५.५-६.५
कोदो	५.५-६.५	बन्दा	६.५-७.५	स्याउ	६.०-८.०
जौ	६.५-८.०	प्याज	६.५-७.५	किवी फल	५.०-६.५
फापर	५.५-७.०	मूला	६.०-७.४		
		काउली	६.५-७.५		
		पालुंगो	६.०-७.५		
		गोलभेंडा	५.५-७.०		

स्रोत: सूर्यप्रसाद पाण्डे, वाली-पोषण व्यवस्थापन

११.४ माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय हरिहरभवनमा आ.व. २०७३/०७४ का लागि दर्ता भएका प्रांगारिक मल कारखानाहरूको विवरण

सि.नं.	कारखानाको नाम	ठेगाना	प्रोपाईटरको नाम	सम्पर्क फोन नम्बर
१	दिव्य अर्गानिक फर्टिलाइजर उद्योग, नेपालगंज बाँके	नेपालगंज बाँके	अमर लामा	
२	युनिक बायोटेक अर्गानिक प्रा.लि, जगतपुर, चितवन	जगतपुर, चितवन	हरि मरहठा	९८५१०३४९३०
३	युनिक बायोटेक अर्गानिक प्रा.लि, जगतपुर, चितवन	जगतपुर, चितवन	हरि मरहठा	९८५१०३४९३०
४	दिव्य अर्गानिक फर्टिलाइजर उद्योग, मंगलपुर, चितवन	मंगलपुर, चितवन	नरेन्द्र गिरी	९७५१०३०५६९
५	सूर्यशक्ति जैविक प्रांगारिक मल उत्पादन केन्द्र	घोराही, दाङ	महेश चौधरी	९८४७८५७३३१
६	जनकपुर फर्टिलाइजर ई. प्रा.लि., घोराही, दाङ	मोरङ,	गोविन्द भुम्भुवाला	९८५२०२६३६४, ०२१५२५३१५
७	बुद्ध प्रांगारिक मल उद्योग प्रा.लि., महेन्द्रनगर, धनुषा	महेन्द्रनगर, धनुषा	श्रवण गोएन्का	९८५१०५१४५६
८	नेपाल ईन्टिग्रेटेड मोडेल फार्म प्रा.लि, नाला काभ्रे	नाला काभ्रे	सिंह बहादुर कर्माचार्य	९८५१०९०७४५
९	ईकोनेक्स्ट नेक्नोलोजिज प्रा.लि., पोखरा	पोखरा,	धुब कुँवर	९८५६०२३७३५
१०	नर्थफिल्ड प्राङ्गारिक मल कारखाना प्रा.लि., छेपेटार, गोरखा	छेपेटार, गोरखा	बल बहादुर धिताल	९८४३३०५२८२
११	मनकामना एग्रो फर्टिलाइजर उद्योग प्रा.लि, रत्ननगर, पिठुवा, चितवन,	रतननगर, पिठुवा, चितवन,	राधा प्रसाद श्रेष्ठ	९८४१२१०७४४
१२	उचित जैविक मल उद्योग, ठेचो ललितपुर	ठेचो ललितपुर	कृष्ण चन्द्र महर्जन	९८६००२४८४२
१३	सौभाग्य प्राङ्गारिक मल उद्योग, कोटिहवा, भैरहवा	कोटिहवा भैरहवा	अमृत नारायण श्रेष्ठ	९८४४७१२२५८ र ९८०६९९१४२३
१४	बायोक्रम्प नेपाल प्रा.लि., किर्तिपुर	किर्तिपुर	बिरेन्द्र बास्तोला	९८५१०५६४१२ र ९८५१०६७९२१

सि.नं.	कारखानाको नाम	ठेगाना	प्रोपाईटरको नाम	सम्पर्क फोन नम्बर
१५	नेफ्जीज वेष्ट मेनेजमेन्ट प्रा.लि..लेले, ललितपुर	लेले, ललितपुर,	सनोज महत	९७५१००१५८४
१६	प्रारम्भ बायोटेक प्रा.लि., रामकोट काठमाण्डौ	रामकोट काठमाण्डौ	मनिस प्रताप	९८५११५९६३७
१७	दिपक भर्मिकम्पोष्ट मल उद्योग प्रा.ली, लालबन्दी, सर्लाही	लालबन्दी सर्लाही	दिपक थापा	९८४११९३२९२ र ०४६५०१०६९
१८	नेशनल बायोटेक प्रा.ली, लेले, ललितपुर	लेले, ललितपुर,	श्याम विक्रम सिजापती	९८५११५०५०८
१९	डब्लु डब्लु एग्रोटेक प्रा.लि.	देवचुली -१४ प्रगतीनगर नवलपरासी	टिकोपेन्द्र शर्मा	९८४५७१२३७५
२०	मनकामना एग्रिमल, दिव्यनगर-७ चितवन	दिव्यनगर-७ चितवन	अमर बहादुर घले	९८५१०१८४४९
२१	कञ्चन प्रांगारिक मलखाद उद्योग, भुलारी, कञ्चनपुर	भुलारी, कञ्चनपुर	चुडामणि जोशी	९८५८७५२२२४
२२	त्रिवेणी बायो ईनर्जी रिसर्च एण्ड डेभलपमेण्ट प्रा.लि.	सम्पर्क कार्यालय, पतलीसडक, बारा	शिव प्रसाद शर्मा	९८४५१५७५३५
२३	एग्रो हेल्थ बायो टेक प्रा.लि.	भरतपुर-४ बेलचोक चितवन,	अरुण कुमार दास,	९८४२११६८५३
२४	एग्रोटेक मल्टिनेशनल प्रा.लि.	माडी-४ चितवन,	बासुदेव सापकोटा	९८५५०५३०३३
२५	श्री टंकी सिनुवारी पशुपालन फार्म मोरङ	टंकी सिनुवारी १ मोरङ	राजु कुमार खड्का	९८०७३५८७४४

१२. मत्स्यपालन

परिचय

पेखरी ताल तलैया घेल केज तथा धानखेतमा केही व्यवस्थापन प्रविधिहरू अपनाइ माछा पालन गर्न सकिन्छ। यस सम्बन्धी आवश्यक प्राविधिक जानकारी स्थानीय तहमा कार्यरत कृषि प्राविधिकहरू मत्स्य विकास केन्द्रहरू केन्द्रीय मत्स्य प्रयोगशालाराष्ट्रिय प्राकृतिक तथा कृत्रिम जलाशय मत्स्य विकास कार्यक्रम मत्स्य विकास निर्देशनालयबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ। हालसम्मके अनुसन्धान तथा अध्ययन कार्यबाट नेपालमा २३२ जातका माछा पाइएके थाहा भएके छ तापनि हाल कृषकस्वयवसायीहरूले माछापालनमा प्रयोग गरिएका जातहरू निम्नानुसार छन्।

- न्याने पानीमा हुने कार्प जातका माछाहरू (स्वदेशी: रहु, नैनी तथा भाकुर र विदेशी: सिल्भर कार्प, विगहेड कार्प, ग्रास कार्प)।

- अध्ययन/अनुसन्धानका साथै पालनके क्रममा रहेका अन्य विदेशी जातका न्याने पानीमा हुने माछाहरू: पंगासियस, टिलापिया, पुन्टियसर मांगुर (नियन्त्रित अवस्थामा मात्र पालन गर्न सकिने)।
- चिसो पानीमा हुने ट्राउट माछाका जात: रेन्बेट्राउट।
- सैन्दर्य (रङ्गिन)माछाका जात: कोई कार्प।

माछाके पौष्टिक महत्व:

- माछा उच्च गुणस्तरयुक्त प्रेटिन, कम चिल्लो पदार्थ भएके प्राणी प्रेटिनके श्रेत हे।
- माछामा मानव शरीरलाई आवश्यक पर्ने सबै किसिमका एमिने एसिडहरू (Essential amino acids) पाईन्छ।
- माछामा ेमेगा-३ फ्याटी एसिड, भिटामिनहरू भिटामिन डि र भिटामिन बि २ (Riboflavin) पाईन्छ।
- माछा क्याल्सियम, फस्फेरस, म्याग्नेसियम, आईरन, कपर, जिंक जस्ता मिनरल्सके पनि स्रोत हे।
- माछामा केलेस्टेरेल कम हुने भएकेले विरामी, बच्चा, वृद्ध र सबै उमेरका मानिसले सेवन गर्न सकछन्।
- माछामा केलेस्टेरेल कम हुने र ेमेगा-३ फ्याटी एसिड पाईने हुनाले उच्च रक्तचाप घटाउनुका साथै हृदयघात (Heart attack or stroke) हुनबाट बचाउँछ।

व्यवसायिक मत्स्य पालन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू:

- उपयुक्त स्थलके छनैट गरी पेखरी निर्माण गरै।
- पेखरीमा १ मीटर भन्दा बढी पानीके गहिराई कायम गरै।
- प्राकृतिक आहारा निर्माणके लागि नियमित रूपमा मलखाद (प्रति कठ्ठा पाकेके गोबरमल १०० के.जी., युरिया ४ के.जी., डि.ए.पी. ३ के.जी. शुरुमा) के प्रयोग गरै।

- ३ ईन्चभन्दा ठूले साईजके अनुपात मिलाएर ७ जातके (कमन कार्प २५%, सिल्भर कार्प ३५%, विगहेड ५%, ग्रास कार्प ५%, रहु १०%, नैनी १५%, भाकुर ५%) मत्स्य भुरा स्टकिङ्ग गरै।
- मत्स्य पालन/उत्पादनमा हुने जेखिम न्यूनिकरण गर्न मत्स्य बीमा गरै।
- पेलेट दानाके प्रयोग गरै।
- पेखरीमा पानीके नियमित जाँच गरी गुणस्तर कायम राखै।
- एरिएटरके प्रयोग गरी अक्सिजनके कमीबाट माछालाई बचावै।
- माछाके नियमित रूपमा स्वास्थ्य एवं वृद्धि दर जाँच गरै।
- एकिकृत माछापालन गरी डिलके सदुपयोग गरै।
- विक्री योग्य माछा विक्री गरी पुन मत्स्य भुरा स्टकिङ्ग गरै।
- माछापालनके उत्पादन, आम्दानी खर्चके रेकर्ड अध्यावधिक गरै।

विकासे (कार्प) जातका माछाका विशेषताहरू:

१. न्याने हावापानीमा छटे समयमा छिट्टे बढ्ने।
२. रेगब्याधी कम लाग्ने तथा कम अक्सिजनमा पनि बाँचन सक्ने।
३. पर्याप्त मात्रामा पेथी माछाबाट बच्चा दिन सक्ने र चाँडै परिपक्व भई प्रजनन कार्यमा प्रयोग हुन सक्ने।
४. पेखरीमा उत्पादन हुने प्राकृतिक तथा कृत्रिम आहारा खाएर बाचन सक्ने।
५. उपभेक्ताहरूले रुचाउने।

स्वस्थ एवं ताजा माछाके पहिचान

- माछाके शरीरके बाहिरी भागमा चिप्लेपना (Mucus) के उपस्थिति हुनु।
- शरीरमा चमक एवं ताजापन देखिनु।
- आँखा चम्किले हुनु।
- माछाके कान (Gills) राते हुनु।

- माछाके शरीरमा तैलाले थिचदा खाल्टे नपर्नु।
- माछामा नराम्रो गन्ध नआउनु।
- पेट फुटेके नहुनु।

मत्स्यपालनके लागि पानीके उपयुक्त गुणस्तर

अक्सिजन:कार्प (५-७ पी.पी.एम.), पंगासियस (१.० पी.पी.एम. भन्दा बढी), रेन्बे ट्राउट (८.० पी.पी.एम. भन्दा बढी)
 एमेनिया: ०.२ पी.पी.एम. भन्दा कम
 पि. एच. ६.५ देखि ९.० सम्म
 तापक्रम: न्यानै पानीमा हुने माछाके लागि २६-३२ डि.से. र चिसै पानीमा हुने माछाके लागि १०-१८ डि.से.।

पंगासियस माछापालन प्रविधि

पंगासीयस माछा (*Pangasianodon hypophthalmus*) ताजा पानीमा हुर्कने, छिट्टे बढने र बढी तैलके हुने भएकेले ये माछाके उत्पादन महत्वपूर्ण रहेकेछ। व्यवसायिक रूपमा पालन गर्दा पंगासियस जातके माछालाई पेखरीमा तैरिने पेलेट दाना खुवाएर पालन गर्नु पर्दछ। ये जातके माछा एक जातीय प्रविधिबाट (Monoculture culture) पालन गर्ने गरिआकेछ। ये म्यानमार, कम्बोडिया, थाईल्याण्ड, लाँसे र भियतनाम भएर बग्ने मेकन नदीके स्थानीय प्रजातिके माछा हे।

पंगासियस माछापालन गर्दा अपनाउनु पर्ने मुख्य प्रविधिहरू निम्न अनुसार छन्।

१. पानीके भरपर्दो स्रोत
२. बाढी नआउने तथा चेरी नहुने ठाउँ
३. पेखरीके साइज: सामान्यतया ५-८ कठ्ठा
४. पेखरीके गहिराई: १.५-२ मीटर
५. पानी सुकाउने: माछा भुरा पेखरीमा छाड्नु अगाडि १-३ हप्तासम्म पानी सुकाउने
६. चुनाके प्रयोग: ५००-१००० किले ग्राम/हेक्टर
७. भुरा छेडने दर: ५ गोटा प्रति वर्गमिटर
८. भुरा बाँच्ने दर: ८५%

९. पालन अवधि: ६ महिना
१०. माछा बिक्री साइज: १ किले ग्राम
११. FCR: १.५:१

एक लिङ्गीय टिलापिया माछापालन प्रविधि

टिलापिया माछाके उत्पत्ति अफ्रिका र मध्यपूर्वमा भएके हे। टिलापिया माछाका प्रजातिहरू करिब ७० वटा रहेका छन्। ती मध्ये नै प्रजातिका टिलापिया माछाहरूलाई पालन गर्ने गरिआके छ। जस मध्ये नाइल टिलापिया, मेजाम्बिक टिलापिया र ब्लु टिलापिया मुख्य रूपमा पालन गरिन्छ। टिलापिया माछापालन गर्दा निम्न प्रविधिहरू अपनाएर गर्न सकिन्छ।

१. मल र साधारण प्रयोग विधि

- भुरा: ५०००-२०००० गोटा/हे.
- उत्पादन: २०००-८००० के.जी./हे.

२. दाना, मल र आपतकालीन एरेटर प्रयोग प्रविधि

- भुरा: १००००-३०००० गोटा/हेक्टर
- उत्पादन: ५०००-१०००० के.जी./हे.

३. पूर्ण सन्तुलित दाना र एरेटर प्रयोग प्रविधि

- भुरा: १००००-३०००० गोटा/हेक्टर
- उत्पादन: ८०००-१५००० के.जी./हे.

४. लगातार एरेटर र आसिक पानी फेर्ने प्रविधि

- भुरा: ५००००-१००००० गोटा/हेक्टर
- उत्पादन: २००००-१००००० के.जी./हे.

५. बगीरहेके पानीमा टिलापिया पालन प्रविधि

- भुरा: ७००००-२००००० गोटा/हेक्टर
- उत्पादन: ७०००००-२०००००० के.जी./हे.

६. दाना खुवाएर पिँजडामा पालन प्रविधि

- भुरा: ६०० गोटा/घनमिटर
- उत्पादन: ५०-३०० के.जी./घनमिटर

माछामा देखिने रोगहरु एवं अन्य समस्या तथा समाधानका उपायहरु
रोग तथा परजीवीहरु

क्र.स	रोग तथा परजीवी	लक्षणहरु	पैषधि/उपचार
१	इ.यू.एस. रोग	ये रोग नेपालमा विगत २७ वर्षदेखि समस्याको रूपमा देखिएको छ। सुरुमा शरीरमा सेते थोप्ला देखिन्छ। से ठाउँमा कत्ला झर्न गई खाल्डे भएको घाउ देखा पर्दछ। ढाड र पुच्छरको नजिकको भागमा घाउहरु देखिन्छ। जाडेको समयमा स्थानीय जातका माछामा ये रोग बढी लाग्दछ। विकासे माछा मध्ये रहु, नैनी र भाकुरामा मात्र ये रोग लागेको पाईएको छ।	<ul style="list-style-type: none"> घरपेत्ने चुना १५ के.जी./कट्टाको दरले हाल्ने। रोगको प्रकोप हेरी १ महिनाको अन्तरालमा बढीमा तीन पटक चुना प्रयोग गर्ने। पानीको प्रवेशद्वारमा जाली राखे र जंगली माछा सबै हटाउने। सामान्यतया कमन, सिल्भर, विगहेड र ग्रासकार्पमा ये रोगको प्रकोप नदेखिएको ले पेखरीमा यी जातका माछाको संख्या बढी राखे। माछा मार्ने जाललाई प्रयोग गरिसकेपछि राम्ररी सुकाएर मात्र पुनः प्रयोग गर्ने।
२	ट्रिकेडिना	माछाको छाला, गिल र पखेटामा आक्रमण गर्ने एक केषिय बाह्य परजीवी हे। यसको संख्या धेरै भएमा माछाको भुरा मर्दछन्। माछा	<ul style="list-style-type: none"> ०.२५ पि.पि.एम.का दरले ट्राईक्लेफेन वा डिप्टेरेक्स राखे। २५ पि.पि.एम. का दरले फर्मालिन (पेखरीमा हाल्ने)। २-३ प्रतिशतको नूनपानीको झेलमा ५-१०

क्र.स	रोग तथा परजीवी	लक्षणहरु	पैषधि/उपचार
		दुब्ले हुने, पानीमा विस्तारै तैरने र फाट्टफुट्ट रूपमा दैनिक माछा भुरा मर्दै जाने ये परजीवीको आक्रमणको प्रमुख लक्षण हे।	<ul style="list-style-type: none"> मिनेटडुबाउने। ०.२५ पि.पि.एम. मालाकाईटग्रिन प्रयोग गर्ने।
३	आरगुलस(माछाको जुम्रा)	शरीरको कुनै पनि भागमा लाग्न सक्दछ। यसले शरीरको रगत चुस्ने भएको ले जीउमा घाउ तथा खटिरा देखा पर्दछ।	<ul style="list-style-type: none"> २-३ प्रतिशतको नूनपानीको झेलमा ५-१० मिनेटडुबाउने। ०.२५ पि.पि.एम.का दरले ट्राईक्लेफेन वा डिप्टेरेक्स राखे।
४	माछाको फित्ते जुका (सिस्टेड)	पेट फुलेको हुन्छ। जीउ र ढाड सुकेको हुन्छ। ठाउँ ठाउँमा घाउहरु देखिन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> डाई-एन व्यटाईलटिन अक्साईड २५० मि.ग्रा. प्रति के.जी. दानामा मिसाएर ३ दिनसम्म खुवाउने।
५	सेते थोप्ले रोग	ये माछाको छाला, गिल र पखेटामा लाग्ने बाह्य परजीवी हे। माछाका भुरा यसबाट बढी प्रभावित हुने गर्दछन्।	<ul style="list-style-type: none"> २-३ प्रतिशतको नूनपानीको झेलमा ५-१० मिनेटडुबाउने। ०.१ पि.पि.एम. मालाकाईटग्रिन प्रयोग गर्ने।
६	गाईरेडकटाईलस	ये माछाको छाला, गिल र पखेटामा लाग्ने बाह्य परजीवी	<ul style="list-style-type: none"> ०.२५ पि.पि.एम.का दरले डिप्टेरेक्स प्रयोग गर्ने। ०.२५ पि.पि.एम. का दरले

क्र.स	रोग तथा परजीवी	लक्षणहरू	पैघि/उपचार
		हे। माछाका भुरा यसबाट बढी प्रभावित हुने गर्दछन्। माछा भुरा नबढ्ने, जीउ चिलाउने भएके ले किनारमा घस्रिईरहेके देखिने, पानी माथि उफ्रने र माछाके चालमा फरक आउने यसका लक्षणहरू हुन्।	फर्मालिन प्रयोग गर्ने।

मत्स्यपालन पेखरीमा देखा पर्ने समस्या र समाधानका उपायहरू

क्र.स.	समस्याहरू	लक्षणहरू	समाधानका उपायहरू
१	अक्सिजनके कमी	बिहान घाम उदाउनु अघि पेखरीका माछा पानीके सतहमा आई प्याक प्याक गरेके देखिन्छ। पेखरीमा बढी झारपात वा छहारी वा बदली भएके समयमा वा बढी मलखाद वा बढी संख्यामा माछा लगायत अन्य जलचर भएके अवस्थामा यस्ते लक्षण देखिन्छ। पानीमा घुलित अक्सिजनके मात्रा कम हुने समयमा पानीके सतहमा अनुपातिक हिसावले अन्य	<ul style="list-style-type: none"> पेखरीमा तत्काल बाहिरबाट पानी थपी दिने। पम्पिङ्ग सेट लगाएर पानी तानेर फेहेरा बनाई सेही पेखरीमा खसाल्ने। पानी नधमिलिने गरी पेखरीमा मानिस पसेर पानी चलाउने वा पैडी खेल्ने। एरिएटर (पानी चलाउने मेशिन) के प्रयोग गर्ने। अपरान्ह घाम लागी सकेपछि जाल हाली बढी माछा निकाल्ने। केही समयके लागि

क्र.स.	समस्याहरू	लक्षणहरू	समाधानका उपायहरू
		स्थानमा भन्दा बढी अक्सिजन घुलित पानी उपलब्ध हुने भएके ले यस्ते समयमा माछाले सतहमा आई छिटो छिटो मुख बाउने (प्याक प्याक) गरेके लक्षण देखिन्छ।	पेखरीमा माछालाई दाना र मलखाद नदिने।
२	पेखरीमा पानी छिटो सुक्ने	साधारणतया बलैटे माटे मा पेखरी निर्माण गर्नु हुँदैन। पिँधमा बालुवाके मात्रामा बढी भएके पेखरी पानी छिटो सुक्दछ र बारम्बार पानी थप्नुपर्छ। यसरी थपिने पानी कम मलिले हुने भएके ले पेखरीमा रहेका माछाके वृद्धिमा कमी आउँछ।	<ul style="list-style-type: none"> बाहिरबाट कम्तिमा १ फिट चिम्ट्याईले माटे पिँधमा थप्ने। प्रत्येक वर्ष बलैटे पेखरीके पिँधमा प्रशस्त गोबरमल, झारपात, पराल, वा अन्य प्रांगारिक पदार्थ हाल्ने गर्नाले क्रमशः कम चुहिने हुन्छ। पिँधमा प्लाष्टिक बिछ्याउने।

जात अनुसार माछाका भुराहरू उपलब्ध हुने महिना र स्रोत केन्द्रहरू

क्र. सं.	माछाका जातहरू	भुरा पाइने महिना	सरकारी स्रोत केन्द्रहरू	निजी क्षेत्रका स्रोत केन्द्रहरू
१	कमन कार्प	फाल्गुण-वैशाख	मत्स्य विकास निर्देशनालय अन्तर्गतका केन्द्रीय मत्स्य प्रयोगशाला, बालाजु र मत्स्य विकास केन्द्रहरू	विभिन्न जिल्लाका निजी मत्स्य ह्याचरी तथा नर्सरीहरू। थप जानकारीका लागि मत्स्य विकासनिर्देशनालयके वेबसाईट
२	ग्रास कार्प	चैत्र-जेष्ठ		
३	सिलभर कार्प	वैशाख-आषाढ		

१३. फलपूल खेती प्रतिष्ठि तालिका
क) वर्षे फलपूल

क्र.सं.	फलपूलको नाम	जातहरू	लागउने दूरी (मिटर)	चित्रवा संख्या / रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन म.ट./हे
					प्राञ्चरिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	स्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१	आँप	अगौटे-बन्वाई ग्रीन, बन्वाई एनो, गोपाल भोगा । सुकलारा, गुलाबखाल मध्ये-दशहरे, मालवह, मल्लिका, अम्रपाली पछौटे-त्रौसा, कलकतिया, सिपिया, अब्दियात ।	१०-१२ X १०-१२, होचा जात अम्रपालीको लागि ८X८	५ बोट	५०	२३१.३०	१४३३.८४	११३३.३३	फलको भेटेनोतिरबाट पहेँलो रंग चढी एक दुई फल पाकेर फर्न सुरु गरेपछि (जेठ-भदौ) वा फल टिपी पानीमा डुबाउदा डुब्यो भने फल टिप्ने बेला भयो भन्ने बुझनु पर्दछ ।	८-१०
२	लिट्नी	अगौटे - देशी, अलिबेदाना, मज्जफरपुर मध्य - शाही, पूर्वी, चाइना, रोजसन्ड पछौटे - कसबा, लेट, बेदाना, कलकतिया	१० x १०	७-८	५०	४३४.७८	११३४.२२	१०००.०	बोक्रोको बाहिरी रंग भई हरियोबाट रातोमा परिणत भई बोकामा भएको काँडाहरू नरम भएपछि (जेठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८
३	केरा	बसराई ड्वाफ, हरिछाल, रोबस्टा, बिलियम हाइब्रिड, मोलभोगा, चिनि चम्पा, स्थानीय, मुठ्ठे, दुधे ।	अम्लो जात २-३ X २-३ होचा जात २ X २	५०	२५	२३९.१३	३४१.२१	४१६.६७	कोसाका पाटाहरू पूरा भई पुष्ट र फलको आकार गोबो र रंग हरियोबाट हल्का हरिया भएपछि फल टिप्नु पर्दछ ।	१५-२०

१६६

क्र. सं.	माछाका जातहरू	भुरा पाइने महिना	सरकारी स्रोत केन्द्रहरू	निजी क्षेत्रका स्रोत केन्द्रहरू
४	विगहेड कार्प	वैशाख-आषाढ	फत्तेपुर, लहान, जनकपुर, हेटौँडा, भण्डारा, भैरहवा, महादेवपुरी	www.dofd.gov.np/प्रकाशन/ वार्षिक पुस्तिका/मत्स्य तथ्याङ्क तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनके
५	रहु	आषाढ-भाद्र	अन्तर्गतका मत्स्य अनुसन्धान केन्द्रहरूगो दावरी, तरहरा,	निजी मत्स्य ह्याचरी तथा मत्स्य नर्सरीहरूके विवरणमा हेर्न सकिने छ ।
६	नैनी	आषाढ-भाद्र	परवानीपुर, त्रिशुली र पेखरा ।	
७	भाकुर	आषाढ-भाद्र		
८	ट्राउट माछा भुरा	फाल्गुण-चैत्र	मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट र ट्राउट प्रजनन तथा विकास केन्द्र, धुन्चे, रसुवा	नुवाकोट, सिन्धुपाल्चोक, कास्कीमा अवस्थित निजी ट्राउट प्रजनन केन्द्रहरू । थप जानकारीका लागि मत्स्य विकास निर्देशनालयके वेवसाईट www.dofd.gov.np/प्रकाशन/ वार्षिक पुस्तिका/मत्स्य तथ्याङ्क तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनके ट्राउट मत्स्य पालक कृषक/व्यवसायीहरूके विवरणमा हेर्न सकिने छ ।

माछा मार्ने तरिकामा प्रतिबन्ध गरिएका बुंदाहरू

क्र. सं.	प्रतिबन्धित क्रियाकलाप	दण्ड जरिवाना
१	बिष्फेटक पर्दाथ प्रयोग गरेमा	बिगे बमजिमके क्षतिपूर्ती भराइ रु. ५०००।-सम्म जरिवाना हुने
२	विद्युतीय प्रक्रियाबाट माछा मारेमा	
३	बिषादि प्रयोग गरी माछा मारेमा	

क्र.सं.	फल/फूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्पण तयार हुने समय	उत्पादन मं.ट./हे	
				विरवा संख्या /रोपनी	प्राञ्चरिक मूल (के.जी./हे.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)			म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)
४	भुईकटहर	जायन्ट क्यू, कर्बिन, मोरिसस	प्रति ब्याड २ लाइन ब्याडको दुरी ७५-९० से.मी., लाइन ६० X बोट ३० से.मी	१०००	२५०० के.जी./हे.	१७३.९१	३२२.२५	२६६.६७	२०-२५	बोकाको रंग हल्का पहेलो र फेदको ३-४ घेरामा पहेलो दाना चढेपछि आँखाका भुल्ला खैरो खुकुलो भएपछि (आषाढ-भदौ) फल विन्नु पर्दछ।
५	मेवा	बाशिटन, हनिड्यू, कोयमबटुर, सिगापर पिक, रांची डवाफ, पौष डेलिसियस, सोलो	२ X २	५०	२०-२५	५४३.४८	३३०.८१	८३३.३३	१५-२०	फलमा हल्का पहेलो रंग चढेपछि फल टिप्नु पर्दछ
६	अम्वा	लखनउ -४६, इलाहाबाद सफेदा, रेड फ्लेस, सिडलेस, चिलिदार, के.क्रि.-१ र स्थानीय जात	६-७ X ६-७	१५	४०	३२६.०९	५२४.५७	५००.०	७-१२	फलमा हल्का पहेलो रंग बढेपछि र नरमपना आएपछि (श्रावण-कार्तिक) फल विन्नु पर्दछ।
७	रुखकटहर	रदाक्षी, सिगापुर, करुबाराका, पनीबाराका, स्थानीय	१२-१५ X १२-१५	३-४	५०	६५२.१७	१०४९.१५	४००.०	१५-२०	नरकारिको लागि बीउ नछिपिएर समम कलिला फल विन्ने, फल परिपक्व हुन ९०-११० दिन लाग्छ, फललाई हातले थपथपाउँदा गाह्रो आवाज आएपछि (जेठ-भदौ) फल विन्नु पर्दछ।

१६७

क्र.सं.	फल/फूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्पण तयार हुने समय	उत्पादन मं.ट./हे	
				विरवा संख्या /रोपनी	प्राञ्चरिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)			म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)
८	अमला	बनारसी, चकैया, कन्चन, फन्सीस, कृष्ण र स्थानीय जातहरू	८-१० X ८-१०	५	४०	१०८६.९६	२२६.८३	८३३.३३	९-१२	फलको बोकाको रंग हरियोबाट हल्का पहेला, चिल्ली र पारदर्शी राता थोलाहरू प्रष्ट हुँदै गएपछि (कार्तिक-माघ) फल टिप्नु पर्दछ।
९	एभोकाडो	फुर्ट, डीजन्जर, रिड, ह्यास, टोपाटोपा	८-१० X ८-१०	६	४०	१६३.०४	३७०.९८	३३३.३३	८-१०	छुट्टै फल क्लाइमेटेरिक फल भएकै हुँदा फल टिपेपछि ४-५ दिन राख्नु पर्दछ। फलमा जात अनुसारको रंग चढी पूर्ण विकसित फल भएपछि (भदौ-कार्तिक) फल टिप्नु पर्दछ।
१०	मेकाडीम्यानट	केउहाउ, काकी, इकैका, फिउ	८-१० X ८-१०	५	४०	२१७.३९	३४९.७२	३३३.३३	२-३	भारको अन्तिम हल्लावेखि परिपक्व फलहरू फर्न थोर भएपछि सम्पूर्ण फलहरू टिप्नु पर्दछ।
११	स्ट्रबेरी	न्याहो, ओनो	ड्याडरेखि ड्याड ९० से.मी. बोट ३०-४५ से.मी.	१५००	२२५०० के.जी./हे.	०.००	९७.८३	१४१.६७	१२-१५	फलको आधा वेखि तीन चौथाई भारामा रातो रंगको विकास भएपछि फल टिप्नु पर्दछ। एक पटक नपाकने हुँदा पटक-पटक गरी टिप्नु पर्दछ। (कार्तिक-चैत्र)

१६८

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	मलखाद/फल दिने बाट (वार्षिक)						फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
				बिरवा संख्या /रोपनी	प्राञ्जरिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)	जान हावापानी अनुसार कान्तिक/मंसिर देखि फाल्गुन/चैत्र महिनामा फल परिपक्व हुन्छन् । फलको बोका सुनाला पहेंलो वा खैरो रंग चढेपछि फल टिप्न पर्दछ ।		
१२	बयर	उग्रान, गोला, चौचल, बनारसी, नाजुक, कैथली	४-६ X ४-६	५-६	४०	४३४.७८	९१६.८२	३३३.३३	जान हावापानी अनुसार कान्तिक/मंसिर देखि फाल्गुन/चैत्र महिनामा फल परिपक्व हुन्छन् । फलको बोका सुनाला पहेंलो वा खैरो रंग चढेपछि फल टिप्न पर्दछ ।	९-१२	
१३	सुपारी	छलिया, मोहिनगर, कामरुप, मंगला	३ X ३	५०	२५	३२६.०९	४१५.८८	८३३.३३	फल लागेको ६-८ महिनापछि फल परिपक्व हुन्छ । फलहरू चम्किलो र रातो पहेंलो भएपछि टिप्नुपर्दछ । (जेठ-अषाढ)	१-२	
१४	नरिवल	अमलो जात -वेस्टकोष्ट टन, फिजी, एस.एस.ग्रीन, सान रामोन, फिलिपिनो, लगाना होचो जात -लंका द्विप अण्डामनड्वार्फ, चेनी, रेजिया, ड्वार्फ ग्रीन, ड्वार्फ ओरेनज, कोकोनिना, नुलका	अमलो जात ७.५-९ X ७.५-९ होचो जात ६.५-७ X ६.५-७	१४	२५	४३४.७८	५४७.२६	५५.००	फल लागेको करिब १२ महिनापछि फल परिपक्व हुन्छ परिपक्व फलमा पानीको मात्र कम हुन्छ । ताजा कोप्राको लागि भने १० महिनामा फल टिप्नु पर्दछ । (जेठ-आषाढ)	१६९	

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	मलखाद/फल दिने बाट (वार्षिक)						फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
				बिरवा संख्या /रोपनी	प्राञ्जरिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)	फल लागेको करिब आठ महिनामा फल पूर्ण रूपमा पक्वदछ । फल पक्का गाडा हरियोबाट हल्का हरियो र गुदी हल्का पहेलोबाट गाडा पहेलो हुन्छ ।		
१५	बेल	मिजापुरी, कागची गाण्डा, कागजी इटावा, कागची बनारसी	बिजु बिरवा - १०X१० कलमी बिरवा - ८X८	५-८	५०	७३०	१८०	६८०	फल लागेको करिब आठ महिनामा फल पूर्ण रूपमा पक्वदछ । फल पक्का गाडा हरियोबाट हल्का हरियो र गुदी हल्का पहेलोबाट गाडा पहेलो हुन्छ ।	२०-३०	
१६	सापोटा	काली पति, क्रिकेट बल, बुरी पति आदी	१०X१०	५	४०	२००	७५	२००	भुस भर्नु थालेपछि फलको बाहिरी बोका कोट्याउँदा सेतो दूध आउन छोडेपछि फल टिप्ने ।	१५-२०	

(ख) हिउँदे फलफूल

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	मलखाद/फल दिने बाट -वार्षिक						फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन/हे.
				एक रोपनीमा लगाउने बिरवा	प्राञ्जरिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)	फलको आकार उमेर, स्वादलाई आधार मानि जात अनुसार फलको रंगमा (रातो,		
१.	स्याउ	बडी बिसो चाहिने - गोल्डेन डेलिसियस, रेड डेलिसियस	६ X ६	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	१३३.३३	फलको आकार उमेर, स्वादलाई आधार मानि जात अनुसार फलको रंगमा (रातो,	८-१०	

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक लगाउने बिरुवा	मलखाद/फल दिने बो - वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राञ्चारिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
		रोयसलडेलिसियस, रिच ए रेड डेलिसियस, जोनाथन, मैकटस, रोम व्युटी, ग्रानी स्मिथ । मध्य चिसो चाहिने - क्रिमिन, काटजा, रेडजुन, कभ्स ओरनज पिपिन । कम चिसो चाहिने - अन्ना, भेरिड								
२.	नाम्पाती	बढी चिसो चाहिने - युरोपियन जात - वाटलेट, अन्जु व्युरे हाडी, कनफरेन्स आदि । कम चिसो चाहिने - फर्पिङ (स्थानीय) मध्य चिसो चाहिने होसुइ, जोजुरो, सिन्को (जापानिज)	६-८ X ६-८	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	६६.६७	फलको रंग हरियोबाट अलि अलि पहेलो वा खैरो फुस्रोमा परिणत भएपछि (श्रावण-असोज) फल टिप्नु पर्दछ ।	१०-१५
३.	ओखर	थिनसेल, हाटने, एशले, फ्लाङ्कब्रेट, पायने	१०-१२ X १०-१२	६	५०	४३४.७८	६९९.४३	३३३.३३	फलको बाहिरी बोक्रा फुटी केही फल फर्न थालेपछि (भदौ-असोज) फल टिप्नु पर्दछ	३-४

१७१

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक लगाउने बिरुवा	मलखाद/फल दिने बो - वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राञ्चारिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
४.	आरु	अगौटे - ओरायन, स्प्रिङ टाइम, आर्मगोल्ड । मध्य - फ्रेन्चअर्लि, रेडहाभेन, टेक्ससाएलो ल्कोरिडसन पछोटे - रेरीग्रीन, अन्वर्टा, जुलाई अन्वर्टा	५-६ X ५-६	१५	२५	३२६.०९	५८९.७९	१५०.००	फलको आकार बढेर फल हल्का हरियो वा रातोमा परिणत भई अलि नरम भएपछि (जेठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ ।	६-७
५.	आरुबखडा	अगौटे - ग्रीनरोज, मैथली, फर्मासा मध्य - फरीपोसा, व्युटी, बरबैक, पछोटे - सन्तारोजा	५-६ X ५-६	१५	२५	२१७.३९	३४९.७२	२५०.००	फलहरू परिपक्व हुने समय जात अनुसार फरक पर्दछ । फलको रंग गाढा गुलाबी, गुदिको रंग अलि अलि रातो पहेलो हुन थालेपछि -जेठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ ।	६-७
६.	कटुस	टान्जावा, यामाटोबासे, इबुकी, इसिजुबी, मारिबासे, चुकुवा, चाइनिज	८X१०	६	५०	४३४.७८	६९९.४३	३३३.३३	जात अनुसार भाद देखि कान्तिक महिना सम्म फलहरू फर्न सुरु गरेपछि फल टिप्न गर्नु पर्दछ ।	७
७.	हलुवावेद	फुयू, जिरो (टरो नहुने जात), जेन्जीमारो (Pollinizer Variety), हिरातानेनासी, (टरो हुने जात)	५-६ X ५-६	१५	२५	३२६.०९	४१५.८८	४१६.६७	भाद-कार्तिक महिनामा फलहरूमा जातीय गुण अनुसार रंगको विकास भई सकेपछि फल टिप्नु पर्दछ ।	६-७

१७२

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक लगाउने बिरुवा	मलखाद/फल दिने बो - वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राञ्चारिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
८.	बुर्पानी	साकरपारा, कैसा, न्यू क्यासल, (कम चिसो चाहिने)	६ X ६	१५	२५	२१७.३९	३४९.७२	८३.३३	जेठ महिनामा जात अनुसारको रंग चढी अलि नरम हुन थालेपछि फलहरू टिप्नुपर्दछ।	६-७
९.	कागजी बराम	नानपारेल, नेल्स अल्ट्रा, टेक्सास, मिसन	५-६ X ५-६	१५	२५	३८०.४३	६१२.००	२९१.६७	भदौ-असोज महिनामा फलको बाहिरी बोका फुट्न थालेपछि फल टिप्नु पर्दछ।	१-२
१०.	लप्सी	स्थानीय	१० X१०	६	२५	५४३.४८	५४८.२०	२५०.००	कार्तिक-मंसिर महिनामा फलहरू हेर्दा हल्का हरियो पहेलो भएपछि फल टिप्नु पर्दछ	१०-१५
११.	चुच्चे ओखर	महान, चोक्टा, मोहक।	१०-१२ X १०-१२	६	५०	४३४.७८	६९९.४३	३३३.३३	भदौ असोज महिनामा फल पाकेर फर्न शुरु गरेपछि फल टिप्नुपर्दछ।	२-३

१७३

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक लगाउने बिरुवा	मलखाद/फल दिने बो - वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राञ्चारिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१२.	अनार	बेदाना, कान्चारी, राणेश, सिन्धूरिया, मद्दला।	५ X ५	१५	२५	५४३.४८	८७४.२९	४१६.६७	अनारको फल ननक्राइभेक्टोरिक भएको हुँदा परिपक्व भएपछि टिप्नु पर्दछ। फलहरू पहेलो र कीउ रातो भएपछि फलहरूलाई औंलाले हान्दा धातुको आवाज आएपछि (श्रावण-आश्विन) फल टिप्नुपर्दछ।	६-८
१३.	अंगुर	स्टुबेन, ओल्मिया, हिमरड सिडलेस, क्याहो, मस्काट बेली ५, क्याम्बेल अर्ली, बाफेला, डेलावर।	२-३ X २-३	५०	३०	७६०.८७	२२५.७५	४१६.६७	फलको रंग चढी गुलियो भएपछि जात अनुसार केही सेतो, पहेला वा पारदर्शी भएपछि (असार-भाद्र) फल टिप्नु पर्दछ।	१५-२०
१४.	क्रिकी फुट	आरिसन, हे-बार्ड (पोथी) टोमोरो(भाले)	६ X ४	२०	३०	१००	२००	१००	कार्तिक-मंसिर, भुस फर्न थालेपछि	
१५.	जैतुन (Olive)	पेन्डोलिनो, क्यनिनो, कोराटिना, फ्रोन्टोय आदी	८ x ८	८	२५	३५०	१७५	१७५	फलमा रङ्ग चडै परिवर्तन भएर तलको गुणस्तर राम्रो समय पारेर टिप्ने।	

१७४

(ग) सुन्तलाजात फलफूल

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने बिरुवा	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (कै.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१	सुन्तला	धनकुटा स्थानीय, पोखरा स्थानीय, किन्नो, योशिता पोडकान, मरकट (जापानीज), औता पोडकान, उन्सु (ओकिचुवासे, मियागावावासे), थाई तान्जारिन ।	५-६ X ५-६ ४-५	१५	५०	५४३.४८	८७४.२९	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पहेँलो, (गेरो) पहेँलो भएपछि र रसमा गुलियोपना बढेपछि भण्डारणको लागि ५०%रंग चढेपछि र ताजा फलको लागि ७५%रंग चढेपछि कार्तिक-मसीरमा फल टिप्नु पर्दछ ।	९-१२
२	जुनार	स्थानीय जुनार, नाभेल ओरेनज, वासिङ्टन नाभेल, योशिता नाभेल, तारकको न्यूसेलर ।	५-६X५-६	१५	५०	५४३.४८	८७४.२९	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग ८०% वा सो भन्दा बढी रंग बढेपछि र रसमा गुलियोपना बढेपछि कार्तिक-मसीरमा फल टिप्नु पर्दछ ।	१०-१४
३	कागती	मेक्सीकन, वनारसी र स्थानीय सुन कागती	४-५ X ४-५	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	५५.००	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पराल जस्तो पहेँलोमा परिणत भएपछि र फलले पूर्ण आकार लिएपछि आश्विन-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८

१७५

कृषि ज्ञायरी २०१५

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने बिरुवा	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (कै.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
४	लेमन (निवुवा)	नेपाली अमिलो, युरेका राउण्ड, युरेका अबलड, लिसवान, पन्त-१	५ X ५	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	५५.००	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पराल जस्तो पहेँलोमा परिणत भएपछि र फलले पूर्ण आकार लिएपछि आश्विन-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८
५.	भोगटे	थाई (सेतो गुदी) र स्थानीय छनौट (रातो गुदी)	५-६ X ५-६	१५	५०	५४३.४८	८७४.२९	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पराल जस्तो पहेँलोमा परिणत भएपछि कार्तिक-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८
६	मुन्तला	जापानिज गोलो	३ X ४	३०	५०	५००	२५०	५००	गाढा सुन्तला रंग चढेपछि माघ - फागुनमा टिप्नु पर्छ ।	४ - ५
७	ज्यामिर	सेती ज्यामिर, काली ज्यामिर	६ X ५	१५	५०	५००	२५०	५००	गाढा सुन्तला रंग चढेपछि पौष - माघमा टिप्नु पर्छ ।	१२-१५

१७६

१४. कफ़ी तथा चिया खेती प्रविधि तालिका

क्र.सं.	कफ़ी तथा चिया	कफ़ि तथा चियाका जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने बिरुवा	मलखार प्रति बोट (के.जी.)				फूल तथा पात टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मेटन/हे.
					प्राञ्चारिक मूल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१.	कफ़ी	अरेविका, रोक्स्टा	२-२ X २-२.५	११०	५	११९.५७	११६.२६	१२५.००	फूल हरियोबाट रानोमा परिणत भएपछि ४-५ पटक गरी (पौष-फाल्गुन) टिप्नु पर्दछ।	१-३
२.	चिया	सि.टि.सि. : टि.भि सेरिज १-३०, हिलिका, मनोहरी, तिनआली, नगारजुली	०.९ X ०.६	६००-७००		८.७०	१३.९९	२०.००	चैत्र देखि कार्तिक सम्म मुना टिप्नु सकिन्छ।	०.६५०
३	चिया	अर्थाडकस : गुप्ती सेलेकसन, फुवाछिरिङ्गि - ३१२, तक्सा-७८, तक्सा-१४५, तक्सा-३८३, तक्सा-२४६, बेनकवन-१५७, आम्बारी-२	०.६ X ०.४	७००-८००		८.७०	१३.९९	२०.००	चैत्र देखि आश्विन सम्म मुना टिप्नु सकिन्छ।	०.३००

१७७

कृषि ज्ञायरी २०७५

१५. पुष्प खेती प्रविधि तालिका

कट फ्लावरको लागि

क्र.सं.	पुष्पको नाम	पुष्पको जातहरू	लगाउने दूरी (से.मी.)	मलखार प्रति रोपनी (के.जी.)				व्यवस्थापन	फूल टिप्ने समय	कटवालर उत्पादन/रोपनी/बर्ष
				प्राञ्चारिक मूल	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास			
१.	गलाडिओलस (Gladialolus)	अमेरिकन ब्यूटी, जेक्टर इन्टरग्रेट, क्याण्डिसेल, हवाईट प्रसेरिटी हाल्याण्ड ब्यूटी	१५-१५	५०००	३	४	४	खुल्ला ठाउँ	६० दिन देखि फूल थाल्ने।	१२-१४ हजार स्टिक
२	गुलाब (Rose)	डच एच टि	४५-६०	८-१० के.जी/बोट	१५	१०	१०	खुल्ला ठाउँ वा पोली हाउस	रोपको ३ महिनापछि	१० - ११ हजार स्टिक
३.	जर्बेरा	यानारा, रेड बुल, ओपियम (सबै जातमा रातो, पहेलो र सेतो फूल फुल्ने)	३०-४५	३०००	६	८	७	पोली हाउस	१२० दिनपछि	३०,००० स्टिक
४.	कर्नशन	चाली र लिबर्टी (स्टाण्डर्ट)	१५-१५	३०००	६	८	७	पोली हाउस	१२० दिनपछि	५०,००० स्टिक
५.	रजनीगन्धा	सिङ्गल, डबल	१५-२०	२०००	१०	३	३	खुल्ला ठाउँ	७० दिनपछि	४०००-६००० स्टिक
६	गोलाबरी	अपसरा, जयन्ती, अर्कटिक र चालीया	३०X३०	३०००	१५	१०	१०	खुल्ला ठाउँ वा पोली हाउस	काठमाण्डौमा अशोज - कार्तिक	३०,००० स्टिक

नोट: लगाउने समय: जर्बेरा, कर्नशन, बाह्रै महिना, गलाडिओलस र रजनीगन्धा तराईमा अशोज-फाल्गुन र मध्य पहाडमा माघ-जेठको पहिलो हप्ता, गुलाब पौषदेखि फाल्गुनसम्म लगाईन्छ।

१७८

१६. तरकारी खेती प्रविधि तालिका

क्र.स	वाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखर के जी./रो.				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)		
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्रयाइङ्ग×ड्रयाइङ्ग बोर्ड×बोर्ड				
१	काउली अगोट जात	पुषा कतिकी सलाही दिपाली	चैत-असार	चैत-बैशाख (जेठ-असार)	असार-श्रावण (भदौ-असोज)	१५००	१०	६	४	४५	४५	२५०० बेर्ना (३०-४० ग्राम)		
			काउली	माघ-श्रावण	साउन-भाद्र	भाद्र-असोज	१५००	१०	६	४	६०	४५	१८०० बेर्ना (३० ग्राम)	
			मध्यमजात	किबोजेन्ट, एन.एस.१०, (उन्मोचित) ज्यापु	माघ-बैशाख	असोज-मंसिर	असोज-मंसिर	१५००	१०	६	४	६०	४५	१८०० बेर्ना (३० ग्राम)
			काउली पछोटजात	डोल्पा स्नोबल	जेट-भाद्र अन्तिम	मध्य श्रावण-भाद्र	२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम	
			काउली हाइब्रीड	सिलभर कप ६०	जेट-भाद्र अन्तिम	मध्य श्रावण-भाद्र	२०००	१०	६	५	६०	४५	१५ ग्राम	
				रिभ	मध्य श्रावण-भाद्र		२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम	
				मिलक वे	भाद्र-असोज		२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम	
				एन.एस.१०	भाद्र-फाल्गुन		२०००	१०	६	५	६०	४५	१५ ग्राम	
				सो डेम	भाद्र-कार्तिक		२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम	
				एन.एस.८४	मध्य माघ-फाल्गुन		२०००	१०	१०	५	६०	६०	१० ग्राम	
					सस्ता	असोज-फाल्गुन		२०००	१०	१०	५	४५	४५	१० ग्राम
२	काँको	निन्वा	जेठ-श्रावण	फाल्गुन-जेठ/श्रावण-असोज	पौष-माघ/असोज-मंसिर	१५००	७	२	५	४५	४५	१०० ग्राम		

१७९

क्र.स	वाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखर के जी./रो.				बेर्ना लगाउने दूरी(से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)		
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्रयाइङ्ग×ड्रयाइङ्ग बोर्ड×बोर्ड				
३	केरा उ	आजाद												
			भक्तपर लो											
			कञ्चले (उन्मोचित)											
			आकल											
			सिक्किम स्थानीय											
४	बुर्सान्नी (पीरो)	ज्वाला												
			चैत्र-बैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज	१५००	५	५	५	६०	३०	४००० बेर्ना		
			एन-एस १७०१	चैत्र-बैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज								
			स्थानीय नेपाली	चैत्र-बैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज								
			न्यू कुरोवा/शीन कुरोवा	जेठ-साउन	भाद्र-मंसिर	असोज-कार्तिक	१५००	५	५	५	३०	१०	३०० ग्राम	
७	गोलभेडा अलोजात	मनिसा, नप्रेकस,सुजाना,												
			नाटिस											
			चैत्र-जेठ	फाल्गुन-भाद्र	भाद्र-कार्तिक	१५००	१०	९	४	४५	१०-१५ ग्राम			
			रोमा											
			सि.एन.११३											
	गोलभेडा होवाजात	एन. १६२,	चैशाख-जेठ	फाल्गुन-श्रावण	भाद्र-माघ	२०००	१०	१०	७-५	४५	५-१० ग्राम			

१८०

क्र.स	वाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के जी./रो.			बेर्ना लगाउने दूरी(से.मी.)			बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	इयाङ्ग×इयाङ्ग बोट×बोट		
				जेठ-श्रावण		१०	१०	७-५	अ		५-१० ग्राम	
				"		२०००	१०	१०	७-५	अ	५-१० ग्राम	
				"		२०००	१०	१०	७-५	अ	५-१० ग्राम	
				बैत्र-श्रावण		२०००	१०	१०	७-५	अ	५-१० ग्राम	
				फाल्गुन-बैशाख		२०००	१०	१०	७-५	अ	५-१० ग्राम	
				फाल्गुन-श्रावण		२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
				"		२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
				फाल्गुन-जेठ र श्रावण		२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
				फाल्गुन-बैत्र		२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
				फाल्गुन-जेठ		२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
८	गाँठ गोभी	हवाइट भियना	जेठ-भदौ	साउन-फाल्गुन	असोज-पौष	१५००	५	३	२.५	२०	३००	५०-१०० ग्राम
				फाल्गुन-जेठ	माघ-जेठ	५००	२	१	१	३००	३००	१०० ग्राम
				बारी ४		२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
				सी.एल. क्रस	फाल्गुन-जेठ	२०००	१०	१०	७-५	अ	१०-१५ ग्राम	
९	धिरौला	कॉलिनसुर, ज्यापु	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-जेठ	माघ-जेठ	५५००	५	३	२.५	२०	१२००० बेर्ना	
				फाल्गुन-जेठ	माघ-जेठ	५००	४	२	२	२००	२००	१०० ग्राम
१०	ब्रम्बर	स्थानीय	फाल्गुन-बैशाख	माघ-माघ	असोज-मंसिर	६००	४	२	२	२०	२-३	५००-१००० "
११	ब्रकर	डेप्रेईट डाक्रेड	जेठ-साउन	माघ-असोज	असोज-कार्तिक	१०००	६	४	२	४५	१०	४००० बेर्ना
१२	जिरीको सागा	ग्रेटलेक अर्डर्स बर्ना	जेठ-श्रावण	श्रावण-फाल्गुन	असोज-कार्तिक	६००	६	४	२	४५	३०	४००० "
१३	तरबुजा	साग बेबी	फाल्गुन-जेठ	पौष-फाल्गुन	पौष-फाल्गुन	५००	३	२	२	२००	१००	२५० बोट
१४	लिकरेला	हॉरीयु करेला	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-बैत्र	माघ-जेठ	१५००	१०	६	३	१५०	१००	१०० ग्राम
				फाल्गुन-जेठ	माघ-जेठ	१५०	१०	६	३	१५०	१००	१००ग्राम
				फाल्गुन-जेठ	पौष-जेठ					१५०	१००	"

१८१

क्र.स	वाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के जी./रो.			बेर्ना लगाउने दूरी(से.मी.)			बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	इयाङ्ग×इयाङ्ग बोट×बोट		
१५	पायुंगो	पाटने	बैशाख-श्रावण	माघ-माघ	अश्विन-कार्तिक	१०००	६	४	२	२०	२-३	५००-१००० "
			हरिपल्ले	माघ-माघ	अश्विन-कार्तिक					२०	२-३	५००-१००० "
१६	प्याज	रेड क्रिमोल (उत्सर्जित)	—	असोज-पौष	असोज-कार्तिक	१५००	१२	९	४	१५	१०	५०० "
			नासिक रेड	—	मंसिर -पुष					१५	१०	५०० "
१७	फर्सी (स्वनास)	असारे फर्सी	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-बैत्र	माघ-जेठ	१५००	१२	९	३	१००	१००	१०० "
			व्याक व्यूटी	फाल्गुन-बैत्र	माघ-जेठ	१००				१००	१००	१०० "
			स्थानीय	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-बैत्र	२००				२००	२००	१०० "
			ग्रीन बल	जेठ-श्रावण	माघ-भद्र	२००				१००	१००	१०० "
			बुलाम हाउस	जेठ-श्रावण	माघ-भद्र	१०				१०	१०	१०० "
			रोण्डो	माघ-भद्र		१०				१०	१०	१०० "
१८	बकुला	स्थानीय	बैत्र-बैशाख	माघ-असोज	असोज-कार्तिक	६००	२	२	२	६०	३०	१८०० बेर्ना
१९	बन्दा	गोल्डेन एकर	फाल्गुन-बैशाख	श्रावण-माघ	भाद्र-असोज	१०००	१२	९	४	६०	४५	१८०० बेर्ना (२५ ग्राम)
				जेठ-श्रावण	बैत्र-असोज	४५				३०	३०	३०००, (२५ ग्राम),
				जेठ-श्रावण	बैत्र-असोज	६०				४५	४५	१८००, (२५ ग्राम),
				श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक	४०				४०	४०	३००० (१५ ग्राम)
				श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक	४०				४०	४०	३००० बेर्ना (१५ ग्राम)

१८२

क्र.स	वाली	जात	बेना सार्ने समय				मलखद के जी./रो.				बेना लगाने दूरी(से.मी.)		बीउ/बेना दर (ग्राम वा संख्या)	
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पाट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग*ड्याङ्ग	बोट*बोट			
		स्नो कीग	जेठ-श्रावण	श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक							४०	४०	३००० बेना (१५ ग्राम)
		स्नो क्विन	जेठ-श्रावण	श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक							४०	४०	३००० बेना (१५ ग्राम)
२०	बोडी	खुमल तने	चैत्र-बैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज	६००	४	६	२	१२०	३०	२००० ग्राम	३०	२००० "
		सलाही तने	साउन-भाद्र	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज					१२०	३०	२००० "	३०	२००० "
		एडीला		आषाढ-भदौ	असोज-मंसिर					७०	७०	१०००,"	७०	१०००,"
२१	बोकाउनी	मिर्मियम कप	जेठ-श्रावण	श्रावण-माघ	असोज-कार्तिक	५००	१५	९	४	६०	४५	४५	४५	५-१० "
		मिन स्पाउटीड	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-असोज	भाद्र-असोज					४५	३०	३०	३०	५-१० "
		पीनाकल	जेठ-श्रावण	श्रावण-माघ	असोज-कार्तिक					६०	४५	४५	४५	५-१० "
		कमेट	जेठ-श्रावण	श्रावण-कार्तिक	असोज-कार्तिक					४५	३०	३०	३०	५-१० "
२२	भपटा	नुर्फे	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक	१०००	१०	९	४	६०	४५	४५	४५	१८००-२००० बेना (३० ग्राम)
		अर्का निधि	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	६०	६०	६०	१४००-१६००बेना (३० ग्राम)
		अर्का केशव	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	६०	६०	६०	१४००-१६००," (३० ग्राम)
		सलाही ग्रीन	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	४५	४५	४५	१८००-२०००," (३० ग्राम)
		पर्ल तंग	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	४५	४५	४५	१८००-२०००,"
		लुकी	चैत्र-जेठ	चैत्र-आषाढ	भाद्र-कार्तिक					६०	४५	४५	४५	१८००-२०००,"

१८३

क्र.स	वाली	जात	बेना सार्ने समय				मलखद के जी./रो.				बेना लगाने दूरी(से.मी.)		बीउ/बेना दर (ग्राम वा संख्या)	
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पाट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग*ड्याङ्ग	बोट*बोट			
२३	भेडे खुसानी	बेनीघाट सेतो (उन्मोचित)	बैशाख-जेठ	पौष-जेठ	फाल्गुन-चैत्र	१५००	१०	५	५	६०	४५	४५	४५	२००० बेना (२५-३० ग्राम)
		वाउर बेल	जेठ-साउन	फाल्गुन-भाद्र	असोज-कार्तिक					६०	४५	४५	४५	२००० बेना
२४	मूला	हवाईट नैक	जेठ-साउन	भाद्र-असोज	भाद्र-कार्तिक	१०००	१०	९	३	२०	२०	२०	२०	२५०-५००ग्राम
		मिनो अर्ली	जेठ-साउन	श्रावण-कार्तिक	भाद्र-कार्तिक					२०	२०	२०	२०	२५०-५००ग्राम
		प्युठाने रातो	जेठ-साउन	जेठ-असोज	भाद्र-कार्तिक					२०	२०	२०	२०	२५०-५००ग्राम
		टोकीनासी	जेठ-साउन	जेठ-फाल्गुन	मंसिर-माघ					२०	२०	२०	२०	२५०-५००ग्राम
		४० दिन	जेठ-साउन	कार्तिक-फाल्गुन	फाल्गुन-चैत्र					२०	२०	२०	२०	२५०-५००ग्राम
		पुषा चेतकी			फाल्गुन-चैत्र					२०	२०	२०	२०	२५०-५००ग्राम
२५	मेथी	स्थानीय	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर	६००	६	४	२	३०	३०	३०	३०	५००-१००० "
		कसुरी	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर					३०	३०	३०	३०	५००-१००० "
२६	रामतीरीया	पुषा सावनी	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-भदौ	माघ-जेठ	१०००	१०	९	३	४०	३०	३०	३०	५००-१००० "
		पार्वती	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-भदौ	माघ-जेठ					४०	३०	३०	३०	५००-१००० "
		अर्का अनामीका	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-भदौ	माघ-जेठ					४०	३०	३०	३०	५००-१००० "
२७	रायो	खुमल चौडापात	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर	१०००	१०	९	४	४५	३०	३०	३०	१० ग्राम
		ताङ्गुवा	जेठ-असार	श्रावण-जेठ	असोज-मंसिर					४०	४०	४०	४०	१० ग्राम
		मार्फ चौडापात	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर					४५	३०	३०	३०	१० ग्राम

१८४

क्र.सं	वाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के जी./रो.			बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)			बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग x ड्याङ्ग	बोट x बोट	
		बुमल रातोपात	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर	१५००	१२	१२	४	१५	३०	१० ग्राम
२८	लसुन	स्थानीय	बैशाख-जेठ	श्रावण-माघ	असोज-कार्तिक	१५००	२	१	१	२००	१५	२०००० "
२९	लौका	एन.एच. ४२१	समर प्राथमिक लगा	फाल्गुन-असार	पुष-जेठ	१५००	२	१	१	२००	२००	५०-१०० "
३०	सलगम	पराल टप	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-चैत्र	माघ-जेठ	१०००				२००	२००	५०-१०० "
		का लोकल	जेठ-साउन	श्रावण-फाल्गुन	असोज-मंसिर	५	५	६	३	३०	३०	१०० "
३१	सिम्री	त्रिशुली	जेठ-बैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज	५	५	६	३	३०	२०	५००-१००० "
		भार्गे सिमी १	फाल्गुन-चैत्र	साउन	भाद्र-असोज	३०				३०	३०	२००० "
		एस-६	फाल्गुन-चैत्र	साउन	भाद्र-असोज	५०				३०	५००-१००० "	
		हिमाली राजमा	जेठ-असार	फाल्गुन-श्रावण	असोज-मंसिर	५०				३०	५००-१००० "	
		चारमासे	चैत्र-बैशाख	साउन	भाद्र-असोज	१२०				५०	५००-१००० "	
		एल.वि. ३७ (फार्गे)	जेठ-असार	फाल्गुन-श्रावण	असोज-मंसिर	५०				५०	५००-१००० "	
		एल.बी. २५ कुसी	जेठ-असार	फाल्गुन-श्रावण	असोज-मंसिर	५५				३०	२००० "	
३२	स्वीसचार्ड	सुसागा	फाल्गुन-जेठ	श्रावण-माघ	असोज-मंसिर	८००	१०	६	३	५५	३०	१० "
३३	सखरखण्ड	स्थानीय	जेठ-असार	जेठ-भद्र	कार्तिक-मंसिर	१०००	१०	६	२	५५	५५	२००० कटिङ्ग
		जापानीज रातो	जेठ-असार	जेठ-भद्र	असोज-मंसिर	५५				५५	५५	२००० कटिङ्ग
३४	कुरिलो	मेरि ब्रास्टन / एसेल / हिसिता / युसि १५७	जेठ-श्रावण	फाल्गुन-भद्र		१०००	१२	९	३	१००	६०	६० बोट
३५	तरकारी भटमास	ए.जि.एस. २९२	माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक		६००	६	९	३	३०	३०	२००० "

१८५

कृषि डायरी २०१५

क्र.सं	वाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के जी./रो.			बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)			बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग x ड्याङ्ग	बोट x बोट	
		बाइनिज		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक	३०				३०	३०	२००० "
		जापानीज		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक	३०				३०	३०	२००० "
		ए.जि.एस. ३५२		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक	३०				३०	३०	२००० "

प्याजको सेटबाट गानो उत्पादन

क्र.सं	वाली	जात	सेट उत्पादन	डल्गा उत्पादन	मलखद (के.जी./रोपनी)			लगाउने दूरी (से.मी.)	बीउ बेर्ना दर (के.जी.)	उत्पादन लिनै समय (दिन)	उत्पादन (के.जी.)	कैफियत	
					कम्पोट	ना	फ						
१.	प्याज एन-५३	असोज-कार्तिक	१५ असार-श्रावण भर	१०००	६	५	५	१५	२०	८०/१००	७०	१५००-२५००	

अन्न छेती प्रविधि तालिका

क्र.सं	जात	रोप्ने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखद के.जी./रोपनी			बीउ दर के.जी./रोपनी	लगाउने दूरी (से.मी.)	वाली तयार हुन लाने दिन	उत्पादन मेट / रोपनी
		उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बेसी र खीच	कम्पोट	दि.ए.पी.	यूरिया				
१	कृफिज्योती	फाल्गुन/चैत्र	पौष/माघ	१५००	११	७	५	७०	२५	१००-१२०	१-१.२५
२.	कृफिसिन्दुरी	-	-	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	२५	११०-१३०	१.२५-१.५
३.	डिजिरे	-	पौष/माघ	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	२५	७०-९०	०.५-१

१८६

क्र.सं.	जात	रोने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी			बीउ दर के.जी./रोपनी	लगाउने दूरी (से.मी.)	बाली तयार हुन लागने दिन	उत्पादन मे.ट / रोपनी	
		उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बैसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया					म्यूरेट अफ पोटास
४.	जमकबैब	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	-	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	१००-१२०	१.२५-१.५
५.	खुमलसेतो-१	-	पौष /माघ	-	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	१००-१२०	१.२५-१.५
६.	खुमलरातो-२	-	-	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	१००-१२०	१.२५-१.५
७.	खुमलक्षी	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	१००-१२०	१-१.२५
८.	आई.पी.आई. ८	-	-	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	१००-१२०	१.२५-१.५
९.	काईनेल	-	पौष /माघ	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	१००-१२०	१-१.२५
१०.	एन.पि.आई १०६	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	-	१५००	११	७	५	७०-१००	२५	११०-१२०	१.२५-१.५

बीयाँबाट उत्पादित सिडलिंग ट्युबर

क्र.सं.	बाली	जात	रोने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी			बीउ दर के.जी./रोपनी	लगाउने दूरी (से.मी.)	बाली तयार हुन लागने दिन	उत्पादन मे.ट / रोपनी	
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बैसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया					म्यूरेट अफ पोटास
१.		HPS II/67, HPS 7/67, HPS 1/13	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	१५	११	७	५	२५-३०	७०-२५	१००-११०	१.२५-१.५

१८७

कृषि ज्ञापरी २०१५

सिडलिंग ट्युबर उत्पादन

क्र.सं.	बाली	जात	रोने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी			बीयाँदर (ग्राम)	लगाउने दूरी (से.मी.)	सिडलिंग ट्युबर तयार हुन लागने दिन	उत्पादन के.जी. / बगमिटर		
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बैसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया					म्यूरेट अफ पोटास	
१.		HPS II/67, HPS 7/67, HPS 1/13	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	५	१७	१२	१७	०.२ ग्राम प्रतिबगमिटर (५ ग्रामले २५ बगमिटरलाई पूरने)	२५	४	१००-११०	४-५

अलुको बीयाँबाट खायन आन्ड बेरी (बेर्ना सादेर) (TPS)

क्र.सं.	बाली	जात	रोने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी			बीयाँदर (ग्राम)/रोपन	बेर्ना सानै दूरी (से.मी.)	बाली तयार हुन लागने दिन	उत्पादन मे.ट / रोपनी	
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बैसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया					म्यूरेट अफ पोटास
१.		HPS II/67, HPS 7/67, HPS 1/13	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	५ ग्राम	६०-१५-२०	१००-११०	१-१.५

१८८

मसला बाली उत्पादन प्रविधि तालिका

क्र. सं	बाली जात	लगाउने समय			मसलाद			लगाउने दूरी		बेरना / बीउ मात्रा (रोपनी)	बाली तयार हुन लाग्ने अवधी	उत्पादन (के.जी./रोपनी)	कैफियत	
		उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई	कम्पोस्ट (डोको/रोपनी)	ना. (के.जी./रोपनी)	फ. (के.जी./रोपनी)	पा. (के.जी./रोपनी)	बोटरेख बाट					लाईनरेख लाईन
१.	अलैंची रामसाई	जेठ - श्रावण	जेठ - श्रावण	५०-६०	५	३	३	१२-१५मि	१२-१५मि	६६६-१०४१ बेरना	निन वर्ष	३०-४० (सुब्बा)	३ बेरना / खाइल (सिफारिस जात)	
		गोल्साई	"	"	"	"	"	१२-१५मि	१२-१५मि	६६६-१०४१ बेरना	"	"	"	
		डम्बरसाई	-	"	"	"	"	"	१२-१५मि	१२-१५मि	६६६-१०४१ बेरना	"	"	"
		साउने	जेठ - श्रावण	"	"	"	"	"	१२-१५मि	१२-१५मि	६६६-१०४१ बेरना	"	"	"
२.	अदुवा	फाल्गुन - चैत्र	फाल्गुन - चैत्र	६०-७०	४	२.५	२.५	३०से.मि	३०से.मि	२२५-३००के.जी	७-९महिना	१०००-१५००	(उन्मोचित जात)	
३.	ब्रेसार	फाल्गुन - चैत्र	चैत्र-वैशाख	६०-७०	५	३	३०से.मि	२५से.मि	१००-१५०के.जी	८-१० महिना	२०००-२२००	(प्रचलित जात)		
४.	लसुन	चाईनिज	श्रावण	८०-९०	७	३.५	२.५से.मि	२.५से.मि	५० के. जि.	९-१०महिना	१५००-	(प्रचलित जात)		
५.	लसुन	स्थानीय	असोज - कार्तिक	५०-६०	५	२.५	१.५से.मि	७-८ से. मि	२५-३० से. मि	४-६महिना	६००-१०००	(सिफारिस जात)		
६.	मरिच	स्थानीय	असोज - कार्तिक	४०-५०	८	३	२.५ मि	२.५मि	३५००-४००० बेरना	३ वर्ष	७५-१०० सुकेको	मसको १/३ भाग पहिको बर्ष, २/३ भाग दोश्रो बर्ष		
७.	जिरा	आर.जेड.-१९ जि.सि.-१	-	४०-५०	१.५	१.५	१.०	३०से.मि.	-	१ के.जी.	४ महिना	३०-३५	(सिफारिस जात)	

१८९

कृषि ज्ञापरी २०१५

११०. बाली संरक्षण

१७१ विभिन्न बालीका रोग तथा कीराहरू र तिन्को व्यवस्थापन

१७१.१ अन्नबाली

धानबालीमा शक्ति गर्ने मुख्य कीराहरू

कीराको नाम	पहिचान	शक्तिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. रिट्टे, टर्वाटी र कीर्थो कीरा (Seed bed beetle, Mole Cricket, Field Cricket)	वयस्क अवस्था चम्किलो कालो हुन्छ र लामो छैरो रङ्गको हुन्छ । वयस्क र लामो दुवै माटो भित्र बस्छन् । टर्वाटी कीराको खुट्टा बढी माटो र बलिया नड्या भएका हुन्छन् भने कीर्थोमा साधारण उफ्रने किसिमका खुट्टा हुन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> विरुवाको कलिलो अवस्थामा माटो मुनि रहेको जरा र डाँडको भाग खाईदिन्छ र विरुवाहरू मर्दछन् । टर्वाटी कीराले आलीमा ढुलो पायेर पानी चुहिने समस्या पर्ने गराउँछन् । 	<ul style="list-style-type: none"> खेतमा पानी पट्टाउने । सालिन्दा आक्रमण हुने खेतमा, रोपाईं गर्नु अगावै क्लोरपाइरिफस १० प्र जीआर ०.५ केजी (देमीवान) वा क्लोरपाइरिफस ४ जीआर ०.७५ केजी प्रति रोपनी वा क्लोरपाइरिफस २० ई.सी. (डलवान वा फिनेवान वा रसवान) नामक कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले खेतमा पानी स्क्रापर छर्ने ।
२. गाबरो (Borer)	वयस्क अवस्थामा विभिन्न आकार प्रकारका पुतली हुन्छन् । लाभ्रहरू फिका पहेला अथवा गुलाबी रङ्का अथवा शरीरमा धर्का भएका हुन्छन् र पिनीहरू विरुवाको डाँटाभित्र रहन्छन् ।	विरुवाको कलिलो अवस्थामा आक्रमण भएमा मृत गावा (Dead hear) देखिन्छन् यदि विरुवाको फूल फुल्ने अवस्थामा आक्रमण भएमा भुस मात्र भएको सेतो बाला (White head) देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> गाबरोको शक्ति कम गर्न हरेक वर्ष धान काटी सकेपछि रहेको सम्पूर्ण टुटा निकाली जलाइ दिने अथवा टुटा चुन्ने गरी पानी पटाइ दिने अथवा धान काटेपछि खेतलाई जोतिदिने । बेरनाको पातको टुप्पोमा देखिएका फुलहरूलाई पातको टुप्पो चूडेर नष्ट गर्ने । प्रकाश पासोको माध्यमबाट वयस्क पुतलीलाई आकर्षण गरी मार्ने । टाइकोग्रामा परजीवी कीरा ५०,०००-१,००,००० प्रति हेक्टरका दरले रोपाइ गरेको ३-४ हप्ता पछि छाड्ने । धानखेतको आलीमा भटमास लगाउने व्यासीलस थुरीनिजयन्सीस (Bt.) ३ ग्राम प्रति लिटर

१९०

कीराको नाम	पहिचान	श्रीतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
३. धानको काँडादार खपटे हिस्पा (Rice Hispa)	खपटे वयस्क खपटे कीरा निलो-कालो काँडादार पंखेटा भएको हुन्छ।	यसले नोकसान पुर्याएको पातमा सेता धसहरू र सेता धब्बाहरू देखिन्छन्।	<ul style="list-style-type: none"> पानीका दरले छर्कने। गवारोहरूको धेरै प्रकोप भएको खेतमा कार्बोपूरान 3%GR (फ्युराडन, डाइफयूरान, की फयूरान आदि) वा कारटेप हाइड्रोक्लोराइड ४ प्र. जीआर (अनुदान, विदान, कीटाप, आदि) वा फिप्रोनिनल ०.३ प्र जीआर (रीफ्री, रिजेन्ट, टाटाजेन्ट आदि) दाना विषादी कुनै एक १.२५ कं.जी. प्रति सेपनीका दरले वा क्लोरान्टाीलीप्रोल ०.४ प्र जिआर (फस्टेरा) खेतमा छिर्पछिपे पानी जमाइ छर्ने। विषादी छरेपछि ४ दिनसम्म खेतबाट पानी बन्न दिनु हुँदैन। माकुरा, लामा सियो फट्याङ्ग्रा जस्ता मित्रजीवको संरक्षण गर्ने। वेर्नाको पातको टुप्पोमा देखिएका फुलहरूलाई पातको टुप्पो चुँडेर नष्ट गर्ने व्याडमा टम्म पानी जमाएर पानीमा उत्रेका खपटेलाई जम्मा गरी नष्ट गर्ने। प्रकोप बढी भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा बजारमा सजिलैसँग उपलब्ध हुने सर्म्पक विषादी क्लोरीपाइरिफस २० प्र. इसी (डर्सवान, डरभेट, फाइनेन) १.२५ मिलि प्रति लि वा लाम्डासाइहैलोथिन ५ प्र. इसी (एजेन्ट प्लस, ब्रामो ५०००, कराले, सूर्य एजेन्ट) ०.५ मिलि प्रति लिटर वा मालाथियन ५० प्र इसी।साइथियन, अनु मालाथियन सूथथियन) १.५ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने।

१११

कृषि ज्ञापरी २०१५

कीराको नाम	पहिचान	श्रीतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
४. फडके (कीराहरू खैरो र सेतो पिट्यू भाएको) (Hoppers)	कुनै हरिया, कुनै सेता र कुनै खैरा किरिमका फुत् फुत् उफ्रने किरिमका मसिना कीराहरू हुन्छन्।	<ul style="list-style-type: none"> धानका विरवाहरू सुकेर मर्दछन्। विरवाहरू गाँजिन र बढ्न सक्दैनन्। धानको बोटमा बाला नलागी पराल जस्तो भई बोट सुकेर जान्छ। 	<ul style="list-style-type: none"> उपयुक्त जातको छनौट गर्ने। हिलो लगाइएको भन्दा छिटो लगाइएको र हिलो पाक्ने भन्दा छिटो पाक्ने धान वालीमा फडके कीराको प्रकोप कम भएको पाइएको छ। गाँजको घनत्व कम गर्ने। धान रोप्ने समयमा प्रति गाँजमा २-३ वटा भन्दा बढी वेर्नाहरू नरोप्ने। नाइट्रोजनयुक्त मलखादको उचित प्रयोग गर्ने। समय समयमा गोडमेल तथा सरसफाई गरी कीराको बैकल्पिक आश्रयस्थल नष्ट गर्ने। ३-४ दिनको फरकमा खेतमा पानीको सतह बढाउने घटाउने र सुकाउने गर्नुपर्छ। धानखेतको पर्यावरणमा मित्रजीवको संख्या अत्यन्त कम वा शून्य र शत्रुजीवको संख्या अत्यधिक रहेको समयमा अन्तिम विकल्पको रूपमा रासायनिक विषादीको प्रयोग गर्ने। दैहिक विषादीहरू एसोफेट ७५ प्र. एसपी (एसोफेट, आस्ताफ, लेन्सर) २ मिलि वा क्प्रोफेजिन २५ प्र एससी (क्प्रोलोड, डेभिफेजिन) १.५ मिलि वा फिप्रोनिन ५ प्र. एससी (रिजेन्ट, स्टाल्कर, डेभिजेन्ट प्लस) २-३ मिलि वा इमिडाक्लाप्रिड १७.८ एएसए (अनुमिदा, एटम, केमिडा, हिमिडा) १ मिलि प्रति ४ लिटर पानीमा वा कार्बो सल्फान २५ प्र. इसी (मासल) १ मिलि प्रति लिटर वा ट्राइजोफोस ४० प्र. इसी (ब्रामो, जोस) १.२५ मिलि प्रति लिटर वा एजाडिराक्टीन ०.०३ प्र इसी (निम्बोसिडीन, मल्टीनीम) २ मिलि आलो पालो गरी एक-एक हप्ताको फरकमा छर्कने।

११२

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यावस्थापन विधि
५. धानको पतैरो (Rice bug)	वयस्क पतैरो खैरोमा हरियो मिसिएको हुन्छ भने बच्चा पतैरो हरियो हुन्छ। यसलाई समातेर विस्तारै थिच्चा नरामो गन्ध छोड्छ।	पातमा बढी आक्रमण भएमा बोट नै पहेलिनै हुन्छ र बालामा आक्रमण गरेको छ भने दानाहरूमा खैरो दागा देखिने, दानाहरू फोस्रा हुने अथवा आधा फाँसिएका दाना हुने गर्दछ।	<ul style="list-style-type: none"> खेतभित्र तथा वरपरको फारपाट गोडमेत गरी पतैरोको वैकल्पिक आश्रयस्थललाई नष्ट गर्ने। एकैसमय पाक्ने धानका जातहरू छनोट गरी लगाउने। प्रकाश पासोको माछामावाट वयस्क कीरालाई मार्न सकिन्छ। डर्टी ट्यापको प्रयोग गर्ने। यसको लागि गाई बैसीको ताजा पिसाबमा कपडा वा जूटको बोरालाई भिजाएर एउटा घोबोको एक छेउमा बाँधे र उक्त घोबोलाई धानबारीको बीचमा लगेर गाड्ने गर्नु पर्दछ। ट्यापमा आकर्षित भएका पतैराहरूलाई बाहिर पशुबाट प्लाष्टिकको भोलाले छोपी सकलन गरी मार्ने। यो कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा कीटनाशक विषादी जस्तै मालाथियन ५० प्र. इसी (साइथियन, अनु मालाथियन,सूर्याथियन) र मिलि प्रति लिटर अथवा साइपरमेथ्रिन २५ प्र. इसी (अनुकील, साइपरसीड, केआइ साइपर) वा अथवा फेन्थलेरट २० प्र इसी (अनुफेन, फेनभल, कीफेन) ०.५ मिलि प्रति लीटर पानीका दरले कुनै एक विषादी विरवा राफ़री भिज्ने गरी छर्नुपर्दछ। धान रोप्ने बेलामा स्वस्थ र बलिया बेर्नाहरूको प्रयोग गर्ने। नाईट्रोजनयुक्त मलको उचित प्रयोग गर्ने। धानखेतको राम्ररी गोडमेत गर्ने।
६. पात बेरवा (Leaf roller)	हल्का खैरो रङ्गका वयस्क पुतली हुन्छन् पछेटामा दुईवटा बाङ्गा- टिङ्गा धसाहरू हुन्छन्। लार्भा हल्का हरियो रङ्गमा सुक्छन्।	पातलाई बेरेर भित्र पट्टि बसी पातको हरियो पदार्थ खाईदिन्छन् र पात हुन्छन्।	

१२३

कृषि ज्ञापरी २०१५

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यावस्थापन विधि
९. मिलिवाग (Mealy bug)	वयस्क सानो, गुलाबी रङ्गको, नरम शरीर भएको, सेतो मैन जस्तो पदार्थले ढाकिएको हुन्छ। कुनै पछेटा भएका हुन्छन् भने कुनै पछेटा विहिन हुन्छन्।	विरवा रोगाजने, बढ्न नसक्ने, जिङ्गिङ्ग परेर पहेलिनन्छन् र बाला लारदैन।	<ul style="list-style-type: none"> काँडाेर डोरी तिर्दै दुबैछेउमा समातेर खेतको दुई छेउमा बस्ने र धानलाई छुवाएर क्रमशः विपरीत दिशातिर जाने। यसो गर्नाले धानको पातमा रहेका पात बेरवाका लार्भाहरू पानीमा खसे नष्ट हुन्छन्। वि. टी. नामक जैविक विषादी १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाई खेतमा छर्कने। यसरी जैविक विषादी प्रयोग गर्दा प्रति हेक्टर जमिनमा ५००-६०० लीटर जैविक विषादी र पानीको भोल प्रयोग गर्ने। प्रकोप बढी भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा बजारमा सजिलैसंग उपलब्ध हुने सम्भक विषादी क्लोरीपाइरिफस २० प्र. इसी (डर्सवान,डरमेट,फाइनवेन) १.२५ मिलि प्रति लि वा कावो सल्फान २५ प्र. इसी (मार्सल) १ मिलि प्रति लिटर कारटेप हाइड्रोक्लोराइड ४ प्र. जीआर (अनुदान, विदान, कीटाप, आदि) १ मिलि प्रति लिटर वा लामडासहेइलोथिन ५ प्र. इसी (एजेन्ट प्सस, ब्रामो ५०००, कराते, सूर्य एजेन्ट) ०.५ मिलि प्रति लिटर वा अजाडीराक्टीन ०.१५ प्र (मल्डीनेमोर, निकोतिम) ३-५ मिलि प्रति लिटर दरले छर्ने खेतमा पानीको सतह बाढाउने। खेतभित्र र वरीपरी रहेका घाँसपातहरू हटाउने। कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा गावारोमा बताइएका विषादी प्रयोग गर्ने।

१२४

धान बालीका मूल्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ब्लास्ट रोग (Blast)	पातमा स-साना सेता टीका बीचमा भएका लागिचला खैरा थोप्या देखा पर्दछन् । बाला मुत्तिरको डाँडको वरिपरी वा आँखामा खैरो रङ्ग भएको दाग पनि देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> • रोग निरोधक जातहरू लगाउने । • बेमिष्टिन वा डेरोसाल २-३ ग्राम प्रति किलोग्राम बीउका दरले बीउ उपचार गरी व्याड राख्ने । • सिफारिस अनुसार नाइट्रोजन मल प्रयोग गर्ने । • खेतमा पानी जमाई राख्ने । • Tricyclazole 75%WP (Baan, Loogli, Trikaal) ०.५५ ग्राम प्रति लिटर वा Kasugamycin 3%SL (Kasub, Ki-mycin) १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा, वा Hexaconazole 5% EC (Avon, Comfort, Ki Hexa, Hexa plus) २ ग्राम प्रति लिटर वा Kresoxim-methyl 44.3 SC (Eugon) १ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाई १५ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्ने ।
२. ब्याक्टिरियल लिफ क्याईट (Bacterial leaf blight)	पातको किनाराबाट लामो पहेला वा खैरा रङ्गका धसार्हरू देखिन्छन्, पात टुप्पोबाट सुकेर मर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> • रोग निरोधक जातहरू लगाउने • सिफारिस अनुसार रासायनिक मल हाल्ने । • रोग लागेको खेतमा केही दिन पानी सुकाई दिने । • एप्रिमाइसिन-१००, ०.२५ ग्राम प्रति लिटर पानीको भोलमा बीउलाई ३० मिनेटसम्म डुबाएर बीउ उपचार गर्ने ।
३. खैरो थोप्ले रोग (Brown leaf spot disease)	पात वा धानका गेडामा स-साना गोलाकार वा लागिचला खैरो थोप्याहरू देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> • बेमिष्टिन वा डेरोसाल २-३ ग्राम प्रति किलोग्राम बीउका दरले बीउ उपचार गरी व्याड राख्ने । • सिंचाई भएको ठाउँमा चैत्र महिनाको शुरुमा नै सिफारिस गरिएका उन्नत जातका धानहरू रोप्ने । • सेन्कोजेव ५५ प्रतिशत डब्लु पि (डाइशेन एम-४५.) विषादी ३ ग्राम प्रति लिटर वा Propinab 70% WP (Antracol, Ki Antra, Antragold) ३ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले मिसाई १५ दिनको फरकमा ३ पटक छर्ने ।

१२५

कृषि ज्ञायरी २०१५

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
४. फेद कृहिन रोग (Foot rot)	खेतमा रोगी विरवा अरलो नहुने, पहेलिन र अन्तमा फेद कृहिएर मर्दछन् तल्लो आँखामाबाट जरा निस्कन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> • रोगी बोट भएको खेतबाट बीउ संकलन नगर्ने । • कार्बेन्डजिम ५० प्रतिशत डब्लुपी. (बेमिष्टिन वा डेरोसाल) दूरीनाशक विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले उपचार गरी व्याड राख्ने । • रोग ग्रस्त बोटहरू उखेलेर नष्ट गर्ने ।
५. पातको फेद डढ्या रोग (Sheath blight)	पातको फेदमा अण्डाकार खैरा थोप्याहरू भए पछि आकारमा वृद्धि हुँदैजान्छ, र दूरीको कालो पिखाहरू (Sclerotia) देखापर्दछ । बोटको माथिल्लो भागमा समेत पुग्छ र सुकेर डढेका जस्ता देखिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> • नाइट्रोजन मल सिफारिस मात्रामा भन्दा बढी प्रयोग नगर्ने । • उन्नत जातको धान रोप्दा बोटदेखि बोटको दूरी बढाउने । • Validamycin 3%L (Sheathmar, Valigan, Ozono) ३ ग्राम प्रति लिटर वा Pencycaron 22.9 SC (Moncoeren 250) १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा वा कार्बेन्डजिम ५० प्रतिशत डब्लुपी (बेमिष्टिन वा डेरोसाल) दूरीनाशक विषादी १.५ ग्राम प्रतिलिटर पानीको दरले मिसाई १०-१२ दिनको फरकमा २ पटक छर्ने ।
६. खैरा रोग (Khaira disease)	यो रोग जिंकको कमी भएमा देखा पर्दछ । रोगी बोटको फेदतिरको पात पहेलिएर जान्छ । पातमा खैरा थोप्याहरू पनि देखिन्छन् । थोप्याहरू बढेर पूरै पात खैरो वा रातो हुन्छ । बोटमा गांज थपिने र बढ्ने क्रम रोकिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> • धान र उखुको घुम्ती बाली लगाउने । • लक्षण देखा परेपछि २० ग्राम जिंक सल्फेट र १२०% ग्राम चून ५० लिटर पानीमा मिसाई प्रति रोपनीका दरले १० दिनको फरकमा २ पटक छर्ने । • नाइट्रोजन र फस्फोरस मल सिफारिस मात्रा भन्दा बढी प्रयोग नगर्ने । • लक्षण देखिएमा केही दिनसम्म खेतमा पानी सुकाउने ।

१२६

मकै बालीमा क्षति गर्ने मुख्य कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यावस्थापन विधि
१. फेद कीरा (Cutworm)	बयस्क पुतली धारासे रङको मध्यम आकारको हुन्छ । लामो बाटलाई खरानीको सतह मुनिबाट वा माथिबाट खरो बटारिएर बस्छ ।	रिउँसो लामोहरू लुकेर बस्छन र राती बाहिर आई बाटलाई जमिनको सतह मुनिबाट वा माथिबाट काट्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> काटेको विस्वाको जरा निजक माटोमा कोट्याएर लामोहरू खोजी नष्ट गर्ने । वि टी नामक जैविक विषादी वा मालाथियन ५ प्रतिशत डी पी २ ग्राम प्रति केजी गहुँको चोकर मिसाएको चारा प्रति रोपनी आधा केजीको दर ले साम्रमा प्रयोग गर्ने क्लोरापाइरीफस 10% GR (Devibhan) वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५% धूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने ।
२. खुम्र कीरा (White grub)	खुम्र खपटहरू गाढा खैरो रङको हुन्छन् । लामोहरूको टाउको खैरो रङको र शरीर सेतो रङको हुन्छ । लामोको विस्वा उखलेर हेर्दा जराहरू सबै खाएको छोइ दियो भने बटारिएर बस्छ ।	पिनीहरूले माटो भित्रै बसी जराहरू खान्छन् जसले गर्दा विस्वाहरू बढ्न सक्छन् र मर्दछन् । मनी लामोको विस्वा उखलेर हेर्दा जराहरू सबै खाएको पाइन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> खेत बारीलाई गहियो गरेर जोती दिनले यी कीराहरू सूयको तापले गर्दा मर्दछन् साथै परजीवी एव जराहरूले खाई दिन्छन् । काँचो गोबरमल प्रयोग गर्ने । क्लोरापाइरीफस (डर्सवान १०%), विषादी १ के.जी.प्रति रोपनीका दरले मकै छर्नु भन्दा अघि छर्ने । खपटे माउलाई विजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने । १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले दानामा उत्पादित हरियो दुसी <i>Metarhizium anisopliae</i> मकै छर्ने समयमा लाईनमा छर्ने ।
३. फौजी कीरा (Army worm)	बयस्क पुतली धारासे रङको हुन्छ र पूर्ण रूपले बढेका लामोहरू गाढा हरियोमा अलि पहेलो रङ मिसिएको जस्ता हुन्छन् र पिट्युमिटि धकारू हुन्छन् ।	लामोहरूले मकैको विस्वाको सबै भाग खाई दिन्छन् । बाँकी केही राख्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> डेल्टामेथिन २.८% ई सी (डेसिस, Delcicide, Dice) १ २ मी.ली. प्रति लिटर पानीमा मिलाई छर्ने व्याक्टेरिया (Bt) १ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्ने

१९७

कृषि ज्ञायरी २०१५

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यावस्थापन विधि
४. गबरो (Borer)	कनै हल्का खैरो रङका हुन्छन् र शरीरमा चारवटा खैरो धकारू हुन्छन् । कनै लामोको धकारू हुन्छन् । कनै लामोको पहिलोमा गुलाफी मिसिएको हुन्छ ।	र भुवर निस्कैका लामोहरूले पात खान्छन् र पातहरूमा छिद्राहरू हुन्छन् । पछि पिनीहरू डाँठिभित्र पसी गुब्रो खान्छन् र विस्वाको गुब्रो मर्दछ । विस्वाको टुप्पोमा लामोहरूले विप्याएको पत्राथ रेखिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> परजीवी कीरा टाईकोग्रामा १ लाख प्रति हेक्टरका दरले छोडने । गबरो लामोको बाटहरू उखलेर नष्ट गरी दिने । मकै भाँचेर ढोड काटेपछि ढोडका टुटहरू नष्ट गर्ने । कार्बोथ्यूरान 3% G (फ्यूरान,) ३-४ गोडा प्रति गुब्रोमा राखी दिने ।

मकैबालीका मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
१. पातमा लामो डढुवा (Leaf blight)	पातमा ठूला लामो आँखा आकारका खैरा दागहरू देखा पर्दछन् । पछि ती थोलाहरू एक आपसमा जोडिई पात सुकाई दिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । रोग अवरोधक जानहरू : मनकामना-३, गणेश-१, गणेश-२ लगाउने । कार्बेन्डाजिम ५० % डब्ल्यू.पी (बेभिप्टिन) दुसीनासक विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गरी बीउ रोप्ने ।
२. धोमा कुहिन (Bar rot)	धोमाको टुप्पोबाट रातो वा गुलाफी रङ भई कुहिन थाल्दछ । कुनै बेला धोमाको फेरबाट पनि कुहिन गर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग अवरोधक जानहरू : गणेश-२, मनकामना-१, । स्वस्थ धोमाहरू छनोट गरी बीउ राख्ने । कार्बेन्डाजिम ५० % डब्ल्यू.पी (बेभिप्टिन) दुसीनासक विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गरी बीउ रोप्ने ।
३. कालो पोके (Head smut)	धान चमरा कालो भई लड्न परेको जस्तो देखिन्छ । धोमामा दानाको सट्टा कालो बीजाणुको धूलोले भरिएको हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । बारीमा कालोपोके रोग देखे बित्तिकै जम्मा गरी नष्ट गर्ने । धेरै रोग आउने क्षेत्रमा कार्बेन्डाजिम ५० % डब्ल्यू.पी (बेभिप्टिन) २ ग्राम प्रति के.जी. बीउको दरले उपचार गरी रोप्ने ।

१९८

रोगको नाम	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
४. डाँट कुहिन (Stalk rot)	जमिन भन्दा माथि डाँटको दोश्रो अर्धला नजिकैको भित्री भागको गुदीको रङ्ग बदलिन्छ र डाँट कुहिन गर्दै बाट ढल्दछ।	<ul style="list-style-type: none"> स्फोरिस मात्रामा मल प्रयोग गर्ने। रोगको जीवाणु गामारोबाट ससैँ हँसा उक्त गामारो नियन्त्रण गर्न कार्बोप्युरान (प्युराडन ३% G.) विषादी प्रयोग गर्ने।
५. डाउनी मिल्दु (Downy mildew)	पातहरू पहेँलिएर सानो हुने र पातमा धसाहरू देखिन्।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने। रोग अवरोधक जातहरू रामपुर २, रामपुर कमोजिड लगाउने। मेन्कोजेब ७५ प्रतिशत डब्लु पि (डाइथेन एम-४५.) विषादी ३ ग्राम प्रति लिटर वा मेटालेक्सील ८ प्रतिशत मेन्कोजेब ६९ प्रतिशत किनोक्सील गोल्ड, कीना मील एमजेड, रिजिमिल एमजेड, टयगामील) २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्ने।
6. ध्वासे धेरले रोग (Gray Leaf spot)	धान चमरा निस्कने बेलामा फेद नजिकका पातमा शुरुमा स-साना पहेला वा खैरा दाग बनावुन्छ र दुइ तीन हप्ताभित्र नसाना ससाना अन्तरमा लाम्बिला धर्साहरूमा परिवर्तन हुन्छ। धेरलाहरू जोडिदै गर्दै पूरै पात ध्वस्त हुन्छ। पातबाट डाँट, धोगाको खोस्टा पनि लाग्छ। धोगाहरू साना, हलुका, धोने, टेडा हुने हुन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> गणेश १, मनकामना ३, मनकामना १, हिलपुल पहेलो र रेउती जातका रोग सहन सक्ने जात लगाउने। मकै छिटो रोप्ने र पातलो रोप्ने। घुस्ती वाली अपनाउने। रोगी बोटका अवशेष जलाउने, रोगको लक्षण देखिनासाथ पात हटाउने। सन्तुलित मलखाद प्रयोग गर्ने। दुसीनासक विषादी बेमिप्टीन वा केनोफेद १ ग्राम अथवा डाइथेन एम ४५ वा साफ २ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले छर्ने।

११९

कृषि ज्ञापरी २०१५

गहुँ बालीमा लाग्ने कीराहरू

कीराको नाम	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
१. कीटकीटे खपटे	लार्भा (Wire worm) ले जरा काटीदिन्छ र बोट सुक्छ।	<ul style="list-style-type: none"> मकैको फेद काट्ने कीरा जस्तै : विषादी प्रयोग गर्ने। सिंचाई सुविधा भएमा राम्रोसँग सिंचाई गर्ने।
२. लाली कीरा	बाला पसाउने बेलामा यसले दुःख दिन्छ। लाली कीराहरूले कसीलो बालाको रस चुसी नोकसान गर्दछन्।	<ul style="list-style-type: none"> लेडी विटल्स (मिठु खपटे) प्रयोग गर्ने। जायमेषोएट ३०% ई.सी. को १ मी.ली./लीटर पानीका दरले छर्कने।
३. गुलाबी गामारो	पिनीहरूले गहुँको गुबो काटी नोकसान गर्छन्।	धानमा जस्तै

गहुँबालीमा मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
१. उदुवा रोग (Leaf blight)	साना खैरो रङ्गको धोन्डाहरू पातमा देखिन्छन्। पछि ती धोन्डाहरू बढ्छन् र एक आपसमा जोडिई पात सुकेको वा उढेको जस्तो देखिन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> भाइटाभेक्स-२००, दुइ ग्राम प्रति किलोका दरले बीउ उपचार गर्ने। पोटास मलको प्रयोग गर्ने। ठिक समयमा गहुँ छर्ने। रोग अवरोधक जातहरू लगाउने।
२. खैरो सिन्दुरे (Brown rust)	पातको माथिल्लो सतहमा सन्तला रङ्गका फोकाहरू देखिन थाल्दछन्। ती फोकाहरू छुट्टाछुट्टै रहेका हुन्छन्।	<ul style="list-style-type: none"> रोग अवरोधक जातहरू लगाउने। स्फोरिस गरिए अनुसार मलखादको प्रयोग गर्ने, ठीक समयमा गहुँ छर्ने। गहुँको बोट ठूलो भएमा म्यान्कोजेब ७५% डब्लु पि (डाइथेन एम-४५) नामक विषादी १.५-२ के.जी. प्रति हे. ७५० लिटर पानीमा मिसाई १५ दिनको अन्तरमा २-३ पटक छर्कने। अथवा

२००

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
३. पहेलो सिन्दुरे (Yellow rust)	पातको माथिल्लो सतहमा पहेला, लाम्बिला फोकाहरू एक अर्कासँग मिलाई धर्सा परेर रहेका हुन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> Propiconazole 25% EC (Bonas, Bumper, Tilt 25) ०.७५ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने । रोग अवरोधक जातहरू जस्तै : डब्लु के १२०४, पासाइल्लामु, लगाउने र ठीक समयमा गर्नु छर्ने । सिफारिस गरिए अनुसार रासायनिक मल प्रयोग गर्ने । माथि छैरो सिन्दुरे जस्तै
४. कालो पोके (Loose smut)	बालामा दाना लाग्नुको सट्टा कालो ढूसीको जिवणुले भरिएको हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । भाईटाभेक्स-२०० विषादी २ ग्राम अथवा Tebuconazole 2% DS (Cavite, Raxil) १ ग्राम प्रति किलो गर्नुको बीउका दरले बीउ उपचार गरी छर्ने । रोग लागेको बालाबाट धूलो नभर्दै उखेलेर खाल्डोमा गाड्ने अथवा जलाई दिने । अन्नपूर्ण-४जातको गर्हुंमा यो रोग कम लाग्ने हुँदा यो जात लगाउने
५. गन्हाउने कालो पोके (Stinking smut or hill bunt)	रोगी दानाहरू गोलाकार हुन्छन् र कालो रङ्गको रोगको जीवाणुहरूले भरिएका हुन्छन् । ती जीवाणुहरू दाना फुटाएर बाहिर भर्दछन् । नजिकबाट सुंघ्दा माछा कुरिएको जस्तो गन्ध आउछ ।	<ul style="list-style-type: none"> दुई तीन वर्षसम्म घुम्ती बाली लगाउने वा गर्हुं नै नलगाउने । भाईटाभेक्स-२०० विषादी २ ग्राम प्रति किलो गर्हुंको बीउका दरले बीउ उपचार गरी छर्ने । स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने ।

२०१

कृषि ज्ञापरी २०१५

नौ बालीमा लाग्ने मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधिहरू
१. पहेलो सिन्दुरे (Yellow rust)	पातको माथिल्लो सतहमा पहेला, लाम्बिला फोकाहरू एक अर्कासँग मिलाई धर्सा भएर रहेका हुन्छन् ।	रोग अवरोधक जात लगाउने ।
२. धर्से रोग (Stripe rust)	पातको माथिल्लो सतहमा पहेला धर्साकार धब्बाहरू देखिन्छन् ।	भाईटाभेक्स-२००, २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले उपचार गरी लगाउनाले रोगको प्रकोप एकदमै कम भएको पाइएको छ ।
३. कालो पोके (Smut)	बालामा दाना लाग्नुको सट्टा कालो ढूसीको जिवणुले भरिएको हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । भाईटाभेक्स-२०० विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले उपचार गरी छर्ने । रोग लागेको बालाबाट धूलो नभर्दै उखेलेर खाल्डोमा गाड्ने अथवा जलाई दिने ।

१७.१.२. कोसेबाली : चना, मास, भट्यास, मुङ्ग, चना र रहर मा क्षति पुऱ्याउने कीराहरू

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. भुसिलकीरा (Hairy caterpillar)	वयस्क हल्का पहेला पखेटा भएको पुतली हुन्छ । यसका अघिल्ला पखेटामा मसिना र पछिल्ला पखेटामा अलिक ठूला काला धोल्याहरू हुन्छन् । पुतलीको पेटको रङ्ग रातो हुन्छ । पूर्ण विकसित पुतलीको शरीरमा राता काला भुसै भुसले भरिएको हुन्छ ।	भुसिलकीराहरूले पातको सम्पूर्ण तिरयो भाग खाई दिनाले पातहरू सेतो पातलो कागज जस्ता हुन्छन् । अन्तमा विरवा पात विहीन हुने गर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> भुसिलकीराहरू भुण्डमा रहेकै अवस्थामा पातलाई टिप्ने र सकलन गरी नष्ट गर्ने । कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा कीटनाशक विषादी डेल्टामेथिन २.८% ई.सी. (डेियस) १ मी.ली. अथवा साइपरमिथिन १०% ई.सी. (रिपकड, Devilcypert) १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले कुनै एक विषादी छर्ने ।

२०२

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२. कोसामा गबरोहरू (Pod borers)	वयस्क पुतली हल्का पहेलो रङ्गका हुन्छन् । अन्य गबरोको वयस्क पुतली भने पखेटामा सेता धब्बा भएका धाँसे खालका हुन्छन् । कुनै वयस्क पुतली निलो रङ्गका पनि हुन्छन् । पूर्ण विकसित लाभको शरीरमा रङ्गी बिरङ्गी धसाहरू हुन्छन् र पिनले समय समयमा रङ्ग बदली रहन्छन् ।	कोसामा प्यालहरू देखिन्छन् । आधा शरीर कोशा भित्र बाएको प्रट्ट देखा सकिन्छ	<ul style="list-style-type: none"> कीरा गौनजन्य आकर्षण पदार्थ "हेलील्यूर"को प्रयोग गरेर भाले पुतलीलाई समात्न सकिन्छ । धेरै सख्यामा भाले पुतली देखिएमा अन्य व्यवस्थापन विधि अपनाउन सकिन्छ । मसिना लाभे देखिनासाथ व्यासीलस थुरीन्जोन्सिस भेराइटी कर्सटाकीको पानीमा मिसिने धूलो १ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाएर बेल्कीपख छर्ने । न्यूक्लियर पोलिहेड्रोसीस भाइरस हेली (एन.पी.भी.) को १०० एल. ई. को १ मी.ली. वा २०० एल. ई. को ०.५ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा मिसाएर बनाएको भोल बेल्कीपख छर्ने । छर्दा २-३ थोपा निर मिसाई दिएमा प्रभावकारी हुन्छ । निममा आधारित कीटनाशक विषादीहरू जस्तै मार्गोसोम ०.१ ई.सी. वा मल्टिनिस ०.०३ ई.सी. ५ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले बनाएको भोल छर्ने । Enamectin benzoate 5% SG (King star, N- star) ०.५ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा वा Indoxacarb 15.8% EC (Avium) ०.५५ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले बनाएको भोल छर्ने । अरु विषादी गोलभेंडाको गबारोमा जस्तै प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
३. लहरी / पात खन्ने कीरा (Aphid/leafminer)	लहरी सानो कीरा जस्तै विरवाको रस चुसेर खान्छ र पात खन्ने कीराको लाभाले विरवामा नागवेली आकारको सुरा बनाएर पातको भित्र बसी हरियो भाग खान्छ।	बोट रोगाउने, बढन नसक्ने, पहेलो हुने हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> गोलभेंडामा बताए जस्तै गर्ने

२०३

कृषि ज्ञापरी २०१५

मुसुरो बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ओइलाउने रोग (Wilt)	बेना अवस्थामा बोट एकपसी ओइलाउन थाल्छ र पात सुक्दै जान्छ । फूल फुल्ने बेलामा पनि बोटको टुप्पो ओइलाउदै जान्छ । पात पहेलिदै जान्छ र पूरै बोट ओइलाएर मर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग नलाग्ने वा कम लाग्ने जातहरू सिमल, शिखर, खजुरा-१, खजुरा-२ लगाउने । दुई वर्षको घुम्ती वाली अपनाउने ।
२. जरा कुहिन रोग (Root rot)	बोटको तल्लो पातहरू पहेलिदै माथितिरका पातहरू पहेलिन थाल्दन् । रोग लागेको बोटको मुख्य जराहरू र सहायक जराहरू कृहिएका हुन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग ग्रस्त क्षेत्रमा ३-४ वर्षसम्म मुसुरो नलगाउने । घुम्ती वाली प्रणाली अपनाउने ।
३. डडुवा रोग (Blight)	पातको टुप्पाहरू खाद्य तत्वको कमिबाट भए जस्तो रङ्ग बदलिई सुक्दै जान्छ । माथिल्ला हाँगाहरू पहेला भई सुक्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग देखा पर्ने बित्तिकै स्यान्कोजेब ७५% डब्ल्यू.पी. (डाइथेम एम. ४५, Indofil M 45, Supra M 45) नामक विषादी २-३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई ७ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्ने ।

बना बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. चैरे रोग (Botrytis grey mold)	पातका टुप्पाहरू रङ्ग विहिन भएर सुकेर जान्छन् । फूल कुहेर कोसा नलाग्नु नै रोगको प्रमुख लक्षण हो । जीवाणुका लागि वातावरण सुहाउंरो भएमा बोटको सबै भागमा फुस्रो वा काला चैरा शोप्लाहरू देखा पर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> बनाको बोट टाडो हुने जात पातलो हुने गरी लगाउने । कार्बेन्डजिम ५०% डब्ल्यू.पी. (बेभिस्टिम) १ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई फूल फुल्ने बेलामा छर्ने ।
२. फेद कुहिन रोग (Footrot)	रोगी बेना वा बोटहरू पहेला हुन्छन् तर पातहरू ओइलाएका हुँदैनन् । माटोको सतह र तलतिर बोट कृहिएका हुन्छ र सतौ दुसीले ढाकेको हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> घुम्ती वाली प्रणाली अपनाउने । कार्बेन्डजिम ५०% डब्ल्यू.पी. (बेभिस्टिम) ३ ग्राम प्रति किलो कीउको दरले उपचार गरेर रोप्ने ।
३. कालो जरा कुहिन (Root rot)	यो रोग लागे पछि बोट पहेलिन्छन् र ओइलाउछ । मसिनो जराहरू कुहेर भन्दछन् र बाँकी भएका जरा कालो हुन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> घुम्ती वाली लगाउने ।

२०४

रहर वालीमा लागने रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
१. ओइलाउने (Wilt)	बोटको फेदबाट टुप्पोतिर प्याजी रङ्गको धब्बा फैलदै जान्छ । यो रोगमा पूरै बोट नओइलाई कुनै कुनै हाँगा मात्र ओइलाउन सक्छ । खास गरेर फूल फुल्ने र कोसा लाग्ने बेलामा ओइलाउने रोग देखा पर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग नलाग्ने जात जस्तै रामपुर रहर लगाउने । रोग मुक्त खेतबाट बीउ छान्ने । रहर र अन्न वाली मिश्रित खेती गर्ने ।
२. बाँझोपन (Sterility mosaic)	खेतबारीमा ठाउँ ठाउँमा होचा, फूलका हाँगाहरू गुञ्जुमुञ्ज भई फूल फुलेको हुन्छ । उक्त हाँगाहरू फिक्का हरियो कोसा नलागेका बोटहरू टाढैबाट साजिलैसँग देखिन्छन् । पातहरू फिक्का हरियो र गाढा हरियोको मिश्रण भई खिचिरे पनि हुन सक्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग कम लाग्ने जातहरू जस्तै बागेश्वरी, रामपुर रहर लगाउने रोगको श्रोतको रूपमा रहेको बहुवर्षीय रहर र हाँगा काटिएका रहरका बोटहरू नाश गर्ने रोग सार्ने सुलसुलेको संख्या घटाउन घुम्ती वाली लगाउने ।

१७.१.३ आलु वालीका हानीकारक कीराहरू

कीरा	पहिचान	श्रतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
१. फेद काट्ने लाभ्रे (Cut worm)	ध्याँसे वा खैरो रङ्ग चिल्लो शरीरको ढाड तर्फ काटिएको बोटको फेद र आलुमा प्याल अस्पष्ट धराहरू र चलाई दिँदा गुडुलिन्ने हुन्छ ।	भ्रतिको पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> काटोको विस्वाको जरा नजिक माटोमा कोट्याएर लाभ्रेहरू खोजी नष्ट गर्ने । क्लोपपाइरीफस (डर्सवान १०% गेडा) वा मालाथियन धूलो १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने ।
२. रातो कभिला (Red ant)	भाले कभिलाको शारिरीक बनोटमा अरिगालको जस्तो हुन्छ र पारदर्शक खिद्रहरू हुन्छन् । पखेटाहरूका नशाहरू काला खैरा देखिन्छन् । पोथी कभिला लामो बनावटको हुन्छ र यसका पखेटाहरू हुँदैनन् ।	आलुमा माटो सहितका मिसना वा ठूला श्रतिको पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> आलु रोप्नु अघि क्लोपपाइरीफस १०% गेडा वा २०% भोलले माटोको उपचार गर्ने । कीरा देहनासाथ सिँचाइको व्यवस्था गर्ने । गाहूँत, असुरो, खिराँ वा चिउरीको प्रयोग गर्ने

२०५

कृषि ज्ञायरी २०१५

कीरा	पहिचान	श्रतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
३. खुभ्रे (White grub)	बोसो समानको सेतो शरीर, टाउको खैरो-रातो, ठूल-ठूला ३ जोर खुद्रा भएकै र छुत्ता खुम्चिने हुन्छ ।	माटोमुनि चपईएका डाँठ देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> खपटे माउलाई विजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने । १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले दानामा उत्पार्दित हरियो हुसी (<i>Metarhizium anisoplae</i>) आलु रोप्ने समयमा लाईनमा छर्ने । काँचो गोबर मल प्रयोग नगर्ने । रातो कभिलालाई जस्तै विषादी छर्ने ।
४. थोत्ले खपटे (Eplachna beetle)	वयस्क खपटे, गोलाकार, खैरो र माथिल्लो पखेटाहरूमा १२ वा २८ वटा थोप्टा भएकै । लाभ्रे, बाझाटिझा काँडा र पहेंलो शरीर भएकै हुन्छ ।	पातको हरियो भागहरू कोठेको र आँखी परेका पातहरू देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> डेल्टामेथिन २८ ई.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा वा मालाथियन ५० ई.सी. १ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्ने
कानो खपटे	निलो, कालो शरीर र टाउको खैरो रातो हुन्छ ।	बोटभरी बसी पातहरू खाएपछि बोट नरिसिन्छ ।	थोत्ले खपटेको जस्तै ।
६. आलुको पुतली (Potato tuber moth)	लाभ्रेको रङ्ग हलुको गलापी, टाउको गाढा खैरो र छुत्ता असाध्य चलमलाउने हुन्छन् । वयस्क पुतली खैरो र सानो हुन्छ ।	पातमा हरियो, सेतो धब्बा, खैरो-डडेको धब्बा, डाँठ र आलुमा सुरङ्गहरू देखिने र आलुका आँखलाबाट खैरो पराध निस्कन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> लक्षण देखिएका पात चुडेर नष्ट गरिदिने । बत्तिको पासो प्रयोग गर्ने । गहिरामा आलु रोप्ने र उकेरा राम्रोसँग दिने । सिँचाइको राम्रो व्यवस्था गर्ने । कीरा भएको शंका लागेका बीउ आलु मालाथियन ५० ई.सी. १ मी.ली. प्रति लीटर वा ट्रायजोफोस ४० ई.सी. १.५ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा गेल बनाइ ५-१० मिनेट डुबाएर छहरामा सुकाएर भण्डार गर्ने । पि.टि.एम लुरको प्रयोग गर्ने ।

२०६

कीरा	पहिचान	श्रतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
७. लाही कीरा / लिफमाइनर (Aphid)/ Leaf minor	कमलो, हरियो वा पहेलो, हरियो शरीर र पखेटा भएको वा नभएको हुन्छ ।	लाहीको माउ र बच्चा दुवैले कलिला पातहरूको तल्लो सतहमा बसेर रस चुस्छ । यसले गर्दा बोट ख्याउटे हुन्छ । पात पहेलो र गुजुमुजु परेको हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> वि.टि. जैविक विषादी को प्रयोग गर्ने । नयाँ आलुलाई पुरानो कीरा लागेको आलुसँग नमिसाउने । छहरिमा सुकाईएका तीतेपानी वा ठूला पाने बेथे, पुदिना वा हात्तीसिस्नुका पात टुक्रापारी साञ्चत आलुमाथि तह मिलाई राख्ने । यसको प्रकृतिक शत्रु तेडीवर्ड विटलको प्रयोग गर्ने । रोपेको एक महिनापछि लाही देखिएमा डायमेथोपेट ३० ई.सी. को १ मी.ली./ लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने । पहेलो पासो (Yellow trap) को प्रयोग गर्ने । गोलभेंडामा जस्तै गर्ने

आलु बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधिहरू
१. डडुवा रोग (Leaf blight)	पातको टुप्पा वा किनारमा सानो खैरो भिजेको जस्तो दागा देखापर्दछ । जुन चाँडै बढ्छ र दागाको पछाडि हेर्दा सेतो भुवा जस्तो दुसी देखिन्छ । यो रोग डाँठ र दानामा पनि लाग्दछ पछि पूरै बोट सुकेर डढेको जस्तो देखिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग देखिने वित्तिकै म्यान्कोजेव ७५% डब्यूपी (डाईथेन एम-४५, ७५%) को २,३ ग्राम प्रति लीटर पानीको दरल ७ दिनको फरकमा ३ देखि ४ पटक छर्ने । रोग धेरै बढेमा मेटाल्याक्सिल ८% म्यान्कोजेव ६४% डब्यूपी. (रिजोमिल ७२% डब्यूपी. वा फिनोक्सील गोल्ड ७२% डब्यूपी.) १,५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा राखी छर्ने । अरु विषादी गोलभेंडामा डडुवामा जस्तै गर्ने रोग कम लाग्ने वा रोग अवरोधक जानहरू लगाउने । खेतवारी सरसफाई गर्ने, नामो हटाउने, स्वस्थ बीउ प्रयोग गरी आलु खेती गर्ने ।

२०७

कृषि ज्ञायरी २०१५

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधिहरू
२. एजेरु (Wart disease)	आलुको दानाको आँखाहरूमा स साना सेता खटिराहरू जस्ता लक्षण देखिन्छन् । जुन पछि बिस्तारै बढेर काउली जस्तो फुक्क भई पूरा दानालाई नै घेरी आलुको आकार विभिन्न । त्यस्तो आलु पछि कालो हुँदै जान्छ र कुहन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेको खेतबाट उत्पादित बीउ नरोप्ने । रोग लागेको खेतमा आलु नरोप्ने ।
३. ओइलाउने वा खैरो पिप चक्के रोग (Brown rot)	बोट एककासी पानी नभएको जमिनमा उम्रे जस्तो ओइलाएर मर्म थाल्दछ । रोगी दाना काट्दा नशा बरिपरी खैरो चक्का हुने र पिप जस्तो निस्कन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेको खेतबाट उत्पादित बीउ नरोप्ने । रोग ग्रस्त क्षेत्रमा अन्न बालीसँग घुम्ती बाली लगाउनु पर्दछ । रोग लागेको बोट वा दाना जम्मा गरी जलाउनु पर्छ ।
४. दादे रोग (Common scab)	आलुको सतहमा केही उठेका अथवा खाडल परेका दादहरू देखा पर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग रहित स्वस्थ आलु रोप्ने । रोग ग्रस्त क्षेत्रमा घुम्ती बाली लगाउने । आलु बढ्ने बेलामा माटोमा विस्थान कायम राख्ने । रोगी आलु नष्ट गर्ने ।

१७.१.४ तरकारी बालीका रोग र कीराहरू

फलकोबी समूह (फलकोबी, बन्दाकोबी, ओकाउली, मूला, रायो, सलगम, ग्याँठेकोबी आदि)	कालालाई श्रित पुऱ्याउने प्रमुख कीराहरू		
कीराको नाम	पहिचान	श्रतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
१. बन्दाको पुतली (Cabbage butterfly)	वयस्क पुतलीको पखेटाको रङ सेतो र पातमा भिटाँछन् । प्रकोप बढी काला धब्बाहरू हुन्छन् । कुनै पुतलीका भएको खण्डमा सम्पूर्ण लाभहरूको शरीरमा पहेला धसाहरू पातहरू खाईरिन्छन् । हुन्छन् भने कुनै पुतलीका लाभाहरू हरिया हुन्छन् ।	खालै खाला	<ul style="list-style-type: none"> कीराका पहेला फुल र लाभहरूलाई जम्मा गरी नष्ट गर्ने । पुतलीहरूलाई हाने जालीले पकोर नष्ट गर्ने । कीराको प्रकोप बढी भएमा डाईक्लोरोभस ७६ ई.सी.) (नुभान) १ मी.ली अथवा मालाथायन ५०% ई.सी. २ मी.ली प्रति लीटर पानीमा बनाएको फोल छर्ने ।
२. इटवुडे पुतली	वयस्क पुतली खैरो रङ्गको हुन्छ ।	पातको हरियो भाग खाई	<ul style="list-style-type: none"> तरकारी लिईसकेपछि बाँकी रहेका बोट र पातलाई नष्ट गर्ने ।

२०८

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
(Diamond Back Moth)	पछेटाको भित्री किनारामा सेतो चिकोणाकार तीनवटा चिन्हहरू हुन्छन्। भित्री बनेको बेला उक्त चिन्हहरू मिलेर ईटको आकार बन्दछ। ग्राम	दिनाले पातहरू हरियो जस्तो बन्दछन्। प्रकोप बढी भएमा विरवाको सम्पूर्ण पातहरू नष्ट भई बढ्ने सक्नेनन्।	<ul style="list-style-type: none"> फूलकोबी समूहका वाली र गोलेबेंडा सँगै लगाउने। प्राकृतिक शत्रुहरू जस्तै कोटिसिया प्लुटेली, एपाटेलिस प्लुटेली, कमिला, माकुरा, चरा आदिको संरक्षण गर्ने प्लुटेलि/DBM ल्यूरको प्रयोग गर्ने। BHK को प्रयोग गर्ने। Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) ५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा <i>Beauveria bassiana</i> EC (Mycoc-Jaal) २-५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा का दरले साफ पख छर्ने Emamectin benzoate 5% SG (King star, N- star) ०.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा वा Chlorantraniprole 18.5 SC (Coragen, Allcora) १ मी.ली प्रति १० लीटर पानीमा वा Cypermethrin 10% EC २ मी.ली वा Fenvalerate 20% EC ०.५ मी.ली वा Fipronil 5% SC (Refree, Regent) २ मी.ली प्रति लीटर पानीमा Indoxacarb 14.5% SC (Avant) ०.५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा वा Novaluron 10% EC (Rimom, Pedestal) १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा फोले छर्ने।
३.सूर्तिको पात खाने लाभ (Tobacco caterpillar)	वयस्क पुतली खैरो रङ्गको हुन्छ र यसका पछेटामा बाङ्गा टिङ्गा धसाहरू हुन्छन्। लाभहरू प्रायःगरी हरियो खैरो रङ्गका हुन्छन्।	शुरुको पातहरूमा च्याले च्याले च्याले च्याले बढी हुँदा सम्पूर्ण पात खाई विरवा पात विहीन बन्दछ।	<ul style="list-style-type: none"> फुल र लाभेहरू जम्मा गरी नष्ट गर्ने। खेतबारीमा पानी पटाउने। माथि इटुइटे पुतली विरुद्ध प्रयोग गर्ने बत्ताइएका निमजन्थ विषादी प्रयोग गर्ने।

२०९

कृषि ज्ञापनी २०१५

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
४.उफने खपटे (Pilee beetle)	वयस्क कालो उपियाँ जस्तो फड्कने खपटे हुन्छ	पातहरू मिसना च्याले च्याले हुन्छन्।	<ul style="list-style-type: none"> माथि सूर्तिको पात खाने लाभेलाई बत्ताइएको निमजन्थ पदार्थ र विषादी प्रयोग गर्ने। काँचो गोबर प्रयोग नगर्ने। पानी पटाउने। भजारपातको थुप्रो राखी कीरा जम्मा हुने पासो बनाउने। गाहूँतको भोल बनाई माटो भिजाउने। सालन्दा आक्रमण हुने खेतमा, रोपाई गर्नु अगावै क्लोरपाइरीफस 10% GR (Deviban १०% G.) वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५% बूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने वा क्लोरपाइरीफस २० ई.सी. (डर्सवान, Fineban, Rusban) नामक कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले खेतमा छर्ने।
५. माटो मुनी बसी क्षति गर्ने कीराहरू (लाभे हंसिया आकारको खुमे, फेद काटने कीरा, रातो कमिला, कीर्था) (Soil Insects)	खुमे : वयस्क खैरो तथा कालो हुन्छ र क्षति गर्ने कीराहरू (लाभे हंसिया आकारको खुमे, फेद काटने कीरा, रातो कमिला, कीर्था) चिप्लो कालो रातो कमिला : जरा बरिपरी मिसना खैरा राता कीराको समूह	<ul style="list-style-type: none"> विरवा ओइलाउने र मर्ने। विरवा ढल्छ, विरवा ओइलाउँछ र मर्छ। 	<ul style="list-style-type: none"> सूर्तिको भोल बनाई छर्ने। गाईबस्तुको मुत्र र पानी (१:४) को अनुपातमा मिसाइ २-३ दिन फरकमा पटक पटक छर्ने। माथि उल्लेखित निमजन्थ विषादी छर्ने। गोलभेडामा बत्ताए जस्तै गर्ने
६. लाही	पछेटा भएका र नभएका मिसना हरिया रङ्गका हुन्छन्। लाभेको संख्यामा देखिन्छन्।	विरवा रोगाउने। लाहीले आक्रमण गरेको देखिने। अन्य कमिला हिडेको देखिने।	

२१०

१७.१.५ फुलगावी समह बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. अल्टरनेरिया थोप्चे (Alternaria Leaf Spot)	खैरो वा कालो स-साना गोलकार थोप्चाहरू पहिले पातमा देखा पर्दछन् । ती थोप्चामा पछि चक्रका विकास हुन्छ । त्यस्ता थोप्चाहरू डाँठ र कोसामा समेत देखा पर्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> ● रोगी पात र अन्य भ्दारपात बटुलेर जलाउने । ● स्वस्थ बीउ प्रयोग गर्ने । ● Mancozeb 75 %WP (डाईथिन एम-४५, Anu M-45) ढसीनाशक विषादी ३ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गर्ने । ● Mancozeb 75 %WP (डाईथिन एम-४५, Anu M-45) वा Copper oxychloride 50%WP (Biltox, Curex) ढसीनाशक विषादी २-३ ग्राम प्रति लिटर छर्ने
२. डाँठ कुहिन रोग (Sclerotinia Rot)	माटोको सतहनिरको काउलीको डाँठ कुहिन र सेतो वूसी उमेको देखिन्छ वा फूल फुलेको बेलामा बोट आइलाउँछ । बोटको डुकुको रङ्ग सेतो फुसो हुनुका साथै डाँठभित्र काला गिर्बाहरू देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> ● रोग मुक्त क्षेत्रको बीउ प्रयोग गर्ने । ● रोगी बोटहरूको डाँठ बटुलेर जलाउने । ● तीनहप्तादेखि एक महिनासम्म रोग ग्रस्त खेतमा बाली लगाउनु अगाडि पानी जमाउने । ● धानसँग घुम्ती बाली लगाउने । ● जमिन तयार गर्दा गहिरा खनजोत गर्ने ।
३. नसा कालो भई कुहिन (Black rot)	पातको छेउबाट लक्षण थुरु भई अंग्रेजी भी (V) आकारको पहेलो लक्षण देखा पर्दछ र पछि नसाहरू कालो भै डाँठसम्म पुगी बोट कुहिनन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> ● रोग नलागेको क्षेत्रको स्वस्थ बीउ मात्र प्रयोग गर्ने । ● रोगी बोट विस्था हटाई नष्ट गर्ने । ● कृसिफेरी परिवार बाहेक अन्य बालीसँग घुम्ती बाली लगाउने ।

२११

कृषि ज्ञापनी २०१५

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
४. डाउनी मिल्ड्यू (Downy mildew)	पातमा स-साना प्याजी रङ्गका थोप्चाहरू देखिई तल्लो सतहमा सेतो वूसी उमेको देखिन्छ रोग ज्यादा ज्यादा लाग्ने भएतापनि अनुकूल वातावरणमा काउली समेत कालो भई सुक्छ । त्यस्तो फूलको डाँठहरू समेत कालो हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> ● बीउलाई कार्बेन्डिमिजम 50%WP (डेरोसाल) ले उपचार गरेर मात्र प्याड राख्ने ● प्याड राखा धेरै बाक्लो नराख्ने । ● रोगी पातहरू र भ्दारहरू बटुलेर नष्ट गर्ने । ● धेरै रोग लागेको खेतमा घुम्ती बाली लगाउने । ● Mancozeb 75 %WP (डाईथिन एम-४५, Anu M-45) वा Copper oxychloride 50%WP (Biltox, Curex) ढसीनाशक विषादी २-३ ग्राम प्रति लिटर छर्ने
५. टर्निप मोज्याक भाइरस (Turnip mosaic)	पातमा गाढा हरियो र हल्का हरियो रङ्गको छिराचिरे लक्षण देखा परि गाढा हरियो भागहरू माथि उठेका देखिन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> ● रोगी बोट देखा पर्नासाथ उखेली जलाउने । ● रोग सार्ने लाही कीरा नष्ट गर्ने । ● रातो जालको रायोमा यो रोग कम लाग्छ ।
६. क्लब रट (गदा जस्तो जरा हुने) (Club Root)	<ul style="list-style-type: none"> ● विरुवाको वृद्धि रोकिन्छ, पहेलिन्छ, बढ्न सक्दैन । ● यस्ता विरुवा उखेलेर हेरेमा जरा गदा जस्तो डल्लो परेको आकार देखिन्छ । जरा बाक्लो, मोटो र ठूलो हुनाले जराको तलको भाग अत्यधिक ठूलो हुन जान्छ । तर फेद जरा (जमिन माथिको भाग) सामान्य हुने हुनाले जरा गदा जस्तो देखिन्छ । यसरी वृद्धि भएका जराहरू कुहिएर काला भएर जान्छन् । 	<ul style="list-style-type: none"> ● घुम्ती बाली लगाउने (३-४ वर्षमा मात्रै फूल कोवी वर्नाका तरकारी लगाउने) ● रोगी बोट जलाई दिने वा गाडी दिने । ● बेनोमाइल 50% WP (Bendiol) विषादी ०.५ एम.एल. को दरले प्रति लिटर पानीमा मिसाई माटो भिज्ने गरी छर्ने । ● यो रोग कम पि.एच. भएको (अम्लिय) माटोमा धेरै छिटो फैलने भएकाले चून प्रयोग गरी माटोको पि.एच. ७.२ भन्दा बढी बनाउने ● जीवाणु रहित नर्सरीमा बेर्ना हुकाउने । ● रोग लागेको डाउंको बेर्ना अन्य डाउंमा लैजाने रोक लगाउने । ● Flusulphamide 0.3 %WP (नीभिजान) १०-१५ केजी/रोपनी वा ३ ग्राम प्रति बोट । नर्सरी प्याडमा ३ केजी प्रति १० घन मीटर ।

२१२

भन्टा, फर्सी काँक्रो, लौका, घिरौला, करेला, चट्टेल, आदि बालीमा लाने कीराहरू

बाली	कीराहरू	कीटनाशक विषादीहरू	व्यवस्थापन विधि	
			मात्रा	कहिले हाल्ने
टमाटर	फलमा गवारो	<ul style="list-style-type: none"> Azadirachtin 0.03% EC (Mulinneem, Nimbecidine) जैविक विषादी Heli NPV (Heli-ade) 100LE जैविक विषादी BTk Novaluron 10% EC (Rimmon) Lambda cyhalothrin 5% EC (Cliva plus, Karate) 	<ul style="list-style-type: none"> ५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १-३ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५-१ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा 	फुल पारेको देजामाथ
		<ul style="list-style-type: none"> हेलि ल्यूर पासो को प्रयोग गर्ने परजीवी कीरा ट्राइकोग्रामा १ लाख प्रति हेक्टरका दरले छोड्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १-३ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५-१ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा 	फुल पारेको देजामाथ राज्ने
	सूतको पात खाने लार्भा	<ul style="list-style-type: none"> Azadirachtin 0.03% EC (Mulinneem, Nimbecidine) जैविक विषादी Spodo-NPV 100LE जैविक विषादी BTk Novaluron 10% EC (Rimmon) Lambda cyhalothrin 5% EC (Cliva plus, Karate) 	<ul style="list-style-type: none"> ५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १-३ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५-१ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा 	फुल पारेको देजामाथ
	सेतो लार्वा/माइनर	<ul style="list-style-type: none"> जैविक विषादी Verticillium lecanii 1.15 WP (Mealiki, Vertigine) Azadirachtin 0.03% EC (Mulinneem, Nimbecidine) Imidacloprid 17.8 SL (Admirer, Atom, Chemida) Acetamiprid 20% SP (Elika Magik, Manik) Thiamethoxam 25%WG (Aveva, Arrow, Renova) Dichlorovos 76% EC (Bevan, Suchlor, Muvan) 	<ul style="list-style-type: none"> ५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा ५ ग्राम. प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति ५ लीटर पानीमा १ ग्राम. प्रति १० लीटर पानीमा २ग्राम प्रति ५ लीटर पानीमा 	

२१३

कृषि ज्ञापरी २०१५

बाली	कीराहरू	कीटनाशक विषादीहरू	व्यवस्थापन विधि	
			मात्रा	कहिले हाल्ने
		<ul style="list-style-type: none"> पहेलो टारिनि पासो प्रयोग गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा 	कहिले हाल्ने
भन्टा	१) भन्टाको गवारो २) थोक्ने खपट	<ul style="list-style-type: none"> Azadirachtin 0.03%EC (Mulinneem, Nimbecidine) Emamectin benzoate 5% SG (King star, N- star) Cypermethrin 25% EC (Nagcyper, Cypberht, All super) Lamdaaclyhalothrin 5% EC (Bravo, Karate, Avon) Fenvalerate 20% EC (Fenval, Nagfien, Devifen) 	<ul style="list-style-type: none"> ५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा ०.५मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५-०.७५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.७५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा 	बिस्वा टुर्कि सके पछि छर्ने र कीरा लागे पछि पनि छर्ने
	काँक्रो, लौका, घिरौला, करेला, चट्टेल	<p>अन्य उपाय: फुल, लार्वा तथा बयस्क अवस्थाका कीराहरू बटुली नष्ट गर्ने । भन्टाको गवारोको पुतली Leucinodes फरोमेन टापका प्रयोग गरी संकलन गर्ने र नष्ट गर्ने । जुनमा भन्टा रोपाइ गर्ने गवारो लागेको मुना र फल लाई नष्ट गर्ने</p>	<ul style="list-style-type: none"> २ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा 	अन्य उपाय: कुहेर फरेको फललाई बटुली गहिरा खाडलमा हाली पुरी दिने ।
	२) फर्सीको फल कुहाउने औसा	<ul style="list-style-type: none"> निममा आधारित कीटनाशक विषादी छर्ने । मालाथियन ५०% इ.सी. (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) मालाथियन ५०% इ.सी. (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) 	<ul style="list-style-type: none"> २ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा 	अन्य उपाय: कुहेर फरेको फललाई बटुली गहिरा खाडलमा हाली पुरी दिने ।
	अन्य उपाय :			
	● क्युलियर फरोमेन पासोको प्रयोग गर्ने, औसा लागी कुहेर फरेका फललाई बटुली गहिरा खाडलमा हाली पुरी दिने ।			वेक्युसेरा कम्पोजिटी ल्यूरको प्रयोग गर्ने
	३) थोक्ने खपट	भन्टामा जस्तै	भन्टामा जस्तै	कीरा लागेपछि
	४) लाही	बन्दा काउलीमा जस्तै	बन्दा काउलीमा जस्तै	बाली टिउने बेला नभएमा

कौको फसी जातका बालीमा लाग्ने रोगहरू

रोगको नाम	लक्षणहरू	उपचारका विधि
१. पाउडरी मिल्ड्यू (Powdery Mildew)	पातमा सेतो खरापी छरेको जस्तो लक्षण देखा पर्दछ । ज्यादा प्रकोप भएमा डाँठमा समेत सो लक्षण देखापरी पातहरू सुक्न थाल्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> खेतवारी सफा राख्न रोग लागेको पातहरू र फलहरू नष्ट गर्ने । दुई भाग चून र एक भाग गन्धकको धूलो मिसाएर मलमलको कपडामा पोको पोरे राम्ररी छर्ने । अथवा Dinocap 48% EC (क्याराथेन) 0.5-1 मी.ली प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर पातहरू राम्ररी भिजे गरी छर्ने । अथवा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) १ ग्राम प्रति लीटर पानी अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphih) २.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा अथवा थायोयानेट मिथाइल ७०% डब्ल्यूपी (Control, Hexastop, Kingstin-M) १.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा राखी छर्ने । रोगरहित क्षेत्रको स्वस्थ बीउ मात्र प्रयोग गर्ने । उपचारित बीउबाट मात्र उत्पादित बेर्ना रोप्ने । रोगी बोट र अन्य फलपातहरू उचित तरीकाले नष्ट गर्ने । Thiram 75%WS २ ग्राम प्रति किलोको दरले बीउ उपचार गर्ने । फल नलागेको अवस्थामा भए कपर अक्सिक्लोराइड ५०% WP (ब्लाइटक्स, Curex) विषादी २-३ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्ने । अथवा Mancozeb 75%WP (Dithane M 45, Indofil M 45, Surya M 45) २ ग्राम अथवा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) १ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्ने । अथवा Dimethomorph 50% WP (Kingstival, N-Bat, Real Bat) १.५ ग्राम अथवा Zineb 75% WP (All-z-78, Indofil-z-78) २ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्ने ।
२. डाउनी मिल्ड्यू (Downy Mildew)	यो रोगको प्रकोप काँकोमा धेरै देखा पर्दछ । पातमा हल्का खैरो रङको कुनापरेका थोलाहरू देखापर्दछन् । पातको तल्लो सतहमा दूसी उमेको देखिन्छ । पातहरू छिट्टै सुकाई बोटलाई समेत सुकाउंदछ । फलको आकारमा विकृती देखा पर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी बोट देखा पर्ना साथ उखेलेर नाश गर्ने । स्वस्थ बीउ रोप्ने । रोग साँने खपटे कीरा र लाही कीराको नियन्त्रण गर्ने ।
३. कुकुर र मोज्याक र स्ववास मोज्याक भाइरस (Mosaic Virus)	पातमा हरियो र फिका पहेंलो छिरबिरे लक्षण देखापरी बोट बढ्न सकैन । प्रकोप धेरै भएमा बोटका टुप्पाहरूमा गुल्मुनिएको लक्षण देखा पर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी बोट देखा पर्ना साथ उखेलेर नाश गर्ने । स्वस्थ बीउ रोप्ने । रोग साँने खपटे कीरा र लाही कीराको नियन्त्रण गर्ने ।

२१५

कृषि ज्ञायरी २०१५

गोलभेंडा, भण्टा र खुसानी वर्का बालीमा लाग्ने रोग र कीराहरू

रोगको नाम	लक्षणहरू	उपचारका विधि
१. डडुवा रोग (Blighi)	पातमा डडेको जस्तो लक्षण देखिन्छ । शुरुमा पानीले भिजेको जस्तो हल्का खैरो हुन्छ र गाढा खैरो वा कालो रङमा परिणत हुन्छ । अनुकूल वातावरणमा त्यस्ता थोलाहरूको वृद्धि भई बोटलाई उदाइ दिन्छ । ओसिलो अवस्थामा पातको तल्लो सतहमा सेतो दूसी देखिन्छ र फलमा खैरा कालो दागहरू देखा पर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेको बोट, पुराना बोटहरू र फल पात बटुली जलाउने र खेतवारी सफा सुघर राख्ने । रोग शुरु हुने बेलादेखि कपर अक्सिक्लोराइड (ब्लाइटक्स ५०% WP) १.५ ग्राम र सेन्कोजेब ७५% WP (डाइथेन एम-४५) विषादी १.५ ग्राम मिलाई जम्मा ३ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर ७-१० दिनको फरकमा ३-४ पटक बोट राम्ररी भिजिने गरी छर्ने । अथवा Chlorothalonil 75% WP (Diffence, Kaavaach, Protector) १.५ ग्राम अथवा Propineb 70% WP (Antraacol, Anthragold, Ki Antura) ३ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्ने । Dimethomorph 50% WP (Kingstival N-Bat, Real Bat) १.५ ग्राम वा Fenamidon 10% +Mancozeb 50% WG (Ki Ten, Sectin) ३ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्ने । Cymoxanil 8% +Mancozeb 64% WP (Kingmill 72, Moximate) २ ग्राम वा Metalaxyl 8% + Mancozeb 64% WP (Ridomyl, Kingmill MZ, Krinoxyl gold) २ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्ने ।
२. टोमाटो भाइरस (Mosaic Virus)	साधारण पातको हरियोपन भन्दा बेग्लै हरिया र हल्का हरिया भागहरूमा छिरबिरे लक्षण देखापर्दछ । त्यस्ता पातहरूमा खाल्डा खुल्डी परेको समेत देखिन सक्छ । बोटेनाको वृद्धि राम्रोसँग हुँदैन र फल कम लाग्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बोटमा फलेका फलबाट मात्र बीउ छान्ने । रोगी बोट हटाई नष्ट गर्ने । रोगी बोट छोएर हात राम्ररी नशोई स्वस्थ बोटलाई नछुने ।
३. लीफ कर्ल भाइरस (पात घुम्निने रोग) (Leaf Curl Virus)	यो रोग खुसानी र गोलभेंडाको लागि महत्वपूर्ण छ । रोग लागेको बोटका पातहरू घुम्निएर माथितिर फर्कन्छ र पातहरू फिका पहेंलो र साना साना हुन्छन् । खुसानीमा पातहरू ढुंगाको आकारमा घुम्निएर सक्छ । त्यस्तो रोग लागेको बोटहरूमा कम फुल्ने वा फले	<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेको बोट देखा पर्नासाथ उखेलेर नष्टगर्ने यो रोग सेतो फिँगाबाट सँने हुनाले डाईमथोएट (रोगर ३०% ड.सी.) कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले प्रयोग गरी त्यसलाई नियन्त्रण गर्ने ।

२१६

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
४. डडुवा (Phomopsis Blight)	नेनामा डाँठ कृहिएको लक्षण देखा पर्छ भने पातमा गोला छैरा थोखाहरू देखिइ बीच भागमा केही फिक्रापन देखिन्छ । मसिना काला काला पिनको टाउको जस्ता दागहरू हुन्छन् । त्यस्तै फलमा चकका परेको ठूलठूला थोप्याहरूको विकास भई कालो मसिना गिर्बाहरू देखिइ फललाई कुहाइ दिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बीउमात्र प्रयोग गर्ने । कार्बेन्डिमिज ५०% WP (केभिस्टिन, Derosal, Dhanustin) २ ग्राम प्रति किलोको दरले बीउ उपचार गरेर मात्र बेर्ना राख्ने । Mancoseb 75%WP (Dihane M 45, Indofil M 45, Surya M 45) अथवा कपर अक्सिक्लोराइड ५०% WP (क्वाइटेक्स, Curex), २-३ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने । घुम्ती वाली लगाउने ।
५. ओइलाउने रोग (Wilt)	बोटहरू सर्लकक ओइलाएको देखिन्छ । त्यस्ता बोटलाई काटेर सफा पानीमा डाँठ डुबायो भने सेतो शाकाणु निस्केर पानीमा घोलिन्छ र शमितो बन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> सोलोनेसी परिवारको बाहेक अन्य वाली संग घुम्ती वाली लगाउने । रोग अवरोधक जातहरू लगाउने ।
६. जरासा गाँठा पर्ने रोग (Root Knot Nematode)	बोट सानो र ख्याउटे भई बढ्न सक्दैन र पातहरू पहिलिएर फर्ने थान्छ । त्यस्ता बोटको जरासा सानो गिर्बाहरू बनेका हुन्छन् जसले गर्दा पाछि बोट ओइलाउँछ ।	<ul style="list-style-type: none"> अन्न वालीसंग घुम्ती वाली अपनाउने । खेतको खनजोत गहिरासंग गर्ने । मुख्य वालीसंग सूर्यमुखी, सयपत्री जस्ता फूलको बोटहरू रोक्ने । रोगी बोटहरू उचित तरीकाले नष्ट गर्ने ।
९. कोत्रे रोग (Anthranose)	बोटको टुप्पा माथिबाट सुक्दै आउँछ । यसले गर्दा पूरै हाँगा वा बोट सुक्ने मर्दछ । बोटको डाँठहरूमा काला काला स-साना गिर्बाहरू देखिन्छन् । घुर्सानोको फलमा खास गरी रातो हुने बेलामा दागाहरू देखिई पाछि फल कुहन्छ । त्यस्ता दागाहरूमा थुप्रै काला गिर्बाहरू बन्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी बोटको फलबाट बीउ नराख्ने । फ्याप्टान ५०% WP (धानुटान) विषादीले बीउ उपचार गर्ने खेतमा सफा सुथर राख्न रोग लागेका पुराना बोटहरू र फारपातहरू बढुलेर जलाउने । रोगको लक्षण देखा पर्नासाथ कपर अक्सीक्लोराइड ५०% WP (क्वाइटेक्स) वा मेन्कोजेब ७५% WP (डाइशन एम-४५) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर ७-७ दिनको फरकमा ३ पटक छर्कने । अथवा

२१७

कृषि ज्ञापरी २०१५

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
गोलभैँडाको फात खने करीरा Tomato leaf minor Tuta absoluta (Meayrick)	यसले कलिलो फल बढी नष्ट गर्छ । लाभाले पात, डाँठ, मुना र फल भित्र छेडेर क्षति गर्दछ । क्षतिग्रस्त पातलाई नियालेर हेरी सेतो फिकल्ली भित्र लाभार् देन सकिन्छ । यो करीराको प्रकोप बढी भएमा पुरै पातहरू जलेर नष्ट भएको देख्न सकिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> Chlorothalonil 75% WP (Difience, Kaavach, Protector) २ ग्राम अथवा Captain 50% WP (Captain, Captab) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर छर्कने । बत्तको पासोको रूपमा प्रयोग वा टिएलएम त्यूर फेरोमन ओटाटी ट्रायप वा स्टीकी ट्रायपमा प्रति रोपनी एउटा प्रयोग गर्ने। ब्यासिलस थुरिन्जीनसिस कस्ट्याकी -बीटी) १% डब्लुपी १-२ ग्राम प्रति लि. पानीमा सानो अवस्थाको लाभार् हुँदा साँफ पख छर्कने । क्लोरेण्टानिलिप्रोल १८.५% एससी ३ मिली प्रति १० लि. पानीमा राखी छर्कने । स्पिनोसाड ४५% एससी १ मिलि प्रति ३ लि. पानीमा राखी छर्कने ।

सिसी र केराउ बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापन विधि
१. सिन्दुरे रोग (Rust)	शुरुमा पातमा मसिना भण्डै सेता फोकाहरू देखिन्छन् र पाछि ती फोकाहरू छैरो रङमा परिणत भई फुटेर धूलो निस्कन्छ । कोसामा पति यस्ता फोकाहरू देखिन सक्छन । रोग लागेका पातहरू सुक्ने बोट चाँडै मर्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी बोटका भागहरू, टुटाहरू अनि फारपातहरू बढुलेर जलाई खेतवारी सफा राख्ने । बीउ उत्पादन गर्ने वालीमा भए रोग देखा पर्ना साथ गन्धक र चून १:२ भागको अनुपातमा मिसाएर मलमलको कपडामा पोको पारेर छर्ने । Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulfit) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर छर्कने ।
२. धुले ढुसी/खराने (Powdery mildew)	शुरुमा पातहरूमा फिक्रा रङमा बदलिएको भागहरू देखिन्छन् । त्यस्ता भागहरूमा सेतो धूलो छरेको जस्तो ढुसी उमेको देखिई पाछिबाट सबै भाग टाँकिन्छन् । त्यस्तो लक्षण जरा बाहेक सबै भागमा लाग्दछ । रोग लागेको कोसा भण्डारणमा छिटो कुरिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी बोटहरू बढुलेर जलाउने र खेतवारी सफा सुथर राख्ने । ढुई भाग चून र एक भाग गन्धकको धूलो मिसाएर मलमलको कपडामा पोको पारेर राम्ररी छर्ने । अथवा Dimocap 48% EC (क्याराथेन) ०.५-१ मी.ली प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर पातहरू राम्ररी भिज्ने गरी छर्कने । अथवा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) ०.५-१ ग्राम अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphihil) २.५ ग्राम

२१८

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापन विधि
३. मोझाक भाइरस (Mosaic virus)	पलत पहेलो, गुनमुज्ज परेको र सानो हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> अथवा थायोयानेट मिथाइल ७०% डब्युपी (Control, Hexastop, Kingsin-M) १.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा राखी छर्कने । सम्भव भएसम्म रोग अवरोधक जात लगाउने । स्वस्थ बीउ प्रयोग गर्ने । रोगी बोट उखलेर नष्ट गर्ने ।
४. एन्थ्राकनोज (Anthracnose)	शुरुमा पातमा खैरा थोला देखिन्छन्, पछि गाढा खैरो बन्छ र बौचमा कालो खाल्डो परेको देखिन्छ । यस्ता थोलाको चारैतिर खरानी रङ्गको हल्का खैरो देखिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> क्याप्टान ५०% WP (धानुटान) विषादीले कीउ उपचार गर्ने रोगको लक्षण देखा पर्नासाथ कपर अक्सीक्लोराइड (ब्लाइटक्स- ५०% WP) वा मेन्कोजेव (डाइशन एम-४५, ७५%WP) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर ७-७ दिनको फरकमा ३ पटक छर्कने । अथवा Chlorothalonil 75% WP (Diflence, Kaavaoh, Protector) २ ग्राम अथवा Captan 50% WP (Captain, Captrah) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर छर्कने ।

१७.१.६ फलफूलका कीरा तथा रोगहरूको व्यवस्थापन

अपका कीराहरू	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. फड्के कीरा (Hopper)	वयस्क कीरा हल्का हरियोमा खैरो मिसिएको हुन्छ र उफ्रन्छन् ।	पिनीहरूले गाढा विस्वामा कालो दूसी लगाछ ।	<ul style="list-style-type: none"> Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Buprofezin 25%SC (Buprolod, Develerzin) १-२ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Deltamethrin 2.8% EC (Decis, Dice) ०.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Imidacloprid 17.8 % SL (Admirer,

२१९

२. आँप कीज / कोयाको घुन (Stone weevil)	वयस्क घुन मध्यम आकारको, डल्लो र गाढा खैरो रङ्गको हुन्छ । छोइ दिँदा मरेको जस्तै बहाना गर्दछ ।	लाभैहरू आँपको गुद्दी खाँदै कोयासम्म पस्दछन र फल खान लाग्क हुँदैन ।	<ul style="list-style-type: none"> Atom, Chemida) १ मी.ली.प्रति चार लीटर पानीमा वा Thiamethoxam 25%WG (Areva, Arrow, Renova) १ मी.ली.प्रति दश लीटर पानीमा पानीमा मिसाई फूल फुल्नु अगाडि र फूल फर्न शुरु हुँदा १-१ पटक छर्ने । बोट्याट भनेका फलहरू र कीरा लारोका फलहरूलाई नष्ट गर्ने Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने ।
३. आँपको साइलिट (Mango psyllid)	वयस्क कीरा सानो खरानी रङ्गको पखेटा भएको हुन्छ ।	जसको फलस्वरूप निस्कन्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> कीरा लारोका हँसाहरू काटेर नष्ट गर्ने । माथि फड्के कीराको जस्तै विषादी प्रयोग गन कीरा कम लाग्ने आँपका जातहरू लगाउने ।

आँपका रोगहरू

रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. कोत्रे (Anthracnose)	पात, कमलो डाँठ, फूलको भ्रुष्पा तथा फलमा कालो दागाहरू देखा पर्दछन् र मुन्दाको टुप्पोबाट सुक्दै फलमा रोग शरमै लागेमा फल झर्दछन् ।	रोग लारोका भागहरू काटिछाँट गरी नष्ट गर्ने । वर्षा शुरु हुनु अगावै फल नष्ट गर्ने । फकनुअधि ३ देखि ४ पटकसम्म कपर अक्सीक्लोराइड (ब्लाइटक्स ५०%) छर्ने ।
२. सेतो धले रोग (Powdery mildew)	पात, फूलको कोपिला, फूलको भ्रुष्पो र फलमा फुस्रो सेतो धूलो देखापर्दछ । पछि ती सुकेर काला हुन्छन् ।	फूल फकनु अघि दूसी नाशक डिनोक्साप ४८% ड.सी. (कोराथेन) १/२ ग्राम/लीटर पानीमा वा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhannustin, Derosal) ०.५-१ ग्राम/लीटर पानीमा अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) ३ ग्राम प्रति लीटर अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) १-२ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा मिसाई १ पटक पूर्ण फूल फकिँसकबखि र दश वाह्र दिनको फरकमा २-३ पटक छर्कने ।

२२०

स्वायत्तका रोगाहरू		लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. क्राउन गाल (Crown gall)	माटोको सतह नजिक बोटको जरा र डाँठको जोर्नीबाट एजेर जस्तो डल्लो फलाउने गर्दछ। डल्लो केराउको दाना जत्रोदेखि ठूलो आकारमा ६ इन्च जति डायमिटरसम्मका हुन्छन्। डल्लो शुरुमा नरम फुस्रो हुने र पछि पुरानो हुँदा कडा र कालो हुन्छ।		<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेको थाहा भएको क्षेत्रमा स्याउ लगायत यो रोग लाग्ने कुनै पनि फलफूलको विरुवा नलगाउने। रोग देखा परेका विरुवाहरू नष्ट गर्ने। बोट विरुवामा काम गर्दा सकभर धाउ, बोट नलाग्ने गरी काम गर्ने। रोग नलागेको क्षेत्रमा मात्र नसरी तयार गर्ने। विरुवा लगाइएको ठाउँमा पानी जम्न नदिने।
२. दाद (Apple scab)	पात: फूलको कोपिलाका पातहरू, डाँठ तथा फलमा हल्का खैरा दागाहरू बन्दछन् जुन पछि कालो मखमल जस्तो केही उठेका हुन्छन्। रोग लागेका फलहरूका आकार विप्रेका, चिरा परेका दाना दागाहरूले गर्दा नरामो हुन्छन्।		<ul style="list-style-type: none"> बगैचा सफा राख्ने। बोटमा पात फर्ने बेलामा यूरियाको घोल बोटमा छर्कने। Mancozeb 75%WP (Dithane M 45, Indofil M 45, Surya M 45) वा क्याप्टान 50%WP (Captan, Captra) ३ ग्राम प्रति लीटर वा Chlorothalonil 75%WP (Jabayu, Kavach, Protector) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा घोलेर बोटमा फूलका कोपिलाहरूको भुग्पाहरू हरियो बनेका अवस्थामा, फूल फुल्नु अगाडि र फूलको पातहरू भरेपछि फलको चिचिलो अवस्थासम्म १०-१५ दिनको फरकमा छर्कने।
३. धुले ढूसी/खराने (Powdery mildew)	त्यो रोगमा पात, कमलो डाँठ, फूलका कोपिलाहरू तथा फलमा रोग लाग्दछ। पात सेतो युमिने हुन्छ। कमलो डाँठ नबढ्ने र फलमा जालो जस्तो हुन्छ।		<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेका डाँठहरू काँटछाँट गरी हटाउने। फूलको कोपिला बन्न थालेदेखि टुप्पोका डाँठहरू आउञ्जेलसम्म कार्बेन्डाजिम (बेमिप्टिन ५०% डब्ल्यू.पी.) १-२ ग्राम/लीटर पानीमा हाली वा केराथेन १/२ ग्राम/लीटर पानीमा हाली छर्कने। आफ्नो धुले ढूसी जस्तै गर्ने। हिउँदमा रोग लागेको भागाहरू काँटछाँट गरी हटाउने। काँटछाँट पछि कपर अक्सिकलोराइड ५०% डब्ल्यू.पी. (ब्लाइटमस) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा हाली छर्कने बोटोप्टको लेपले काटिएको सतहमा लेपिदिने।
४. गुलाबी रोग (Pink disease)	हाँगा बिगाका डाँठका सतहमा शुरुमा पानीले भिजेको जस्तो दाना बन्दछ। पछि फिका गुलाबी रङ्गका ढूसीका रचनाहरू देखा पर्दछन्।		<ul style="list-style-type: none"> धेरै रोग लागेर बोट नै सुक्न थालेमा बोटलाई नै नष्ट गर्ने।
५. बोक्रा खुइलिन	शुरुमा हाँगाहरूमा गोली दाना देखिन्छ। उक्त दानाहरूमा स-		

२२१

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
(Papery bark)	साना खटिराहरू बाहिरी बोक्राको भित्रबाट उठेका देखिन्छन्। रोगको प्रकोप बढी भयो भने उक्त दानाहरू भिलेर हाँगा वा बोटलाई बरिपरि घेर्दछ। रोग लागेका बोक्राहरू कागज जस्तो भइ च्यातिपर जम्किन्छन्। रोगी हाँगा सुकेर मर्दछ।	<ul style="list-style-type: none"> हाँगामा रोग लागेको देखियो भने तुरन्त बोटोप्ट वा अन्य ताँवायुक्त विषादीको पेष्ट बनाइ रोग लागेको भागमा लगाउने। रोग लागेको हाँगा सुकिसकेको भए काट्ने र काटेको भागमा ताँवायुक्त विषादी लगाउने।

कृषि ज्ञापरी २०१५

स्वायत्तका कीराहरू		पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. भुजादार लाही (Wolly aphids)	यो लाहीको शरीर बैजनी रङ्गको र सेतो कपास जस्तो पदाथले ढाकिएको हुन्छ।	यिनीहरू सयकडौं संख्यामा रजरासा बसेर रस चुस्छन् जसले गर्दा गाँठाहरूको विकास भै मसिना जराहरू निस्कन्छन्।	संख्यामा रजरासा बसेर रस चुस्छन् जसले गर्दा हाँगा पसेको शोच्यहरू मसिनाको लामो धिउ रङ्गको, टाउको ठूलो र खुट्टा नमण्को हुन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> जाडो याममा यो कीरा जरासा आई बस्ने हुनाले यसको निम्न कार्बोप्युरान गेडा जाडो याममा फेदको बरिपरि माटो मुनि पर्ने गरी बोटको उमेर अनुसार १०-३० ग्राम प्रति बोटको हिसाबले राखी सिचाइ गरिदिने। कीरा लागेको नसरी बोटहरूलाई इमिलकोल्पीट ०.५ एम.एल./लीटर पानीको मिश्रणले उपचार गर्ने। खनिज तेल एटसो १० मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने। परजीवी कीरा एफिलिनस मालीको चैत बैशाखतिर प्रयोग गर्ने।
२. गवारी (Borer)	वयस्क खपटे कीरा ठूलो र खैरो रङ्गको हुन्छ। यसका सिगाहरू खान थाल्छ जसले गर्दा हाँगा लामा, पखटा सेतोमा मलिनमा शोच्यहरू मसिनाको लामो धिउ रङ्गको, टाउको ठूलो र खुट्टा नमण्को हुन्छ।	लाभाहरू कलिलो हाँगा छेउेर काठ खान थाल्छ जसले गर्दा हाँगा सुकेर मर्दछन्। कीरा पसेको प्वालमा काठको धूलो देखिन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> जाडो याममा सुकेका हाँगाहरू र कीरा लागेका हाँगाहरूलाई काँटछाँट गरी जलाई दिने। कीरा लागेको हाँगामा ठूलो पत्ता लगाई डाइक्लोरोमस ७६% ई.सी.ई.सी. (नभान) १ सी.ली प्रति लीटर पानीको भोलमा वा Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने वा मट्टिलेतामा कपास चापलेर प्वाल टाढी दिने। 	
३. धनटाउके गवारी (Flat headed borer)	वयस्क खपटे कीरा कालो रङ्गको र श्चो आकारको हुन्छ।	बोका भित्रपट्टि बसी डाँठमा सानो पारी सुरङ्ग जस्तै खनेर टाउको पसाई बोटलाई नोक्सान गर्दछ।	<ul style="list-style-type: none"> बोटमा बोडोलेप लगाउँदा क्लोरोपाइरीफस (डसर्वान २०% ई.सी.) १.१९ भाग लेपमा मिसाइ लगाई दिने। बैशाखतिर Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) 	

२२२

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
४. गाबरो (Short hole borer)	वयस्क खपटे कीरा सानो, कालो रङ्गको र मुख तलतिर फर्केको हुन्छ ।	यसले हाँगा भित्र सानो च्याल बनाई बोटलाई नोकसान गर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> १.५ मिलि अथवा डेसिस आधा मी.ली प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने । बोटमा बोर्डोलेप लगाउँदा क्लोरोपाइरीफस (डर्सवान २० ई.सी.) १:१९ भाग लेपमा मिसाई लगाई दिने । बैशाखतिर Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मिलि अथवा डेसिस आधा मी.ली प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने ।
५. कल्लेकीरा (Sanjose scale)	यो कीरा सानो, एकै ठाउँमा बसिरहने र कल्लाले ढाकिएको हुन्छ ।	यो कीराले रखको मूल स्तम्भ र हाँगाबाट रस चुस्दछ, जसले गर्दा बोट फट्टाउन सक्नेन । साथै फलको पान रस चुसेर खान्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> कीरा लागेका बोट विरवाहरू एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा नलैजाने । Dimeothoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मिलि प्रति पानीमा मिसाई दुई दुई महिनामा एक पटक छर्ने
६. पाल बनाउने लाभे (Thent caterpillar)	लाभेको शरीरमा रूस हुन्छ र कालो छैरो रङ्गको हुन्छ ।	हाँगा फाटिएको ठाउँका पात हरूमा जालोको पाल बनाई बस्दछन ।	<ul style="list-style-type: none"> Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मिलि प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने ।
७. रातो सुलसुले (Red Spider Mite)	साना धेरै खुट्टा भएको रातो माट सुलसुले एक ठाउँमा बस्नेन र किडि रङ्गको भने बच्चा भने हाँगा वा रखका कुना काच्चा पातको फेर आदीमा थुपेर बसी रहन्छ । हातले त्यसलाई मिच्यो भने रात जस्तै रातो हातमा लाग्छ ।	बोटको कलिला भागाहरूमा (हाँगा, पात) आदी स्थानको रस चुसी नोकसान पु-चाउछ । सुलसुले धेरै लागेका पातहरू प्याजी रङ्गमा परिणत हुन्छ र समय अगावै फर्न थाल्दछन ।	<ul style="list-style-type: none"> Dicofol 18.5% EC (Coloneel) ३ मि लि प्रति लिटर पानीमा वा Propargite 57% EC (Kingmite, Omite) ३ मि लि प्रति लिटर पानीमा वा रोगर १ एम एल प्रति लिटर पानीमा मिसाई नयाँ पालुवा आउन साथ १५ दिनको फरकमा ३ पटक छर्ने ।

२२३

कृषि ज्ञापनी २०१५

भईकटहरका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. कल्ले कीरा (Scale insect)	यो सानो कल्लाले ढाकिएको कीरा हो ।	डाँट र पातमा बसेर रस चुस्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> माथि उल्लिखित कल्ले कीरालाई जस्तै नियन्त्रण विधि अपनाउने ।
२. मिलिबग (Mealy bug)	यो नरम, चोटो शरीर भएको कीरा हो ।	कल्ले कीराले जस्तै लक्षण देखाउँछ ।	<ul style="list-style-type: none"> माथि उल्लिखित जस्तै विधि अपनाउने ।

केराबालिका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. केराको धाम घुन (Stem weevil)	वयस्क खपटे कालो वा रातो रङ्गको हुन्छ यसको सुँड हुनाले धामभित्र छिया छिया हुन्छ । निकै लामो हुन्छ । यसका बिरुवा पहिलिन थाल्छ । साधारण लाभे सेतो शरीर र रातो हुरी बत्तासले पनि बोट ढल्ने हुन्छ । टाउको भागको हुन्छ ।	लाभे धाम भित्रभित्रै खोतलेर खाने बिरुवा पहिलिन थाल्छ । साधारण हुरी बत्तासले पनि बोट ढल्ने हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोमाएका बोटहरूलाई जरेदेखि उखेलेर मासिना टुका गरी नष्ट गर्नुपर्छ । एउटा गांजमा ३ वटा सम्म मात्र बोट राख्ने । लत्रेका वा लत्रन लागेका पातहरू केराको धामको सगमबाटै काट्ने गर्नुपर्छ । एउटा लामो बक्कुले कीरा लागेको धामलाई खोतलेर लामाहाहरूलाई नष्ट गर्ने । काम नलाग्ने केराका बोटहरू काटेर टुक्रा टुक्रा पारी केरा बगैचामा यताउती राखिदिनाले त्यसमा वयस्क घुनहरू जम्मा हुन्छन् र तिनलाई संकलन गरी नष्ट गर्न सकिन्छ ।
२. केरा गानुको घुन (Rhizome weevil)	वयस्क खपटे चम्किलो कालो हुन्छ ।	यो घुनका लाभेले केराको गानो खाईदिनाले जराहरू कमजोर हुने गर्दछन् । बोट सजिलै ढल्ने गर्दछ । केरा पसाउन सक्नेन र यदि पसाई हाले पनि फल पुष्ट हुँदैनन् ।	<ul style="list-style-type: none"> घुनले आक्रमण गरेको गानु र धामलाई टुक्रा टुक्रा पारी नष्ट गर्नुपर्छ । घुन लागेको गांजको बिरुवा अन्यत्र रोप्नु हुँदैन । केराको बोटमा लत्रेका पातहरू हटाई गांजलाई सफा सुषार राख्नुपर्छ । घुन लाग्ने बारीमा नयाँ केराको बोट रोप्नुअघि सम्पूर्ण पुराना बोटहरूलाई जरेदेखि उखेलेर हटाउनु पर्छ । केराको प्रत्येक गांजमा क्लोरोपाइरीफस (डर्सवान १० थलो) ३० ग्रामका दरले बोटको बरिपरि छरेर माटीमा मिलाई दिदा घुनका नियन्त्रण हुन्छ ।

२२४

केरा वालीका रोगहरू

कीरा	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ओइलाउने रोग (Wilt)	शुरुमा पुराना पातको किनाराबाट पहिलिन शुरु भई मुख्य नशातिर बढ्छ। रोगी पातको भेटनो फुटी तलतिर भुण्डिन्छन् र पात ओइलाउँछ। जमिन छेउका डाँठ ढाकने पातहरू लम्बाई पट्टिबाट फाट्छन्।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी केरालाई उखलेर जलाउने रोगी बोटको पातहरू जलाउने र भगाउने चून वा बोर्डेक्स मिक्चर छर्ने। एकै ठाउँमा केरालाई सकभर ३ वर्ष भन्दा बढी नलगाउने।
२. बन्धी टप (Bunchy top)	रोगी पातहरूको आकार साना, पहेंला र किनारा माथितिर बढेरिपका हुन्छन्। रोगी पातमा मसिना हरियो थोप्ला र धब्बा पनि देखिन्छन्।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी विरवा जम्मा गरेर जलाई दिने। यो लाही कीराबाट सन् रोग भएको Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मिलि प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्ने। बीउको लागि प्रयोग हुने गानाहरू स्वस्थ श्रवको बोटबाट मात्र लिने।
३. कोत्रे (Anthracnose)	रोगी फलहरू पहिलेन्छ र बोक्रामा साना र खैरा थोप्ला देखिपर्दछ। पि थोप्लाहरू जोडिएर केहि धस्रको जस्तो हुन्छन् धेरै आक्रमण भएमा फल कालो भई चाउरिन वा सुक्न सक्छ।	<ul style="list-style-type: none"> फल र विरवालाई चोट पटक लाग्न बाट जोगाउने। कपर अक्सिक्लोराइड ३ ग्राम प्रति लीटर पानीको दरले कोसामा छर्ने।
४. गानो कुहने (Rhizome rot)	गानामा शुरुमा पानीले भिजेको जस्तो खैरा धब्बाहरू देखापर्दछ। पछि ती धब्बाहरूबाट नै कुहिन शुरु हुन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ ठाउँबाट गानो ल्याई रोप्ने। रोगी बोट जलाएर नष्ट गर्ने। गानालाई स्ट्रेप्टोमाइसिनमा केही समय डुबाएर रोप्ने।

अभिला जलका फलफूलका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. हरियो ठूलो पुतली (Lemon butterfly)	वयस्क पुतली ठूलो र शरीरिरीशु हुन्छ, पछाडिको पखेटाको तल पुच्छर जस्तो सानो भाग निस्कको हुन्छ। लार्वा सानो हुँदा खैरो रङको हुन्छ र पूर्ण विकसित लाग्ने हरियो रङको हुन्छ।	लार्भेले विरवाको पात खाई विरवालाई नान्ने पारी दिन्छ। वसन्त र शरद ऋतुमा यिनको आक्रमण बढी हुन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> डेल्टामेथिन २८% ई.सी. (डेसिस) विषादी २ एम.एल. प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने
२. पातको भिँगा (Leaf miner)	वयस्क पुतली सानो सेतो रङको हुन्छ।	लार्भेहरू आफुले बनाएको पातको	<ul style="list-style-type: none"> पालुवा आउनासाथ डेल्टामेथिन २८% ई.सी. (डेसिस) विषादी २

२२५

कृषि ज्ञायरी २०१५

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
३. कले कीरा (Scale insect)	यो धेरै सानो, एकै ठाउँमा बसीरहने कुनै लोचिलो र रस चुस्छन्। बोक्रासँग मिल्नो जुल्नो रङको हुन्छ।	यिनीहरू धेरै सख्यामा बसेर विरवाबाट रस चुस्छन् जसले गर्दा विरवाहरू जसले गर्दा रस चुस्छन् र पातहरूमा टूसी फैलिएको देखिन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> कीरा लागेका बोटहरू नसार्ने। फाल्गुण र चैत्र महिनामा एक एक पटक रोगर ३०% इ.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने। महितेल र सावुनको भोल बनाई छर्ने, मेसिनको तेल कपडामा भिजाई पछुने एटसो १० मिलि प्रति लि मिसाइ छर्ने
४. लाही कीरा (Aphid)	यो लाही सानो र अलि कालो रङको हुन्छ।	यी कीराले विरवाबाट रस चुस्छन् र यसले आक्रमण गरेका विरवाका पातहरूमा कालो टूसी देखिन्छ।	<ul style="list-style-type: none"> फूल फुल्नु अगाडि रोगर ३०% इ.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने माथि उल्लेखित लाही कीरालाई जस्तै विधि अपनाउने।
५. सिटस सिल्ला (Psylla)	वयस्क कीरा सानो नरम र खैरो हुन्छ। पखेटा पारदर्शक र तिनमा सेतो थोप्ला हुन्छन्। बन्धाहरू मसिना र पहेंला रङका हुन्छन्।	विरवाको कलिलो भागमा बसी रस चुस्छन् जसले गर्दा फलहरू कुहिएर तन्केका हुन्छन्। औसाहरू सेतो भुईँमा भर्दछन्।	<ul style="list-style-type: none"> फलफूलको बोटमा पालुवा लागेको बेलामा र चिचिला लागिसकेपछि मालोथियन ५०% इ.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने। विरवामा कुनै गुलियो पदार्थमा मालोथियन विषादी मिसाई यसको लेप बनाई ठाउँ-ठाउँमा लगाई दिनले वयस्क कीराहरू आकर्षित भई खान आई मर्दछन्। सो कार्य पालुवा लाग्ने
६. फल कुहाउने औसा (Fruit fly)	वयस्क कीरा करिव धरको भिँगा जस्तै हुन्छ। पखेटा बाहिर पट्टि तन्केका हुन्छन्। औसाहरू रङका हुन्छन्।	औसाहरूले फलको भिनीभिन्ने बसेर खान्छन् जसले गर्दा फलहरू कुहिएर भुईँमा भर्दछन्।	<ul style="list-style-type: none"> फलफूलको बोटमा पालुवा लागेको बेलामा र चिचिला लागिसकेपछि मालोथियन ५०% इ.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने। विरवामा कुनै गुलियो पदार्थमा मालोथियन विषादी मिसाई यसको लेप बनाई ठाउँ-ठाउँमा लगाई दिनले वयस्क कीराहरू आकर्षित भई खान आई मर्दछन्। सो कार्य पालुवा लाग्ने

२२६

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
७.मिलियवाग (Mealy bug)	सेता, कपास जस्तै जीउभरी काँडे पात र डाँठको रस चूसन्छ । काँडा देखिएको नरम कीरा हो ।		<ul style="list-style-type: none"> बेलादेखि लिएर फल टिप्ने बेलासम्म गरेमा बढी प्रभावकारी देखिन्छ । कीरा लागेर भरेका फलहरू जम्मा गरी नष्ट गरिदिने । मिथ्याल यजिनल र मालाथियन ५०% ई.सी. को फेरोमेन ट्याप राखी भाले भिन्सा गर्ने । झीमझकोलपीट ०.२ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने

अभिलो जातका फलफूलमा फल टिपीसकेपछि विशेष गरी बसन्त याम शुरु पूर्व या जाडो याममा खनजोत मलजल रोगकीरा लागेका हाँगा या पात हल्का काँटछाँट गर्ने कुहेका भरेका फलफूल जलाउने वा गाड्ने तत् पश्चात् आवश्यकता हेरी छिटो नाशवान (सुरक्षित/वातावरणमा कम हानिकारक विषादी प्रयोग गर्ने त्यसपछि फल लागि सकेपछि बोट विस्वाको निरीक्षण र आवश्यकता हेरी रोगकीरा व्यवस्थापन गर्ने प्रक्रिया अपनाउनु पर्दछ ।

अभिलो जातका फलफूलका मुख्य रोगहरू

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. क्याडकर (Canker)	पात, डाँठ र फलमा सुरुमा वाटुलो पछि वैआकारका केही उठेको काठ जस्तो र पहेलो घेरा भएका हाँगाहरू देखा पर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> बगैचा सफा राख्ने । हिउँदमा बोटका मरेका हाँगा विगाहरू काँटछाँट गरी हटाउने । कपर अक्सिकलोराइड (क्लाइडक्स ५० डब्लु.पी.) ३ ग्राम प्रति लीटर भोल काँटछाँट पछि छर्कने र फेद बरिपरी सफा पारी १ देखि १.५ हात सम्म बोर्दो पेस्टले किपी दिने । वर्षा सुरु हुनु अगावै नयाँ पालुवा आउने लागेको बेलामा एक पटक र वर्षा याममा २-३ पटक १ प्रतिशतको बोर्डोमिश्रण स्प्रे गर्ने ।
२.कालो ध्वंस (Shooty mould)	पात, डाँठ र फलमा कालो ध्वंसो जस्तो तहले ढाक्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> बोटहरू सफा राख्ने । कीराको प्रकोपले यो रोग लाग्ने हुँदा शुरुमा ती कीरा नियन्त्रण गर्ने । अन्य रोग नियन्त्रणको लागि प्रयोग गरिएको दूरीनाशकले यसलाई पनि नियन्त्रण गर्दछ ।

२२७

कृषि ज्ञायरी २०१५

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
३. कोवे (Anthracnose)	स-साना काला दागाहरू डाँठ र पातमा देखा पर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी हाँगाविभागा काटेर नष्ट गर्ने । वर्षा याममा रोग बढ्ने हुँदा २-३ पटक १ दिनको फरकमा र हिउँदमा काँटछाँट पछि १ प्रतिशतको बोर्डोमिश्रण वा कपर अक्सिकलोराइड (क्लाइडक्स ५०% डब्लु.पी.) ३ ग्राम प्रति लीटरको भोल छर्कने । निकासको राम्रो प्रबन्ध मिलाउने । तीनपाते (जंगली सुत्तला) मा कलमी गरेको विरवा लगाउने । खनजोत गदा जरागा चोट नपुऱ्याउने । माघ महिना तिर रोगी बोटको जरानिरको माटो हटाई कुहिएको जरा हटाउने र करीव १-२ हला जरालाई खुल्ला छाडी सम्भव भए खरानी र राम्रो पाकेको मल माटोमा मिसाई जरा पुर्ने । रोगी बोटको फेद बरिपरी राम्ररी भिज्ने गरी बोर्दो मिश्रण (१ प्रतिशत) वा म्यान्कोजेब (इन्डोफिल एम-४५, ७५% डब्लु.पी.) वा कपर अक्सिकलोराइड (क्लाइडक्स-५०% डब्लु.पी.) या कार्बेन्डाजिम (डेरसाल) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई ड्रेन्च गर्ने साथै कार्बेन्डाजिम (डेरसाल ५०% डब्लु.पी.) र ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई पूरा बोट भिज्ने गरी छर्ने र १ दिनपछि फेरी एक पटक कार्बेन्डाजिम (डेरसाल ५०% डब्लु.पी.) छर्ने । वर्षात शुरु हुन थालेपछि माथि उल्लेख गरे बमोजिमको विषादी ड्रेन्च गर्ने र विस्वामा पनि छर्ने ।
४. जरा कुहिन (Root rot)	पातहरू पहेलो भई मर्दै जान्छ र टुप्पाबाट बोट सुक्दै सुक्दै जान्छ ।	
५. फेद कुहिन (Shalk rot)	फेद बरिपरी बोका चर्किने कुहिले सुख्खा हुने फर्ने र भित्री डाँठ देखा पर्ने गर्दछ । समयसँगै सावधानी लिइएन भने पात पहेलो भएर हाँगा सुक्दै जान गर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग सहन सक्ने जात लगाउने । तिनपाते (जंगली सुत्तला) मा कलमी गरेको विरवा लगाउने । सडेको भाग हटाई बोर्दो लेप लगाउने । तिनपातेको सहायक जरा दिने । हिउँदको समयमा १ प्रतिशतको ग्रिया + ४.४:५.० को बोर्दो मिश्रण बोटमा स्प्रे गर्ने फेदमा कृषि चून छर्ने र खरानी थपार्ने ।

२२८

रोग	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
६. गालावी रोग (Pink disease)	आर्द्रता बढ़ी भएपछि बोका चर्कने, फुटने र काठ माथि खाटिटा निस्कने र सिंदूर रङ्गको धूलो देखिने, विरवा मर्दै जाने ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग लागेको भागलाई काटेर जलाउने । रोग लागेको भाग खुकिएर जौवाटियापेष्ट वा बोडो लेप लगाउने । कार्बन्डिजिम (डेरोसाल ४०% डब्ल्यू.पी.), म्यान्कोजेब (इन्डीफिल एम-४५- ७५% डब्ल्यू.पी.) र बोडो मिश्रण पालैपालो छर्ने ।
७. ग्रीनीङ (Citrus greening)	<ul style="list-style-type: none"> सुन्तला जात फलफूल (जुनार) का पातहरू पूरै पहेलो हुने वा पहेलो पातमा हरियो नशाहरू हुनुको साथै हरिया दागहरू पनि देखिन्छन् छिप्टिएको पातहरूको बीचको मुख्य नशा असामान्य रूपमा प्रष्ट देखिन्छ । यो अवस्था विस्तारै विस्तारै पातका अरु नशाहरूमा सार्दै जान्छ र पात पहेलिदै टुप्पाहरू सुकी अन्तमा विरवा नै मर्छ । धेरै फूल फुल्नुको साथै बेमौसममा पान फुल फुल्न सक्छ, दाना सानो हुँदै जाने, दाना एकलर्फी मात्र बढ्ने, असामान्य रूपमा फल भर्ने र कम फल हुन्छ । छिप्टिएको फलहरूमा सूर्यतर्फ भएरको भाग मात्र पहेलो रङ्गको हुन्छ अर्कोपट्टि हरियो नै रहन्छ उपरोक्त लक्षणहरू बोटको कुनै एक भाग वा एउटा हाँगामा पर्ने एक सक्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> तराई/भित्री मधेश र रोपग्रन्थ क्षेत्रबाट ल्याई रोपका विरवाहरूमा ग्रन्थ लक्षणहरू देखापर्नासाथ बोटहरू काटी जलाइ दिने । समुन्द्र सतह देखि १३०० मीटरभन्दा कम उचाई भएको ठाउँमा विरवा उत्पादन गर्नु हुँदैन साथै त्यहाँबाट विरवा ल्याउनु हुँदैन । यो रोग सिट्टस सिल्ला कीराले सार्ने भएको हुँदा तालिका बनाई रोपार ३०% इ.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीको दरले प्रयोग गर्नुपर्छ ।

२२९

कृषि ज्ञापनी २०१५

१७.१.७ अन्य बालीका रोगहरू र तिनीको व्यवस्थापन

बाली तथा रोगका नाम	लक्षण	व्यावस्थापन विधि
अम्बा ओइलाउने रोग (wilt)	रोगी विरवाका टुप्पातिरका पातहरू पहेलिन्छन्, ओइलाउछन् । ली पातहरू सुकेर भर्दछन् । डाठमा वरिपरी छैरो रंगले धेरिएर बोट मर्न थाल्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोप्ने र गोड्ने बेलामा जारामा चोट पटक नलगाउने । बोटको वरिपरी चुन छरी सिचाइ गर्ने । बेर्ना रोप्नु भन्दा दुई हप्ता अगाडि फर्मािलिनले माटो उपचार गर्ने
सुपारी मुना कुहने रोग	बोटको टुप्पाको पातमा पहेलो घेरा भएको खरानी रङ्गको थोप्ला बन्दछ । रोगी पातको नशाहर कालो भएर जान्छन ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी विरवा देखिएमा हटाउने । स्ट्रेप्टोमाइसिन ०.०५ प्रतिशतको फोल बनाएर छर्कने ।
कोले रोग वा महाली रोग (koleroth)	रोगी दानाको बाहिरी सतहमा पानीले भिजेको जस्तो देखापर्छ र सेता कुसीले छोप्छ र छिप्टिनु अगाडि नै फलको भेट्ना हुँदै पाछि पूरै बोट सडेर मर्दछ ।	<ul style="list-style-type: none"> सडका मुना र मरेका भागहरू खुर्केर हटाउने । कपर अक्सिकलोराइड ५० % डब्ल्यू.पी. (ब्लाइटक्स) ३ ग्राम/ लीटर पानीका दरले १ देखि १.५ महिनाको फरकमा छर्कने । विरवाको वरिपरी पानी जम्न नदिने ।
अदुवा गानो कुहने (Rhizome rot)	बोटको माथिल्लो पातको टुप्पो पहिलितै पातको किनार हुँदै रोग तलतिर बढ्दै जान्छ । पाछि तल पातसंग जोडिएको ठाउँमा पानीले भिजेको जस्तो भएर गिलो हुन्छ विरवा तान्दा सजिलै पातसंग छुट्टिएर आँउछ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी गाना वा पाना कीउको लागी प्रयोग नगर्ने । माटोमा उचित निकासको व्यवस्था मिलाउने । युम्सी बाली चक्र अपनाउने । कार्बान्डीजिम ५० % डब्ल्यू.पी. (बेमिस्टिन/डेरोसाल) ले कीउ उपचार गर्ने ।
पातको थोप्के (Leaf spot)	पातमा साना, गोला अण्डाकार देखि हल्का पहेला थोप्ला देखापर्दछ र पाछि सुकेर प्वाल पर्ने सक्दछ । पात दाबिन्छ, लाबिन्छ र बोट हाँचो हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी पात जम्मा पारी जलाइदिने । कपर अक्सिकलोराइड ५०% डब्ल्यू.पी. (ब्लाइटक्स) ३ ग्राम/लीटर पानीका दरले रोग देखा परे पाछि छर्कने ।
बदास	ओसिलो ठाउँमा भण्डार गरेका बीउहरू रोप्दा बोटको फेद	<ul style="list-style-type: none"> सयला र स्वस्थ्य दाना छानेर सुख्खा ठाउँमा भण्डार गर्ने

२३०

बाली तथा रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
बेनी कृहिन (Seedling blight)	कृहिनछ र मर्दछ ।	क्याप्टान ५०% डब्ल्यू.पी. विषादीले २ ग्राम प्रति के.जी. बीउका दरले बीउ उपचार गर्ने ।
टीका रोग (Tikka)	पातमा दुई किसिमको, पहिलो रङ्गको थोप्ला र मसिना, गोलाकार गाढा छैरो वा कालो रङ्गका थोप्लाहरू देखा पर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी टुटा जम्मा गरी जलाइ दिने घुन्सी बाली अपमाउने क्याप्टान ५०% डब्ल्यू.पी. विषादी २ ग्राम प्रति के.जी. का दरले बीउ उपचार गर्ने । पातमा थोप्ला देखापर्ने थाने पछि कार्बेन्डिजिम ५०% डब्ल्यू.पी. (बोमिष्टिन) १ ग्राम प्रति लीटर वा Chlorothalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई १५-२० दिनको अन्तरमा छर्कने । वा Sulphur 80% WP (Sullex, Sulphur, Sulphih) ३ ग्राम प्रति लीटर अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) ३ सी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
टिगुरे (Rossete)	बिरवा असामान्य रूपमा टिगुरिन गर्दै बोट ज्यादै होचो र सानो हुन्छ । बिरवाका पातका नशाहरू फर्कन् र पातहरू उल्टो दोग्राएर जान्छन् । बोटमा कोसा लाग्दैन ।	<ul style="list-style-type: none"> रोगी बोट उखेली जलाउने । घुन्सी बाली लगाउने । Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ सी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
सिदुरे (Leaf rust)	पातको तल्लो सतहमा सून्तला रङ्गको पहिला दानादार थोप्ला र माथिल्लो तहमा छैरो थोप्ला देखिन्छन् ।	Chlorothalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई १५-२० दिनको अन्तरमा छर्कने वा Sulphur 80% WP (Sullex, Sulphur, Sulphih) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) ३ सी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।

२३१

कृषि ज्ञायरी २०१५

अरुैबी

बाली तथा रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. फुर्के (Footke)	रोगी बिरवाको फंदमा धेरै स साना काण्डहरू निस्कन्छन् र बोटमा फूल फुल्दैन । बोट होचो हुन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> बिरवा बीउबाट उत्पादन गर्ने रोगी बिरवा जम्मा गरी जलाउने । रोगका विषाणु सार्ने किरा मार्न Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ सी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
२. छिके (Chihike)	शुरुमा पातका मुख्य नशामा पहिला धब्बाहरू देखापरी पातमा कैलिन्छन् पछि पहिला थोप्लाहरू छैरो रङ्ग भई पात सुकेर जान्छ र बोट होचो भई वृद्धि रोकन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> बीउबाट उत्पादित बेनी लगाउने । रोगी बिरवा जम्मा गरी जलाउने । मालाथिन ५०% ई.सी. १ मिलि. वा Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ सी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
३. जरा तथा गानो कृहिन (Rhizome rot)	बोटको गानो पानीले भिजेको जस्तो भिलो हुन्छ र कालो भएर कृहिन थान्छ । बोटको पातहरू टुपोबाट पहिलिदै सुकेर जान्छन् ।	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ गाना वा बीउबाट बेनी बनाई रोप्ने । बोटको गोडमेल गर्दा गानोमा चोटपटक नलाग्ने गरी गर्ने । ट्राइकोडमाको प्रयोग गर्ने ।

गुलाब

पहिचान	शतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. धूले ढूसी/ खराने	गुलाबका पात, मुनाहरूमा खरानीको धूलो भन्नेको जस्तै गरी रोग देखा पर्दछ र मुना/पातहरू धुम्रिने हुन्छन्	<ul style="list-style-type: none"> यो रोगको लक्षण शुरु भएको थाहा पाउने डिनेक्याप ४८% ई.सी. (केराथिन) ०.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई वा Carbendazim 50% WP (Bavisitin, Dhanustin, Derosal) ०.५-१ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई अथवा Sulphur 80% WP (Sulflex, Sulphur, Sulphih) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) ३ सी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
२. कालो थोप्ले (Black leaf spot)	पातको सतहमा फहेलो घेरा भएका बीचमा कालो रङ्गका बाटुलो आकारका थोप्लाहरू देखापर्दछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> रोग शुरु हुन लागेको थाहा पाउने बित्तिकै म्यान्कोजेब डाईथेन एम ४५ (५५ डब्ल्यू.पी.), ६ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर । प्रत्येक वर्ष बोट काटछाँट गर्ने र मरका भागहरू हटाउनाले रोगको श्रोत न्यून हुन्छ ।

२३२

१. यो कीरा एकदमै सानो र सेतो रङ्गको हुन्छ।	पहिलो	शतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
	पातको तल्लो सतहमा बसी रस चुस्छ, पातहरू गुज्जुमा भै खैरो रङ्गमा बदलिन्छ।		Dicofof 18.5 EC(Colone) वा Propargite 57% EC (Kingmite, Omite) ३ एम एल प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने।

लिबीको पात गुज्जुमा पार्ने सुलसुले

कृषि डायरी २०१५

कृषि डायरी २०१५

१७.२ नेपालमा प्रतिबन्धित विषादीहरू:

क्र.सं.	विषादीको नाम	प्रतिबन्धित वर्ष
१	क्लोरोडेन	सन् २००१
२	डी.डी.टी.	सन् २००१
३	डाइएल्ड्रिन	सन् २००१
४	इन्ड्रिन	सन् २००१
५	अल्ड्रिन	सन् २००१
६	हेप्टाक्लोर	सन् २००१
७	माइरेक्स	सन् २००१
८	टोक्साफेन	सन् २००१
९	वी.एच.सी.	सन् २००१
१०	लिनडेन	सन् २००१
११	फस्फामिडन	सन् २००१
१२	अर्गानो मर्करी कम्पाउण्ड	सन् २००१
१३	मिथाइल पाराथियन	सन् २००७
१४	मोनोक्रोटोफस	सन् २००७
१५	इण्डोसल्फान	सन् २०१४
१६	फोरेट	विषादी समितिबाट निर्णय भएकै। राजपत्रमा प्रकाशित हुन बाकी।

विषादी आयातकर्ता बिक्रेता र विषादी संश्लेषणकर्ताहरूमा विशेष अनुरोध

“विषादी आयात, निर्यात, उत्पादन र बिक्री वितरणमा संलग्न हुनुहुने जो कोहिले पनि जिवनाशक विषादी ऐन र नियमावली बमोजिम ईजाजत पत्र लिएर मात्र विषादीको कारोबार गर्नुपर्नेछ सो विपरित गरेमा नियमानुसार कारवाही हुन्छ।”

“जीवनाशक विषादीको दुरुपयोग नगरौं, पंजिकरण नगरिएका र प्रतिबन्धित विषादीहरूको प्रयोग गरी मानिस, पशुपंक्षी र अन्य लाभदायक जीवजन्तुको स्वास्थ्य र पर्यावरणमा हुने नकारात्मक असरबाट जोगाऔं।”

“कृषक दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरूमा विशेष अनुरोध”

- ❖ विषादी विष हो, औषधी होईन भन्ने कुरा सदैब मनन गर्नुहोस।
- ❖ अनावश्यक रूपमा विषादीको प्रयोग नगर्नुहोस्/नगराउनुहोस्।
- ❖ विषादी खरिद गर्नुपूर्वै प्राविधिकको अनिवार्य सल्लाह लिनुहोस्।
- ❖ तालिम प्राप्त र ईजाजत पत्र प्राप्त विषादी खुद्रा बिक्रेताहरूबाट मात्र विषादी खरिद गर्नुहोस्।
- ❖ विषादी खरिद गर्दा पंजिकृत, सुरक्षित र प्रभावकारी विषादी छान्नुहोस्।
- ❖ पंजिकरण नभएका र प्रतिबन्धित विषादी बारे जानकारी राख्नुहोस र त्यस्ता विषादी खरिद नगर्नुहोस।

- ❖ विषादीको सुरक्षित तरिकाले भण्डारण गर्नुहोस र बाल बच्चाहरूको पहुँच देखि टाढा राख्नुहोस ।
- ❖ सहि विषादी, सहि मात्रामा, सहि समयमा र सहि तरिकाले प्रयोग गर्नुहोस ।
- ❖ विषादी चलाउँदा सुरक्षात्मक पहिरनको अनिवार्य प्रयोग गर्नुहोस ।
- ❖ विषादी प्रयोग गरिसकेपछि पर्खनुपर्ने समय व्यतित नभएसम्म बाली टिपेर खाने र बेच्ने नगर्नुहोस ।
- ❖ भण्डारणमा लाग्ने रोग कीरा नियन्त्रणका लागि सकभर स्थानीय प्रविधि अवलम्बन गर्नुहोस । रासायनिक विषादी प्रयोग गर्नुपरेमा सुरक्षित विषादी सावधानीपूर्वक गर्नुहोस र उपभोगपूर्व प्रतिक्षा अवधिको अनिवार्य ख्याल गर्नुहोस ।
- ❖ विषादीका खाली भाँडाहरू (डिब्बा, प्याकेट) सुरक्षित तरिकाले नष्ट गर्नुहोस, जथाभावी नफालौ ।
- ❖ विषादी विक्रेताले पंजीकरण नगरिएका विषादी विक्री नगर्नुहोस ।

विस्तृत जानकारीकोलागि नजिकको कृषि सेवा केन्द्र वा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय वा विषादी पंजीकरण तथा व्यवस्थापन शाखामा सम्पर्क राखौ ।

१७.३ पञ्जिकृत विषादीहरूको सामान्य नाम तथा विषादी बालीमा प्रयोग गरिसकेपछि बाली टिप्न वा टानी गर्नका लागि पर्खनु पर्ने प्रतिक्षा अवधि

क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)	क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)
१. फिटनाशक					
१	एत्रोमेक्टिन	१४	२५	इमामेक्टिन बेन्जोएट	१०
२	एसिफेट	१५	२६	इथियन	१४
३	एसिटाभिप्रिड	१५	२७	फेनभेलारेट	७
४	अल्फसाइपरमेथ्रिन	१४	२८	फेनपाइरोक्सिमेट	३-७
५	अल्फामेथ्रिन	७	२९	फिप्रोनिल	३२
६	एल्मुनियम फोस्फाइड (सञ्चित अनाजमा प्रयोज गरिने)		३०	फ्लुबेन्डियामाइड	३०
७	बेटासाइफ्लुन	४	३१	इमिडाक्लोरप्रिड	४०
८	वाइफनथ्रिन	६	३२	इण्डोअक्जाकाव	१४
९	बुप्रोफेजिन	५	३३	इटेफेनप्रोक्स	१५
१०	कार्बारिल (तरकारीको लागि)	२२-४०	३४	ल्याम्डासाइहालोथ्रिन	१४
११	कार्बोफ्युरान	१४	३५	लुफेनुरोन	१४
१२	कार्बोसल्फान	३०-६०	३६	मालाथियन	१४
१३	कार्टाप हाइगोक्लोराइड	२१	३७	निटेनपाइराम	१६
१४	क्लोरफ्लुजुरान	७	३८	नोभालुरोन	५
१५	क्लोरानट्राअलिपोर	७	३९	फेनथोयट	५
१६	क्लोरपाइरिफोस	२८-३५	४०	प्रोफेनफोस	१४
१७	साइफ्लुथ्रिन	७	४१	प्रोपोक्जर	३०

क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)	क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)
१८	साइपरमेथ्रिन	७	४२	क्वनालफस	४०
१९	साइरोमेजिन	७	४३	स्पाइरोमेसिफेन	७
२०	डल्टामेथ्रिन	७	४४	टेमेफस	३०
२१	डाइक्लोरभस	३-५	४५	थायोमथोक्साज	१४-२१
२२	डाईफ्लुबेन्जुरोन	७	४६	थायोडिकार्व	७
२३	डाइमथोएरट	१५	४७	ट्राइजोफस	१४
२४	डाइनोटफुरन	३८			
२. सुलसुले नाशक					
१	डाइकोफल	६			
२	फेनपाइरोक्जिमेट	२			
३	हेक्जिथियाजोक्स	२०			
४	प्रोपरजाइट	१४			
३. दुसीनाशक					
१	बेनोमाइल	७-२१	१७	इप्रोवेनफस	१४
२	क्याप्टान	३०	१८	कासुगामाइसिन	३०
३	कार्बेन्डाजिम	१४	१९	किरोक्सिम मिथाइल	१४
४	कार्बोक्सिन	२१	२०	मेन्कोजेव	१४-२८
५	क्लोरोथालोनिल	१४	२१	मेटालाक्सिल	४९
६	कपर हाइड्रोक्लोराइड	१४	२२	मेटिराम	६
७	कपर हाइड्रोक्साइड	१४	२३	पेन्सिक्रोन	७९
८	कपर अक्सिक्लोराइड	२१	२४	प्रोबिकोनाजोल	१५-३०
९	साइमोक्सानिल	१४	२५	प्रोपिनेव	३०
१०	डाइफिनाकोजाजोल	३४	२६	सल्फर	१४
११	डाइमिथोमोर्फ	१४	२७	थाइफोनेट मिथाइल	१४
१२	डिनोक्याप	२१	२८	थिराम	१४-३०
१३	फिनामिडन	९०	२९	ट्राइसाइक्लाजोल	३०
१४	फ्लुसल्फामिड	२८	३०	भेलिडामाइसिन	२१
१५	हेक्जाकोनाजोल	४०	३१	जिनेव	१०
१६	इप्रोभेलिकार्व	३०-९०			
४. मुसानाशक					
१	ब्रोमाडियोलोन		५	मोलुसिसाइड	
२	जिंक फोस्फाइड		१	मेटलडिहाइड	
६. जैविक विषादी					
१	एजाडिरेक्टिन	३	१	स्ट्रेप्टोमाइसिन सल्फेट + टेट्रासाइक्लिन	२४ घन्टा

क्र. स.	सामान्य नाम	पखनुपने समय (दिन)	क्र. स.	सामान्य नाम	पखनुपने समय (दिन)
२	व्युभेरिया बेसिआना	७			
३	मेटाराइजम एनिसेपाली	३			
४	स्युडोमोनास फ्लुरन्सेस	३			
५	ट्राइकाडर्मा भिरिडि	७			
६	भर्टिसिलियम लेकानी	७			
८. भारपातनाशक					
१	२,४ डि सोडियम साल्ट	७	१०	मेटसल्फुरोन मिथाइल	१४
२	२,४ डि इथाइल इस्टर	२१	११	अक्सिडाजिल	१७
३	एमोनियम साल्ट अफ ग्लाइफोसेट	५६	१२	अक्सिफ्लोरफेन	१५
४	एट्राजिन	६०	१३	पाराक्वाट डाइक्लोराइड	१०
५	बिसपर्विक सोडियम		१४	पेन्डिमिथालिन	७५
६	व्युटाक्लोर	९०	१५	प्रेटिलाक्लोर	७५
७	क्यालडिनाफोप प्रोपार्जिल		१६	प्रोपाक्विजाफोप	२१
८	ग्लाइफोसेट	९०	१७	पाइराजोसल्फुरान इथाइल	७
९	मेट्रिव्युजिम	७	१८	सल्फोसल्फुरोन मिथाइल	६०

नोट: विषादीको प्रतिक्षा अवधि लाई निम्न कुराहरुले असर गर्ने हुँदा पखनु पने अवधिमा केही फेरवदल हुन सक्दछ ।

१. बालीको प्रकार र यसको फिजियोलोजी
२. बाली लगाउने स्थानको मोहडा, उचाई, हावाको गति ।
३. विषादीको प्रयोग मात्रा
४. विषादी प्रयोग गर्दाको मौसम तथा ऋतु आदि ।
५. विषादीलाई माटोमा प्रयोग गर्दा प्रतिक्षा अवधि केही लामो हुने ।

स्रोत: विषादी पन्जकरण तथा व्यवस्थापन शाखा, हरिहरभवन

फलफूल तथा तरकारी बालीमा फेरोमेन ट्यापको प्रयोग

- क) लहरे तरकारी बाली (ककरविट्स) जस्तै काँक्रो, घिरौला, लौका, आदि: ककरविट्स समुदायका तरकारी बालीमा लाग्ने कीराहरु र तिनबाट हुने हानी नोक्सानी नियन्त्रणको लागि क्यूलियर नामक फेरोमेनको प्रयोग गरिन्छ । फेरोमेन ट्यापको बडा भित्र राखिएको कपासमा ५/५ थोपा क्यूलियर र मालाथायन ५० को भोल राखी जमिनबाट ५ फिट उचाईमा राख्नुपर्दछ । फेरोमेनको गन्धले भाले भिँगाहरु आकर्षित भई मालाथायनको प्रभावले मर्दछन् । पोथीले बतासे फुल पार्दछ । प्रतिरोपनी ५ बटा ट्याप राख्नुपर्दछ ।
- ख) फलफूल बाली: फलफूलमा लाग्ने औसा कीरा नियन्त्रणको लागि मिथायल युजिनल नामक फेरोमेनको प्रयोग गरिन्छ । ट्यापलाई बलियो हाँगामा भुण्ड्याउनु पर्दछ । फेरोमेनको गन्धले भाले भिँगा आकर्षित हुने र मर्ने गर्दछन् पोथी भिँगाले बतासे फुल पार्दछ । यसबाट कीराको संख्यामा कमी भई नियन्त्रण हुन्छ । प्रति ट्याप ५/५ थोपाका दरले मिथायल युजिनल र मालाथायन भोल राख्नुपर्दछ । नोट : हरेक १/१ महिनामा मालाथायन भोल ५ थोपा प्रति ट्याप थप्ने ।

कीरा व्यवस्थापनकोलागि उपलब्ध हुन सक्ने केही पासोहरु

क्र.सं.	पासोको नाम	प्रयोग हुने
१	लाइट ट्राप	रातीमा उडने कीराहरु
२	एलो स्टीकी ट्राप	साना उडने कीराहरु जस्तै लाही, सेतो भिँगा, लिफमाइनर
३	स्टेनर ट्राप	मिथाइल युजिनल, क्यूलियर फेरोमन
४	फनेल ट्राप	हेली ल्युर, स्पोडो ल्युर, ल्युसिनोडस ल्युर, पेक्टिनो ल्युर, सिप्रो ल्युर
५	डेल्टा ट्राप	डि.वि.एम/प्रोटुला ल्युर
६	ओटा टी ट्राप	डि.वि.एम/प्रोटुला ल्युर, पि.टि.एम १,२ ल्युर
७	म्याकफल ट्राप	विभिन्न ल्युरको लागि
८	पिट फल ट्राप	माटोको सतहमा हिडने कीराहरु

बजारमा उपलब्ध हुन सक्ने केही फेरोमन/ल्युर

क्र.सं.	पासोको नाम	कीरा	बाली
१	मिथाइल युजिनल	फल कुहाउने औसा	सुन्तलाजात आप फलफूल
२	क्यूलियर	फल कुहाउने औसा	काक्रो फर्सी समुहका बाली
३	व्याक्टोसेरा कम्पोजिटिड	फल कुहाउने औसा	माथिका दुवै बाली
४	हेली ल्युर	गोलभेडाको फलको गवारो	गोलभेडा, चना, रहर
५	स्पोडो ल्युर	सूर्तिको पालखाने लार्भा	सूर्ति, काउली वर्ग, आलु गोलभेडा
६	डि.वि.एम/प्रोटुला ल्युर	ईट बुट्टे पुतली	काउली वन्दा समुहका
७	ल्युसिनोडस ल्युर	फल र डाठमा लाग्ने गवारो	भाण्टा
८	पि.टि.एम १,२ ल्युर	जोताहा पुतली	आलु
९	सिप्रो ल्युर	पहेलो गवारो	धान
१०	पेक्टिनो ल्युर	दानामा लाग्ने गुलाबी गवारो	कपास
११	इरमिट र इरमिन ल्युर	दानामा लाग्ने छिके गवारो	कपास

केही प्रचलित जैविक तथा वानस्पतिक विषादी

क्र.सं.	नाम	प्रयोग
१	एजाडीरेक्टीन (नीममा आधारित)	विभिन्न कीराहरुको लागि
२	व्युभेरिया देसियाना (दुसीजन्य)	पुतलीका लार्भा, साना चुस्ने कीरा
३	मेटाराइजियम एनीसोप्लेई (दुसीजन्य)	खपटे र पुतलीका लार्भाहरु(माटोमा बस्ने जस्तै खुम्मे)
४	भर्टिसिलियम लेकानी (दुसीजन्य)	सेतो भिँगा, लाही, लिफमाइनर
५	वेसिलस थुरनजेनेसिस कुस्टाकी (व्याक्टेरियाजन्य)	विभिन्न पुतली समुहका लार्भाहरु
६	न्युक्लियर पोलीहेड्रोसिस भाइरस क) हेली ख) स्पोडो	क) गोलभेडाको फल खाने गवारो (हेलीकोभर्पा आर्मीजेरा) ख) सूर्तिको पात खाने लार्भा (<i>Spodoptera litura</i>)
७	इन्टोमोप्याथोजनीक निमाटोड	माटोमा बस्ने विभिन्न कीराहरु जस्तै खुम्मे
८	ट्राइकोडर्मा भिरिडी र हर्जानियम	दुसीजन्य रोग विशेष गरी माटोमा रहने

९	स्युडोमोनास फ्लुरेसेन्स	केराको पनामा वील्ट, ड्याम्पीड अफ, धानको सीथ ल्वाइट, उखुकाके रेड रट, चना र गोलभेडाको ओइलाउने रोग
---	-------------------------	---

जीवनाशक विषादीको सुरक्षित प्रयोग तथा व्यवस्थापन

क) जीवनाशक विषादीको विषालुपनाको तुलनात्मक वर्गीकरण (WHO, 2009)

खतराको स्तर	एल.डी. ५० मुसामा (मिलीग्राम प्रति केजी शरीरको तौलमा)	
	मौखिक	छालावाट
अत्यन्त खतरनाक	५ मिलि ग्राम भन्दा कम	५० मिलि ग्राम भन्दा कम
अति खतरनामक	५-५० मिलि ग्राम	५०-२०० मिलि ग्राम
माध्यम रूपले खतरनाक	५१-२००० मिलि ग्राम	२००-२००० मिलि ग्राम
सामान्य रूपले खतरनाक	२०००-५०००मिलि ग्राम	२०००-५०००मिलि ग्राम
सुरक्षित	५००० मिलि ग्राम भन्दा माथि	५००० मिलि ग्राम भन्दा माथि

(एल.डि. ५०: विषादीको मात्रा जसले परीक्षण गरिएको जनावरको ५०% संख्यालाई मर्दछ।)

ख) जीवनाशक विषादीको सुक्षित प्रयोग: विषादीको उचित रूपमा उपयोग नगरिएमा यसले उपयोगकर्ता, अरू मानिस, घरपालुवा पशुहरू, वन्यजन्तुहरू र लाभकारी कीराहरूलाई समेत हानी पुऱ्याउनुको साथै वातावरणलाई पनि नोक्सान गर्दछ।

१) सामान्य सिद्धान्त:

- क) अनावश्यक रूपमा विषादी प्रयोग नगर्नुहोस्।
- ख) सम्भावित खतराबाट सावधान हुनुहोस्।
- ग) विषादीको लेबल र अन्य पर्चाहरू पढ्नुहोस्।
- घ) केटाकेटीलाई विषादीबाट टाढा राख्नुहोस्।

२) कीटनाशक विषादी उपयोग गर्नु अगाडि:

- क) विषादी सुरक्षित ठाउँमा तालाबन्दी गरी राख्नुपर्छ।
- ख) स्प्रेयर/डफ्टर राम्रो अवस्थामा हुनुपर्छ।
- ग) उपकरणलाई काम गर्नु अघि र काम सकिएपछि जाँच गर्नुपर्छ।
- घ) कम घातक (प्रति किलोग्राम ५०१ मिलीग्रामभन्दा माथि एल.डी. ५० भएको) सुरक्षित विषादी प्रयोग गर्नुपर्छ।

३) मिश्रण बनाउँदा र छर्दा:

- क) सुरक्षात्मक पहिरन लगाउनु पर्छ, जस्तै: पुरा बाहुलाको कमीज, लामो पतलुङ्ग, जुता वा बूट, चौडा किनारा भएको टोपी, हातमा रबरको पन्जा, मास्क, कृत्रिम श्वास उपकरण आदि।
- ख) चुरोट पिउन वा धूम्रपान गर्नु हुँदैन।
- ग) विषादी अन्य ठाउँमा फैलिन नपाओस् भन्नका लागि विषादीको प्याकेटलाई सावधानीपूर्वक खोल्नुपर्दछ।
- घ) हावाको बहाव कम भएको बेलामा छर्ने गर्नुपर्दछ।
- ङ) बन्द भएको नोजललाई मुखले फुक्नु हुँदैन।

४) जीव नाशक विषादी प्रयोग पश्चात:

- क) विषादीको प्रयोग गरेका कागजी पदार्थलाई सुरक्षित स्थानमा जलाएर वा गाडेर नष्ट गर्नुपर्छ।
- ख) प्रयोग गरिएको भाडा कम्तिमा ३ पटक साबुन पानीले सफा गर्नुपर्दछ।
- ग) हात मुख राम्ररी साबुन पानीले धुनुपर्दछ।
- घ) उपकरणलाई राम्ररी सफा गरेर राख्नुपर्दछ।

५) विष लागेका लक्षणहरू र प्राथमिक उपचार:

ओर्गानोफस्फेट र कार्बमेट यौगिकहरू जस्तै मेटासिड, मेटासिस्टक्स, नुभान आदिले कोलिनेष्टर रोक्दछन्, जसले गर्दा स्नायु प्रणालीमा विकार उत्पन्न हुन जान्छ। टाउको दुख्ने, रिंगटा लाग्ने र वाकवाकी हुने र त्यस पश्चात जाडो भई पसीना आउने, भ्रूडा लाग्ने र वान्ता हुने लक्षणहरू देखा पर्दछन्। मांसपेशीहरू थर्कनु, भीषण कम्पन हुनु र अचेतन हुने अवस्थाहरू समेत हुन सक्छ।

प्राथमिक उपचार:

- क) रोगीलाई आधा भुकेको रूपमा टाउको तल पर्ने गरी राख्नुपर्दछ।
- ख) वान्ता गराउने व्यवस्था गर्नुपर्छ।
- ग) राम्ररी हावा आउने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ।
- घ) छिटो अस्पताल लैजाने व्यवस्था गर्नुपर्छ।
- च) एट्रोफिन सल्फेटको २ मिलीग्राम इन्ट्राभेनस. सुई दिनुपर्छ।

१८. व्यावसायिक कीट विकास निर्देशनालयसँग सम्बन्धित सरकारी तथा नौजिस्तरमा संचालित केहि फर्महरूको वितरण

क) च्याउ उद्योगमा संलग्न व्यक्ति तथा संघसंस्थाहरू

क्र.सं.	संघ संस्थाको नाम	ठेगाना	सम्पर्क
१	च्याउ उत्पादक किसान संघ, नेपाल	बल्बु, काठमाडौं	रामहरी, ९८४१३०४३९४
२	व्यञ्जनकार सप्लायर्स च्यासल	च्यासल, ललितपुर	९८४१३०४०७५, ९८४१५१९४६७, ९८४१४९३९७६
३	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद, वारीरोग विज्ञान महाशाखा, च्याउ अनुसन्धान कार्यक्रम	खुमलटार, ललितपुर	०१-५५२३१४३, ०१-५५४६९९४
४	ललितपुर च्याउ विक्री सेन्टर	लगनखेल, ललितपुर	शेखरप्रसाद श्रेष्ठ, ९७७४१०७३४९३
५	आर.आर.मसरुम होलसेल पसल	लखनखेल, ललितपुर	राजुथापा, ९८४१२३८४७१
६	B r M roo Re e r S Ce er	कीर्तिपुर, काठमाडौं	श्याम भट्टराई, ९८०३३७७३४०, ९८४१११६२१६
७	K r M roo Bo e S Ce er	चापागाउँ, ललितपुर	श्यामसुन्दर हलुवाई, ९८४१२८६११८
८	M roo Ser e Ce er	दहचोक, काठमाडौं	सुरेन्द्र गिरी, ४३१०००५, ९८४२२००५०२

क्र.सं.	संघ संस्थाको नाम	ठेगाना	सम्पर्क
९	भोर्लेटार च्याउ उद्योग	दमौली, तनहुँ	मनोरञ्जन पौडेल, ९८४६०९३७८९, ९७४१०७३२७६, ९८४५०५०९४९
१०	घिमिरे पराल संकलन केन्द्र	हरिसिद्धि, ललितपुर	केदारप्रसाद घिमिरे, ९८४१८६०१२०
११	A r e B e Ce er for Re er e elo e P	जनप्रभात मार्ग, कालिमाटी, काठमाडौं	०१-४२७०६४६, ९८५१०३१६१७
१२	गोदावरी च्याउ प्रविधि केन्द्र	टौखेल, गोदावरी, ललितपुर	नरहरि खड्का, ५५६००९९, ५५७३६६४, ९८५१०५५४१६
१३	K A ro Co er P	लगनखेल, ललितपुर	०१-५५३७३६८, ०१-५५३७२२२
१४	घिमिरे च्याउ उद्योग	चापागाउँ, ललितपुर	हरिप्रसाद घिमिरे, ९८४१८६२९४०
१५	गायत्री अर्गानिक भिलेज	हरिसिद्धि-९, ललितपुर	बद्री सञ्जेल, ९८४१७०४९८५, शिव सञ्जेल, ९८०३४८९७०८
१६	छुमा गणेश एगो सेन्टर	भक्तपुर	९८४१२९९६९१, ९८४१३९८५६३, ६६१५९४३
१७	श्रीम श्री सत्यराम च्याउ उद्योग	काठमाडौं	बलराम सुवेदी, ०१-४१११८१९, ९८४१४७३८७६
१८	खनाल मसरुम सेन्टर	कालिमाटी तरकारी बजार	राजन खनाल, ९८४१४३७६३०
१९	के.के. मेशिनरी कन्सर्न	हस्पिटल रोड, लगनखेल, ललितपुर	राजेन्द्र महर्जन, ५५२१०४२, ९८४१२३४३८२, ९८४१३५९०६२
२०	MBR Ce re	बबरमहल, काठमाडौं	९८४१३०७२८०
२१	माउण्ट ग्रिनल्याण्ड प्रा.लि.	त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं	जीवनलाल मास्के ९८४२२६०६०१, ९८४१२९५८१३
२२	कृष्ण प्लाष्टिक	लगनखेल, ललितपुर	९८४१३०४९२५
२३	A r l re Te olo Ce er, ATC	पुल्चोक, ललितपुर, पो.ब.१४६२, काठमाडौं	०१-५५२५९५६

क्र.सं.	संघ संस्थाको नाम	ठेगाना	सम्पर्क
२४	हाम्रो च्याउ उद्योग	ललितपुर	रामहरि, ९८४१३०४३९४
२५	अनामिका स्केल ट्रेडर्स	लगनखेल, ललितपुर	०१-५५५५९७८
२६	Are roo (M roo orl)	बलम्बु, काठमाडौं	४३१५६७८, ९८४१२०४२१८
२७	श्रेष्ठ च्याउ विक्री केन्द्र	असन, काठमाण्डौ	महेश श्रेष्ठ, ९८०३०३७२७५
२८	कृष्णवीर श्रेष्ठ	कालीमाटी तरकारी बजार, काठमाण्डौ	९८५१०५८८९
२९	निर्मल महर्जन	असन, काठमाडौं	९८४१३६३७०४
३०	उद्यमशील कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	घोराही, दाङ	माधवप्रसाद शर्मा, ०८२-५६०९७२
३१	Ce er for r l r l e olo r	ग्वार्को, ललितपुर	डा. केशरीलक्ष्मी मानन्धर, ०१-५५२०२५२७, ०१-५५५४५२७
३२	चापागाउँ च्याउ उत्पादन सेवा सहकारी संस्था लि.	चापागाउँ, ललितपुर	जयराम थापा, ५५७१२३६, चिनकाजी देसाय, ९८४१३३१९३१
३३	पश्चिमाञ्चल च्याउ स्रोत केन्द्र	भैरवटोल, पोखरा	श्री टीकाराम अर्याल, ९८४६०३३४१५
३४	च्याउ उत्पादक किसान संघ नेपाल	बल्बु, काठमाडौं	पि एन अधिकारी, ९८४१२८६११८
३५	पश्चिमाञ्चल च्याउ फर्म	नदीपुर, कास्की	डोर बहादुर घर्ती, ९८४६०७९४०१
३६	विनय च्याउ उद्योग	उर्लावारी ६, मोरङ	०२१-४१०१३५, ९८४२४७८५२९
३७	M roo See e l Re er Ce er	मध्यपुर ठिमी, भक्तपुर	आकाश बाडे, ९८४१४०९२६९

ख) मौरी श्रोत केन्द्रको विवरण

क्र.सं.	श्रोत केन्द्रको नाम	ठेगाना	नाम	सम्पर्क नम्बर
१	नर्सिङ मौरीघार उद्योग	सिफल ७, काठमाडौं	सूर्यमान घिसिङ	९८४३१२५१९१८
२	बाबा मौरीपालन श्रोत केन्द्र	रत्ननगर २, चितवन	लक्ष्मिनारायण मानन्धार	०५६-५६००७५
३	चितवन मौरीपालन श्रोत केन्द्र	भरतपुर ९, चितवन	ध्रुवतारा लामिछाने	९८५५०५८१५५
४	गोरखा मौरीपालन	भरतपुर ९, चितवन	डा खेमराज न्यौपाने	९८५५६५६१७०
५	लक्ष्मि मौरीपालन श्रोत केन्द्र	प्रगति नगर ३, नवलपरासी	शोमाकान्त रेग्मी	०७८-५७५०१८
६	माउण्टेन बी कन्सर्न	धापाखेल, ललितपुर	सरीता श्रेष्ठ भट्टराई	९८६०५७४१६१

क्र.सं.	श्रोत केन्द्रको नाम	ठेगाना	नाम	सम्पर्क नम्बर
७	माउण्ट एभरेष्ट हनी प्रोडक्ट इको वी प्रोडक्ट	पिठुवा ३, चितवन	ईश्वरी खतिवडा	९८४५०२४२९९
८	राप्ती एपिकल्चर सेन्टर	घोराही ११, दाङ	दीप बहादुर बुढा	०८२-२५६२४१६
९	सागर मौरीघार उद्योग	गैडाकोट नवलपरासी	दयासागर सुवेदी	०५६-५०११५६
१०	ढकाल मौरीपालन श्रोत केन्द्र	भक्तपुर ३, सुनसरी	हेमराज देवकोटा	९८४४०३४६९१
११	सत्यवती वी कन्सर्न	मणिग्राम २, रुपन्देही	राजन पाण्डे	०७१-५०२०७५
१२	शिवशक्ति वी इण्डस्ट्रिज	भरतपुर १०, चितवन	युवराज श्रेष्ठ	०५६-५२०२८६
१३	त्रिगाउँ मौरीपालन श्रोत केन्द्र	अर्जुनधारा ७, भ्वापा	अमरदीप भेटवाल	०२३-५४०९४५
१४	गार्डन सिटी वी फार्मिङ	लेखनाथ ३, कास्की	टेकमान गुरुङ	०६१-५६१२५९ ९८५६०२२४६०
१५	मौरीपालन वर्कशप तथा मौरी उपकरण श्रोत केन्द्र	गोदावरी-५, ललितपुर	सानुभाई बसेल	९८४१२३१६०१
१६	गण्डकी वी कन्सर्न	गोगाबु, काठमाडौं	देव बहादुर गुरुङ	९८५१०९३२५९
१७	मणी मौरीपालन श्रोत केन्द्र	मदनपोखरा ५, पाल्पा	तेज बहादुर भण्डारी	
१८	सामना मौरी तथा मह उत्पादन केन्द्र	प्यूठान ६, प्यूठान	रामचन्द्र सुवेदी	९८४७९२८५७६
१९	स्वर्गाद्वारी मौरीपालन उद्योग	तुलसीपुर न.पा. १०, दाङ	विनोद हमाल	
२०	शिवशक्ति मौरीपालन श्रोत केन्द्र	घोराही ११, दाङ	विष्णु श्रेष्ठ	९८४७८१०९५७
२१	दाङ हनी प्रोडक्सन सेन्टर	घोराही १, दाङ	रामहरी शर्मा	९८५७८३१८४०
२२	प्राकृतिक मह उत्पादन तथा मौरीपालन फर्म	तुलसीपुर न.पा. ६, दाङ	माधव के.सी.	९८५७८२२५६८
२३	युनिक मौरीपालन उद्योग	मनहरी ३, मकवानपुर	शालिकराम बानिया	९८५५०६८३०४
२४	सामुहिक मौरीपालन श्रोत केन्द्र	नेत्रगञ्ज ३, सर्लाही	मनोज सिंह	९८५४०३२५७९
२५	नेपाल वी कन्सर्न	भरतपुर १०, चितवन	धर्मराज श्रेष्ठ	९८५११२८८००
२६	सितारा वी कन्सर्न	खैरेहनी ४, चितवन	रामप्रसाद पौडेल	९८५५०६३१९३
२७	बाणगंगा मौरीपालन समूह	कपिलवस्तु	लिलापती घिमिरे	९८४७००८८०३
२८	मनकामना मौरीपालन श्रोत केन्द्र	जाते ९, मोरङ	इमानाथ पोखरेल	९८४२०४८८७०
२९	सूर्यमुखी मौरीपालन श्रोत केन्द्र	पुरानोकोट ३, लमजुङ	बेनी बहादुर गुरुङ	९८४६१२८१११
३०	धौलागिरी वी कन्सर्न	देउराली ६, म्याग्दी	धनलाल जैसी	०८५-१०१११११

क्र.सं.	श्रोत केन्द्रको नाम	ठेगाना	नाम	सम्पर्क नम्बर
३१	आचार्य वी फर्म	वीरेन्द्रनगर ११, सुर्खेत	प्रेम कुमार आचार्य	९८४८०३८६६२
३२	गौरीशंकर मौरीपालन श्रोत केन्द्र	मसुरीया ७, कैलाली	मोहन खनाल	९८५८४२१७६९
३३	ओम शिवशक्ति मौरीपालन उद्योग	कोहलपुर ११, बाँके	पुरमल बस्नेत	९८४८३५१०२५
३४	मौरी पसल	मानभवन, ललितपुर	महालक्ष्मि श्रेष्ठ	०१-५५४७२७८
३५	गार्डेन एपियरी	नारायणस्थान, काठमाडौं	पवन सत्याल	९८४१८६१३३०
३६	लुम्बिनी एपिकल्चर सेन्टर	कसुन्ती १३, ललितपुर	अनिरुद्धनाथ शुक्ल	९८४१३६०१४१

ग) रेशम खेतीमा आबद्ध उद्यमी, व्यवसायी तथा संघसंस्थाहरू

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	कैफियत
१	रामनाथ अधिकारी	बैरेनी, धादिङ	९८४११६५६२६
२	नेपाल सिल्क	सोदुखुटे, काठमाडौं	९८५१०३५१०४
३	नेपाल सिर्जनात्मक कला गुठी	भौखेल, ललितपुर	
४	महिला मार्गदर्शन	जमल, काठमाडौं	
५	शंकर पाण्डे	बानेश्वर, काठमाडौं	९८५१०२७००९
६	रामचन्द्र पाण्डे	बालाजु, काठमाडौं	
७	हरिगोपाल च्याखी	लुभु, ललितपुर	
८	धनकुटा सोस्टर	कुपन्डोल, ललितपुर	
९	अरविन्द मिश्र	बौद्ध, जोरपाटी, काठमाडौं	
१०	लाम्पा शेर्पा	भैसीपाटी, ललितपुर	
११	कार्की धागो सप्लायर्स	बौद्ध, काठमाडौं	
१२	महेश अधिकारी	गढवा ५, दाङ	९८४५९२४२६६
१३	जानकी प्रधान	भैसीपाटी, ललितपुर	९८४११२२०६०

स्रोत: व्यावसायिक कीट विकास निर्देशनालय

१८. पोष्टहार्मेट

ताजा कृषि उपजहरूको भण्डारणको मापदण्ड तथा सेल्फ लाईफ सुरक्षित राख्न सकिने अवधि

बजारको माग बमोजिमको परिपक्व अवस्थामा लिईएको बाली खाँदा स्वादिलो हुने, तरकारी तथा फलफूलहरूलाई बारीबाट भर्खरै टिपेको जस्तो ताजा अवस्थामा राखी भण्डारण अर्थात् लम्ब्याउँदा हतारमा सस्तोमा बेच्नु पर्ने बाध्यता नपर्ने; बजारको माग बमोजिमको परिपक्व अवस्थामा लिईएको बाली खाँदा स्वादिलो हुने, विक्री गर्ने अवधि बढाउन सकिने, रुप, स्वाद र बासना कायम रहने; उपजको गुणस्तरमा विश्वसनीयता बढ्ने; कोस्मेटिक भ्यालु पनि बचाउन सकिने भएकाले स्तरीय उत्पादनलाई सेलार, रष्टिक, शुन्य शक्ति वा कोल्डस्टोरमा राखी सेल्फ लाईफ बढाउन सकिने सम्बन्धी विवरण तल दिइन्छ ।

क्र.सं.	बालीको नाम	भण्डारण गर्ने उपयुक्त तापक्रम	उपयुक्त आद्रता	अधिकतम चिस्यान	अनुमानीत भण्डारण अवधि
१	स्याउ	४	९०-९५	- १.५	१-२ महिना
२	सुन्तला	४-७	९०-९५	- १.१	२-४ हप्ता
३	केरा	१३-१५	९०-९५	- ०.८	१-४ हप्ता
४	अम्बा	५-१०	९०	- १.१	२-३ हप्ता
५	भुईँकटहर	७-१३	८५-९०	- १.१	२-४ हप्ता
६	रुख कटहर	१३	८५-९०	- १.१	२-४ हप्ता
७	नास्याती	- १.५- ०.५	९०-९५	- १.७	२-७ महिना
८	अनार	५-७.२	९०-९५	- ३.०	२-३ महिना
९	किवि	०	९०-९५	- ०.९	३-५ महिना
१०	लिचि	१-२	९०-९५	- ३.५	हप्ता
११	भुईँ स्याउ	१३	९०-९५	- २.२	२-४ हप्ता
१२	आँप	१३	८५-९०	- १.४	२-३ हप्ता
१३	मेवा	७-१३	८५-९०	- ०.९	१-३ हप्ता
१४	एभोकाडो	३-७	८५-९०	- १.६	२-४ हप्ता
१५	साग	०	९०-९५	- ७-१४	दिन
१६	हरियो केराउ	०.१	९०-९८	- ०.६	१-२ हप्ता
१७	टाटे सिमि	०	९०-९५	- १.२	हप्ता
१८	गाजर	०	९८-१००	- १.४	६-८ महिना
१९	भेडे खुशानी	७-१०	९५-९८	- ०.७	२-३ हप्ता
२०	हरियो खुशानी	५-१०	८५-९५	- ०.७	२-३ हप्ता
२१	करेला	१०-१२	८५-९०	- १.४	२-३ हप्ता
२२	खर्वजा	१०-१५	९०	- ०.४	२-३ हप्ता
२३	कागती	१०-१३	८५-९०	- १.४	१-६ महिना
२४	जूकीनी फर्सी	७-१०	९५	- ०.५	१-२ हप्ता
२५	स्थानीय फर्सी	१२-१५	५०-७०	- ०.८	२ - ३ महिना
२६	पाकेको टमाटर	८-१०	८५-९०	- ०.५	१-३ हप्ता
२७	रामतोरिया	१०-१२	९०-९५	- १.२	हप्ता
२८	दाल	-	-	-	-
२९	अन्न बाली	-	-	-	-
३०	आलु (वर्ष)	१०-१५	९०-९५	- ०.८	१०-१४दिन
३१	प्याज (सुकेको)	०	६५-७०	- ०.८	१-८ महिना
३२	गोलभेडा (छिप्पेको)	१०-१३	९०-९५	- ०.५	२-५ हप्ता
३३	लसुन (सुकेको)	०	६५-७०	- ०.८	६-७ महिना
३४	ताजा अदुवा	१३	६५	- ६	महिना
३५	चमसुरको साग	०	९९-१००	- ०.२	२-३ हप्ता
३६	करीलो	२.५	९५-१००	- ०.६	२-३ हप्ता
३७	भण्टा	१०-१२	९०-९५	- ०.८	१-२ हप्ता
३८	मुला	०	९५-१००	- ०.७	१-२ महिना
३९	काउली	०	९५-९८	- ०.८	३-४ हप्ता
४०	बन्दा	०	९५-१००	- ०.९	२-३ महिना
४१	ब्रोकाउली	०	९५-१००	- ०.६	१०-१४ दिन

क्र.सं.	बालीको नाम	भण्डारण गर्ने उपयुक्त तापक्रम	उपयुक्त आद्रता	अधिकतम चिस्यान	अनुमानीत भण्डारण अवधि
४२	पालुङ्गो	०	९५-१००	- ०.३	१०-१४ दिन
४३	मह		८५-९०	- ०.९	
४४	च्याउ	०	९०	- ०.९	७-१४ दिन
४५	सखरखण्ड	१३-१५	८५-९५	- १.३	४-७ महिना
४६	दुध	५ वा कम			
४७	काँक्रो	१०-१२	८५-९०	- ०.५	१०-१४ दिन
४८	अण्डा	७	-	-	-
४९	रातो मासु	५	-	-	-
५०	ताजा माछा	५	-	-	-

२०. कृषि इन्जिनियरिङ्ग महाशाखा, सुमलटारबाट विकसित तथा व्यवसायिक रूपबाट उत्पादित कृषि औजार/उपकरणहरू

क्र.सं.	मेसिनको नाम	मेसिनको काम	किसिम	क्षमता	स्थानीय उत्पादक
१	कोदो चुट्ने र फल्ले मेसिन	कोदो चुट्ने र फल्ले	खुट्टाले चलाउने	एक घण्टामा ४० देखि ६० के.जी. सम्म कोदो चुट्ने र फल्ले सकिने	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
			बिजुलीको मोटरबाट	एक घण्टामा ६० देखि ८० के.जी. सम्म कोदो चुट्ने र फल्ले सकिने	
२	मकै छोड्याउने मेसिन	मकै छोड्याउने	हातले चलाउने	१५ के.जी. प्रति घण्टा	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
३	ज्याब सिडर	मकैको बीउ र मल एकै साथ रोप्ने । खनजोत नगरिएको जग्गामा पकि मकै लगाउन सकिने ।	हातले चलाउने	एक घण्टामा १ रोपनी सम्म रोप्न सकिने	
४	धानको भार गोड्ने मेसिन	लाइनमा रोपेको धान खेतमा भारलाई उखेली माटोमा नै मिलाइ दिने	हातले चलाउने	एक रोपनी धान खेतमा यस मेसिनको प्रयोगले ५/६ घण्टामा गोड्न सकिने	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
५	बीउ सफा गर्ने मेसिन	यस मेसिनबाट रायो, मुला, केराउ, रामतोरिया,	हातले चलाउने	प्रति घण्टा ६० देखि ८५ के.जी. बिउ सफा गर्न	जेन्थून ईन्जिनियरिङ्ग वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर

क्र.सं.	मेसिनको नाम	मेसिनको काम	किसिम	क्षमता	स्थानीय उत्पादक
		भटमास, सिमीको बीउ सफा गर्न सकिने		सकिने	फोन नं. ९८४१२११२२३
६	एडिड कफि पत्पर	कफिको बोक्रा छोडाउने	हातले चलाउने	६० के.जी. प्रतिघण्टा	जे.बी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर
			खुट्टाले चलाउने	१०० देखि १२० के.जी. प्रतिघण्टा	फोन नं. ९८४१२३९३४६
			विजुलीको मोटरबाट	१२० देखि १५० के.जी. प्रति घण्टा	
७	थ्रेसर	धान, गहुँ चुट्ने	खुट्टाले चलाउने	६० के.जी. प्रति घण्टा चुट्न सकिने	जेन्तून ईन्जिनियरिङ्ग वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२११२२३
८	यूरिया मोलासिस ब्लक बनाउने प्रेस	यूरिया मोलासिस ब्लक बनाउने	हातले चलाउने	१६X१२X६ से.मी. को ब्लक एकै पटक तिनवटा बनाउन सकिने	जे.बी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६

२१. कृषि बजार

१) कृषि बजार केन्द्र निर्माणको लागि आवश्यक न्यूनतम क्षेत्रफल र प्राथमिकता प्राप्त पूर्वाधारहरू

क्र.सं.	बजार स्थलको प्रकार	न्यूनतम आवश्यक क्षेत्रफल *		प्राथमिकता प्राप्त पूर्वाधारहरू
		तराई	पहाड	
१	थोक बजार	१.५ विगाहा	१ विगाहा	कम्पाउण्ड वाल, एप्रोच रोड, शौचालय, कार्यालय, सूचना केन्द्र, स्टोर/गोदाम, खानेपानी
२	खुट्टा बजार	२ कट्टा	१.५ कट्टा	स्टल, स्टोर, खानेपानी, शौचालय
३	संकलन केन्द्र	३ कट्टा	१.५ कट्टा	सेड, स्टोर, तौलने सुविधा, खानेपानी, सूचना-संचार सुविधा
४	हाट बजार (संकलन केन्द्र सहितको)	१० कट्टा	४.५ कट्टा	सेड, शौचालय, खानेपानी, सूचना-संचार सुविधा
५	हाट बजार (संकलन केन्द्र बाहेकको)	७ कट्टा	४ कट्टा	सेड, शौचालय, खानेपानी

नोट:- agrbiz.gov.np वेबसाइटमा कृषि व्यवसाय/बजार संबन्धी निर्देशिका, कार्यविधि र सूचना पनि प्राप्त गर्न सकिने

२) कृषि उपज थोक बजारहरूको विवरण

क्र.सं.	थोक बजारको नाम	जिल्ला	फोन नं.	मोवाइल नं.
१	कालिमाटी फलफूल तथा तरकारी थोक बजार, काठमाडौं	काठमाण्डौ	५१२३१२८/ ५१२३०८६	
२	कृषि उपज थोक बजार, विर्तामोड	भ्र्पा	०२३-५४०००२/ ४५५०५६	९८५२६७९१२५
३	कृषि उपज थोक बजार, धरान	सुनसरी	०२५-५६०१२४	९८४२१३१६१९/ ९८४२०२६०२८
४	कृषि उपज थोक बजार, ढल्केबर	धनुषा	०४१-५६००५८	९८०४८३४८६
५	कृषि उपज थोक बजार, बर्दिया	महोत्तरी	०४४-५३०१७९	
६	कृषि उपज थोक बजार, लालबन्दी	सर्लाही	०४६-५०१०४७	९८४४०३२९३७/ ९८४४२०५७०३
७	कृषि उपज थोक बजार, नवलपुर	सर्लाही	०४६-५७०२२८	९८४४०३४३३४
८	कृषि उपज थोक बजार, चरिकोट	दोलखा	०४९-४२०११३०	९८४४०५९९५६
९	कृषि उपज थोक बजार, सिन्धुलीमाढी	सिन्धुली	०४७-५२०४५४	९८४४०४५५००
१०	कृषि उपज थोक बजार नारायणघाट	चितवन	०५६-५७०५७२	९८५५०५६६९१
११	कृषि उपज थोक बजार, धुषा	धादिङ्ग	०१०-५२०१२८	९८०८९८३३०४/ ९८०८६६६९१७
१२	कृषि उपज थोक बजार, पोखरा	कास्की	०६१-५३२५९२	९८५६०२१४१४
१३	कृषि उपज थोक बजार, त्रियासी	स्याङ्जा	०६३-४२०१३०	९८४१३१६८९९/ ९८४१३१७६९९
१४	कृषि उपज थोक बजार कावासोती	नवलपरासी	०७८-५२०१२६	९८५७०४००६९
१५	कृषि उपज थोक बजार, बुटवल	रुपन्देही		९८५७०३१०९४/ ९८४७०२४१६९
१६	कृषि उपज थोक बजार, मदनपोखरा	पाल्पा	०७५-५२०१४४	९८५७०६०२६१
१७	कृषि उपज थोक बजार, कपुरकोट	सल्यान	०८८-५२०१३०	९७५८५००४७८
१८	कृषि उपज थोक बजार, घोराही	दाङ्ग	०८२-५६००२५	९८४७८४९८४६/ ९८४७८४५६८७
१९	कृषि उपज थोक बजार लम्ही	दाङ्ग	०८२-५४०५८१	
२०	कृषि उपज थोक बजार, कोहलपुर	बाँके	०८१-५४१८४०	९८५८०२३३४१/ ९८४८०३४०३०
२१	कृषि उपज थोक बजार, सुर्खेत	सुर्खेत	०८३-५२०३०५	९८४८०४७०६६/ ९८४८२३१४३१
२२	कृषि उपज थोक बजार, अत्तरिया	कैलाली	०९१-५४११२४/ ५२१२२७	
२३	बल्खु कृषि तथा तरकारी बजार	काठमाडौं	०१-४२७९३५१/ ४३०११८०/ ४३०२३६२	
२४	श्री कम्प्लेक्स, पोखरा	कास्की	०६१-५३४६५५	९८५६०२९८४८/ ९८५६०३५६६८
२५	इच्छुमति तरकारी तथा फलफूल बजार	काठमाडौं	९८४९६३४५९६/ ९७५१००६४३८	
२६	आधुनिक कृषि सहकारी सं.लि.,	भक्तपुर	९८५१०८४६८६/ ९८५१०८४६८६	

क्र.स	थोक बजारको नाम	जिल्ला	फोन नं.	मोबाइल नं
	सिपाडोल		९८५१०६९४८४	
२७	फलफूल थोक बजार, नयाँ बानेश्वर	काठमाडौं	९८४१५०५९४३/ ९८४९९०४३०८	

स्रोत: कृषि बजार प्रोफाइल, २०७३/०७४, कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय

२२. बेमौसमी तरकारी उत्पादनको लागि प्लाष्टिक घर

प्रतिकूल मौसममा पनि विरुवालाई अनुकूल वातावरण सिर्जना गरी बेमौसमी तरकारी उत्पादन गर्न प्लाष्टिक घरको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । नेपालमा वर्षा याम (जेष्ठदेखि भदौ महिनासम्म) वर्षाबाट जोगाउन र हिउँदयाम (मंसिरदेखि फागुनसम्म) चिसोबाट विरुवालाई जोगाउन तराई तथा मध्य पहाडी भागमा प्लाष्टिक घरको प्रयोग गरिदै आएको छ भने उच्च हिमाली भागमा तापक्रम बृद्धि गरि गोलभेंडा काँक्रा जस्ता बढी तापक्रम चाहिने तरकारीको उत्पादनको लागि प्लाष्टिक गुमोज प्रयोग गरिदै आएको छ । प्लाष्टिक घरको महत्वलाई विचार गरेर कृषि प्रसार कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका तथा नर्मस्मा तराई, मध्य पहाड तथा उच्च पहाडमा प्लाष्टिक घर निर्माणको मोडेल तथा लागत समेत तोकी ज्यामी र बाँस खर्च बहेकको तोकिएको लागतमा ५० प्रतिशत अनुदानको कार्यक्रम जिल्लाहरुबाट संचालन गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

प्लाष्टिक घर निर्माणको लागि जग्गा छनौट

- कम्तिमा ६ घण्टाभन्दा बढी दैनिक घाम लाग्ने, हावा खेल्ने तर हुरी बतास नचल्ने
- कम्तिमा पनि ५ मिटर भन्दा बढी चौडाई भएको जमिन

प्लाष्टिकको प्रयोग

नेपालमा प्लाष्टिक घरको लागि सामान्यतया सूर्यको परावैजनी किरणले असर नगर्ने सिल्पाउलिन (silpaulin) प्लाष्टिकको प्रयोग गरिदै आएको छ तर इजरायल, भारत लगायतका व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने देशमा सूर्यको प्रकाश प्रशस्त छिर्ने गरी निर्माण गरिएको प्लाष्टिकको प्रयोग गर्ने गरिएको छ । नेपालमा सामान्यतया ४५ देखि ९० जि.एस.एम सम्मको पारदर्शी सिल्पाउलिन प्लाष्टिक प्रयोग गर्ने गरिएकोछ भने बडी हावा चल्ने र असिना पर्ने ठाउँमा १२० जि.एस.एम सम्मको प्लाष्टिकको प्रयोग गर्ने गरिएको छ । जति बढी जि.एस.एम को प्लाष्टिकको प्रयोग गरियो त्यति कम सूर्यको प्रकाश विरुवाले पाई उत्पादन घट्ने सम्भावना हुन्छ तसर्थ यदि हावा, हुरी र असिनाको प्रकोप कम छ भने ४५ जि.एस.एम को प्लाष्टिक प्रयोग गर्नु राम्रो हुन्छ । नेपालमा पनि कृषि कार्यको लागि लक्षित विकसित देशहरुले प्रयोग गर्ने प्लाष्टिक समेत उपलब्ध हुन थालेकोले केही महगो भएतापनि व्यवसायिक खेतीमा सो प्लाष्टिकको प्रयोगबाट उत्पादन बढाउन सकिने सम्भावना देखिएकोछ ।

प्लाष्टिक घरमा कीराको प्रकोप कम गर्न चारैतिर कीरा नछिर्ने साईजको प्वाल भएको सेतो नाईलनको जालीको प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

प्लाष्टिक घरको निर्माण गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु

- घरको निर्माण गर्दा समुन्द्री सतहबाट उचाई, तापक्रम ,आद्रता, हावा बहावको दिशा तथा लगाउने जातमा विचार पु-याउनु पर्दछ ।
- समुन्द्री सतहबाट उचाई कम भएको ठाउँ छ भने सामान्यतया तापक्रम बढी हुने हुँदा घर अग्लो बनाउनु पर्दछ । बढी उचाई भएको ठाउँमा तापक्रम कम हुने हुँदा तापक्रम बढाउन प्लाष्टिक

घर होचो बनाउनु पर्दछ । ८०० देखि ११०० मिटर सम्मको उचाईमा धुरी खाँवाको उचाई ४ मी र छेउको खाँवा ३ मिटर, ११०० देखि १४०० सम्म धुरी खाँवा ३.५ र छेउको २.५ मी र १४०० देखि १९०० मी सम्म धुरी खाँवा ३ मी र छेउको खाँवा २ मी कायम गर्दा गोलभेंडा, काँक्रा लगायतका तरकारी सफलतापूर्वक बेमौसममा उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

- बढी गर्मी हुने ठाउँहरुमा प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा हावा ओहोर दोहर गर्ने ठाउँ (Ventilation) भएको बनाउनु पर्दछ । यसो गर्दा तापक्रम र आद्रता नियन्त्रण गर्न सहज भई रोग तथा कीराको प्रकोपलाई न्युनिकरण गर्न सकिन्छ । अत्याधिक चिसो हुने क्षेत्रमा प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा तापक्रम बढाउन गुमोज आकारको प्लाष्टिक घर निर्माण गर्नु पर्दछ ।
- तापक्रम र आद्रता नियन्त्रण गर्न प्लाष्टिक घरको आकार धेरै ठूलो बनाउन हुँदैन (ठाउँको उपलब्धता अनुसार ५ देखि ६ मी चौडाई र १० देखि २५ मी. लम्बाई भएको घर उपयुक्त हुन्छ)
- प्लाष्टिक घर बनाउँदा उपयुक्त स्लोप मिलाउन आवश्यक हुन्छ अन्यथा प्लाष्टिकमा पानी तथा असिनाले क्षति पुर्याउने संभावना हुन्छ ।

तरकारी बालीको खेती गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा

बाह्रै महिना एवं लगातार प्लाष्टिक घर भित्र एउटै तरकारी बालीको खेती गर्दा रोग तथा कीराको प्रकोप बढ्न जानुको साथै माटोको अवस्था पनि बिग्रन जाने हुँदा एउटा तरकारी बाली लगाएपछि भटामास,बोडी लगायतको कोसेबाली परिवारको बाली लगाइ फूल फुल्ने अवस्थामा पुगेपछि माटोमा जोतेर छोडिदिनु राम्रो हुन्छ । एकचोटि तरकारी लिइसकेपछि चैत्र देखि जेष्ठ महिनाको पानी नपर्ने तथा बढी गर्मी हुने सिजनमा प्लाष्टिक घरको प्लाष्टिक हटाएर सयपत्री फूल वा तोरी रोपी १-१.५ महिनाको भएपछि माटोमा मिलाइ पारदर्शी प्लाष्टिकले ३० देखि ४२ दिनसम्म हावा नछिर्ने गरी छोपेमा निमाटोड तथा अन्य माटोमा रहेका कीरा तथा रोगका जिवाणुलाई नियन्त्रण गर्न सहयोग गर्दछ । प्लाष्टिक घरमा तरकारी लगाउँदा वर्षा याममा गोलभेंडा र हिउँद याममा काँक्रा, जुकेनी लाभदायक देखिएको छ ।

६ मिटर चौडाई र २० मिटर लम्बाईको प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा लाग्ने खर्च

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	प्रति ईकाई मूल्य रु.	जम्मा मूल्य रु
१	बाँस	घना	३५	२००	७०००
२	सिल्पाउलिन प्लाष्टिक ४५ जि.एस.एम	वर्ग मिटर	१५०	६०	९०००
३	डोरी	के.जी.	२	१००	२००
४	किला	के.जी.	१	१५०	१५०
५	तार	के.जी.	२	१३०	२६०
६	मोबिल (प्रयोग गरिसकेको) वा अलकत्रा	लिट्र	२	५०	१००
७	सामाग्री ढुवानी खर्च	रु		१०००	१०००
८	मिस्त्रि खर्च				
८.१	दक्ष	जना	५	७००	३५००
८.२	अदक्ष	जना	५	३००	१५००
	जम्मा खर्च				२२७१०

नोट : सामाग्रीहरुको मूल्य स्थान अनुसार फरक पर्ने गर्दछ ।

सम्झनुपर्ने कुरा : प्लाष्टिक घर बेमौसमी तरकारी उत्पादनको पूर्वाधार हो यदि बढी उत्पादन तथा आम्दानी लिने हो भने उपयुक्त तरकारीको जातको छनौट, सिफारिस बाली व्यवस्थापन प्रविधिको अवलम्बन तथा बजारको माग अनुसारको उत्पादन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

२२.१ प्लाष्टिक पोखरी निर्माण

परिचय

सिंचाईको सुविधा नपुगेको क्षेत्रहरूमा कम लागतमा वर्षातको पानी संकलन र जमिनमा बगेको भल पानीका साथै घर र गोठरगुहालीमा परेको आकाशे पानीलाई संकलन गरी कृषकहरूलाई सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन अनुदान सहयोग दिई कृषक वर्गमा राहत पुऱ्याउन प्लाष्टिक पोखरी निर्माण कार्य गर्न गराउन कृषि विभागले प्लाष्टिक पोखरी निर्माण कायविधि तथा नर्मस् २०७० कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । प्रति प्लाष्टिक पोखरी २ देखि ३ रोपनी वा सो भन्दा बढी जमीनमा सिंचाई हुने गरी नेपाल सरकारको तर्फबाट प्लाष्टिक सिट र अन्य आवश्यक सामग्री खरिदको लागि अनुदान सहयोग र उपभोक्ताको तर्फबाट पोखरी निर्माणको लागि खाडल खन्ने लगायत अन्य कामको लागि आवश्यक खर्च उपलब्ध गराई निर्माण गर्न सकिनेछ ।

छनौट प्रक्रिया

- प्राविधिकको डिजाईन ईष्टिमेडको आधारमा बढी क्षमताको पोखरी निर्माण गर्न पनि सकिनेछ ।
- छनौट भएका आयोजनालाई जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले प्लाष्टिक सिट, गटर, पाइप तथा अन्य आवश्यक निर्माण सामग्रीहरू अनुदान स्वरूप उपलब्ध गराउनेछ ।
- इरिगेसन ईन्जिनियरिङ्ग तालिम प्राप्त प्रा.स./ना.प्रा.स.ले स्थलगत सर्भेक्षण गरी लागत इष्टिमेट तयार गरी स्वीकृतिको लागि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- प्लाष्टिक पोखरी सम्बन्धि अनुदान दिने अधिकार जि.कृ.वि.का.को रहनेछ ।

प्राविधिक पक्षहरू

- माटोको किसिम अनुसार प्लाष्टिक पोखरीको आकार निर्धारण गरिन्छ ।
- खाडलमा प्लाष्टिक विछ्याउनु अघि माटोलाई हिल्याई १५ सेन्टीमीटर जति ढुङ्गा रहित लेसिलो माटोले लेपन गर्नु पर्छ ।
- पोखरीमा चाहिने प्लाष्टिकको मोटाई २०० देखि २५० जी.एस्.एम= (Gram per square meter) को सिलपोलिन प्लाष्टिक हुनु पर्नेछ
- प्लाष्टिकको रङ्ग निलो हुनु पर्नेछ ।
- पोखरीको माथिल्लो सतहको लम्बाई र चौडाईभन्दा पिंघको लम्बाई र चौडाई लगभग आधा मिटर कम हुनु पर्दछ
- पोखरीमा पानी भरिएपछि व्यवस्थित निकास दिनका लागि ढिलको कुनै स्थानमा १५ सेन्टीमीटर गहिरो नाली बनाउनुपर्ने ।

आर्थिक पक्षहरू

- उपभोक्ताले आफ्नै पहलमा रकम नगद वा श्रमदान वा जिन्सी वा तिनै थरीको सहयोगमा इन्जिनियरिङ्ग तालिम प्राप्त प्रा.स./ना.प्रा.स. वा लागत इष्टिमेट गराई खाडल खन्नु पर्नेछ ।

- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयबाट कृषक समूह/कृषि सहकारी संस्था/उपभोक्ता समितिलाई अनुदान सहयोग नगद वा सो बराबरको सामग्रीहरू - प्लाष्टिक सिट, गटर, पाइप तथा अन्य आवश्यक निर्माण सामग्रीहरू) उपलब्ध गराउनेछ ।

२३. पशु स्वास्थ्य/ पशुपालन

२३.१ पशुपंछीको सामान्य तापक्रम, नाडी र श्वास-प्रश्वास गति

जनावर	तापक्रम		नाडी/मिनट	श्वास प्रश्वास/मिनट
	से.ग्रे	फरेनहाइट		
गाई	३८.२-३८.९	१०१-१०२	४०-६०	१२-१८
भैसी	३८.३-३९.९	१०१-१०२	४०-६०	१२-१८
घोडा	३८.०-३८.३	१००.४-१००.८	३०-४०	८-१६
भेडा	३९.४-४०.०	१०३-१०४	५५-७५	२०-३०
बाखा	३९.४-४०.०	१०३-१०४	५५-७५	२०-३०
बंगुर	३७.९-३८.४	१०२-१०३	६०-७५	२०-३०
खरायो	३८.०-३८.५	१०१-१०२	१२३-३०४	३६-५०
कुकुर	३८.३-३८.९	१०१-१०२	९०-१२०	२०-४०
विरालो	३८.३-३८.९	१०१-१०२	१००-१२०	२०-३०
कुखुरा	४१.१-४१.७	१०६-१०७	१२०-१६०	१५-६०

२३.२ निरोगी र रोगी पशुहस्वीच भिन्नता

क्र.सं.	विवरण	निरोगी पशुहरू	रोगी पशुहरू
१	पशुको रुप/चाल	राम्रो, सतर्क, फुर्तिलो	भुसिलो, फुर्तिलो नभएको
२	टाउको	उठेको वा ठाडो हुन्छ	भुकेको हुन्छ
३	आँखा	पुरा खुलेको, चम्किला	आधा खुलेको, कचेरा लागेको, कोषहरू बढी रातो
४	नाक/मुख	सामान्य	न्याल/सिंगान बगेको
५	पशुलाई बोलाउँदाको प्रतिक्रिया	छिटो प्रतिक्रिया दिन्छ	ढिलो गरी टेर्छ
६	गोबरको कडापन	सामान्य	बढी कडा वा पातलो, गन्हाउने, रगत मिसिएको
७	छाला	नरम/सामान्य	खस्रो, रौं ठाडो भएको
८	कान	ठाडो/सामान्य	लत्रेको, कानबाट पीप बगेको
९	थूतनो	ओसिलो	सुख्खा
१०	दानापानीमा रुचि	सामान्य	कम खाने/खाँदैनखाने
११	नाडीको गति	सामान्य (४०-६० प्रति मिनट)	बढ्ने वा घट्ने
१२	श्वासप्रश्वास	सामान्य (२०-२८ प्रति मिनट)	श्वास फेर्न अष्टयारो गर्ने/खोक्ने, गति बढ्ने वा घट्ने
१३	शरिरको तापक्रम	सामान्य (१०२ फरेनहाइट)	प्रायः बढ्ने
१४	उग्राउने (पाहुर भिक्ने)	पाहुर भिक्छ	पाहुर भिक्दैन

२३.३ गाईका जातहरू

क) नेपालमा पाइने स्थानीय गाईका जातहरू

ख) नेपालमा पाईने उन्नत गाईका जातहरू :

गाईका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
१. जर्सि गाई:	यसको उत्पत्ति बेलायतको जर्सि टापुमा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> यो करिव त्रिभुजाकार, रंग प्रायः रातो, खैरो वा कालो, डडालु सिधा, फांचो र थुन ठुला, टाउको विचमा खोप्रो परे जस्तो, अनुहार छोटो र यसको भाले रिसालु हुन्छ । साढेको शारिरीक तौल ६७५ के.जि. र माउको तौल ४५० के.जि. हुन्छ । प्रति वेत प्रति जनावर दूध उत्पादन ५००० देखि ६००० लिटर सम्म हुन्छ ।
२. हॉलस्टीन फ्रिजियन	यसको उत्पत्ति नेदरल्याण्डको फ्रिजल्याण्डमा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> यो गाई संसारकै सबभन्दा बढी दुध दिने, सेतो, कालो, टाटेपाटे, ढाड अलि कुप्रेको, लामो र सांथुरो मुख, गाई सान्त स्वभावको र साढे हिंस्रक स्वभावको हुन्छ । साढेको शारिरीक तौल १००० के.जी र माउ ६७५ के.जी. सम्म हुन्छ । दुध उत्पादन प्रति वेत ६५०० देखि ९००० लिटरसम्म भएतापनि ११००० लिटर भन्दा बढी दिएको पनि पाईन्छ ।
३. ब्राउन स्वीस गाई	यसको उत्पत्ति स्वीजरल्याण्डमा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> यो गाई खैरो वा कालो रंगको, सुस्त र सोभो हुन्छ । प्रतिकूल मौसम खप्न सक्ने, डांडाकांडामा पनि पाल्न सकिने, गर्भमा पनि पाल्न सकिने, शारिरीक तौल साढेको ९०० के.जी. र माउको ६२५ के.जी. सम्म हुन्छ । औसत दुध उत्पादन प्रतिवेत ५५०० लिटरसम्म पाईन्छ । पशु विकास फार्म, जिरी दोलखामा यो जातको गाई पालन गरिएको छ ।
४. साहिवाल गाई	यसको उत्पत्ति पाकिस्तानको मन्टगोमेरीमा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> चाकलो निधार, छोटो खुट्टा, छोटो सिड पछाडी फर्केका, निकै ठुलो र लगभग एकतर्फ ढल्केको जुरो तथा माल भएको हुन्छ । यसको रंग रातो र हल्का खैरो हुन्छ । यो एशियाको राम्रो दुधालु गाई हो । साढेको तौल ५०० के.जी र माउको तौल ३४० के.जी. हुन्छ । प्रतिवेत दुध उत्पादन १३५० लिटर हुन्छ ।
५. रेड सिन्धी	यसको उत्पत्ति पाकिस्तानको सिन्धु प्रान्तमा भएको हो	<ul style="list-style-type: none"> यसको रंग रातो कालो, बोधो सिङ्ग भएको धेरै ठुलो जुरो तथा माल भएको, दडिलो शरिर निकै शान्त प्रकृतिको, फांचो ठुलो र तल भरको हुन्छ । साढेको शारिरीक तौल ४५० के.जी. र माउको ३०० के.जी. सम्मको हुन्छ । औसत दुध उत्पादन प्रतिवेत १५०० देखि २२०० लिटर

गाईका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
६. हरियाणा गाई	यसको उत्पत्ति भारतको हरियाणामा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> हुन्छ । यसको रंग सेतो, कसिलो र अग्लो शरिर हुन्छ । यसको साढे जोत्न र गाडा तान्न उपयुक्त हुन्छ । वयस्क गाईको तौल ५५० के.जी. हुन्छ । प्रतिवेत औषत दूध उत्पादन १२०० लिटर हुन्छ ।

२३.४ भैसीका जात:

क) नेपालमा पाईने स्थानीय जातका भैसीहरू

भैसीका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
(१) लिमे भैसी	यसको उत्पत्ति पश्चिमान्चल क्षेत्रको कास्की, स्याङ्जा, पर्वत, वाग्लुङ्ग तनहुँ र लम्जुङ्गमा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय भैसी मध्ये सबैभन्दा सानो जातको भैसी हो । यसको सिङ्ग धाँटीतिर घुमेको हंसिया आकारको हुन्छ । भैसीको शारिरीक तौल औषत ३१० देखि ३१५ के.जी र यसको प्रतिवेत दूध उत्पादन १०४८ लिटर हुन्छ । यो भैसीको संख्या घट्दो क्रममा भएकोले संरक्षणको लागि ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।
(२) पार्कोटे भैसी	यो जातको भैसी मध्य पहाड देखि उच्च पहाडमा पाईन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> यसको रंग कालो हुन्छ । तर कहिकहीं खैरो र हल्का खैरो रंगमा पाइन्छ । अनुहार लाम्चो, टाउको चेप्टो, सिङ्ग तरवार आकारको र शारिरीको पछाडी भागतिर फर्केको हुन्छ । दूध उत्पादन प्रतिवेत १००० लिटर हुन्छ ।
(३) गड्डी भैसी:	यसको उत्पत्ति सुदूर पश्चिमान्चलको पहाडी भेगमा भएको हो ।	<ul style="list-style-type: none"> यसको रंग कालो र निधारमा सेतो थोप्ला तारो भएको कहिकतै खैरा र फिक्का रंगको हुन्छ । लामो अनुहार फराकिलो निधार र टाउको, सिङ्ग लामो अर्ध धुमाउरो, पूर्ण विकसित फांचो, दूधका नसा स्पष्ट देखिने हुन्छ । औषत शारिरीक तौल ४५२ के.जी. र दूध उत्पादन दैनिक ३.५ लिटर पाइन्छ । यसको संख्या घट्दो अवस्थामा रहेकोले संरक्षणमा ध्यान दिन आवश्यक छ ।

ख) उन्नत जातको भैसी

भैसीका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
१. मुर्दा भैसी	यसको उत्पत्ति भारतको हरियाणामा भएको हो ।	यो निक्खर कालो शरिर, लामो घाँटी, छोटो नजिकैबाट घुमेका कसिएको सिङ्ग, राम्रो विकसित भएको फांचा लामो पुच्छर र पुच्छरको बीचमा सेतो फुर्को हुन्छ । यसको शारिरीक तौल ४५० देखि ५०० के.जी र प्रतिवेत औषत दुध उत्पादन १५००देखि २५०० लिटर हुन्छ ।

२३.५ गार्डभैसीहरूमा लाग्ने प्रमुख रोगहरू

१. खोरेत (Foot and mouth disease)

कारण : विषाणु

लक्षणहरू

- यो रोग लाग्दा एकदम बढी ज्वरो (१०४-१०६ डिग्री फरेनहाइट) आउँछ ।
- विस्तारै घाँसपात नखाने, भोक्राउने हुन्छ ।
- मुख वरिपरि विशेषगरी गिजा र जिब्रोमा स-साना फोकाहरू आउँदछन् ।
- यस सँगसँगै खुट्टाको खुरको कापमा पनि फोकाहरू आउँछन् र पशु खुट्टा खोच्याएर हिड्छ र पछि लङ्गडो हुनसक्छ ।
- मुख वरिपरि घाउ आउने भएको कारण च्याल चुहाउँछ ।
- यस रोगले ठूला माउहरू भन्दा पाठापाठीलाई बढी असर पुऱ्याउँछ ।
- कहिलेकाहीँ खोरेल रोगका कारण थुनेलोको समस्या पनि देखिन्छ ।
- ब्याउने माउहरूमा गर्भ तुहिने समस्या देखिन सक्छ ।

उपचार:

- क) मुखको घाउलाई १ प्रतिशतको पोटास पानीले सफा गरिदिने वा फिटिकरी पानीले सफा गरिदिने ।
- ख) खुरका घाउलाई पोटास पानीले धोएर हिमैक्स वा लोरेक्जेन मलहम लगाउनु पर्छ वा २ प्रतिशत निलोतुथोले घाउ सफा गर्न सकिन्छ ।
- ग) खुट्टाको घाउमा फिनेल प्रयोग गर्न पनि सकिन्छ ।
- घ) घाउहरूमा अनय जिवाणु प्रवेशगरी संक्रमण नगरुन भन्नको लागि पशुलाई एन्टीबायोटिक सुई लगाउन सकिन्छ ।
- ड) खोरेत देखिइरहने ठाउँमा रोकथामको लागि खोरत विरुद्ध खोप लगाउनुपर्दछ । ६ महिनाको उमेर पुगेपछि पहिलो पटक खोप लगाउने र प्रत्येक वर्ष दोहोर्‍याउने । बढी देखिने ठाउँमा ६-६ महिनामा दोहोर्‍याउने ।

२. भ्यागुते (Hemorrhagic Septicemia)

कारण: एकप्रकारको जिवाणु

लक्षणहरू

- उच्च ज्वरो आउने ।
- घाँटी वरिपरिको भाग तथा जिब्रो सुन्निने ।
- फिज काढ्ने ।
- सास फेर्न गाह्रो भई घ्यार घ्यार आवाज निकाल्ने ।
- कहिलेकाही रगत मिसिएको छेर्ने ।

रोकथाम र उपचार

- वर्षायाम शुरू हुनु अगाडि प्रत्येक वर्ष पशुलाई खोप लगाउने ।
- रोगको लक्षण देखा परेको छ भने तुरुन्त प्राविधिकलाई देखाई उपचार गराउने ।

३. चरचरे (Black Quarter)

कारण: एकप्रकारको जिवाणु

लक्षणहरू

- उच्च ज्वरो आउने
- विशेषगरी फिलाको मासपेशी सुन्निने र दुख्ने ।
- छाम्दा शुरूमा तातो हुने र पछि चिसो हुने र दुखाई पनि कम हुने ।
- सुन्निएको ठाउँमा थिच्दा चरचर आवाज आउने ।

रोकथाम

- पानी पर्ने समय अगाडी नै गार्ड वस्तुलाई खोपाउने काम गर्नु पर्दछ । वि.क्यू. पोलीभ्यालेण्ट भ्याक्सिन गार्ड भैसीमा ५ एम.एल. s/c छाला र पाडा बाच्छालाई ३ एम.एल. सोही तरीकाले दिनु पर्दछ । छ महिना नाघेको वस्तुलाई सुई दिनु पर्दछ । साथै यो सुई प्रत्येक साल दोहोर्‍याउनु पर्दछ ।
- गहिरो खाडल खनी यो रोगबाट मरेको पशुलाई पुरिदिनुपर्दछ ।
- रोगी पशुलाई छुट्याएर राख्नु पर्दछ ।
- रोगी वस्तुले खाएको खाना पानी एवं घाँस निरोगी वस्तु भाउलाई नदिने तथा गोठलाई २% को फर्मालिन भोलले सफा गर्नुपर्दछ ।
- रोगको आशंका भएको चरन क्षेत्रमा बाच्छा/बाच्छी चराउनु हुँदैन ।

४. पट्के (Anthrax)

कारण: एकप्रकारको जिवाणु

लक्षणहरू:

- धेरैजसो कुनै लक्षण नदेखाई अचानक मर्ने ।
- ज्वरो आउने ।
- सास फेर्न गाह्रो हुने ।
- आँखा रातो हुने ।
- पेट ढाडिने ।
- मरेपछि नाक, मुख, मलद्वार आदिबाट नजम्ने रगत बगेको हुन्छ ।

रोकथाम

- धेरै रोग देखिने ठाउँमा पशु सेवा प्राविधिकको सिफारिसमा खोप लगाउने ।
- मरेका पशुलाई गहिरो खाडल खनेर गाड्ने । याद गरी पट्केको शंका लागेको पशुलाई कहिल्यै पनि चिरफार गर्नुहुँदैन ।
- रोगी पशुलाई वथानबाट अलग्गै राख्ने ।
- रोगीको सम्पर्कमा आएको पशुलाई प्राविधिकको सल्लाहमा उपचार गराउने ।

५. थुनेलो (Mastitis)

कारण : यो धेरै कारणहरू हुन सक्छ, जस्तै गोठ, पशु र दुहुने मानिसको सरसफाईको कमीले गर्दा विभिन्न, जिवाणुहरू, विषाणुहरू, ढूसी, एक कोषिय परजीवी प्रोटोजोवा कल्चौडो वा शरीरभिन्न प्रवेश गरेर ।

लक्षणहरू

- अचानक थुन र कल्चौडो सुन्नने, कडा, रातो र छाम्दा दुख्ने हुन्छ ।
- दुध बिग्रने, पातलो पानीजस्तो आउने, छोक्राहरू आउने र कहिलेकाही दूध पुरै नआउने हुन्छ ।
- ज्वरो आउने ।

रोकथाम:

- दूध दोईसकेपछि एन्टिसेप्टिक जस्तै पोभिडिन आयोडिन मिसाएको भोलमा थुनलाई केहिबेर दुबाउने ।
- गोठ, पशु, दूध दुहुने मानिसको र भाँडोको सरसफाईमा विशेष ध्यान दिने ।
- शंका लागेमा जिल्ला पशु सेवा कार्यालयमा वा पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशालामा दूध जाँचाउने ।
- थुनेलोको लक्षण देखिएमा कृषकले पहिला नबिगेको थुनबाट दूध दुहुने, त्यसपछिमात्र बिगेको थुनको दुहुने र बिगेको थुनको दूधलाई खाडलमा अत्यत्र लसपस नगरी गाड्ने । बिगेको थुनबाट पटक पटक दूध दुहेर फ्याक्ने ।
- अविलम्ब प्राविधिकलाई बोलाई उपचार गराउने । जथाभावी औषधीको प्रयोगले थुनेलो भन् जटिल बन्न सक्छ ।

प्रजननसँग सम्बन्धित समस्याहरू

६. बाँझोपन कारणहरू

- व्यवस्थापनमा कमजोरी: समय मिलाएर राँगो साँढे नलगाउनु वा कृत्रिम गर्भाधनको उचित समय नपहिल्याउनु (कराएको ८ देखि १८ घण्टाभित्र लैजानुपर्दछ ।)
- पोषण तत्वको कमी: प्रशस्त हरियो घाँसपात नपाएमा ।
- खनिज तत्वको कमी : विशेष गरी क्याल्सियम, फस्फोरस, फलाम, कोबाल्ट, तामा सेलेनियम जस्ता खनिज बढी महत्वपूर्ण हुन्छ ।
- भिटामिनको कमी: विशेष गरी भिटामिन ए, डि र ई बढी महत्वपूर्ण हुन्छन् ।
- नाम्ले, जुकाको समस्या बढी हुनु ।
- संक्रमण रोगहरूको कारण : जस्तै ब्रुसेल्लोसिस, ट्राइकोमोनियसिस आदि ।
- प्रजनन अंगहरूमा खराबी वा संक्रमण ।
- वंशाणुगत कारणहरू ।

व्यवस्थापन

- कारणपत्ता लगाई सोही अनुसार उपचार गराउनुपर्दछ ।
- बेला बेलामा गोबर जचाई नाम्ले, जुकाको औषधि खुवाउने ।
- प्रशस्त हरियो घाँसपातहरू खुलाउने ।
- अन्य अवस्थामा प्राविधिकसँग सल्लाह गरी आवश्यकता अनुसार उपचार गर्ने ।

७ साल अड्कने समस्या

कारणहरू:

- शारीरिक कमजोरी
- संक्रामक रोगहरू जस्तै ब्रुसेल्लोसिस, भिब्रियोसिस आदि

- भिटामिन ई, सेलेनियम जस्ता खनिजको कमी
- पाठेघरको संक्रमण

व्यवस्थापन

- साल भर्न सहयोग पुऱ्याउन एकजापर जस्ता औषधिहरू शुरूको १०० मि.लि. र त्यसपछि विहान बेलुका ५० मि.लि. २-३ दिनसम्म दिन सकिन्छ ।
- व्यापछि खस्रो खालका घाँसहरू र अग्निसोजस्ता घाँसहरू खुवाउँदा साल भर्न सहयोग पुग्छ ।
- त्यति गर्दा पनि नभरेमा प्राविधिकलाई बोलाई साल भिक्त लगाउने । यदि पशुलाई ज्वरो आएको छ भने पहिला ज्वरोको उपचार गरेपछि मात्र साल भिक्तनु वेश हुन्छ ।

८ भंडार फर्कने समस्या

कारणहरू

- इस्ट्रोजन तत्व बढी भएको घाँसपात खुवाएमा वा ठूसी परेको दानाहरू खुवाएमा ।
- पाठेघरमा असजिलो भई पशु बढी कनेमा ।
- पशुको पछ्याडितिको भाग बढी ओरालो भएमा सहयोगीको रूपमा काम गर्न सक्छ ।
- क्याल्सियम, फोस्फोरसको कमी भएमा वा सन्तुलन बिग्रेमा ।

व्यवस्थापन

- तुरुन्त प्राविधिकलाई बोलाई उपचार गर्नुपर्दछ । प्राविधिक नआईन्जेल बाहिर निस्केको भागलाई सफा तथा चिसो राखी राख्नको लागि थोरै पोटास मिसाएको पानी बेला बेलामा छर्किरहने र बाहिर टाँसिएको फोहोर सफा गरी सफा चिसो कपडाले बेर्ने ।
- यदि धेरै नै भाग बाहिर आएको छ भने फोहोर नलागोस् र संक्रमण नहोस् भन्नाका लागि तल सफा प्लाष्टिक ओछ्याउने र पोटास मिसाएको पानी बेला बेलामा छर्किरहने ।
- प्राविधिकले पाठेघरको बाहिर आएको भागलाई विस्तारै पुनः पहिलाकै स्थानमै फर्काईदिन्छन् ।
- अन्य व्यवस्थापन प्राविधिकको सल्लाह अनुसार गर्ने ।

९ बाच्छा बाच्छी अड्कने वा व्याउन नसक्ने समस्या

कारणहरू

- बाच्छा बाच्छी ठूलो भएमा ।
- बाच्छा बाच्छीको पाठेघरभित्रको बसाई (पोजिसन) नमिलेमा ।
- शारीरिक कमजोरीको कारण
- पाठेघरको मुख पूर्ण रूपमा नखुलेमा ।
- उमेर नपुग्दै पशु गर्भिणी भएमा ।
- बाच्छा बाच्छी भित्रै मरेमा ।
- संक्रामक रोगहरू जस्तै ब्रुसेल्लोसिस आदिको कारण ।
- विभिन्न हार्मोनहरूको कमी तथा असन्तुलन
- पाठेघर बटारिएमा
- बाँधेर पालिएका पशुहरूमा पनि यस्तो समस्या आउन सक्छ ।
- वंशाणुगत कारणहरू

व्यवस्थापन

- ब्याउन खोजेको ५-६ घण्टा भित्र ब्याउन नसकेमा तुरुन्त प्राविधिकलाई बोलाईहाल्नु पर्दछ ।
- प्राविधिकले पाठेघरभित्र हात हालेर अवस्था पत्ता लगाई आवश्यकता अनुसार उपचार गर्दछन् ।

१० गर्भ तुहिने समस्या कारणहरू

- संक्रमक रोगहरूको संक्रमण
- सन्तुलित आहाराको कमी
- विषालु घाँसपात, दूसीजन्य दाना आदि ।
- चोटपटकको कारण
- अदक्ष प्राविधिकले गर्भ जाँच्दा पनि कहिलेकाही गर्भ तुहिन सक्छ ।
- उच्च ज्वरो
- गर्भावस्थामा गलत औषधि खुवाउँदा ।

व्यवस्थापन

- गर्भिणी पशुलाई औषधि खुवाउनु पर्दा दक्ष प्राविधिकको सिफारिसमा मात्र खुवाउने
- कारण पत्ता लगाई व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।
- तुहिएको बाच्छा बाच्छी, साल तथा सम्पर्कमा आएका अन्य सोत्तरहरूलाई राम्रोसँग खाडलमा गाड्नु पर्दछ र माउलाई उपचार गर्नुपर्दछ ।

गाईभैसीलाई महत्वपूर्ण मानिएका खोप लगाउने बारे तालिका

क्र.सं.	खोपको नाम	रोगको नाम	उमेर	खोपको मात्रा र खोप दिने ठाँउ	खोपको थप मात्रा (बुस्टर)	नियमित खोप दिने समय	खोप दिने सिजन
१	एफ.एम.डी भ्याक्सिन (हेक्टस)	खोरेत	३-८ हप्ता	१० मि.लि. छालामुनि	३ महिनापछि	प्रत्येक ६ महिनामा	भाद्र मसान्त र फागुन मसान्त
	रक्षा एफ.एम.डी	खोरेत	४ महिना	३ मि.लि. छालामुनि	१ महिनापछि		
२	एच.एस.ब्रोथ भ्याक्सिन	भ्यागुते	सबै उमेर	५ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
	एच.एस.आयल एडजुभेन्ट	भ्यागुते	सबै उमेर	३ मि.लि. छालामुनि	३ महिनापछि	वार्षिक	
३	पोलिभ्यालेन्ट वि.क्यु भ्याक्सिन	चरचरे	सबै उमेर	५ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
४	एच.एस. र वि. भ्याक्सिन	भ्यागुते र चरचरे	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि

क्र.सं.	खोपको नाम	रोगको नाम	उमेर	खोपको मात्रा र खोप दिने ठाँउ	खोपको थप मात्रा (बुस्टर)	नियमित खोप दिने समय	खोप दिने सिजन
५	एन्थ्राक्स स्पायर भ्याक्सिन	पटके रोग	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
६	टिस्यु कल्चर भ्याक्सिन	गौगोटी	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	-	३-३ वर्षमा	जाडो समयमा
७	टेट-भ्याक	धनुष्टंकार	सबै उमेर	२ मि.लि. छालामुनि	४ हप्तापछि	वार्षिक	कुनै पनि समयमा

२३.६ कुखुराका प्रमुख रोगहरू

रानीखेत रोग लक्षण

- रानीखेत रोगले श्वास प्रणाली र स्नायु प्रणाली प्रभावित भई कुखुराले सास फेर्न कठिनाई महसुस गर्दछ ।
- चुच्चो र नाकबाट पानी जस्तो वाक्लो पदार्थ निस्कन्छ ।
- कुखुरा टाउको भटकाउने र घाटी तान्ने गर्दछ ।
- एकै ठाउँमा फनफन घुम्ने पछाडि हिड्ने पखेटा र खुट्टाको पक्षघात हुने घाटी बटार्ने हुन्छ ।
- फुल पार्न कम हुन्छ ।
- हरियो रंगको निकै गन्हाउने छेर्दछ ।
- सिसुर र लोती पहेलो हुने र पछि नीलो रंगमा बदलिने गर्दछ ।

रोकथामका उपायहरू:

- कुखुरा पालिने खोर वरिपरि सफा गर्नु पर्दछ ।
- तालिका अनुसार खोप लगाउनु पर्दछ ।
- बाहिरी कुखुरा र अरू चराहरू कुखुरा पालन क्षेत्र भित्र आउन दिनुहुँदैन ।
- रोगबाट मरेकालाई पनि पुनर्न गर्दछ ।
- भाँडा उपकरण इत्यादि सामान संक्रमणमुक्त राख्नु पर्दछ ।
- चल्लहरूलाई पहिलो हप्ताभित्रै एफ स्ट्रोन भ्याक्सिन लगाइदिनुपर्दछ र चल्लको उमेर ८ देखि १० हप्ता पुग्दा आरटुबि (R2B) खोप लगाउनुपर्दछ ।

कक्सिडियोसिस (Coccidiosis)

लक्षणहरू:

- वाट्य लक्षणहरूमा धेरै जसो प्वाँख खस्रो हुने, रगतको कमी हुने ।
- दिशामा रगत छेर्ने हुन्छ ।
- सीकल कक्सिडियोसिसमा मृत्युदर ५० प्रतिशत सम्म हुन्छ ।
- आन्द्रामा हुने कक्सिडियोसिसमा शरीर पहेलो हुने भै छेर्ने हुन्छ ।
- यसमा रगत मिसिएको हुन सक्छ र मृत्यु दर भने ८ देखि १० प्रतिशत सम्म हुन्छ ।

रोकथाम र नियन्त्रण

- चिस्थान भएको खोर, सोत्तर र दाना यसका लागि उपयुक्त वातावरण हुने हुँदा बस्ने ठाउँ र दाना सुख्खा हुनु पर्दछ। खास गरेर वर्षातको मौसममा विशेष ध्यान दिनु पर्दछ, जुन बेला वातावरण चिस्थान बढी हुन्छ, र तापक्रम पनि कम्प्लेक्सको विकासको लागि अनुकूल हुन्छ।
- यदि सोत्तरमा चिस्थान छ भने ५ देखि ७ किलो ग्राम चून प्रति १०० बर्गफिटको क्षेत्रमा छर्नु पर्दछ। यसले चिस्थान कम गरी ताप उत्पन्न गर्दछ, जसले यी प्रोटोजोआ मर्दछन्।

गम्बोरो रोग (Gumboro/Infectious bursal disease)

लक्षणहरू

- रोग लागे पछि, शुरूमा विस्तारै भोक्राउँदै जाने।
- प्वाँख गुजमुजिएर बस्ने जस्ता लक्षण देखा पर्दछन्।
- टाउको र घाँटी कपकपाउने भै पछि सम्पूर्ण शरीरनै काम्न थाल्छ।
- यसका साथै ज्वरो आउने, आँखाबाट पानी बग्ने हुन्छ।
- यस्तो अवस्थामा घाँटी तन्काउने र टाउको केही तल झुकाएर बस्छ।
- पहेंलो रंगको छेर्ने भै मलद्वार वरिपरि सुली टाँसिएको देख्न सकिन्छ।
- पुरानो रोगमा विस्तारै भोक्राउने र दुब्लाउने जाने हुन्छ।

रोकथाम र नियन्त्रण

- सर सफाईको विशेष व्यवस्थापन हुनु पर्दछ।
- कुखुरालाई गम्बोरो रोग विरुद्ध भ्याक्सीन लगाउनु पर्दछ।
- दाना पानी दिने भाँडा कुँडालाई किटाणु रहित बनाउनु पर्दछ।

कोलीबेसिलोसिस

- यो रोग जुनसुकै उमेरका कुखुराहरूमा देखिन सक्छ।
- यो रोग व्यवस्थापनमा कमीको कारणले हुने भएकोले व्यवस्थापनमा सुधार गर्नुपर्छ।

लक्षणहरू:

- दाना खान कम गर्ने र कहिलेकाही श्वास फेर्ने कठिनाई हुने।
- उदासिन हुने, सिउर फिक्का हुने।
- हरियो वा सेतो पातलो सुली छेर्ने।
- मलद्वारको वरिपरी सुली लतपतिने।

उपचार

- प्राविधिकको सिफारिसमा एण्टिबायोटिक्स औषधीहरू खुवाउने।

कुखुराको सिफारिस खोप तालिका

१. ब्रोईलर कुखुराको खोप तालिका:

उमेर	खोपको नाम	खोप लगाउने तरिका
१ दिन	मरेक्स/रानीखेत एफ १	नाक, आँखामा
१४ दिनमा	गम्बोरो ईन्टरमिडिएट (जीवित)	नाक, आँखामा
२१ दिनमा	रानीखेत एफ १ वा लासोटा	नाक, आँखामा, पानीमा
२८ दिनमा	गम्बोरो ईन्टरमिडिएट (जीवित)	नाक, आँखामा, पानीमा

- यदि ब्रोईलरको प्यारेण्ट स्टकलाई १ दिनको उमेरमा रेस्पिन भ्याक्सिन (मरेक्स विरुद्ध) लगाईएको छ र पुनः रेस्पिन भ्याक्सिनले नै बुस्टर गरिएको छ भने त्यस्ता फार्मबाट उत्पादिन चलाहरूलाई एच.भि.टी. भ्याक्सिन दिनु पर्दछ।
- यदि ब्रोईलरको प्यारेण्ट स्टकलाई १ दिनको उमेरमा रेस्पिन भ्याक्सिन (मेरेक्स विरुद्ध) लगाईएको छ र बुस्टर भ्याक्सिन एच.भि.टी. दिईएको भने त्यस्ता फार्मबाट उत्पादित चलाहरूलाई रेस्पिन भ्याक्सिन दिनुपर्दछ।

२. लेयर्स कमर्सियल कुखुराको खोप तालिका

उमेर	रोग	भ्याक्सिनको किसिम	भ्याक्सिनेसन तरिका
१ दिन	मरेक्स	सि.भि. १९८८ वा -१ एस वि-१	छालामा
५-७ दिन	रानीखेत	एफ -१ लासोटा	१ थोपा आँखामा
८-१२ दिन	गम्बोरो	ईन्टरमिडिएट	१ थोपा आँखामा
१८-२० दिन	मरेक्स	एच.भि.टी. फ्रिज हाइड्रेड	छालामा
२४-२६ दिन	गम्बोरो	ईन्टरमिडिएट	पानीमा
२८-३० दिन	आई.वि. रानीखेत	आई.वि. लासोटा	पानीमा
४२ दिन	फाउल पक्स	फाउल पक्स	पखेटामा
४९-५० दिन	रानीखेत आई.वि.	लासोटा आई.वि.	पानीमा
८-१० हप्ता	रानीखेत आई.वि.	आर. १ वि.	मासुमा
१२-१४ हप्ता	फाउल पक्स	फाउल पक्स	पखेटा (विङ्ग वेभ)
१५ हप्ता	आई.वि.	आई.वि.एच. १२०	पानीमा
१६ हप्ता	रानीखेत	लासोटा/एफ १	पानीमा

उपरोक्त तालिका बमोजिम भ्याक्सिनेसन गरिसके पश्चात अधिकतम उत्पादन अवस्थामा कुखुरा आईसकेपछि प्रत्येक २-२ महिनामा आई.वि. र लासोटा भ्याक्सिन दिदै जानुपर्दछ।

२३.७ नेपालमा पालिएका बाखाको जातहरू

स्थानीय जातका बाखाहरू

नेपालमा मुख्यतया चार जातका स्थानीय बाखाहरू पाल्ने गरेको पाईन्छ। यी स्थानीय जातका बाखाहरू यस प्रकार छन्।

क) तराई बाखा

नेपालका तराई क्षेत्रतिर पाईने जातको बाखालाई तराई बाखा भनिन्छ। यो शुद्ध जातको बाखा नभएर भारतीय जातको बाखा जमुनापारीको गुणहरू जस्तै: माथि उठेका नाक, भुण्डिएको लामो कान भएकोले यसलाई जमुनापारीको खच्चड पनि भनिन्छ, यद्यपी यसबारे अध्ययन अनुसन्धान हुनु जरुरी देखिन्छ। यो बाखा मझौला आकारको र विभिन्न रङ्गको भएतापनि प्राय खैरो शरिरमा सेतो धर्सो रहेको हुन्छ। यो बाखा दूध तथा मासु

दुबैको लागि उपयुक्त मानिन्छ । यसको शारिरीक तौल करिब १८ देखि ३५ किलोग्रामसम्म हुन्छ । सालाखाला १५ महिनाको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने र खरी तथा तराई बाखाको प्रजनन क्षमतामा धेरै समानताहरू पाईन्छन् ।

ख) खरी/औले बाखा

मध्यपहाडी प्रदेशमा पाईने बाखालाई पहाडी वा खरी बाखा भन्ने गरिन्छ । विभिन्न सात रङ्गका खरी बाखाहरूमा कालो तथा खैरो रङ्गका बाखाहरू तुलानात्मक रूपमा धेरै पाईन्छन् । प्रायः खरी बाखाहरूमा मध्यम आकारका पछाडी वा माथितिर फर्केका सिङ्ग हुन्छन् । थोरै बाखाहरू मुडुले पनि पाईएका छन् । खरी बाखाको शारिरीक तौल १५ देखि २५ किलोग्रामसम्म हुन्छ भने बोकाको शारिरीक तौल २५ देखि ३५ किलोग्रामसम्म हुन्छ । यो जातको बाखा सालाखाला १६ महिनाको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने, साधारण अवस्थामा २ वर्षमा ३ पटक ब्याउने र प्रति बेत २ वा २ भन्दा बढी पाठापाठी हुर्काउन सक्ने क्षमता भएको हुनाले नेपालको अधिकांश भू-भागमा यो बाखा लोकप्रिय भएको पाईन्छ ।

ग) सिन्हाल

उच्च पहाडी क्षेत्रमा पाईने यो जातको बाखा बरुवाल वा भ्याङ्गलुङ जातको भेडाको बथानमा चर्न रुचाउने हुन्छ । सिन्हाल जातको बाखा अन्य नेपाली बाखाहरूमध्ये सबैभन्दा ठूलो शरिर भएको बाखा हो । यसको छोटो टाउको, सिधा नाक, चिसो सहन सक्ने क्षमता भएको र यसबाट केही मात्रामा पश्मिना समेत उत्पादन गर्न सकिन्छ । वयस्क बाखाको शारिरीक तौल ३० देखि ३५ किलोग्राम सम्म हुन्छ । सिन्हाल बाखाहरू करिब २ वर्षको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने, साधारणतया वर्षमा एकपटक ब्याउने र एउटै पाठा वा पाठी मात्र पाउने गर्दछ ।

घ) च्याङ्गा

च्याङ्गा हिमालय पर्वत श्रृंखलाको पछाडिपट्टि सुख्खा, बढी हावा लाग्ने, चिसो र अर्धभूमि जस्तो ठाउँमा पाईन्छ । च्याङ्गाले त्यस क्षेत्रमा पाईने ताल्ला भन्ने फारमा पलाएको पात, फूल, जरा र घाँसहरू खाएर जीवन निर्वाह गर्दछन् । च्याङ्गा पश्मिना र नरम खालको न्यानो भुवा उत्पादनको लागि प्रसिद्ध छ । च्याङ्गाको शरीर बाक्लो लामो रौले ढाकेको हुन्छ । रौको भित्री भागमा मसिना पश्मिना रहेको हुन्छ । यसको सानो तर लामो टाउको, सिधा नाक, साँघुरो थुतुनो र कसिलो शरीर तथा बटारिएको सिङ्ग हुन्छ । यिनीहरू अन्दाजी दुई वर्षको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने, वर्षमा एकपटक ब्याउने र अधिकांशले एक पटकमा एउटा मात्र पाठापाठी पाउने गर्दछन् । वयस्क च्याङ्गाबाट वर्षमा ५० देखि २०० ग्राम सम्म पश्मिना उत्पादन हुने गर्दछ । वयस्क च्याङ्गाको तौल २५ देखि ३० किलोग्रामसम्म हुन्छ । यसको आफ्नो शारिरीक तौलको ३० प्रतिशत बराबर वजनको भारी बोक्न सक्ने क्षमता हुन्छ ।

नेपालमा पालिने विदेशी जातका बाखाहरू

(क) जमुनापारी

जमुनापारी बाखाको रङ्ग एकनासको हुँदैन तर साधारणतया सेतो रङ्ग भएका बाखाहरूमा कहिकहिं गाढा रङ्गको चिन्हहरू हुने गर्दछ । यो जातको बाखाको जिउ ठूलो तथा अग्लो,

लामो खुट्टा, नाकको बीच भाग उठेको (सुगानाके) र भुण्डिएको लामा कानहरू प्रमुख विशेषताहरू हुन् । जमुनापारी बाखाको पहिलो पल्ट ब्याउने उमेर तथा ब्याउने अन्तर क्रमशः औषत ७७० दिन तथा ४२८ दिन उल्लेख भएको पाईन्छ ।

(ख) बारबरी

यसको कान छोटो तथा ठाडो, शरिर सानो, रङ्ग रातो र सेतो रङ्गको टाटेपाटे किसिमको हुन्छ । भट्ट हेर्दा मृग जस्तो देखिने बारबरी जातको बाखा चर्न त्यति मन पराउँदैन । खोरभित्रै पालिने जात भएकोले यो जातको बाखा खासगरी शहरी वा शहरको वरिपरीको क्षेत्रमा पालिन्छन् । यो जातको बाखाको सरदर शारिरीक तौल बाखीको २७ देखि ३६ र खसि बोकाको ३२ देखि ४१ किलोग्रामसम्म हुने गरेको पाइन्छ । पहिलो पल्ट ब्याउने औषत उमेर तथा दुई बेत बीचको अन्तर क्रमशः ५८८ दिन तथा २७४ दिन पाईएको छ ।

(ग) सानन्

दूध उत्पादनको लागि विश्व प्रशिद्ध सानन जातको बाखाको जन्मस्थान स्वीजरल्याण्डको सानन उपत्यका हो । यो जातको बाखा सेतो क्रिम रङ्गको हुन्छ । यसको अनुहार सीधा वा अलि थिचिएको र कानहरू ठाडो तथा अगाडीतिर तर्सिएको हुन्छ । विकसित फाँचो भएकोले यसले प्रतिदिन २ देखि ४ के.जी. सम्म दूध दिन्छ । साधारणतया यो जातको बाखाको सिङ्ग हुँदैन । बोकाको शारिरीक तौल औषतमा ९५ किलोग्राम र बाखीको ६५ किलोग्रामसम्मको हुने गरेको छ ।

(घ) विटल (Bettle)

यो बाखा हेर्दा जमुनापारीसँग मिल्दोजुल्दो हुन्छ । यो बाखामा सामान्यतया कालो र खैरो रङ्गमा बढी पाइने, नाक उठेको, कान चौडा लामो र घुम्रिएको, चौडा मभौला शरिर जस्ता चारित्रिक विशेषताहरू भएको पाईन्छ । यस जातको बाखाको औषत तौल वयस्क भालेको ५९ के.जी. र वयस्क पोथीको ३५ के.जी. हुन्छ । दुई वर्षमा पहिलो पल्ट ब्याउने र दुई बेत बीचको अन्तर औषतमा एक वर्ष भएको पाईएको छ । सरदर दुई वर्षमा ३ पटक ब्याउने र ५० प्रतिशत जुम्ल्याहा पाउने गर्दछ । नेपालको तराई र भावर क्षेत्रमा बँधुवा प्रणालीमा यसबाट राम्रो उत्पादन लिन सक्ने देखिन्छ ।

(ङ) बोयर बाखा (Boer Goat)

विगत केही वर्षदेखि नेपालमा अगुवा कृषकहरूले यो बाखा पालन गर्न थालेका छन् । नेपालको विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा यो बाखा पालन आवश्यक प्रविधि विकासका लागि नार्कले कृषि अनुसन्धान केन्द्र (बाखा) बन्दिपुरमा २०६५ सालदेखि विस्तृत अध्ययनको थालनी गरेको छ । यो बाखाको छिटो बढ्ने (८०-९० ग्राम प्रतिदिन) गर्दछ । दुई वर्षमा ३ पटक ब्याउने र प्रतिबेत दुई पाठापाठी पाउने यस जातका विशेषताहरू हुन् । बाली जान सिजनको प्रभाव कम पर्ने भएकोले बोयर बाखाले बाह्रै महिना पाठापाठी जन्माउन सक्दछ ।

भेडाबाखाका प्रमुख रोगहरू**पी.पी.आर****लक्षणहरू**

- १०६ देखि १०८ डिग्री फरेनहाइटसम्मको ज्वरो आउँछ ।
- घाँसपानी खाना छोड्छ र आँखा राता देखिन्छ ।
- गिजा र जिब्रोतिरबाट घाउ आउन शुरू गर्छ र विस्तारै मुखतिर र पनि फैलिन सक्छ ।
- छेरौटी लाग्छ ।
- आँखाबाट चिप्राहरू आउने र नाकबाट बाक्लो पहेलो सिंगान बग्छ ।
- खोकिरहन्छ ।

रोकथाम

बाखालाई पी.पी. आर मुक्त राख्न खोप लगाउने । शुरूमा ३ महिनाको उमेर पुगेपछि पहिलो पल्ट खोप लगाउने र वर्षेपिच्छे दोहोर्‍याउने ।

मुआलो**रोगका लक्षणहरू**

- यो रोग लाग्दा मुख वरिपरि घाउ आउँदछ र पछि पाप्रा बन्दछ ।
- मुखको चेपबाट प्रायः शुरू हुन यस्तो घाउ क्रमशः मुख वरिपरि, जिब्रोतिर, कान वरिपरि, खुट्टाको छालातिर अण्डकोण, कल्चौडा, सुत आदिको वरिपरि समेत यस्ता घाउहरू देखिन्छ ।
- मुख वरिपरि घाउ आउने हुँदा घाँसपानी खानमा समस्या आउँछ र पशुहरू क्रमशः दुब्लाउँदै जान्छ ।
- कहिलेकाँही ३-४ हप्तामा यो घाउ आफैँ निको भएर जान्छ ।

उपचार

यसको पनि खास उपचार छैन तर घाउ सफा गर्ने एन्टिसेप्टिक औषधि वा एन्टिवायोटिक्स औषधिको प्रयोग गर्ने ।

२३.८ पशुपंछीबाट मानिसमा सर्नसक्ने रोगहरू**रेविज****लक्षणहरू**

बौलाहा अवस्था: कुकुर आक्रमक खालको हुने, नजिकको पदार्थहरू टोक्ने, जोडले चपाए जस्तो गर्ने, कराई रहने, स्वरमा परिवर्तन हुने, चिथोर्ने, पुच्छर खुट्टामुनी राखेर हिड्ने, बाटोमा भेटाएका जति सबैलाई टोक्दै भाग्दछ । जिब्रो बाहिर निकाल्ने र धेरै च्याल बगाईरहने हुन्छ ।

लाटो अवस्था: बौलाहा कुकर लाटो, बोल्ल नसक्ने हुन्छन्, कुकुरहरू एउटा कुनामा गएर लुकेर बस्छ । मुखबाट च्याल चुहाई राख्छ । खाना खान छोड्छ र बोलाउँदा पनि नसुन्ने र यस्तो भएको ४ देखि ५ दिन भित्र मर्दछ ।

गाई, भैसी र अन्य जनावरहरूमा यो रोग लागिसकेपछि विस्तारै खाना बन्द भई छटपटाउने, विना कारण डुलिरहने, कराउने, उफ्रने, आँखा ठूल्ठूला पारी कान ठाडो पारेर हेर्ने र सिङ्गले हिर्काउन खोज्छ । रोगले ग्रसित भइसकेपछि विस्तारै आवाज पनि भिन्न निस्कने हुन्छ । रोगले ज्यादै ग्रस्त पारिसकेपछि जनावरहरू भुईँमा लड्ने, मुखबाट च्याल प्रशस्त मात्रामा काढ्ने गर्दछ । अन्तमा, जनावर पक्षघात भएर मर्दछ ।

रोकथाम:

घरपालुवा कुकुर विरालो आदिलाई रेविजविरुद्ध खोप लगाउनुपर्दछ । पहिलो पटक खोप लगाउँदा ३ महिनाको उमेर कटेपछि लगाउने र प्रत्येक वर्ष दोहोर्‍याउनु पर्दछ ।

वर्डफ्लु

वर्डफ्लु रोग ईन्फ्लुएन्जा ए नाम गरेको एकप्रकारको विषाणुको माध्यमबाट पंक्षीहरूमा लाग्ने संक्रमक रोग हो । यस रोगबाट विशेष गरी कुखुरा, बट्टाई, टर्की जस्ता पंक्षीहरू बढी सम्बेदनशील हुन्छन् भने हाँस, जंगली चराहरू रोगको लक्षण नदेखाई रोग वाहकको रूपमा देखा पर्न सक्छन् । चराहरूमा यो रोग सर्वप्रथम सन् १८७८ मा पहिचान भएको थियो ।

यो रोग पंक्षी तथा मानिसमा कसरी सर्दछ ?

यो रोग रोगी कुखुरा, संक्रमित सूली, उपकरणहरू, पानी, दाना आदिसँगको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सम्पर्कबाट पंक्षीहरूबीच सर्न सक्दछ । त्यसैगरी बसाई सर्ने आउने जंगली चराहरू तथा जीवित पंक्षी तथा पंक्षीजन्य सामाग्रीहरूको अवैध कारोवारबाट समेत यो रोग सर्न सक्दछ ।

मानिसमा जिउँदो वा मरेको चराको प्रत्यक्ष सम्पर्कबाट यो रोग गर्न सक्दछ । यस रोगको विषाणु सुलीमा ४ डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रममा कम्तीमा ३० दिनसम्म बाँच्न सक्दछ । त्यसैगरी २२ डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रम भएको तालको पानीमा ४ दिनसम्म र ३० डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रम ३० दिनसम्म बाँच्न सक्दछ । तर ६० डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रममा ३० मिनेटमा र ७० डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रममा केही सेकेण्डमै विषाणु मर्ने हुँदा पकाएर खाएको मासु तथा अण्डाबाट यो रोग सर्ने कुनै सम्भावना हुँदैन ।

वर्डफ्लुका लक्षणहरू**कुखुरामा देखिने लक्षणहरू**

असाध्यै तीक्ष्ण प्रकारको अवस्थामा रोगको कुनै लक्षण नदेखाई केही घण्टाभित्रमा शतप्रतिशतसम्म कुखुराहरूको मृत्यु हुनसक्छ । सामान्यतया धेरै कुखुराहरूको मृत्यु भएमा, श्वास प्रश्वास सम्बन्धी गम्भीर लक्षणहरू देखिएमा, टाउको, सिउर र लोती निलो भएमा, खुट्टामा रक्तश्रावहरू देखिएमा, पक्षघात देखिएमा, पातलो छरेमा, अण्डा उत्पादन अचानक घटेमा, जलजले अण्डा पारेमा वर्डफ्लुको शंका गर्न सकिन्छ ।

यस रोगका कतिपय लक्षणहरू कुखुरामा देखिने अन्य श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगहरू जस्तै रानीखेत, कुखुराको हैजा आदिसँग मिल्न जाने हुँदा धेरै संख्यामा कुखुराहरू विरामी परेमा अनावश्यक शंका गर्नु भन्दा नजिकको पशु सेवा कार्यालयमा तुरुन्त खबर गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

मानिसमा देखिने लक्षणहरू

चिकित्सकहरूका अनुसार मानिसमा बर्डफ्लुको संक्रमण भएमा ज्वरो आउने, खोकी लाग्ने, घाँटी दुख्ने, जीउ दुख्ने जस्ता लक्षणहरू देखिन्छन्। केहीमा फोक्सोमा गम्भीर असर पर्न गई निमोनिया पनि हुनसक्छ। यस्तो अवस्थामा रोग घातक बन्न सक्छ।

रोग रोकथामको लागि कृषक, नागरिक समाज तथा सर्वसाधारणको भूमिका

यस रोगको रोकथामको लागि कृषक तथा नागरिक समाज तथा सर्वसाधारणको भूमिका समेत महत्वपूर्ण हुन्छ।

- कुखुरा खोरहरूमा जैविक सुरक्षाका उपायहरू कडाईका साथ अवलम्बन गर्ने।
- कुखुरा फार्ममा काम गर्ने व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत सरसफाईमा विशेष ध्यान पुऱ्याउने।
- जिउँदो पंक्षीहरूसँग कम लसपस गर्ने।
- मासु तथा अण्डा राम्रोसँग पकाएर खाने।
- कहिकतै अवैध पंक्षी तथा पंक्षीजन्य पदार्थहरूको ओसारपसार भएको थाहा पाएमा सम्बन्धित निकायलाई जानकारी दिने।
- पंक्षीहरूको असामान्य र ठूलो संख्यामा मृत्यु भएको थाहा पाएमा तुरुन्तै नजिकको पशु सेवाका निकाय वा कार्यालयहरूमा खबर गरिदिने।
- मरेका पंक्षीहरू अलपत्र नफाली राम्रोसँग खाडल खनेर गाड्ने।
- अनावश्यक हल्लाको पछाडि नलागी आधिकारिक निकायको सूचनामा विश्वास गर्ने।

स्वाइन फिवर - सुगुरको महामारी रोग

स्वाइन फिवर सुक्ष्म विषाणुका कारण बंगुर, सुगुर जातिमा देखा पर्ने अति संक्रामक महामारी रोग हो। यो रोग नयाँ क्षेत्रमा महामारीको रूपमा फैलिने र मृत्यु दर बढी हुन्छ। तर रोग प्रकोप भइरहने क्षेत्रमा मृत्युदर कम भए पनि प्रजनन समस्या र स्नायु लक्षण देखिन सक्छ। यो रोग दूषित दानापानी र सरसामान आदिको माध्यमबाट रोगी बंगुरबाट स्वस्थ बंगुरमा पनि सर्ने गर्दछ। रोग लागेर निको भएका बंगुरले आजीवन रोगाणु बोकेर बस्ने भएकोले त्यस्ता बथान वा फार्मबाट पाठापाठी किनेर ल्याउँदा रोग सर्न सक्छ।

रोग देखा परेको क्षेत्रमा सबै उमेरका बंगुर एकै पटक विरामी भई धेरै हताहत भएमा र निम्न लक्षणहरू देखिएमा स्वाइन फिवर लागेको शंका गर्न सकिन्छ।

- शुरुमा कडा ज्वरो आउने, भोक्निएर बस्ने, दानापानी नखाने र एकै ठाउँमा गुच्चमुच्च भएर बस्ने।
- विरामी जनावरको काखी, काछी, कानको पछाडि, पेटको भागमा डावरा जस्तो प्याजी र कहिलेकाहीं निलो रङ्गको धब्बा देखिन्छ।
- पहिला कब्जियत र पछि छेरौटी लाग्छ।
- ब्याउने जनावरले तुहाउँछ। बराबर रोग प्रकोप भइरहेमा प्रजनन क्षमतामा ह्रास र कमजोर खालका ब्याउटे पाठापाठी जन्मिन्छन्।
- विरामी जनावरले मुखबाट फिंज काढ्ने, मुर्छा पर्ने र पक्षघात जस्ता स्नायु लक्षण देखाउँदछ।

रोकथाम

- विश्वासिलो, रोगमुक्त फार्मबाट पाठापाठी ल्याउने।
- स्वाई फिवर भ्याक्सिन नियमित रूपमा लगाउने।
- र नियमित सरसफाईमा विशेष ध्यान दिने।

पशुहरूको लागि केही घरेलु उपचारहरू

(स्रोत: एशिया महादेशमा प्रचलित पशु चिकित्सा)

१) अरुची

- क) १० ग्राम नून र १० ग्राम ज्वानो सँगै पिँध्ने र यसमा २० ग्राम खुदो मिसाएर पशुलाई दिनहुँ दुई पटक २-३ दिनसम्म खुवाउने।
- ख) एक चौथाई लिटर मही दिनको दुई पटक २ दिनसम्म खुवाउने।
- ग) ५०० मि.लि. इमिलीको रसमा १० ग्राम सुकेको हर्षो फूलको धूलो मिसाई बनाएको भोल २०० मि.लि. दिनको एक पटक केही दिनसम्म खुवाउने।
- घ) आहारमा परिवर्तन गर्ने।

२) ज्वरो आएमा :

- क) १०० ग्राम खुदोमा १० ग्राम चिराइतो मिसाई बाक्लो लेदो बनाई पशुको जिब्रो तथा मुखको माथिल्लो भागमा दिनहुँ दुई पटक लगाउने।
- ख) एक मुट्टी हरियो नीमको पातलाई १ लिटर पानीमा १५ मिनेटसम्म उमाली दिनको २ पटक गरेर खुवाउने।
- ग) एक मुट्टी इमिलीको पात र २५० ग्राम इमिली फल आधा बाल्टी पानीमा १५ मिनेटसम्म उमाल्ने र पानीको सट्टामा खान दिने।

३) रूघाखोकी

- क) दुई मुट्टी हरियो इमिलीको पातलाई १ लिटर पानीमा ५ मिनेटसम्म उमाल्ने र २०० मि.लि. को दरले दिनको ३ पटक ३ दिनसम्म खान दिने।
- ख) ५ ग्राम सुकेको बेसारको टुकालाई धूलो पारी त्यसमा थोरै मात्रामा सख्खर मिसाई लेदो पारी दिनको १ पटक केही दिनसम्म दिने।
- ग) फलेदोको ५०० ग्राम हरियो पातलाई पिनेर ३००-४०० मि.लि. पानीमा मिसाएर आधा आधा गरी विहान, बेलुका गरेर ३ दिनसम्म दिने।
- घ) ५-१० ग्राम सुकेको तुलसीको पातलाई धूलो पारी अलिकति सख्खरमा मिसाई लेदो पारी दिनको २-३ पटक ३ दिनसम्म खान दिने।

४) पखाला लागेमा

- क) १ लिटर पानीमा १ चिया चम्चा नून र ४ चिया चम्चा चिनी घोलेर तयार पारेको भोल दिनको ३-४ पटक खुवाउने।
- ख) चामलको माडमा १ ग्राम अदुवाको धूलो मिसाएर विरामी पशुलाई दिनको २ पटक खुवाउने।

ग) एक मुट्टी चियापत्तीलाई १ लिटर पानीमा उमाल्ने, यसलाई छानेर यसमा आधा मुट्टी अदुवाको धूलो हाल्ने र यो दिनको ३-४ पटक गरेर बिरामी पशुलाई खुवाउने ।

५) पेट फुलेमा

- क) १०० मि.लि. जति तोरीको तेल एकैपटकमा खुवाईदिने ।
- ख) एक चम्चा लुगा धुने पाउडरलाई २०० मि.लि. जति पानीमा घोलेर खुवाई दिने । खाने सोडा पनि यसको लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
- ग) सामान्य किसिमबाट हावा भरिएको छ भने दुई वटा केराको पात टुक्रा पारेर दिनहुँ २-३ पटक २ दिनसम्म खुवाउने ।
- घ) पेट साँढे फुलेको छ भने सफा धारिलो चक्कुले पशुको बाँयापट्टिको भूँडीमा दुलो पारेर सो ठाउँमा कुनै नली राखिदिने ।

६) कब्जियत भएमा

- क) पशुले खान सकेजति केराको पात खान दिने ।
- ख) ५० देखि १०० ग्राम घिउकुमारिको पातलाई पिनेर २-३ दिनसम्म खुवाउने ।
- ग) यथेष्ट मात्रामा पानी खान दिने ।
- घ) तरल पाराफिन, काँचो आलसको तेल दिनहुँ एक पटक १०० मि.लि. जति १ -२ दिनसम्म खुवाउने ।

७) विष खाएमा

- क) विष खाएको पशुलाई १ लिटर दूध खुवाई दिने ।
- ख) १०० ग्राम म्याग्नेसियम सल्फेट ५०० मि.लि. पानीमा मिसाई खुवाउने ।
- ग) विष खाएको पशुलाई १ लिटर पाराफिनको तेल वा काँचो आलसको तेल वा कुनै प्राकृतिक वनस्पति तेल खुवाई दिने ।
- घ) २०० ग्राम काठको खरानीको धूलोलाई ८०० मि.लि. पानीमा मिसाई विष खाएको पशुलाई खुवाउने ।
- ङ) ४ वटा फुल, २५० ग्राम सख्खर र १०० ग्राम बेसारलाई १०० मि.लि. पानीमा मिसाई तुरून्तै खुवाउने ।

८) आन्तरिक परजीवि

- क) लज्जावती भारको सुकेको पात एक भाग र दुई भाग पानी मिसाएर ४० मि.लि. जति खुवाउने । २-३ हप्ता पछि फेरि दोहोर्‍याउने ।
- ख) ५० मि.लि. पानी र अलिकति नून राखी त्यसमा एउटा किम्बुको छिप्पिएको फल राखी कट्टे र हप्ताको १ पटक ३ हप्तासम्म खुवाईराख्ने ।
- ग) घाममा सुकाएको छिप्पिएको मेवाका वीउहरू धूलो पारी अलिकति पानीमा मिसाउने र १०० ग्राम जति ६ दिन सम्म दिनहुँ १ पटक खुवाउने ।

९) किर्ना परेमा

- क) २०० ग्राम नून ४ लिटर पानीमा घोलेर यसै भोलले नुहाइदिने ।
- ख) ५० मि.लि. नरिवलको तेल १०० ग्राम गन्धक र ५० ग्राम अदुवा मिसाई तताएर चिसो पार्ने र पशुको जीउ भरी लगाइदिने ।

ग) ३०० ग्राम सुकेको सुर्तीको पातलाई १ लिटर पानीमा भिजाउने र १ चम्चा हालेर यसलाई ३ घण्टासम्म यथावत राख्ने । ३ घण्टापछि यो भोल पशुको जीउभरि लगाउने ।

१०) लुतो भएमा

- क) गन्धक धूलोमा अलिकति तेल मिसाई त्यसको लेदो लुतो भएको ठाउँमा लगाउने ।
- ख) एक मुट्टी सुकेको बकाइनको छिप्पिएको वीउलाई पिनेर त्यसमा अलिकति पानी मिसाई लेदो बनाएर लुतो भएको ठाउँमा लगाई दिने ।

११) खोरेत

- क) खोरेत लागेका पशुहरूलाई शुरूको अवस्थामा १२ वटा केरा खुवाउने र १ के.जी. मेथीको पात खान दिने ।
- ख) फिटकिरीले मुख वरिपरिको घाउ सफा गर्ने ।

१२) खुर कुहिने

- क) पशु आउने जाने बाटोमा एउटा खाडल खनी २/३ लिटर मट्टितेल खाडलमा हाल्ने ।
- ख) २-३ मुट्टी निलोतुथो १ बाल्टी पानीमा घोल्ने र खाडलमा हाल्ने ।
- ग) ३-५ के.जि. हरियो नीमको पातलाई राम्ररी पिनेर खाडलमा हाल्ने ।
- घ) दिनको दुई/तीन पटक पशुलाई त्यसमा हिँडाउने ।

पशुपालनको निम्ति घाँस खेती

जग्गा हुने कृषकहरूले आफ्ना खेतबारीहरूमा तथा खाली जग्गाहरूमा साथै काम नलाग्ने जग्गाहरूमा र बारीका कान्नाहरूमा पनि घाँस खेती गरी वर्षेभरीको लागि घाँस उत्पादन गर्न सक्दछन् । डाले घाँस, बहुवर्षिय घाँसमा हिउँदे र वर्षे मिलाएर लगाउनु पर्दछ । सामुदायिक जंगलहरूमा समेत व्यवस्थित तरिकाले उन्नत जातका घाँसहरूको खेती गरी आवश्यक घाँस उपलब्ध गराउन सकिन्छ ।

१. डाले घाँसहरू

किम्बु, चुलेत्रो, इपिल-इपिल, दुधिलो, भीमल, बडहर, टाँडी, कोइरालो, निमारो आदि ।

२. बहुवर्षिय घाँसहरू

नेपियर, स्टाइलो, अमृसो, सेटारिया, मोलासेस, पास्पलम, क्लोभर, राइघाँस, कक्सफुट, सुडान, कुइज, डिस्मेडियम आदि ।

३. हिउँदे घाँसहरू :

जै, सानो केराउ, बर्सिम, भेच आदि ।

४. वर्षे घाँस

टियोसेन्टी, काउपी, बाज्रा, मकै, भट्मास आदि ।

एक वर्षे घाँस उत्पादन प्रविधि

यस्तो प्रकारको घाँस वर्षे पिच्छे लगाइरहनु पर्छ । नेपालमा लगाउन सकिने र पशुको लागि उपयुक्त घाँसहरूमा बर्षिम, जै, सर्गम, टियोसेन्टी, केराउ, बाज्रा, भटमास, बोडी पर्दछन् । घाँस लगाउँदा कोसा लाग्ने र नलाग्ने घाँसहरू मिलाएर लगाएमा माटोको उर्वरा शक्ति कायम रहनुको साथै पशुलाई आवश्यक पर्ने प्रोटीन, कार्बोहाइड्रेडको अनुपात पनि मिल्न जान्छ ।

क) हिउँदे घाँस उत्पादन :

उपयुक्त एक वर्षे हिउँदे घाँसमा बर्षिम, जै, केराउ, भेच आदि पर्दछन् । यी भुईँघाँसहरू लगाउँदा मिश्रित तरिकाले लगाउन सकिन्छ । मिश्रित खेती गर्दा माथि उल्लेख गरे अनुसार माटोको उर्वरा शक्ति समेत बाँच्न जान्छ । हिउँदे घाँसको बीउलाई असोजदेखि मंसिरसम्म छरी हिउँदको समयमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

ख) वर्षे घाँस उत्पादन

एक वर्षे घाँसमा भट्टमास, मकै, मकैचरी, जोआर, बाजरा, बोडी आदि पर्दछन् । वर्षे घाँसका बीउलाई सामान्यतया वर्षा याममा घाँसको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

बहुवर्षे घाँस उत्पादन प्रविधि

यस्तो प्रकारको घाँस एक पटक लगाएपछि वर्षौसम्म घाँस उत्पादन गर्न सकिन्छ । यस्तो घाँस हैसियत विग्रिएको सार्वजनिक चरन, सामुदायिक वन, खोलाको वगर, खेतवारीको डील कान्ला आदिमा लगाउन सकिन्छ । पशुको लागि उपयुक्त बहुवर्षिय घाँसहरूमा नेपीयर, स्टाइलो, अमृसो, राई ग्रास, सेतो क्लोभर, ज्वाइन्ट भेच, पास्पालम, मोलासेस, सेटारिया, कक्सफुट, कुडुजु, ग्लाइसिन, सेन्ट्रोसिमा, सिराट्रो, डेस्मोडियम, ल्यावल्याव आदि हुन् । यसरी सामान्यतया वर्षे घाँसलाई फागुन-चैत्रमा छरिन्छ भने, हिउँदेघाँसलाई आश्विन कार्तिकमा छरिन्छ । बीउको आकार मकैको दाना जस्तो छ भने प्रति हेक्टर ४०-५० के.जी. सम्म बीउ लाग्छ । बर्षिमको बीउ जस्तो छ भने २०-२५ के.जी. सम्म लाग्छ । पहाडी र जमिन खेतीको लागि प्रयोग गर्ने ठाउँमा बहुवर्षे घाँस खेतीमा जोड दिनुपर्छ ।

मिश्रित खेती

घाँस खेती गर्दा मिश्रित तरिकाले गर्दा एकातिर माटोको उर्वरा शक्ति बढ्छ भने अर्कोतिर पशुलाई पौष्टिक तत्व पनि प्रयाप्त प्राप्त हुन्छ । जस्तै, हिउँदे मिश्रित खेती: जै र भेज, जै र सानो केराउ । वर्षे: टियोसेन्टी र बोडी, मकै र बोडी, मकै र भट्टमास आदि ।

२८. खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग

खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग र अन्तर्गतका क्षेत्रीय खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालयहरूबाट सर्वसाधारणहरूले देहाय बमोजिमका सेवा पाउँछन् ।

- खाद्य उद्योग स्थापनाका लागि निशुल्क परामर्श सेवा
- खाद्य पोषणसम्बन्धी विभिन्न विषयमा निशुल्क परामर्श सेवा
- कृषिजन्य उत्पादन वा खाद्य पदार्थको प्रयोगशाला विश्लेषण सेवा
- खाद्य प्रविधि, प्रशोधन, संरक्षणका बारेमा निशुल्क तालिम
- खाद्य गुण नियन्त्रण, एस पी एस, खाद्य पदार्थको राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय गुणस्तरबारे जानकारी

STANDARD HEIGHT AND WEIGHT OF MEN AND WOMEN

Height Feet /Inches	Men Kg	Women Kg	Maximum weight one may reach
5'		51 - 54	Upto the age of 30 years 10% above standard
5'1"		52 - 55	
5'2"	56 - 60	53 - 57	
5'4"	59 - 64	56 - 60	Between 30-35 years Standard is optimum weight
5'5"	61 - 62	58 - 61	
5'6"	69 - 65	61 - 65	
5'7"	64 - 69	62 - 67	
5'8"	66 - 71	64 - 69	
5'9"	68 - 73	66 - 70	
5'10"	69 - 74	67 - 71	Above 35 years weight should be 10 % below standard
5'11"	71 - 76	69 - 74	
6'	73 - 79		
6'1"	75 - 81		
6'2"	78 - 84		
6'3"	80 - 86		

विभिन्न पौष्टिक तत्वहरूको दैनिक आवश्यकता तालिका

समुह	शारीरिक तौल किलो ग्राम	क्यालोरी	प्रोटीन (ग्राम)	चिल्लो वस्तु (ग्राम)	क्याल्सियम मिलिग्राम	फलाम मि.ग्रा.	भिटामिन ए	
							रेटिनोल माइक्रो ग्राम	केरोटिन माइक्रो ग्राम
स्वास्ती मानिस	५०						६००	२४००
सामान्य काम		१,८७६	५०	२०	४००	३०		२४००
मध्यम काम		२,२२५	५०		४००	३०		२४००
भारी काम		२९२५	५०		४००	३०		२४००
गर्भवती	५४	३००	१५	३०	१०००	३८	६००	२४००
दुध खुवाउने		५५०	२५	४५	१०००	३०	९५०	३८००
काखे बच्चा ०-६ महिना	४.६	१०४ प्रति किलो तौल	२.०५ प्रति किलो		५००		३५०	१,२००
७-१२	७	९४ प्रति किलो तौल	१.६५ प्रति किलो		५००		३५०	१,२००

२५. फलफूल विरुवाहरूको सरकारी मूल्य सूची

विभिन्न फलफूल विरुवाहरूको सरकारी मूल्य सूची (मिति २०७०/११/१ बाट लागू हुने गरी)

(क) फलफूलको कलमी विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मूल्य (रु.)
१	स्याउ	२	२-३	४०
२	नासपाती	१-२	२-३	४०
३	आरु	१-२	१.५-३	३५
४	आरुवखडा	१-२	१.५-३	३५
५	चेरी	१-२	१.५-३	३५
६	खुर्पानी	१-२	१.५-२.५	३५
७	कागजी बदाम	१-२	१-२	३५
८	हलुवावेद	१-२	१.५-२.५	४०
९	कटुस	१-२	१-२	४५
१०	ओखर (दाते ओखर)	१-२	१-२	५०
११	पिकानट (चुच्चे ओखर)	१-२	१-२	५०
१२	लप्सी	१-२	२-४	५०
१३	किवी	१-२	१-२	१००
१४	सुन्तला	१-२	१.५-२.५	३५
१५	जुनार	१-२	१.५-२.५	३५
१६	कागती	१-२	१	३५
१७	निबुवा	१-२	१-२	३५
१८	भोगटे	१-२	१-२	३५
१९	चाक्सी	१-२	१-२	३५
२०	विमिरो	१-२	१-२	३५
२१	किन्नो	१-२	१.५-२.५	३५
२२	मुन्तला	१-२	०.७५-१.५	५०
२३	आँप (अविहायात)	१-२	१.५-३	१००
२४	आँप (अम्रपाली, मल्लिका)	१-२	१.५-३	७५
२५	आँप (अन्य जात)	१-२	१.५-३	४५
२६	लिची	१-२	१-२	४०
२७	केरा (तन्तु प्रजनन)	१	१-२	१५
२८	अम्बा	१-२	१.५-२.५	२५
२९	अमला	१-२	१-२	३०
३०	एभोकाडो	१-२	१.५-३	४०
३१	सपोटा	१-२	२	३०
३२	लौकाट	१-२	१-२	३०
३३	जैतून	१-२	१-२	४०
३४	फीजुवा	१-२	१-२	२५
३५	फ्लावरिङ्ग पिच	१-२	१.५-३	३५

(ख) विभिन्न फलफूलको विजु विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मूल्य (रु.)
१	ओखर (दाते)	१-३	१-२	२५
२	चुच्चे ओखर (पिकानट)	१-२	१-२.५	२५
३	कागजी बदाम	१-२	१.५-२.५	२५
४	कटुस	२	१.५-२.५	२५
५	किवी	१-२	१-२	५०
६	सुन्तला	१-२	१.५-२.५	२०
७	कागती	१-२	१-१.५	२०
८	निबुवा	१-२	१-२	२०
९	चाक्सी	१-२	१-१.५	२०
१०	रुखकटहर	१	१-२	२०
११	नरिवल	१-२	१-२	१२०
१२	मेकाडेमियानट	१-२	१-२	३०
१३	एभोकाडो	१-२	१-२	२५
१४	सुपारी	१-२	१-२	२०
१५	काजू	१-२	१.५-२.५	२०
१६	मेवा स्थानीय(पोलिब्याग)	६ महिना	१-१.५	१०
१७	मेवा वर्णशंकर(पोलिब्याग)	६ महिना	१-१.५	१५
१८	अमला	१-२	१-२	१०
१९	सरीफा	१-२	१-२	१०
२०	काफल	१-२	१-२	१०
२१	कफी	८ महिना	१-२	१०
२२	कफी (पोलिब्याग)		१-२	१५
२३	अम्बा	१-२	१-२	१०
२४	बयर	१-२	१-२	१०
२५	बेल	१-२	१-२	१०
२६	जैतून	१-२	१-२	१०

(ग) विभिन्न फलफूलको कटिङ्ग (जरावाल) विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	लम्बाई (फिट)	संसोधित मूल्य (रु.)
१	अनार	१	१.५-२.५	५०
२	अंगूर	१	१.५-२.५	१५
३	अजिर	१	१.५-२.५	१५
४	हेजलनट	१-२	१.५-२.५	१५
५	जैतून	१-२	१-२	२०
६	भुईँ ऐसेलु (स्ट्रबेरी) रनर पोलीब्याग	३-६ महिना	१	१५
७	भुईँकटहर	४ महिना	०.७५-१.५	१०
८	केरा (सकर्स)	३-६ महिना	१-२	१५

(घ) स्क्रिनघर (Screen House) भित्र उत्पादित प्रमाणिकरण गरेको सुन्तलाजात फलफूलको कलमी विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संशोधित मूल्य (रु.)
१	सुन्तला	१.५-२.५	१.५-२.५	१२५
२	जुनार	१.५-२.५	१.५-२.५	१२५

(ङ) फलफूलको रुटस्टक विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर वर्ष	उचाई (फिट)	संशोधित मूल्य (रु.)
१	स्याउ	१-२	१.५-२.५	१०
२	इडी मयल	१-२	१-२	१०
३	केव एप्पल	१-२	१-१.५	१०
४	हाडे ओखर	१-२	१-२	१५
५	हलुवावेद	१-२	१-२	१०
६	चेरी	१-२	१.५-३	१०
७	तिनपाते सुन्तला	१-२	१-१.५	१०
८	लप्सी	१	१.५-२.५	१५
९	सिट्रेन्ज	२	१-१.५	१०
१०	ज्यामिर	१-२	१-१.५	१०
११	आंप	१-२	१-२	१०
१२	किवी	१	१-१.५	३०
१३	आरु (स्थानीय)	१-२	१-१.५	१०
१४	जैतुन	१	१-१.५	१०

२६. मत्स्य विकास सेवा शुल्क

(मिति २०७१/११/१ बाट लागू हुने गरी)

विवरण	दर(रु.)
(क) मत्स्य बीज	
(१)फ्राई	
● कमन कार्प/गोटा	०।२५
● चाइनिज कार्प/ गोटा	०।२५
● मेजर कार्प/गोटा	०।२५
● सौन्दर्य माछा/गोटा	२।५०
(ख)फिङ्गरलिङ्ग (२-३ इन्च)	
● कमन कार्प/गोटा	०।७५
● चाइनिज कार्प/ गोटा	०।७५
● स्थानीय मेजर कार्प/गोटा	०।७५
(ग) फिङ्गरलिङ्ग (३ इन्चभन्दा बढी)	
● कमन कार्प/गोटा	१।५०
● चाइनिज कार्प/ गोटा	१।५०
● स्थानीय मेजर कार्प/गोटा	१।५०

(घ)ह्याचलिङ्ग	
चाइनिज कार्प/लाख	२५००
भाकुर/लाख	२५००
रहु,नैनी/लाख	२०००
(ख)खाने माछा*/के.जी. औषत मूल्य (कमन/ग्रास कार्प/ भाकुर/ सिल्भर/ बिगहेड/ रहु/ नैनी/ टिलापिया)	सम्बन्धित फर्मको दररेट अनुसार

*दृष्टव्य: खाने माछाको मूल्य जात र स्थान अनुसार फरक पर्ने भएकाले प्रस्तावित न्यूनतम दरमा नघट्ने गरी स्थानीय जिल्ला दररेट समितिको निर्णय अनुसार कार्यान्वयन हुने ।

२७. तरकारी विकास निर्देशनालय, सुमलटार

सरकारी फार्म/केन्द्रमा उत्पादित तरकारी बीउको मूल्य-सूची
(मिति २०६७/५/३१ म निर्धारण गरिएको)

क्र.सं.	तरकारी	जात	प्रति के.जी.मूल्य (रु.)	
			मूल बीउ	उन्नत बीउ
१	काउली	काठमाण्डौ स्थानीय	१५४०	७२०
		स्नोबल १६	१५४०	७२०
		क्रिबो जाइन्ट	१५४०	८००
		दिपाली	१५४०	७१५
		ज्यापू	२०००	१०००
२	बन्दा	सबै जात (O.P.)	१०००	७१५
३	ब्रोकाउली	सबै जात (O.P.)	१५४०	७१५
४	ग्याँठकोपी	व्हाईट भियाना	१५४०	७१५
५	मूला	मिनो अर्लि	५००	३००
		चालिस दिने/चेतकी	५००	३००
		प्यूठाने रातो	५००	३००
		व्हाईट नेक	५००	३००
		टोकिनासी	८००	६००
६	सलगम	पर्पलटप	५००	२५०
		काठमाण्डौ रातो	६००	२५०
७	गाजर	न्यू कुरोडा	१४००	१०००
		नान्डीस	१४००	६५०
८	चुकन्दर	स्थानीय	१५००	२००
९	चम्सुर	स्थानीय	१५००	१५०
१०	पालुङ्गो	पाटने	१०००	२५०
		हरियो	१०००	२००
११	रायो	मार्फा चौडा पात	१५००	६००
		खुमल चौडा पात	१०००	३००
		खुमल रातो पात	१०००	३००

क्र.सं.	तरकारी	जात	प्रति के.जी.मूल्य (रु.)	
			मूल बीउ	उन्नत बीउ
		मनकामना	१०००	५००
		ताडुवा	१०००	३००
		बालाजु लोकल	१०००	३००
१२	स्वीसचार्ड	सुसाग	७३५	३००
१३	जिरीको साग	ग्रेट लेक	७३५	२००
१४	बकुल्ला	स्थानीय	५००	२००
१५	लहरे सिमी	त्रिशुली	५००	३००
		चौमासे	५००	३००
१६	भयाङ्गे सिमी	कन्टेण्डर	५००	२००
		प्रोभाईडर	५००	२००
१७	तने बोडी	खुमल तने/सर्लाही तने	५००	२००
१८	केराउ	आर्केल	५००	१५०
		एन.एल.पि.	५००	१५०
		सिक्किम लोकल	५००	३००
१९	स्कवास	ग्रे जुकिनी	३०००	१५००
२०	काँक्रो	भक्तपुर स्थानीय/कुसुले	५०००	३०००
२१	धिरौला	कान्तिपुरे /पुसा चिल्लो	३०००	२१५०
२२	चिचिण्डो	स्थानीय	२०००	१५००
२३	करेला	कोयम्बटुर लङ्ग	३०००	१५००
		पुषा दोमोसमी	३०००	१२००
२४	फर्सि	स्थानीय	२०००	१२००
२५	लौका	स्थानीय	३०००	२०००
		पि.एस.पि.एल.	३०००	१५००
२६	कुभिण्डो	स्थानीय	२०००	१२००
२७	तरबुजा	सुगर बेबी	३०००	१५००
२८	खरबुजा	स्थानीय	३०००	१५००
२९	पिरो खुर्सानी	सबै जात (O.P.)	३०००	२०००
		अकबरे	६०००	५५००
३०	भेंडे खुर्सानी	क्यालिफोर्निया वण्डर	९०५०	४१००
३१	भण्टा	सबै जात (O.P.)	९७००	१५००
३२	गोलभेंडा	मनप्रेकस	९७००	२०००
		सबै जात (O.P.)	९७००	३५००
		हाइब्रिड सिजना		१०५०००
३३	रामतोरिया	सबै जात (O.P.)	६००	३००
३४	मेथी	कसुरी	१०००	४००
		स्थानीय	१०००	४००
३५	धनिया	स्थानीय	५००	३००

क्र.सं.	तरकारी	जात	प्रति के.जी.मूल्य (रु.)	
			मूल बीउ	उन्नत बीउ
३६	सुप	स्थानीय	७००	४००
३७	प्याज	रेड क्रियोल	२०००	११००
		नासिक रेड	१०००	५००
		नासिक ५३	१०००	४००
		एग्री फाउण्ड डार्क रेड	२०००	१०००
३८	कुरिलो	मेरी वाशिङ्गटन स्थानीय	४०००	२०००
३९	चाइनिज बन्दा	सबै जात (O.P.)	१०००	६००
४०	आलुको बीयाँ	टि.पि.एस.	-	२५०००
४१	अदुवा	सबै जात	-	१००
४२	बेसार	सबै जात	-	१००
४३	अलैची	सबै जात	-	१५,०००

१८. किसान कल सेन्टर

सार्वजनिक कृषि प्रसार सेवा मात्र १५% प्रतिशत किसानको पहुँचमा रहेको वर्तमान अवस्थामा कृषिमा आश्रित देशका भण्डै दुई तिहाई किसानहरूको जीवनस्तर सुधारी कृषि पेशालाई मर्यादित र सम्मानजनक बनाउन कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन अपरिहार्य छ। खाद्य सुरक्षा राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय सरोकारको विषय हुनुका साथै खाद्य सुरक्षा जनताका नैसर्गिक अधिकार समेत भएको सन्दर्भमा परम्परागत कृषि प्रणालीलाई सूचना प्रविधि र विज्ञानमा आधारित व्यवसायमा विकास गर्न र आधुनिक संचार माध्यमको प्रयोग मार्फत विषय विशेषज्ञको सल्लाह अनुसार कृषि व्यवसाय संचालन एवं कृषिका वाली वस्तु आदिमा लाग्ने विभिन्न रोगहरू एवं समस्या समाधान गर्ने, गराउने अभिप्रायले आ.व. २०७२/०७३ मा किसान कल सेन्टरको स्थापना तथा संचालन गरिएको हो।

उद्देश्य

- (१) किसान र कृषि व्यवसायीका वाली, पशुवस्तुहरू तथा व्यवसाय सम्बन्धी समस्याहरूलाई टेलिफोन सम्पर्क मार्फत विषय विशेषज्ञको सल्लाह बमोजिम समाधान गर्ने।
- (२) सूचना प्रवाहमा भौगोलिक विकटताले पारेको असरलाई न्यून पारी न्यायपूर्ण सेवा प्रवाह प्रणाली स्थापना गर्ने।

कार्यहरू

- (१) कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने प्रविधि बारे कृषक/कृषि, उच्चमी/कृषि, व्यवसायी/कृषि प्रसार कार्यकर्ता एवम् अन्य सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने।
- (२) कृषि उपजहरूको सम्भाव्य बजारका बारेमा जानकारी गराउने।
- (३) कृषिमा आधारित संरक्षण एवं प्रशोधन प्रविधिहरूबारे जानकारी गराउने।
- (४) अवकाशप्राप्त कृषि प्राविधिक, विश्वविद्यालयका विज्ञ एवं अनुसन्धानकर्ताको ज्ञान सीपलाई किसान समक्ष पुऱ्याउने।
- (५) कृषि प्रसार सेवालाई व्यापकता दिने।
- (६) कृषकहरूबाट गुनासो संकलन गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने।

कर्मचारी तथा विज्ञ व्यवस्थापन

- (१) सेन्टरको दैनिक व्यवस्थापकीय कार्य संचालनका लागि कृषि सेवामा कार्यरत् बरिष्ठ कृषि अधिकृत सहित पि अधिकृत एक जना, प्राविधिक सहायक एक जना, अन्य सहयोगी कर्मचारी एक जना निश्चित अवधिका लागि कृषि विकास मन्त्रालयबाट काजमा खटाईनेछ। सूचना प्रविधि सम्बन्धी प्राविधिक एक जनालाई करारमा राख्ने व्यवस्था मिलाईनेछ। साथै, सेन्टरको संचालनको अवस्था र आवश्यकताको आधारमा अन्य कर्मचारी थप गर्दै लगिनेछ।
- (२) कृषि सेवा अन्तर्गत विभिन्न विषयमा विज्ञता हाँसिल गरेका सेवा निवृत्त वा कार्यरत् वा विभिन्न संघ/संस्थाहरुमा आवद्ध कृषि विज्ञहरुको सेवा लिईनेछ।
- (३) सेन्टरले कृषिसँग सम्बन्धित विभिन्न विषयका विज्ञहरुको सूची तयार गर्नेछ र आवश्यकता अनुसार सेन्टरका लागि सेवा लिनेछ।

किसान कल सेन्टर टोल फ्रि नम्बर : १६६००९५०००

निम्न तालिका अनुसारको विषयमा आफ्ना जिज्ञासाहरु राख्न सक्नुहुनेछ।

वार	विषय	समय
आइतबार	खाद्यान्न वाली, मौरी, रेशम, च्याउ, वाली संरक्षण सम्बन्धि	दिउँसो ११ बजे देखि ४ बजे सम्म
मंगलबार	तरकारी, फलफुल सम्बन्धि	
बिहीबार	माछा, माटो र बजार सम्बन्धि	

नोट : अन्य बारहरुमा पनि सम्पर्क राखी आफ्ना जिज्ञासाहरु टिपाउन सक्नुहुनेछ।

मोबाइल कृषि एप्स बारे जानकारी

कृषि एप्स नेपालका विभिन्न क्षेत्रका किसानहरुलाई कृषि उत्पादनका लागि आवश्यक सूचना, जानकारी र प्रविधिहरु सम्बन्धित सेवा प्रदायक निकायहरुबाटै उपलब्ध गराउन प्रयास गर्ने लक्ष सहित प्रारम्भ गरिएको एक प्रयास हो। Principle of Trained Specialization को अवधारणा अनुरूप हाम्रो कल्पना गाउँ गाउँमा कृषि सूचना भन्ने नारालाई संस्थागत उद्देश्य बनाई हात हातमा कृषि सूचना भन्ने नारा सहित हालै कृषि घर र AICC एप्सको अवधारणा अधि सारेको छ। ICTAN र AICC ले विकास गरेका मोबाइल एप्सलाई आफ्नो मोबाइलमा इन्स्टल गरी आफ्नो क्षेत्र र वाली रोजेर सम्बन्धित सेवा प्रदायक निकायबाट सूचना प्राप्त गरी प्राविधिकबाट दिईएका सूझाव र सल्लाह अनुसार फाइदा लिन सकिन्छ।

एप्स डाउनलोड गर्ने तरिका

- सर्वप्रथम आफ्नो मोबाइल सेटमा ईन्टरनेट कनेक्ट गर्नुपर्दछ।
- मोबाइलमा playstore नामक एप्स खोल्ने
- एप्स डाउनलोड गर्नका लागि playsore को सर्च गर्ने स्थानमा गई "Aicc/krishighar" टाइप गर्ने र ईन्स्टल गर्ने।
- आफ्नो सम्बन्धित जिल्लाको नाममा गई क्लिक गर्ने।
- त्यहाँ दिईएका विभिन्न वाली, पशुपालन र मत्स्य मध्येबाट चाहिएको वाली छनौट गर्ने
- जानकारी प्रदायकहरु छनौट गर्ने र त्यहाँ प्राप्त सूचना, जानकारी एवम् प्रविधिलाई राम्ररी अध्ययन गरी अवलम्बन गर्न प्रयास गर्ने।
- यसका साथै facebook मा गई "Aicc Nepal/Krishighar सर्च गरी कृषि घर र AICC Nepal को पेजबाट पनि जानकारी लिन सकिन्छ।

- Krishighar and AICC Nepal पेज मार्फत पनि यो एप्स डाउनलोड गर्न सकिन्छ।
- डाउनलोड गर्नका लागि तलको लिंकमा क्लिक गर्नुपर्दछ।
<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.krishighar>

29. SOME IMPORTANT FORMULAE

Fertilizer Dose Calculation :

• Kilogram per Hectare = $\frac{R \times L}{2} \times$

○ Kilogram per Ropani = $\frac{R \times L}{2} \left(\frac{\quad}{2} \right)$

○ Kilogram per Katha = $\frac{R \times L}{3} \left(\frac{\quad}{3} \right)$

Where R = Recommended dose of fertilizers
L = Land area
N = Nutrient content in fertilizer materials

Seeds Purity and Germination

$TV = \frac{G \times P}{\quad}$

TV = True value
G = Germination capacity
P = Purity

• Seed Germination % = $\frac{\text{Number of seeds germinated}}{\text{Number of seeds sown}} \times 100$

• Amount of seed required (kg) = $\frac{\text{seed rate (kg/ha)} \times \text{Area}}{\text{efficiency}}$

• Grain yield (Y) = $\frac{r}{\text{Area}}$

• Adjusted Grain Yield (Weight) = A x Y

Where A = $\frac{M}{6}$

Where M = moisture contained in percentage of grain weight (usually taken at 14% in rice)

Live Weight Estimation :

- Cattle / Buffalo

Live weight (lbs) = $\frac{(\text{girth})^2 \times \text{ole} \times (\quad)}{3}$

In kg (LW) = 1.74 x body length (cm) + 1.05 x girth (cm) - 71.1

- Goat

$$LW (Kg) = \frac{(r)^2 \text{ ole } ()}{2,}$$

o Sheep

$$LW (Kg) = \frac{(r)^2 \text{ ole } ()}{2,}$$

Dry Matter (Animal Nutrition)

o % DM = $\frac{r \text{ e}}{We \text{ e}}$

o % Moisture = $\frac{We \text{ e} \text{ r e}}{We \text{ e}}$

• Digestibility of nutrient = $\frac{K \text{ r e e e K f e e}}{K \text{ r e e e}}$

• Protein efficiency ratio (PER) = $\frac{We ()}{Pro \text{ e} \text{ e} ()}$

• Biological value (BV) = $\frac{Re \text{ e} \text{ ro e}}{A \text{ or e} \text{ ro e}}$

• Net protein utilization (NPU) = $\frac{Re \text{ e} \text{ ro e}}{I \text{ e of}}$

Degradability of dietary protein = $1 - \frac{Dietary \text{ ro e e er o e}}{To \text{ l e r ro e e}}$

Pesticide Application Formulae

WP required (kg) = $\frac{e \text{ re} \text{ e f e r ol e(l er)}}{WP}$

Liters of EC required = $\frac{e \text{ re} \text{ e f e r ol e(l er)}}{o \text{ er l C}}$

We of WP, or $\frac{Recommended \text{ r e} () \text{ Are} ()}{WP, \text{ or r le}}$ or

We of WP, or $\frac{Re \text{ o e e r e} () \text{ Are} ()}{WP, \text{ or r le}}$

Liters EC required = $\frac{Recommended \text{ r e} () \text{ Are} ()}{o \text{ er l C}}$ or

Liters EC required = $\frac{Re \text{ o e e r e} () \text{ Are} ()}{o \text{ er l C}}$

Where, WP = Wettable Powder

EC = Emulsifiable Concentrate

a.i. = Active Ingredient

Valuation of cost and benefits of a project

- Annual Depreciation of Capital Equipment

$$D = \frac{a - b}{c}$$

Where, a = Original cost

b = Junk value

c = Expected life of asset (useful years).

- Depreciation (Sinking Fund Method)

$$D = \frac{R(C - S)}{(1 + R)^N - 1}$$

Where, D = Rate of depreciation per year

R = Rate of interest on accumulated fund

C = Total cost of machine

S = Scrap value

N = No. of years of life of machine

- Discounting Income $PV = \frac{q}{(1 + r)^n}$

Where, Pv = Present Value of the future amount

q = Amount to be spent at a future date

r = Rate of interest

n = Number of years in future when money is to be spent

Net Present Value (NPV) = $\sum \frac{B_t - C_t}{(1 + i)^t}$

Where, B_t = Benefits in each year (benefits at year t)

C_t = Costs in each year or at year t

t = 1,2,.....n (number of years)

i = Interest rate or discount rate

- Internal Rate of Return (IRR) = $Li + \frac{(Hi - Li)NPVatLi}{NPVatLi - NPVatHi}$

Where Hi = higher discount rate

Li = Lower discount rate.

रूपान्तरण तालिका

नाप

१ से.मी. = १० मि.मी.	१ फूट = १२ इन्च
१ मीटर = १०० से.मी.	= ३०.४८ से.मी.
= ३९.३७ इन्च	१ गज = ३ फूट
१ कि.मी. = १००० मीटर	= ९९.४४ से.मी.
१ इन्च = २.४५ से.मी.	१ माइल = १७६० गज
	१.६ कि.मी.
	८ फर्लाड

तौल

१ ग्राम = १००० मि.ग्रा.	१ से. टन = १० क्विन्टल
१ कि.ग्रा. = १००० ग्राम	१ मन = ३७.३२ कि.ग्रा.
= २.२ पाउण्ड	= ४० सेर
१ पाउण्ड = १६ औंस	१ धानी = २.२७ कि.ग्रा.
१ औंस = २८.३५ ग्राम	= ५ पाउण्ड
१ क्विन्टल = १०० कि.ग्रा.	१ सेर = ४ पाउ

आयतन

१ लिटर = १००० मि.लि.	१ पाथी = ४५.४६ मि.ली.
= ०.२२ ग्यालन	= ४.५ लिटर
१ मुरी = २० ग्यालन	= ८ माना
= ९०.९ लिटर	

क्षेत्रफल

१ हेक्टर = १०,००० व.मी.	१ धुर = १८२.२५ वर्ग फीट
= २.४७ एकड	१ कठ्ठा = २० धुर
= १.४८ बिघा	१ बिघा = २० कठ्ठा
= १९.६६ रोपनी	= १३.३१ रोपनी
= ३० कठ्ठा	१ एकड = ०.४ हेक्टर
	४३५६० वर्ग फीट
१ रोपनी = ५४७६ वर्ग फिट	८ रोपनी
= ५०८.५ वर्ग मीटर	
१ आना = १६ दाम	
१ दाम = ४ पैसा	

तापक्रम

१ सेन्टीग्रेड = (फरेनहाईट - ३२) × ०.५५५६
फरेनहाईट = (सेन्टीग्रेड × १.८) + ३२

मलखाद:

१ किलो नाइट्रोजन = ४.८ किलो चिनी मल
२.२ किलो यूरिया मल
१ किलो फस्फोरस = ६.३ किलो सिंगल सुपर फस्फेट
= २.२ किलो ट्रिपल सुपर फस्फेट
१ किलो पोटास = १.७ किलो म्यूरेट अफ पोटास
= २.१ किलो सल्फेट अफ पोटास

अन्य :

१ पि. पि.एम = १ मिलिग्राम प्रति लिटर
= १ ग्राम प्रति १००० लिटर
= ०.०००१ प्रतिशत
१ प्रतिशत = १००० पि. पि.एम
= १० ग्राम प्रति लिटर
१ ग्राम प्रति लिटर = १००० पि. पि.एम
= ०.१ प्रतिशत
१ ग्राम प्रति १००० लिटर = १ पि. पि.एम
= ०.०००१ प्रतिशत
१ चिया चम्चा = ८० थोपा
= ५ मिलिलिटर
१ टेबुल (ठूला) चम्चा = ३ चिया चम्चा
= १५ मिलिलिटर
१ कप = १६ ठूलो चम्चा
= ८ औंस (१/२ पिन्ट)

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍

टिपोट✍

कृषि डायरी २०७५

कृषि डायरी २०७५

टिपोट✍